

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ (İSLÂM HUKUKU)
ANABİLİM DALI

İSLÂM HUKUKUNDA İFTİRA SUÇU VE CEZASI

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Hasan DOĞAN

ANKARA- 2008

T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ (İSLÂM HUKUKU)
ANABİLİM DALI

İSLÂM HUKUKUNDA İFTİRA SUÇU VE CEZASI

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Hasan DOĞAN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. İbrahim ÇALIŞKAN
İslâm Hukuku Anabilim Dalı Başkanı

ANKARA- 2008

T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ (İSLÂM HUKUKU)
ANABİLİM DALI

İSLÂM HUKUKUNDA İFTİRA SUÇU VE CEZASI

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. İbrahim ÇALIKKAN
İslâm Hukuku Anabilim Dalı Başkanı

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınav Tarihi.....

İÇİNDEKİLER

İçindekiler.....	I
Önsöz.....	V
Kısaltmalar.....	VII
Giriş.....	1
I. Konunun Önemi.....	1
II. Konunun Sınırlandırılması.....	2
III. Konunun Sunulması.....	4
IV. Konuyla İlgili Kaynakların Değerlendirilmesi.....	6

BİRİNCİ BÖLÜM

İFTİRA KAVRAMI VE

İFTİRA SUÇUNUN TARİHÇESİ

I. İftira Kavramı.....	9
A. İftira.....	9
B. Kazf.....	11
C. Şetm.....	12
D. Sebb.....	13
E. İfk.....	14
F. Buhtân.....	14
II. İftira Çeşitleri.....	15
A. Zina İftirası.....	15

1.	Kişinin Şahsına Yönelik Zina İftirası.....	16
2.	Kişinin Nesebine Yönelik Zina İftirası.....	17
B.	Zina Dışındaki Konulara Yönelik İftiralar.....	18
III.	İftira ve Benzer Suçların Tarihçesi.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

İFTİRA SUÇU ve İSPATI

I.	İftira Suçunda Korunan Hukuki Menfaat.....	38
II.	İftira Suçunun Oluşumu.....	47
A.	Genel Olarak İftira Suçunun Unsurları	48
1.	Maddî Unsur.....	49
2.	Manevî Unsur	51
3.	Kanunilik Unsuru.....	58
B.	Kazf Suçunun Unsurları.....	64
1.	Zina İsnadı.....	65
2.	Kazf Suçunun Tarafları.....	71
3.	Suç Kastı.....	84
III.	İftira Suçunun İspatlanması ve İftira Suçunda İspat Vasıtaları	85
A.	İkrar.....	91
B.	Şahitlerin Tanıklığı.....	93
C.	Yemin.....	103
1.	Davacının Yemini.....	104
2.	Şahitlerin Yemini.....	106
3.	Davalının Yemini.....	106

D.	Diğer İspat Vasıtaları.....	110
----	-----------------------------	-----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İFTİRA NIN CEZASI

I.	İftira Suçu için Öngörülen Cezalar.....	116
A.	Kazf Suçu için Öngörülen Cezalar.....	117
1.	Sopa Cezası.....	120
2.	Şahitlikten Men Cezası.....	123
B.	Diğer İftira Suçları için Öngörülen Cezalar.....	125
II.	İftira Cezasını Etkileyen Sebepler.....	137
A.	Ağırlatıcı Sebepler	137
1.	Tekerrür.....	138
2.	İctimâ'.....	140
B.	İftira Cezasını Hafifleten veya Düşüren Genel Sebepler	149
1.	İftiracının İkrarından Dönmesi.....	153
2.	İftiracının Ölmesi veya Ceza Ehliyetini Kaybetmesi	155
3.	İftiracının İddiasından Rücû Etmesi ve Tövbesi.....	157
4.	Mağdurun Affı, Sulh, Mağdurun İsnadı Kabulü.....	168
5.	İftira Mağdurunun Ölmesi ve Dava Hakkının Tevârüsü..	175
6.	Şahitlerin Rücû Etmesi.....	179
7.	Davanın Zaman Aşımına Uğraması.....	180
8.	Haksız Tahrik.....	184
C.	Sadece Kazfe Mahsus Cezayı Hafifleten ve Düşüren Sebepler...	192
1.	Mağdurun Muhsan Olmaması.....	192

2.	Sanık ile Mağdur arasında Usûl-Furû İlişkisi Bulunması..	194
3.	Liân ve Şahitlerden Birinin Koca Olması Durumu.....	195
D.	İftira Cezasının Ertelenmesi.....	202
	SONUÇ.....	205
	BİBLİYOGRAFYA.....	209
	ABSTRACT.....	249

ÖNSÖZ

İşlemediği bir suçun faturasını ödemeye mahkûm edilmek, insanın başına gelebilecek en bedbaht durumlardan biridir. İnsanlık tarihi kadar eski bir suç biçimi olan iftira, bireyler ve toplumlar için büyük bir tehdittir ve tarih, bu konuda yaşanmış acı tecrübelerle doludur. Özellikle peygamberler, insanları Allah hakkında iftirada bulunmaktan vazgeçmeye, O'nun emirlerini yerine getirmeye davet ederken uğradıkları iftiralarla toplumları karşısında zor durumda bırakılmışlardır. İftiracıların bu suça yönelmelerinin arka planında, çoğu zaman, peygamberleri küçük düşürmek ve onları görevinde başarısız kılma düşüncesi yatmaktadır. Bu çerçevede özellikle Hz. Peygamber'in eşi Hz. Âişe'nin maruz kaldığı iftira etrafında nazil olan ayetler ve kazfın cezalandırılmasına dair hukuki sürecin ayrıntılı biçimde Kur'ân-ı Kerîm tarafından belirlenmesi, İslam hukukunun suça bakışına zemin teşkil etmiş, bu suçun araştırılmasına farklı bir değer yüklemiştir. Kime yönelirse yönelsin iftira, dünyanın her köşesinde insanların daima yüz yüze bulunduğu bir büyük tehlikenin çirkin yüzünden başka bir şey değildir.

Esasen bütün iftiralar, insanların şeref ve haysiyetlerini incitmektedir. Ayrıca toplumun etik değerlerine ve suçları cezalandırmakla görevli mercilere zarar vermektedir. İffete yönelen iftiraların meydana getirdiği hasar ise diğerlerinden çok daha özel bir anlama sahiptir. Nitekim iftiradan sonra geriye kalan en önemli eser kuşkudur ve iffet üzerine düşen şüphe gölgesi, diğer iftiralardan çok farklı bir nitelik taşımaktadır. İslam hukuku, bu çerçevede ortaya atılan insanı yaralayıcı her türlü isnada ispat zarureti yüklemiş, başta iffeti hedefleyen biçimi olmak üzere tüm iftiralara karşı hassas bir tavır almıştır.

Bu çerçevede üzerinde çalışmayı önemli gördüğümüz iftira suçu ve cezasına dair tezimizi meydana getirirken engin bilgi ve tecrübesiyle yardımını esirgemeyen, Ana Bilim Dalı Başkanımız, Muhterem Hocam Prof. Dr. İbrahim Çalışkan'a, tez izleme komitemizde yer alan Hocam Sayın Prof. Dr. Mehmet Bayraktar'a ve Hocam Sayın Prof. Dr. Osman Taştan'a ve çalışmamızın olgunlaşmasında büyük emeği bulunan Sayın Dr. Ahmet Ünsal'a teşekkürlerimi sunuyor, İslam hukuku alanında şahsım adına değerli bir birikime sahip olmama imkân tanıdıkları için hocalarıma minnettarlığımı ifade etmek istiyorum.

Hasan DOĞAN

KISALTMALAR

AD	Adalet Dergisi
AÜB	Ankara Üniversitesi Basımevi
AÜHFD	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜİFD	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
bt.	Binti
c.	Cilt
CÜİFD	Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
çev.	Çeviren
der.	Derleyen
DEÜİFD	Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DEÜM	Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası
DİA	Diyânet İslâm Ansiklopedisi
GÜHFD	Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
GÜİFD	Gazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
h.	Hicrî
haz.	Hazırlayan
HMUK	Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu
İAD	İslami Araştırmalar Dergisi
İD	İslamiyat Dergisi
ing.	İngilizcesi
İÜHFD	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
İÜHFM	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Matbaası
KHAD	Kamu Hukuku Arşivi Dergisi
m.	Mîlâdî
mat.	Matbaa, Matbaası, Matbaacılık
MB	Milli Eğitim Basımevi
MİA	Milli Eğitim İslâm Ansiklopedisi
OMÜİFD	Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ö.	ölüm tarihi
sad.	Sadeleştiren

TCK	Türk Ceza Kanunu
TDV	Türkiye Diyânet Vakfı
TDVYM	Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık
THL	Türk Hukuk Lügatı
yay.	Yayıncılık, Yayınları
(m.y.)	(Basıldığı) matbaa yok
(t.y.)	(Basıldığı) tarih yok
(y.y.)	(Basıldığı) yer yok

GİRİŞ

I. Konunun Önemi

“İftira”, tüm hukuk sistemlerinin belli şartlar altında yasakladığı ve fâili için ceza öngördüğü bir fiildir. Dün olduğu gibi günümüzde de en çok icrâ edilen suçlar arasında yer almaktadır. İftira, en basit biçiminden en komplike olanına kadar, özünde yalan beyan bulunan, kişileri, toplumu, hatta yargıyı yanıltmayı amaçlayan bir niteliğe sahiptir. Özellikle iffet ve namusu hedef alan iddialar, kişilerin sosyal hayatında ve psikolojilerinde büyük yaralar açmaktadır.

Kamu ve birey haklarının iftira suçunda nasıl yansıma bulduğu meselesi, sadece İslâm hukukunu değil, diğer hukuk sistemlerini de oldukça meşgul etmiştir. Özellikle İslâm hukukunun iftiraya karşı hassas bir tavır takındığı bilinmektedir. Nitekim İslâm hukuku, iftira suçunu, hem sınırları naslar ile çizilmiş hadlerin, hem de müeyyideleri idari/adlî mekanizmaya terkedilmiş tazirlerin ortak alanı olarak değerlendirmektedir. Konunun ele alınması, bu özgün yaklaşımın temellerini, felsefe ve hedeflerini kavramak bakımından büyük önem taşımaktadır.

Buna göre iftira suçu ve cezasıyla ilgili zihinlerde belirebilecek çeşitli istifhamlara şahit olmaktadır. İftira suçunun sınırları nedir? Kazf ve diğer iftiralar hangi ölçülere göre birbirinden ayrılmaktadır? Kazf için İslâm hukukunun ön gördüğü müeyyideler, diğer hukuk sistemlerinin düzenlemelerine göre ağır değil midir? Kazf ve diğer iftira suçlarının varlığıyla korunan hukukî menfaat/ menfaatler nelerdir? Kazf suçu, diğer hadler ile, kazf dışındaki iftiralar diğer tazirlerle aynı statüde midir? Kazf dışındaki iftiralar, İslâm hukukunun ihmal ettiği bir alan mıdır?

İslâm hukukçuları arasında kazf ve diğer iftiralara ilişkin ortaya çıkan fikir ayrılıkları, İslâm hukuku için bir eksiklik nedeni veya zafiyet noktası mıdır? İslâm hukukçularının kişisel suçların gizlenmesine dair tavrı, iftira suçu ve cezasına yönelik hassasiyet ile çatışmakta mıdır? Af ve tövbe konusu, iftira suçuyla ilgili nasıl fikir ayrılıkları ortaya çıkarmıştır ve bu alanda meydana gelen ihtilafların temelinde yatan paradigmlar nelerdir?

Ayrıntılara girdikçe iftira suçu ve cezası etrafındaki soruların daha da arttığının gözlemlenmesi muhtemeldir. Sorular ve cevapların çokluğu, iftira suçunun içinden çıkılamaz, karmaşık bir yapıya sahip olduğunu mu, İslâm hukukçularının konuya yönelik birbiriyle örtüşmeyen ve şüpheler doğuran bir çizgi üzerinde bulunduğunu mu, yoksa İslam hukukunun düşünce zenginliğini mi göstermektedir?

İftiranın, güncelliğini koruyan niteliği ile zaten incelenmesi zaruret arz eden önemli bir konu olduğunu düşünmekteyiz. Buna İslâm hukukçularının geliştirdikleri orijinal yaklaşımları ve yukarıda bir kısmını telaffuz ettiğimiz soruların yanıtlanması lüzumunu da ekleyince, konunun ele alınmasına ilişkin hassasiyet farklı bir boyut kazanmaktadır. Sunduğumuz araştırmanın, zihnimizin İslâm hukuku hakkında berraklaşması ve doğru kanaatler edinmesi hususunda küçük, fakat anlamlı bir adım olabileceğini ümit etmekteyiz.

II. Konunun Sınırlanması

Ahlak felsefesi, sosyoloji, psikoloji gibi bazı bilim dallarının da ilgi alanına giren iftira, hukukun üzerinde geniş değerlendirmeler sunduğu bir kavramdır. Gerek diğer hukuk disiplinleri, gerekse İslâm hukuku, iftira konusuna tepkisiz kalmamış, düşünce sistemleri etrafında yorum ve düzenlemeler sunmuşlardır.

İtiraf etmeliyiz ki, İslâm hukukunda iftira suçu ve cezasının sınırlandırılması oldukça güç bir konudur. İslâm hukukunda zina iftirası ve bunun dışında kalan iftiralar ayrı ayrı ele alınmaktadır. İftira, müstakil olarak ceza hukukunun bir parçası olarak görülebilirse de, ceza hukukunda hem hadler, hem de tazirlerin kesişim kümesinde yer almaktadır. Tezimizi hazırlarken, ikisi de büyük hacimlere sahip bu konularla girift bir ilişkisi bulunan iftiraya ilişkin bilgileri ortaya çıkarmaya çalışacağız. Bu çerçevede iftiranın mahiyeti, bir suç olarak niteliği, biçimleri, müeyyideleri, af ve tövbe gibi mühim etkenler karşısındaki durumunu ana hatlarıyla takdim etmeye çabalayacağız. Cezayı etkileyen ictimâ, iştirak ve tekerrür gibi konuların iftiradaki yansımalarına, son bölümde yer verilecektir.

İftiranın ispatına ilişkin süreç, ceza muhakemeleri usûlünü ilgilendiren bir husus olarak belirmektedir. Bu yöndeki çalışmamız esnasında ayrıntılara girerek asıl çizgimizden kopmamak kaydıyla yemin, şahitlik ve ikrar gibi ispat vasıtalarına değinmek mecburiyeti hissetmekteyiz. Yine, konumuzun çerçevesi içerisinde yer alan, ancak klasik eserlerde boşanma başlığı altında kendisine değinilen liân süreci de ele alınacaktır.

Dolayısıyla hukukun ve İslâm hukukunun birden fazla dalında çok sayıda farklı başlık altında ele alınan ve esasen müstakil tezlere konu olabilecek kadar geniş hacimli konulara, çalışmamızla ilişkili olmaları nedeniyle sınırlarımız el verdiği ölçüde temas etmeye çalışacağız. Zina iftirası, Kur'ân-ı Kerîm ayetleri ve Hz. Peygamber'in bizzat uygulamaları ile ayrıntıları aydınlanmış, diğer iftiralar ise kendilerine aynı kaynaklarda atıflarda bulunulmuş bir niteliğe sahiptir. Bu nedenle, ilgili ayetleri ve Hz. Peygamber'in söz ve davranışlarını tezimizde yeri geldikçe ele

almaya ve böylece İslâm hukukunun klasik kaynaklarında konuya yön veren en temel ipuçlarına ulaşmaya gayret göstereceğiz. Bunu gerçekleştirirken İslâm hukukunun ilk dönemlerine ait bilimsel kaynakların yanı sıra, günümüz İslâm hukukçuları ve modern hukukçuların eserlerine de başvurulacak ve imkân nispetinde mukayeseler sunulacaktır.

III. Konunun Sunulmasē

“İslâm Hukukunda İftira Suçu ve Cezası” adlı tezimizi “Giriş” ve bunu izleyen üç bölüm halinde takdim etmekteyiz.

Birinci bölümde iftirayı bir terim olarak ele aldık ve iftirayı karşılayan kelimeler hakkında kısa bilgilere yer verdik. Böylece iftira suçu ve cezasının doğru anlaşılabilmesi yolunda özetle bir bilgi temeli sunduk. Bu bölümde sadece bireyler arasındaki asılsız ithamlarla sınırlamaksızın iftira çeşitlerine temas edildi.

İftira suçunun tarihçesi başlığı altında İslâm hukukundan başka tarihte yankı uyandırmış belli başlı hukuk sistemleri ve ilahi dinlerin iftiraya bakış açıları hakkında ip ucu edinmemizi sağlayacak temel noktalar değerlendirildi.

İkinci bölümde unsurları ve nitelikleriyle iftirayı bir suç olarak ele aldık. İftira suçunun unsurlarına dair genel bir perspektif çizerken kazfın hususî unsurları ve bu konuya bağlı olarak muhsan kavramı üzerindeki tartışma irdelendi.

İftira suçunda korunan hukukî menfaat üzerinde ayrıntılı biçimde durmaya gayret gösterdik. Bu başlık altında hak kavramı, Allah hakkı ve birey hakkı ayrımı ve bu çerçevede ortaya çıkan farklı yaklaşımların ne gibi neticeler doğurduğuna atıflarda bulunduk. İslâm hukuku cephesinden, iftira suçunun hukukî dayanağı

hakkında değerlendirme yapma fırsatı elde ettik. Bu bölümde son olarak suçun ispatlanması ve ispat vasıtaları konu edinildi.

Üçüncü bölümde iftira suçu için İslâm hukukunun belirlediği müeyyidelere temas ettik. Kazf hakkında, sopa, şahitlikten men ve fâsıklık vasfı taşımak şeklinde özetleyebileceğimiz müeyyideler üzerindeki fikir ayrılıklarına işaret ettik. Diğer iftiralar için ortaya konan cezalar, bu cezaların dayandığı temeller ve tazir cezalarıyla ilgili sınırları bu bölümde aktardık. İftira suçunu düşüren ya da hafifleten yahut da ağırlaştıran sebeplere de bu başlık altında yer verdik. Özellikle iftira suçunda af, tövbe ve tevârüs ile ilgili ayrıntılı bilgi ve yorumlar sunmaya gayret ettik.

Yine kimilerine göre kazfı tamamlayan, kimilerine göre ise kazften tümüyle farklı bir kurum olarak değerlendirilen liân bahsiyle ilgili önemli meseleleri tezimize bu bölümde dahil ettik.

Cezayı etkileyen diğer sebepler, tekerrür, ictimâ (tedâhül), iştirak, tahrik/ teşvik gibi konulara da hareket noktamızdan çok uzaklaşmamak maksadıyla kısaca temas ettik. İftira cezasının ertelenebilir bir niteliğe sahip olup olmadığı etrafında ortaya çıkan sorulara yanıtlar aradık.

Tezimizi hazırlarken başta Kur’ân-ı Kerîm ayetleri ve Hz. Peygamber’in uygulamalarını refernas almakla beraber, dört mezhebin dışındaki meşhur İslâm fıkıh ekollerinin fikirlerini de kapsayabilecek biçimde klasik İslâm hukuku eserlerine başvurduk. Ayrıca son dönem İslâm hukukçuları ve diğer hukuk disiplinleri etrafında eserler kaleme almış modern hukukçuların görüş ve düşüncelerinden istifade etmeye çabaladık. Tezimizi İslâm ceza hukukunun genel prensipleri ve çeşitli mukayeseler etrafında yaptığımız genel değerlendirme ile noktaladık.

Hiçbir ön kabul taşımadan araştırmaya koyduğumuz tezimizde elde ettiğimiz bilgiler ışığında ulaştığımız neticeleri mümkün mertebe tekrardan ve gerekmeyen açıklamalardan uzak durarak ve çoğu zaman ikincil bilgileri dipnotlara yerleştirip ana metni amacından saptırmayarak arz etme gayreti içerisinde bulunduk.

Kaynaklara atıfta bulunurken ilk kez andığımız eserlerin yazarı, kaynağın tam ismi, matbaası, basıldığı yer ve tarihi kaydettik. Aynı kaynağa yönelik ardından gelen atıflarda yazarın soyadı veya meşhur isim ya da lakabını belirtmekle yetindik. Lakap, soyadı veya meşhur isimlerdeki benzerliklerde, ayırt edici bir ön ismi parantez içinde gösterdik. Aynı yazarın birden fazla telifinden yararlandığımız durumlarda, her defasında başvurduğumuz kaynağın ismine veya kısa adına yer verdik. Birden fazla cildi olan eserlerde, cilt numaralarını Romen rakamlarıyla gösterip, sayfa numarası için ayrıca kısaltma kullanmadık.

IV. Konu ile İlgili Kaynaklarēn Değerlendirilmesi

İftira suçu ve cezası, İslâm hukukunun klasik eserlerinde bir bütün halinde müstakil olarak ele alınmış bir konu değildir. Daha çok had cezalarının içinde ayrıntılı olarak zina iftirası suçu ve cezası üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra, tazire değinen klasik eserlerde, diğer iftira biçimlerine işaretlerde bulunulduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca şahitlikle ilgili konular etrafında da meseleye yönelik atıflara sıkça rastlanmıştır. Tezimizde dört Sünnî mezhebin dışında Zâhirîlerin, Şia’dan Caferî ve Zeydîlerin, ayrıca İbâdîlerin görüşlerine yer vermeye çalıştık.

Ezher Üniversitesi’nden Dr. Sa’d Muhammed Hasen Ebû Abduh’un 1993’te Kahire’de basılan “Cerîmetü’l-Kazf ve Ukûbetuhâ fi’l-Fıkhî’l-İslâmî” adlı eserini, konuya ışık tutan önemli bir çalışma olarak değerlendirmekteyiz. Eserde, dört Sünnî

mezhebin dışında yer alan İslâm hukuku eserlerine atıfta bulunularak mukayeseye geniş bir alan sunulmaktadır. Çalışma, ayrıntılı bir perspektife sahip olmakla beraber amacı gereği iftiranın sadece kazf türüyle sınırlı kalmıştır.

Dr. Abdulhâlık en-Nevâvî'nin kaleme aldığı, “Cerâimu'l-Kazf ve's-Sebbi'l-Alenî ve Şürbi'l-Hamr beyne's-Şerîati ve'l-Kânûn” isimli eserden yararlandık. Anılan kitap, isminden de anlaşılacağı üzere, kazf dışında çalışmamızla ilgili bir diğer konuyu, aleni hakaret kavramını da içermektedir. Mukaddimesi 1970 yılında kaleme alınan eser, 1989 yılına kadarki son değişiklikleri de kapsayacak biçimde Mısır kanunlarıyla mukayeseler de sunmaktadır.

Abdülkahrâr Dâvûd el-Ânî'ye ait “el-Ukûbetü'l-Kazf ve's-Sebb beyne's-Şerîa ve'l-Kânûn” adlı eser de hem kazf hem de diğer iftira biçimlerine değinmesi bakımından geniş ölçüde yararlanabildiğimiz bir kaynak olmuştur. Eserin elimizdeki nüshası, Bağdat Edebiyat Fakültesi Dergisi'nin on dördüncü sayısının eki olarak 1971 yılında yayınlanmıştır.

Bu eserlerin yanında yine son dönemde, Helâ el-Arîs'in doktora çalışması olarak hazırladığı “Şahsiyyetü Ukûbâtî't-Ta'zîr fî's-Şerîati'l-İslâm iyye” hususen tazir cezalarıyla ilgili yararlandığımız önemli bir eser olmuştur. Ancak eser sadece tazire konu olan iftiraları değil, tüm tazirleri kapsamaktadır. Bu nedenle, kazf dışındaki iftiralara dair toplu ve sistemli bir yaklaşım sergilememektedir.

Cemîl Besyûnî'nin Mecelletü'l-Ezher'de yayımlanan “Bahs fî Haddi'l-Kazf”, Tevfik Ali Vehbe'nin İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası'nda tercümesi yayımlanan “İslam Hukukunda ve Mısır Hukukunda Kazif Suçu”, Türkiye'de modern ceza hukuku alanında kaleme alınmış Faruk Erem'in, “Hakaret

ve Sövmeye”, Sahir Erman’ın “Hakaret ve Sövmeye Cürümleri” adlı kitapları ile Nevzat Toroslu’nun Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisinde yayımlanan “İftira Cürmünün Hukukî Konusu”, Adalet Dergisinin çeşitli sayılarında yayımlanmış Hamit Dünder’in “İftira Suçu ile Benzer Suçlar Üzerine Bir İnceleme”, Faruk Erem’in “İftira” ve Hamdi Öner’in “İftira Cürümü Üzerinde Bir İnceleme” adlı makaleleri tezimizi meydana getirmemiz esnasında değerlendirmelerimize yardımcı olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

İFTİRA KAVRAMI ve

İFTİRA SUÇUNUN TARİHÇESİ

I. İftira Kavramı

Etkili silahların bırakabileceğinden daha büyük hasarlara neden olabilen iftira, insanoğlunun ortaya koyabileceği en tehlikeli fiillerden biridir. Tepkisiz kalındıkça ve üzerine gidilmediğinde verdiği zararın sürekli artması, iftira suçuna dair hassas tedbirleri ve caydırıcı ceza tatbikini zaruri kılmaktadır. Bu nedenle geçmişten bugüne insana hizmet etmiş hukuk sistemleri, bireyler ve hatta toplumlararası ilişkilerde onulamaz felaketler doğurabilecek derin bir öneme sahip olan iftira tehdidi karşısında felsefeleri çerçevesinde tanımlar, yaklaşımlar geliştirmişlerdir. İslâm hukuku da diğer sistemler gibi şahsın haklarını ve toplumun maslahatını korumak hususunda iftirayı konu edinmiş ve yaklaşımlarını, bu yöndeki azami hassasiyeti ışığında ortaya koymuştur.

İslâm hukuku eserlerinde, iftira kavramını¹ ifade etmek üzere, aralarındaki ince anlam farklılıkları dikkate alınarak birden fazla kelimenin kullanıldığı görülmektedir. Bunlar, iftira, kazf, şetm, sebb, ifk, buhtân kelimeleridir.

A. İftira

İftira kelimesi, firye “فِرْيَة” mastarından türetilmiştir. Firye kelimesi ise İslâm hukuku eserlerinde iftira ile aynı veya yakın anlamda kullanılmaktadır. Firye, en

¹ İngilizcede, calumny (calumniation), defamation, libel, slander, false accusation, aspersion gibi sözcüklerle ifade edilmektedir. Bkz. A.D. Alderson- Fahir İz- H. C. Hony, *The Oxford English-Turkish Dictionary*, Üçer Ofset, İstanbul 1986, sayfalar, 73, 133, 311, 499, 5, 29; Muhammed Iqbal Siddiqi, *The Penal Law of Islam*, Kazı Publications, Lahor 1985, s. 87.

genel ifadeyle yalan, uydurma söz peyda etmektir.² Bazı klasik eserlerde kazf, “haddü’l-fırye” ibaresiyle ele alınmıştır.³

Firyeden türetilen iftira “افتراء” kelimesi, ihtilâk, uydurma, yalan ithamda bulunma, kara çalma anlamlarına gelmektedir.⁴ Bir varlığa işlemediği bir suçu yakıştırmada anlamında ahlâkî bir terim olan iftira, bir kimsenin suçsuz olduğunu bildiği bir şahsa suç isnat etmesi,⁵ ayrıca bu ithamı ilgili yerlere bildirmesi olarak tarif edilmektedir.⁶

İftira, Kur’ân-ı Kerîm’de, yalan, uydurmak, asılsız isnat anlamlarıyla ve kimi ibarelerde şîrk, zulüm gibi manaları pekiştiren biçimlerde kullanılmıştır. Bazı ayetlerde birden fazla olmak üzere Kur’ân-ı Kerîmde toplam 59 yerde geçmektedir.⁷

² Ebû’l Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mükrim b. Manzûr el-İfrîkî el-Mısırî (ö. 711/1311), *Lisânü’l-Arab*, “fe-ri-ye” Maddesi, Dâru Sâdır, Beyrut (t.y.), XV, 154.

³ Örneğin bkz. Ebû Abdullah İbnü’l-Beyyî Muhammed Hâkim en-Neysâbü’rî, (ö. 405/1014), *el-Müstedrek ala’l-Sahîhayn*, el-Mektebetü’l-Asriyye, Beyrut 1420/2000, VIII, 2881; el-Hillî el-Hasen b. Yûsuf b. Mutahhar (ö. 726/1325), *Muhtefu’l-kıa fî Ahkâmî’l-kerîa*, Merkezi’l-Ebhâs ve’d-Dirâsâtü’l-İslâmiyye, (y.y.) (t.y.), IX, 265; Ebû’l-Abbâs Takiyyüddîn Ahmed b. Abdülhalîm b. Teymiyye (ö. 728/1328), *es-Siyâsetü’l-kerâyye fî Islâhâ-Râi ve’l-Raiyye*, Dâru’l-Küttübi’l-İlmiyye, Beyrut (t.y.), s. 132.

⁴ Ebû’l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed b. el-Fadl er-Râgıb el-İsfahânî (ö. 502/1108), *el-Müfredâtü fî Garîbi’l-Kur’ân*, el-Matbaatü’l-Meymeniyye, Mısır (t.y.), “fe-ri-ye” Maddesi, s. 386; İsmail Parlatır-Nevzat Gözaydın, Hamza Zülfikar, Seyfullah Türkmen, Yaşar Yılmaz, *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*, “iftira” Maddesi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998, I, 1049; Erdoğan, s. 182; Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, “iftira” Maddesi, Eramat Tesisleri, (y.y.) 1996, s. 524.

⁵ *THL*, “iftira” Maddesi, s. 149.

⁶ Oktay Yiğitbaş, “İftira Cürmü Üzerine Bir Deneme”, *AD*, Ankara 1967, Yıl: 58, Sayı: 11, s. 825; Hamit Dündar, “İftira Suçu ile Benzer Suçlar Üzerine Bir İnceleme”, *AD*, Ankara 1984, Yıl: 75, Sayı: 2, s. 292.

⁷ Yalan atmak, uydurmak, bühtân, asılsız isnât, haksız iddia anlamlarıyla iftira kavramı Kur’ân-ı Kerîm’in şu ayetlerinde kullanılmıştır: Âl-İ İmrân Sûresi, 3: 24, 94; Nisâ Sûresi, 4: 48, 50; Mâide Sûresi, 5: 103; Enâm Sûresi, 6: 21, 24, 93, 112, 137, 138, 140, 144; A’râf Sûresi, 7: 37, 53, 89, 152; Yûnus Sûresi, 10: 17, 30, 37, 38, 59, 60, 69; Hûd Sûresi, 11: 13, 18, 21, 35, 50; Yûsuf Sûresi, 12: 111; Nahl Sûresi, 16: 56, 87, 101, 105, 116; İsrâ Sûresi, 17: 73; Kehf Sûresi, 18: 15; Tâhâ Sûresi, 20: 61; Enbiyâ Sûresi, 21: 5; Mü’minûn Sûresi, 23: 38; Furkân Sûresi, 25: 4; Kasas Sûresi, 28: 36, 75; Ankebût Sûresi, 29: 13, 68; Secde Sûresi, 32: 3; Sebe’ Sûresi, 34: 8, 43; Şûrâ Sûresi, 42: 24; Ahkâf Sûresi, 46: 8, 28; Mümtehine Sûresi, 60: 12; Saf Sûresi, 61: 7. (Ayrıca “feriy” garip iş: Meryem Sûresi, 19: 27)

B. Kazf

Atmak, bir şeyi bir kimseye kuvvetle atmak, fırlatmak anlamına gelen kazf “كَذَفَ”,⁸ İslâm hukuku eserlerinde iftira suçunu ifade etmek üzere en çok kullanılan kelimedir. Hatta klasik İslâm hukuku eserlerinde genel olarak iftira ile ilgili bahislerin bu kavram başlığı altında ele alındığı söylenebilir. “Kazf”ın Kur’ân-ı Kerîm’de çok sayıda ayette kullanıldığı, daha ziyade kelime anlamının tercih edildiği, ama kavramsal anlamına yakın kullanımlara da yer verildiği görülmektedir. Kelime, kalbe korku düşürmek, ilkâ etmek, atmak;⁹ bir şeyi atmak, bırakmak;¹⁰ üstüne atmak, üstün kılmak;¹¹ yerine koymak;¹² bir şeyi bir yere koymak;¹³ bir şeyi ileri atmak, fırlatmak¹⁴ anlamlarıyla Kur’ân-ı Kerîm ayetlerinde geçmektedir. Sebe’ Sûresinde kelime manasının ötesinde, kavram anlamına yakın bir anlamı ifade ederek, atıp tutmak, asılsız iddiada bulunmak şeklinde çevirebileceğimiz biçimde kullanılmıştır.¹⁵

Kavramsal olarak bir kimseye işlemediği bir suçu isnat etmek, şetm, ayıp bir şey ithamında bulunmak¹⁶ anlamına sahip bulunan kazf, zamanla bir kimseye asılsız zina veya gayr-i meşru cinsel ilişki isnat etmek şeklinde özel ve sınırlı bir anlam taşır

⁸ İbn Manzûr, “ka-ze-fe” Maddesi, IX, 276.

⁹ Ahzâb Sûresi, 33: 26; Haşr Sûresi, 59: 2.

¹⁰ Tâhâ Sûresi, 20: 87.

¹¹ Enbiyâ Sûresi, 21: 18.

¹² Sebe’ Sûresi, 34: 48.

¹³ Tâhâ Sûresi, 20: 39.

¹⁴ Sâffât Sûresi, 37: 8.

¹⁵ Sebe’ Sûresi, 34: 53.

¹⁶ el-İsfâhânî, “ka-ze-fe” Maddesi, s. 406; Abdülkâdir Avdeh, *et-Terîuâ-Cinâiyyüâ-İslâmî Mukâranen biâ-Kanûniâ-Vadâ*, Müessesetü’r-Risâle Nâşirûn, Beyrut 1426/2005, s. 729; Linant de Bellefonds, *The Encyclopedia of Islam* (New Edition), “Kadhîf” Maddesi, Volum IV, (m.y.), Leiden 1978, s. 373; Theodoor Willem Juynboll, “kazf” Maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, MB, İstanbul 1988, VI, 527; Mustansır Mîr, *Kur’ânî Terimler ve Kavramlar Sözlüğü*, Erat Matbaası, İstanbul 1996, s. 110-111.

hale gelmiştir.¹⁷

C. **ķetm (ķetim)**

Özellikle dilimizde sövgü, sövmek¹⁸ olarak kullanılan ķetm “شتم” kelimesi, içinde iftira bulunan kötü söz anlamına gelmektedir.¹⁹ Sebb kelimesi ile eş anlamlı olduğu söylenebilir.²⁰ Zina veya neseple ilgili olanlar dışındaki iftiralar, genel olarak bu isim ve sebb kelimesi ile ifade edilmektedir.²¹

Eski ceza hukukunda cünha türünden olmak üzere zem ve kadh haricinde bir kimse aleyhine yüzüne karşı söz veya fiille ya da yazılı olarak dil uzatmak özel anlamına sahip olmuştur.²²

Kelimenin Kur’ân-ı Kerîm’de hiç kullanılmadığı görülmektedir. Hadis metinlerinde ise bu kelimeyi tespit edebilmekteyiz. Örneğin rivayet edildiğine göre

¹⁷ Alâüddin Ebû Bekir b. Mesûd el-Kâsânî (ö. 587/1191), *Bedâiü’s-Sanâi’ fî Tertîbi’l-ķerâi’*, Matbaatü’l-Meymeniyye, Mısır (t.y.), V, 89; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî el-Hanbelî (ö. 620/1223), *el-Mugnî alâ Muhtasari Hâkî*, Dâru’l-Fikr, Beyrut (t.y.), X, 192; Şehâbuddin Ahmed b. İdrîs el-Karâfî (ö. 684/1285), *ez-Zehîra*, Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, Beyrut 1994, XII, 90; İbn Manzûr, IX, 277; İbn Mutahhar, IX, 265; Ebû’l-Mevvedde Ziyâuddin Sîdî Halîl b. İshâk b. Mûsâ el-Mâlikî (ö. 776/1374), *Muhtasaru’l-Allâme* Halîl, Dâru’l-Fikr, Beyrut 1995 m., s. 284; Ebû Abdullâh Muhammed el-Ensârî (er-Rassâ’ et-Tûnisî) (ö. 894/1489), *Kitâbu ķerhi Hudûdi’l-ķnâmi’-Ekber Ebû Abdullâh b. Arafê*, el-Memleketü’l-Mağribiyye Vezâratü’l-Evkâf ve’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, Mağrib 1412/1992, s. 700; Zeynüddin b. Alî b. Ahmed el-Âmilî eş-Şâmî (eş-Şehîd es-Sânî) (ö. 965 h.), *er-Ravdatü’l-Behiyye fî ķerhâ’l-Lümâti’l-Dânenkêye*, Dâru’t-Teâruf li’l-Matbûât, Beyrut (t.y.), IX, 138; Ebû İbrahim İzzuddin Muhammed b. İsmâîl es-San’ânî (ö. 1182/1768), *Sübülü’s-Selâm ķerhu Bulûgi’l-Merâm min Cemâ Edilleti’l-Ahkâm*, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 1424/2004, s. 707; Abdülkahrîr Dâvûd el-Ânî, *Ukûbetü’l-Kazfî ve’l-Sebbi Beyne’l-ķerîati ve’l-Kânûn*, Matbaatü’l-Maârif, Bağdat 1971, s. 2-3; Abdurrahmân b. Abdurrahmân Âl Bessâm, *Neylu’l-Meârib fî Tezhîbi ķerhi Umdeti’l-Talib*, en-Nahdatu’l-Hadîse Abdüşşekûr Abdülfettâh Fedâ, Mekke (t.y.), IV, 478; de Bellefonds, IV, 373; Muhammed Şâme, *el-Mevsûatü’l-ķlâmiyyetü’l-Âmme*, “el-kazf” Maddesi, el-Meclisü’l-A’lâ li’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, (m.y.), Kâhire 1422/2001, XVII, 1120; Anne Cooper – Elsie A. Maxwell, *Ishmael My Brother - A Christian Introduction to Islam (Islamic Law and Hadith)*, Monarch Books, Michigan 2003, s. 131-132; Cemîl Besyûnî, “Bahs fî Haddi’l-Kazf”, *Mecelletü’l-Ezher*, Cilt 48, Sayı 8, Kahire 1978, s. 1203; Mehmet Erdoğan, *Fâ’l ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Kitap Matbaası, İstanbul 1998, s. 238.

¹⁸ *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*, “ķetim” Maddesi, II, 2089; Ali Şafâk, *Hukuk Terimleri Sözlüğü*, “ķetm” Maddesi, Gümüş Matbaacılık, Ankara 1992, s. 551; Doğan, s. 1024.

¹⁹ İbn Manzûr, “ķe-te-me” maddesi, XII, 318; Erdoğan, s. 421.

²⁰ İbn Manzûr, “ķe-te-me” maddesi, XII, 318.

²¹ Avdeh, s. 729.

²² Erdoğan, s. 421.

H. Muhammed (SAV) şöyle buyurmuşlardır:

من الكبائر شتم الرجل والديه، قالوا يا رسول الله و هل يشتم الرجل والديه؟ قال نعم يسب الرجل ابا
الرجل فيسب اياه ويسب امه فيسب امه

“Büyük günahlardan biri, kişinin anne babasına küfretmesidir.” Dediler ki Ey Allah’ın Elçisi, kişi anne babasına küfreder (şetm) mi? Buyurdu ki, “evet, kişi bir başkasının babasına küfreder, o da onun babasına küfreder, yine kişi bir başkasının annesine küfreder, o da onun annesine küfreder.”²³

D. Sebb (Sibâb)

Sebb “سب”, şetm ile aynı anlama sahiptir.²⁴ Sövmek, yalan söz, asılsız iddia taşıyan, incitici kötü söz anlamlarına gelmektedir.²⁵ Hadde konu olan iftira (kazf) dahil, her türlü kötü söz ve ithamın bu kelimenin kapsamına girdiği de belirtilmiştir.²⁶

Kelime, iftiradan ziyade sövmek anlamıyla Kur’ân-ı Kerîm’de sadece bir ayette iki defa geçmektedir,²⁷ yukarıda zikrettiğimiz hadis metni dahil olmak üzere çok sayıda hadis metninde kullanılmış bir sözcüktür.²⁸

²³ Ebû'l-Huseyn Müslim el-Haccâc (ö. 261/875), *el-Câmiu's-Sahîh*, (Kitâbu'l-Îmân, 38), Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, I, 92; Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevrâ et-Tirmizî (ö. 279/892), *Sunen*, Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, IV, 312.

²⁴ İbn Manzûr, “sebbe” Maddesi, XII, 318 ve I, 455; *el-Mevsûatü'l-Fâhiyye* (Vezâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmî), (m.y.), Kuveyt 1984, “sebb” Maddesi, XXIV, 133. (İng. “injure”).

²⁵ el-İsfahânî, “sebbe” Maddesi, s. 219; İbn Manzûr, “sebbe” Maddesi, I, 455; Ahmed Fethî Behnesî, *el-Cerâim fî'l-Fâhiya-İslâmî*, Dâru's-Şurûk, Kâhire 1403/1983, s. 147; el-Ânî, s. 24; Erdoğan, “sebb” Maddesi, s. 398; Şafak, *Hukuk Terimleri Sözlüğü*, “sebb” Maddesi, s. 497.

²⁶ Şemsüddin Muhammed Arafê ed-Desûkî (ö. 1230/1815), *Hâkiyetü'l-Desûkî alâ kerhi'l-Kebîr, (kerhu'l-Kebîr li'l-Derdîr)*, Dâru'l-Fikr, (y.y.) (t.y.), IV, 309; el-Ânî, s. 24.

²⁷ En'âm Sûresi, 6: 108.

²⁸ Örneğin yukarıda “şetm” bahsinde yer verilen hadis. (Bkz. Müslim, (Kitâbu'l-Îmân, 38), I, 92; et-Tirmizî, IV, 312)

E. İfk

Yalan söylemek, bir kimseye yalan isnatta bulunmak, gerçeği değiştirerek ifade etmek anlamlarına gelmektedir.²⁹ Türkçede olmamış bir şeyi yakıştırma, doğruyu yalan, yalanı doğru gösterme, iftira³⁰ anlamlarıyla kullandığımız ifk “افك” ile özellikle Hz. Âişe’ye iftira atılması olayı akla gelmektedir.³¹

“İfk” kelimesi, Kur’ân-ı Kerîm’de gerçekten veya bir şeyden yüz çevirmek, aldatmak, uydurmak ve iftira anlamlarıyla kullanılmıştır.³²

F. Buhtân

İftira ve yalan demektir.³³ Haksız suç isnadında bulunmak, iftira etmek, kara çalmak anlamıyla buhtân, dilimizde de sıkça kullanılan bir kelimedir.

Buhtân “بهتان” , Kur’ân-ı Kerîm’de altı defa geçmektedir.³⁴ Klasik metinlerde de iftiraya karşılayan anlamda ender de olsa kullanıldığı görülmektedir.³⁵

Anlaşıldığı üzere, iftira kavramını ifade eden çok sayıda kelime bulunmaktadır ve yazılı metinlerde her birine sıkça rastlamaktayız. Ancak, ifk ve buhtân

²⁹ Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî (ö. 538/1144), *el-Kewâf an Hakâiki Gavâmidâ-Tenzîl ve Uyûniâ-Akâvîl fî Vücûhiâ-Teâvîl*, el-Matbaatü’ş-Şerefiyye, (y.y.) (t.y.), II, 85.

³⁰ Doğan, “ifk” Maddesi, s. 524; Şafak, *Hukuk Terimleri Sözlüğü*, “ifk” Maddesi, s. 195.

³¹ Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm el-Meâfirî (ö. 213/828), *es-Sîretü’l-Nebeviyye*, Dâru’l-Menâr, Kâhire 1990, III, 134-140; Muhammed İzzet b. Abdülhâdî b. Dervîş, *Kur’ânîâ Göre Hz. Muhammedâ Hayatâ* Çev. Mehmet Yolcu, Bayrak Yay., İstanbul 1989, s. 85-86.

³² Mâide Sûresi, 5: 75; A’râf Sûresi, 7: 117; Tevbe Sûresi, 9: 30; Nûr Sûresi, 24: 11-12 (Hz. Âişe hakkındaki iftira ile ilgili ayetler için bkz. Nûr Sûresi, 24: 11-20); Furkân Sûresi, 25: 4; Şuârâ Sûresi, 26: 45, 222; Ankebût Sûresi, 29: 17, 61; Rûm Sûresi, 30: 55; Sebe’ Sûresi, 34: 43; Sâffât Sûresi, 37: 86, 151; Zuhurf Sûresi, 43: 87; Câsiye Sûresi, 45: 7; Ahkâf Sûresi, 46: 11, 22, 28; Zâriyât Sûresi, 51: 9; Münâfikûn Sûresi, 63: 4.

³³ Şafak, *Hukuk Terimleri Sözlüğü*, “buhtân” Maddesi, s. 71; Seyyid Rızâ Hâşimî, *Dâni-mâme-i Cihân-ê Kîlâm (Encyclopaedia of the World of Islam)*, “buhtân” Maddesi, Bunyâd-ı Dâire-i Maârif-i İslâmî, Tahran 1377/1999, IV, 747.

³⁴ Nisâ Sûresi, 4: 2, 112, 156; Nûr Sûresi, 24: 16; Ahzâb Sûresi, 33: 58; Mümtetine Sûresi, 60: 12.

³⁵ Örneğin bkz. Ebu'l-Fidâ İmâdüddin İsmâil b. Ömer b. Kesîr (ö. 774/1373), *Tefsîruâ-Kur’ânîâ-Azîm*, Dâru’s-Selâm, Riyâd, 1414/1994, III, 355.

kelimelerine, inceleme fırsatı elde ettiğimiz hukukî metinlerde az sayıda, diğerleri gibi Arapça kökenli iftira kelimesine “sövme, hakaret” gibi suçlarla birlikte özellikle Türkçe eserlerde yer verildiğini, klasik İslâm hukuku eserlerinde ise iftiraya “kazf” kelimesi etrafında ve büyük ölçüde iffete yönelik asılsız ithamı kasteden anlamıyla değinildiğini söyleyebiliriz. Ayrıca her türlü aşağılamayı ve tahkiri ifade eden ihâne “ اهانة ” ve ayb “ عيب ” sözcüklerinin iftira anlamını karşıladığına da şahit olmaktadır.³⁶

II. İftira Çeşitleri

Asılsız suç isnadında bulunmak, kapsamı oldukça geniş bir anlama sahiptir ve çeşitli ölçüler dikkate alınarak birbirinden farklı sınıflamalara tâbi tutulabilir. Klasik İslâm hukuku eserlerinde iftira suçuna dair temel yaklaşımların özellikle zina isnadı etrafında şekillendiğini düşünmekteyiz. Bu çerçevede iftira suçunu en genel olarak zina iftiraları ve zina dışındaki konulara yönelik iftiralar biçiminde tasnif etmenin uygun olacağı fikrini³⁷ benimsemekteyiz.

A. Zina İftirasē

Özellikle klasik İslâm hukuku eserlerinin büyük ölçüde bu çeşit bir asılsız ithamı konu edinmesi, bizim de yukarıdaki başlık altında bu iftira biçimine öncelik tanımamıza sebep olmuştur. İslâm hukuku eserlerinde kazf bölümleri, bu tür iftiralar ve bunlara öngörülen müeyyide ve düzenlemeleri kapsamaktadır. Diğer iftira biçimlerine ise daha çok tazir ve diğer başlıklar altında yer verilmektedir.

Konumuzu ilgilendirdiği yönüyle iftirayı sınıflandırırken, namusa yönelen –

³⁶ Behnesî, *el-Cerâim*, s. 147.

³⁷ Avdeh, s. 729.

zina/gayr-i meşru cinsel ilişki- iftiralar ve bunun dışındaki iftiralar tabiri yerine zina iftiraları ve zina dışındaki iftiralar genel ifadesini kullanmayı tercih etmekteyiz. Nitekim ileride geniş biçimde ele alacağımız gibi homoseksüellik ve diğer çarpık cinsel ilişkileri konu edinen tüm iftiraların, zina iftirası çatısı altında insanın şeref ve haysiyetini benzer şekilde yaralayan ve namusa taalluk eden iffetsizlik ithamları olarak değerlendirilebileceğini düşünmekteyiz.

Asılsız zina suçlamaları, kişinin ya doğrudan kendisine ya da anne babasına yönelik olarak ortaya çıkabilir.

1. Kişinin şahsına Yönelik Zina İftirası

Kişinin şahsına yönelik zina iftirası, bir kimsenin bir başkası hakkında gayri meşru cinsel ilişkiye girdiği hakkında iddiasında bulunması ve bunu ispatlamaktan aciz kalmasıdır. İslâm hukuku, -ileride geniş biçimde ele alacağımız gibi- alenen veya gizli biçimde ortaya konmuş, ancak gerekli sayıda şahidin şehadeti veya failin ikrarı olması halinde ithamı muhakemeye değer görmektedir. Ayrıca, bahsi geçen itham sözlü ya da yazılı olabilir.³⁸

Buna göre bir kimsenin bir başkası için, sözkonusu kişinin yüzüne karşı veya gıyabında, halkın içinde ya da birkaç kimseyle sohbet ederken “zinakâr”, “fâhişe”, “homoseksüel” gibi bir ifade kullanması veya “ben filanca şahsın şöyle ilişkisine şahit oldum”, “filanca şahsın şöyle ilişkisini biliyorum” gibi bir cümle sarfetmesi ve iddiasını da yeterli sayıda şahitle ispatlayamaması halinde, İslâm hukukçularının bir

³⁸ Besyûnî, s. 1207.

bölümü, iddia sahibini zina iftirası atan kişi ilan etmektedir.³⁹

2. Kişinin Nesebine Yönelik Zina İftirası

Kişinin nesebine yönelik zina iftirası ifadesiyle kastettiğimiz, kişinin anası-babası üzerinde gayri meşru cinsel birleşme iddiasında bulunulması durumudur. Buna göre bir kimsenin başkası için “veled-i zinâ” (zina mahsulü çocuk), “babası belirsiz”, “fuhuş yapan kadının çocuğu” ya da bu anlama gelen ibareler kullanması, dolaylı gayri meşru cinsel ilişki iftirası olarak değerlendirilmektedir. İslâm hukukuna göre bunlar, hakaretten, basit sövgü kelimelerinden öte anlam taşır ve bunları sarf edenler hakkında hakaret değil, iftira suçu işlemleri yürütülür.⁴⁰ Bu durum kazf suçunun teşekkülünün ikinci biçimidir.

Bu konuya daha sonra ayrıca değinmek üzere bir dolaylı gayri meşru ilişki iftirası durumunu da şöyle özetleyebiliriz. Bir kimsenin diğer bir kimse için açık ifadelerle değil ama ima yoluyla, halkın gayri meşru cinsel ilişkiye yorumlayabileceği biçimde kelime ve cümleler sarf etmesi de dolaylı olarak gayri-meşru cinsel ilişki iftirasında bulunma kapsamına girmektedir. Nitekim, bu tür ifadeler kullanan kimsenin iddiasını bilahare açıkça dile getirmesi yahut hakim nezdinde bu kimsenin iftira niyetiyle bu ifadeleri kullandığı kanaatinin açıkça oluşması halinde yine dolaylı olarak gayri meşru ilişki iftirasında bulunmak

³⁹ Ebû İshâk İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf el-Fîrûzâbâdî eş-Şîrâzî (ö. 476/1083), *el-Mühezzebe fî Fâhiâ-İnâmîâ-kâfi*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1424/2003, III, 549; Kemâlüddîn Muhammed b. Abdülvâhid b. Abdülhamîd b. Mes'ûd es-Sîvâsî el-İskenderî İbnü'l-Hümâm (ö. 861/1457), *kerhu Fethiâ-Kadîr*, Matbaatü'l-Meymeniyye, Mısır (t.y.), IV, 191; Ebû Abdurrahmân Abdülvehhâb b. Ahmed b. Ali el-Mısırî eş-Şa'rânî (ö. 973/1565), *Kitâbuâ-Mîzân*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1409/1989, II, 181. İslâm hukukçularının hangisine göre sözü geçen durumda had uygulanacağına dair bilgiler ilgili bölümde takdim edilecektir.

⁴⁰ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm (ö. 456 h.), *el-İsâl fîâ-Muhallâ biâ-Âsâr*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1408/1988, XII, 219; Ebû Bekr Alâuddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebû Ahmed es-Semerkandî (ö. 539/1144), *Tuhfetü'l-Fukahâ*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1405/1984, III, 144.

suçlaması süreci işletilecektir.

Yine kazf için başka tasniflere de gidildiğini görmekteyiz. Bunlardan birinde, kazf ifade edilişi bakımından şöyle sınıflanmaktadır:

- Açık sözle gerçekleştirilen kazf
- Kinâye yoluyla ortaya konulan kazf⁴¹
- Tariz ile belirtilen kazf⁴²
- Kişinin nesebini inkâr şeklinde gerçekleştirilen kazf.⁴³

B. Zina Dâirindeki Konulara Yönelik İftiralar

Bir kimse hakkında “hırsızlık”, “hilekârlık”, “ahlâksızlık” gibi insan onuruna yakışmayan ithamlarda bulunulup ispatlanamaması, bu başlık altında değerlendirilen iftiralar. Kişilere yönelen hakaretler, zina suçu dışındaki konularla ilgili sövgüler ve asılsız ithamların tümü bu tür iftiralar kapsamındadır.⁴⁴

Zina iftiraları her ne kadar büyük öneme sahipse de, bu konu dışındaki asılsız ithamlar -belki aynı seviyeye ulaşamamakla beraber-, hakkında iddiada bulunulan kişi ve yakınları için büyük manevî yaralar ve sorunların meydana gelmesine sebep

⁴¹ Bu çeşit bir kazf ifadesi, kazf dışında bir anlama da sahip olmaktadır. Kişinin zina ettiğini kastederek “ey günahkar” demesi gibi.

⁴² Sözün açıklanmaması halinde zina iftirası anlaşılan ibareler bu çeşittendir. “Onun annesi onun annesi değildir” gibi. Yargının, sözü kazf olarak değerlendirmesi için sözü sarfedenin niyetini doğru tespit etmesi, bu çerçevede belli şartların oluşumunu tespit etmesi lâzımdır. Şartlar ve ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammed Ravvâs Kal’acî, *el-Mevsûatü’l-Ferâhiyyetü’l-Müyessera*, “ka-ze-fe” Maddesi, Dâru’n-Nefâis, Beyrut 1421/2000, II, 1555.

⁴³ Şâme, s. 1120-1121. Keza konuyla ilgili olarak kazf-i muallak ile bir şarta bağlı biçimde ortaya atılan asılsız iddianın, kazf-i muzâf ile de bir vakte bağlı şekilde ortaya atılan zina isnadının kast edildiğini belirtmeliyiz Bkz. Erdoğan, s. 238.

⁴⁴ Ebû Abdullah Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî (ö. 189/805), *el-Câmiu’s-Sagîr*, Âlemü’l-Kütüb, Beyrut 1406/1986, s. 291; ez-Zemahşerî, II, 83; en-Nevevî, *Ravdatu’l-Tâlibîn ve Umdetü’l-Müftîn*, VIII, 313

olabilmektedir. Örneğin bir kimsenin sahip olduğu servetini zimmetine para geçirerek temin ettiği iddiasında bulunulması, o kişi ve ailesinin üzerinde çirkin bir leke olarak daima var olacaktır. Açıkça ya da kulaktan kulağa yayılan böylesi bir iddianın ispatlanması zarureti ya da ispatlanamayarak atılmış bir iftiraya dönüşen ithamın hak ettiği cezayı bulması, toplumda ortaya çıkabilecek yıkıcı felaketleri önlemek hususunda şüphesiz büyük öneme sahiptir. İslâm hukukunun temel klasik eserlerinde konuya geniş ve müstakil bölümler halinde yer verilmemişse de ilgili oldukları başlıklar altında değerlendirmeler sunulduğunu söyleyebiliriz.

Yukarıdaki ayrım dışında iftirayı, Allah’a, Peygamberlere (AS) ve diğer kutsal değerlere iftiralar ve kulların birbirlerine yönelik iftiraları biçiminde tasnif etmek mümkündür. Nitekim iftiraya ilişkin Kur’ân-ı Kerîm’de anılan kelimelerin büyük kısmı Allah’a yönelen asılsız ithamları ifade etmek bağlamında kullanılmıştır. Kur’ân-ı Kerîm, en büyük asılsız iddianın, yalanın, iftiranın Allah’a ortak koşmak veya O’nun tanrılığını, rabliğini ya da mutlak hükümlerliğini kabullenmemek olduğunu ilan etmektedir⁴⁵. Esasen kişi ile Yaratıcı arasındaki bir mesele olarak karşımıza çıkmaktaysa da, Kur’ân-ı Kerîm ve hadislerin sergilediği yaklaşımlar, anılan türde bir iftiranın kişinin sosyal-hukukî durumunun belirlenmesinde oynadığı rol, bu iftira şeklini İslâm hukukunun ilgi alanına sokmaktadır. Bireysel olarak ya da siyasi amaçla topluca “İslâm dininden dönmek” ve böylece Yaratıcı’ya yönelik asılsız ithamda bulunmak, İslâm ceza hukukunun üzerinde durduğu mühim bir konudur.⁴⁶ Hakaret nevinden Allah’a karşı telaffuz edilen ibarelerin de İslâm ceza hukukunda özel bir yeri bulunmaktadır.

⁴⁵ Nisâ Sûresi, 4: 48; En’âm Sûresi, 6: 24; A’râf Sûresi, 7: 152; Hûd Sûresi, 11: 50.

⁴⁶ Lawrence Rosen, *The Justice of Islam*, Oxford University Press, Londra 1999, s. 189-190.

Yine ismet sıfatına⁴⁷ sahip olduğu kabul edilen peygamberler ve masum olmasalar dahi İslâm hukukçularının diğer insanlardan farklı bir statüde değerlendirdikleri Hz. Peygamber ile aynı çağda yaşayıp, O’nunla aynı ortamda bulunmuş, ilk dönem müslümanlarına yönelen iftiralar, diğerlerine göre şüphesiz farklı bir anlam ifade etmektedir.⁴⁸ Hz. Peygamber’in, diğer peygamberlerin ve ashabın değerini ve onlara katiyen hakarete ve iftirada bulunulmamasını vurgulayan çok sayıda ayete ve hadis rivayetine şahit olmaktayız.⁴⁹

Modern hukuk ise iftirayı ortaya çıkış şekilleri bakımından iki kısımda ele almaktadır: maddî ve şeklî iftira. Maddî iftira, bir kimsenin ceza kovuşturmasına maruz kalması için suçsuz olduğunu bildiği bir başka kimsenin bir suçu işlediğine dair maddî kanıtlar uydurması veya üretmesidir. Şeklî iftira ise, bir kimsenin bir başkasını, hakkında ceza kovuşturması açılması için yetkili bir makama şikayeti ve ithamda bulunmasıdır.⁵⁰

Ayrıca iftira, yazılı veya sözlü yapılması, doğrudan ve açık ifadelerle veya dolaylı olarak yapılması açısından da tasnif edilebilir.⁵¹

⁴⁷ Nu’mân b. Sâbit Ebû Hanîfe (ö. 150/767), *Fethu’l-Ekber (Kılam Kancê Feth-ê Ekber ve Akâid-i Neseî)*, Bayrak Mat., İstanbul 1988, s. 15; Ebû Hafız Necmuddîn Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Neseî (ö. 537/1142), *Akâidu’l-Neseî (Kılam Kancê Feth-ê Ekber ve Akâid-i Neseî)*, Bayrak Mat., İstanbul 1988, s. 5.

⁴⁸ el-Ânî, s. 16.

⁴⁹ Örneğin bkz. Müslim, (Kitâbu Fadâilî’s-Sahâbe, 54), II, 1967.

⁵⁰ Faruk Erem, “İftira”, *AD*, Yıl 45, Sayı 9, Ankara 1954, s. 1063; Yiğitbaş, s. 826; Dündar, s. 294. Türk Ceza Kanununda, fiilin maddî eser ve delillerinin uydurulması ile gerçekleşen iftira suçunun (maddî iftira) suç için belirlenmiş cezanın yarı oranda artırılmasına neden olacağı ifade edilmektedir. (Bkz. TCK 267/2)

⁵¹ el-Karâfî, eserinin kazf ile ilgili değerlendirilmesinde bu tür bir tasniften bahsetmektedir. (Bkz. el-Karâfî, *ez-Zehîra*, XII, 90.)

Sulhi Dönmezer, *Ceza Hukuku Özel Kısım Kınalere ve Mala Karşı Cürümler*, Yaylacık Mat., İstanbul 1990, s. 230.

Modern hukuk, iftira ile benzer özellikler taşıyan sövme/hakaret kavramları arasındaki farkın altını çizmekte, ayrı bağlamlarda değerlendirmektedir.

Bir kimsenin gerçekleşmediğini bildiği bir suçu yetkili makamlara gerçekleşmiş şeklinde intikal

ettirmesi iftiraya benzer bir durumdur. Söz konusu fiil, suç tasnii olarak adlandırılmaktadır.(bkz. Yiğitbaş, s. 835) ve merfî hukukumuzda adliye aleyhine işlenen suçlar başlığı altında müstakil biçimde ele alınmaktadır. (Ayhan Önder, *Türk Ceza Kanunu Özel Hükümler*, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 1994, s. 271.) Suç tasnii, suç uydurma ve suç yüklenme biçimleriyle tezahür eder. (Bkz. Yiğitbaş, s. 835) Suç uydurma, işlenmemiş bir suçu işlenmediğini bilerek işlenmiş gibi doğrudan veya delil uydurarak yetkili makamlara bildirmek, suç yüklenme ise kendi kendine suç isnat etmektir. Bir kimsenin işlemediği bir suçu işlediğini iddia etmesi, kişinin kendisine attığı bir iftira olarak değerlendirilebilir. (Bkz. Yiğitbaş, s. 835-836) Suç tasniinde iftiradan farklı olarak belirli bir şahıs itham edilmemektedir. Böylece suçun, belli olmayan kişi ya da kişilere isnat edilmesi halinde iftira değil, suç tasnii cürmü ortaya çıkmaktadır. (Bkz. Erem, "İftira", s. 1063; Yiğitbaş, s. 835.) Buna ilaveten, işlenen bir suçu, daha büyük bir suç olarak yetkili makamlara şikayet etmek de (bir kimsenin bir başkasına attığı bir tokadı, öldüresiye dövdü olarak ihbar etmesi gibi) hem suç tasnii hem de iftira olarak değerlendirilebilir. İftiradan murat, masum bir insanın işlemediği bir suç nedeniyle cezalandırılması ise bu kasıtlı yapılan bir ihbar ya da itham da iftiraya benzer bir mahiyet taşımaktadır. (Bkz. Hamdi Öner, "İftira Cürmü Üzerinde Bir İnceleme", *AD*, Ankara 1946, Yıl 37, Sayı 11, s. 1139).

İftiraya benzeyen bir başka suç hakaret ve sövmedir. İftira ve hakaret suçlarının her ikisi de kişinin şeref ve haysiyetine yönelmiş suçlardır ve iftira suçunun bünyesinde hakaret de mevcuttur. (Bkz. Öner, s. 1140; Dündar, s. 310.) İslâm hukukunun zina iftirasında bulunmak suçunu kazf başlığı altında, bunun dışında yer alan, kişiyi rahatsız edebilecek tüm asılsız ithamları tazir gerektiren iftira ve hakaret suçları olarak ele aldığını söyleyebiliriz. Modern hukukta ise zina, şeref ve haysiyete yönelik suçların tefrikinde başlı başına belirleyici bir role sahip değildir. Bununla paralel olarak iftira ve hakaret birbirinden farklı kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim modern hukukta hakaret suçu için fiilin kişiyi rencide edecek özellikte olması yeterli iken, iftira suçu için isnadın kanunen suç niteliği taşıması gerekir. (Bkz. Önder, s. 305-306.) Ayrıca yine modern hukuka göre, hakaret suçunda korunan hukukî menfaat, bireyin şeref ve haysiyeti iken, iftira suçunda korunan hukukî menfaatin muhatabı, -şeref ve haysiyeti yaralanan bireyin mağduriyeti ortaya konmakla beraber- daha ziyade adlî mekanizmadır. [Öner, s. 1140. TCK, hakaret suçunu "Şahıslara Karşı İşlenen Cürümler" başlığı altında (9. Bab, 7. Fası), iftira suçunu ise "Kamu İdaresine Karşı İşlenen Suçlar" başlığı altında ele almaktadır.] Bir başka ifadeyle iftira suçunda, kişinin şeref ve haysiyeti dışında da korunan ve hatta daha ön planda tutulan değerler mevcuttur. (Bkz. Öner, s. 1140.) Modern hukuka göre iftirada yüklenmiş olan suçun yapılmamış olması bir unsur iken, hakarete suçun işlenmiş olması halinde de suç ortaya çıkar. Fakat kanunun kabul ettiği bazı durumlarda suç isnadında bulunan, yüklediği suçun doğruluğunu ispatlarsa dava ve ceza düşebilir. Yine modern hukukta, iftira bir suç isnadının yetkili makamlara aksettirilmesini zaruri kılarken, hakaret için böyle bir durum söz konusu değildir. (Bkz. Dündar, s. 311.) Buna göre iftira kişiye ve kamuya yönelik bir tehlike taşıırken ayrıca adlî makamları da yanıltmak gibi farklı bir özelliğe sahiptir. Ayrıca hakaret, gıyapta veya yüze karşı olabilir. İftirada suç iz ve delillerini uydurmak oldukça önemli iken hakarete hakaret kastı aranmaktadır. (Bkz. Dündar, s. 311.) Hakaret, takip edilmesi için şikayet aranan bir suç iken iftira doğrudan kovuşturulmaktadır. Nitekim iftira ile zaten yetkili makamlar harekete geçirilmiştir.⁵¹ Ayrıca modern hukuk, iftira suçunu şikayete bağlı olmadan kovuşturulan suçlar arasında, hakaret suçunu ise şikayete bağlı suçlar arasında ele almaktadır. (Bkz. TCK, Madde 131, Fıkra 1.) İslam hukuku, bu konuda modern hukukla benzer yaklaşımlar içerisindedir. Buna göre İslâm hukuku da bireyin şeref ve haysiyetine yönelik suçların bir kısmını şikayete bağlı, bazılarını şikayete bağlı olmadan kovuşturulacak suçlar olarak değerlendirir. Ne var ki, İslâm hukuku ve modern hukukun şikayete bağlı olarak kovuşturmaya tâbi tuttuğu suçlar birbiriyle aynı değildir. Her ne kadar üzerinde tam bir mutâbakat bulunmamaktaysa da İslâm hukuku ekollerinin bir kısmı şikayete bağlı olmadan zina iftirasında bulunma suçunun yargıya intikal etmesi gerektiğini ve bu anlamda, şikayet sahibinin şikayetinden rücu etmesi halinde bile davanın düşmeyeceğini savunmuşlardır. [Ahmed b. Yahyâ b. el-Murtezâ (ö. 840 h.), *Kitâbuâ-Bahriâ-Zahhâr el-Câmiâ li-Mezâhibi Ulemâiâ-Emsâr*, Dârul-Hikmeti'l-Yemâniyye, San'a 1409/1988, V, 166; Ebû'l-Berakât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed ed-Derdîr (ö. 1021/1786), *ek-kerhuâ-Sagîr alâ Akrabiâ-Mesâlik ilâ Mezhebiâ-Knâm Mâlik*, Dârul-Maârif, Mısır 1974, IV, 467; Ebûbekir b. Hasen el-Kişnâvî, *Esheluâ-Medârik kerhu Kxâdiâ-Sâlik fi Fâhi Knâmiâ-Eimme Mâlik*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut (Sayda) 1424/2003, III, 133; el-Avvâ, s. 83.] İftira suçu ve yalancı şahitlik arasında da unsurları bakımından olmasa bile nitelikleri bakımından bir benzerlik mevcuttur. (Bkz. Dündar, s. 311.) Yalancı şahitlik içinde mütalaası mümkün

III. İftira ve Benzer Suçların Tarihçesi

İftiranın, semavi dinler ve hukuk sistemlerinin ortak biçimde suç olarak değerlendirdiği bir fiil olduğu görülmektedir. Ancak suçun tecziyesi noktasında birbirinden farklı yaklaşımlar sergilendiğini görmekteyiz.

Eski Mısır medeniyetinde bir şahsın bir başkasına ağır bir suç isnat etmesi halinde aralarında idam da olmak üzere farklı cezalar öngörülmüştür.⁵²

Eski Hint medeniyetinin Manus ve Yajnavalkiya Kanunları'nda iftira ve hakaret, adam öldürme, adam dövme, kutsal şeyleri tahkir, yalan yere şahitlik, zina, ırza tecavüz gibi şiddetle cezalandırılan bir suç olarak değerlendirilmiştir.⁵³ Ancak bu tür ağır suçların karşılığında, işleyen mensup olduğu kasta göre farklı cezaların belirlendiği görülmektedir.⁵⁴ Örneğin Brahman sınıfına mensup bir şahsa, aynı sınıftan olmayan bir kimsenin hakaret ve iftirada bulunmasının cezası, işkence ile idamdır. Mukaddes değerlere hakaret suçunda da suçlunun mensup olduğu kasta göre değişen cezalar verilmektedir.⁵⁵ Manus kanunlarına göre sövme (şetm) ve tahkirin para cezasına mahkum edildiği görülmektedir.⁵⁶

Bâbil uygarlığının ortaya koyduğu en meşhur kanun mecmuası olan ve ceza

görülebilmekteyse de suç yüklemenin yalnızca şahitlik esnasında teşekkül eden bir cürüm olmadığı ortadadır. Dolayısıyla suç isnadında bulunmak, yalancı şahitliğe nazaran daha özel bir anlama sahiptir. (Bkz. Dündar, s. 311.) İslâm hukuku yalancı şahitlikle iftira suçunu da birbirinden ayırmaktadır. İslâm hukuku eserleri de bu iki suçu bazı istisnaları olmakla beraber birbirinden farklı başlıklar altında değerlendirmeyi tercih etmiştir. (Genel olarak klasik İslâm hukuku eserlerinde kazf suçuyla ilgili meseleleri hadlar arasında, diğer iftira biçimleriyle ilgili konuları tazir başlığı altında, şahitlik ve yalancı şahitliğe dair hususları ise şahitlik bölümlerinde inceleme imkanı elde ettik.) Her ne kadar iftira suçu, yalancı şahitliği içine alan bir geniş tanıma sahipse de her yalancı şahitliğin iftira ile ilişkilendirilmesinin mümkün olmadığını düşünmekteyiz.

⁵² Recai Okandan, *Umumi Hukuk Tarihi Dersleri*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1951, s. 96.

⁵³ Okandan, s. 67.

⁵⁴ Okandan, s. 67.

⁵⁵ Okandan, s. 68.

⁵⁶ Mustafa Avcı, "Önceki Hukukumuzda Para Cezaları", *KHAD*, Cilt 3, Sayı 2-3, (Haziran Ekim 2000), s. 121.

sorumluluğu için subjektif unsura oldukça önem veren⁵⁷ Hammurabi kanunlarına göre evli bir kadını veya bir mabet kızını yalan yere fuhuş yapmakla suçlayan kişinin alınının sıcak demirle damgalanması ön görülmektedir.⁵⁸ Hammurabi kanunlarında bir kimsenin diğer bir kimseye cinayet iftirasında bulunması, müfterinin idamını, hatta ayrıca malının elinden alınmasını gündeme getirmektedir.⁵⁹

Asur Medeniyetinde de iftira suçu ağır biçimde cezalandırılan fiiller arasında görülmüştür.⁶⁰ Tahkir gibi suçlar için suçluya para cezası ve ayrıca kral angaryasında çalışma cezaları belirlenmektedir.⁶¹

Önceleri intikam almak esasına dayanan Çin ceza hukuku sonradan cezaların devlet tarafından tayin ve tatbikini benimsemiştir.⁶² Ayrıca zamanla suçların tasnifine gidilmiş, cezalarda da suçun tekrar işlenmesini engelleyici bedensel müeyyideler uygulanmaya başlamıştır. Adam öldürme suçu, idam; yaralama, hırsızlık suçları, bacakların kesilmesi; hile ve iğfal suçları, burun kesilmesi; konumuzla ilgili olarak genel âdâba aykırı fiiller kısırlaştırma ve bunun dışındaki suçlar alna damga vurulması ile cezalandırılırdı.⁶³ Bu cezalardan diyet ödeyerek kurtulmak mümkündü.⁶⁴ Milattan önce üçüncü yüzyılda Çing Sülalesi'nin kanunlarında bacak kesilmesi, kısırlaştırma ve burun kesme cezaları yerine müebbet

⁵⁷ Kayıhan İçel-Süheyl Donay, *Kanunlar ve Uygulamalar Ceza Hukuku (Genel Kısım)*, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul 1999, I, 38.

⁵⁸ Hammurabi Kanunları, Madde, 127; Okandan, s. 146.

⁵⁹ Hammurabi Kanunları, Madde, 2 ve 26; Mebrure Tosun - Kadriye Yalvaç, *Sümer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-kaduqa Fermanı*, Ankara 1989, 185; Okandan, s. 149.

⁶⁰ Okandan, s. 155.

⁶¹ Avcı, "Önceki Hukukumuzda Para Cezaları", s. 122.

⁶² Mahmûd Es'ad b. Emîn Seydişehrî, *Tarih-i Hukuk*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1332, s. 93; Okandan, s. 42.

⁶³ Seydişehrî, s. 93; Okandan, s. 43.

⁶⁴ Seydişehrî, s. 93.

sürgün, sopa gibi cezalar belirlenmiştir.⁶⁵

İslâmiyet öncesi eski Türkler tarafından kurulmuş devletlerin ceza hukuku esas ve kurumlarına sahip olduğu bilinmektedir. Ancak bu konuya dair bilgiler günümüze son derece sınırlı biçimde ulaşmıştır.⁶⁶ Özellikle genel ahlaki ilgilendiren konularda suç ve cezaların varlığı, gerek Türklere ait kaynaklardan, gerekse Çin kaynaklarından öğrenilmektedir. Herhalükarda ilgili malumatın büyük kısmını Çin kaynaklarından öğrendiğimiz Hunlar ve Göktürklerde ceza hukuku, şahsi intikam alanı değil, kamu hukukunun bir konusu şeklinde ele alınmıştır.⁶⁷ Buna göre iftira suçu da dahil tüm suçların belirleyici ve ceza uygulayıcısı devlettir.⁶⁸ Hunlarda hapis cezasından, sopa, bukağıya çekilme, dağlama, dar sandıklara koyma ve muhtelif biçimlerde idama kadar çok sayıda ceza çeşidi bulunmaktadır ve bu cezalar, suçun ağır ve hafifliğine göre hakan veya töreleri uygulayan yarganlar tarafından takdir edilmektedir.⁶⁹ Hem Hunlar, hem de Göktürklerde zina, adam öldürmek, çok kıymetli eşya çalmak gibi suçların cezası idam olarak belirlenmiştir.⁷⁰ Eski Türkler’de Tengri’ye iftira da büyük bir suç olarak değerlendirilmiştir. Tengri’ye hakareti yedi şahit tarafından kanıtlanan kişinin taşlanarak öldürülmesi hükme bağlanmıştır.⁷¹

Moğol kanunlarında bir erkek veya bir kadın hakkında ileri sürülen asılsız iddiaların cezalandırılması hükme bağlanmıştır.⁷² Bunun yanında eski Moğol kanunları prenslere karşı işlenen suçlar içerisinde iftira ve hakarete geniş yer

⁶⁵ Okandan, s. 43.

⁶⁶ Sulhi Dönmezer - Sahir Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku (Genel Kāz)*, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul 1987, I, 106.

⁶⁷ Halil Cin- Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, Sefik Ofset, İstanbul 1990, I, 45 ve 57; Coşkun Üçok-Ahmet Mumcu, *Türk Hukuk Tarihi*, Baran Ofset, Ankara 1993, s. 21.

⁶⁸ Üçok-Mumcu, s. 21.

⁶⁹ Cin-Akgündüz, I, 45-46.

⁷⁰ Cin-Akgündüz, I, 46 ve 57; Üçok-Mumcu, s. 21.

⁷¹ Hasan Tahsin Fendoğlu, *Türk Hukuk Tarihi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2000, s. 14.

⁷² Seydişehrî, s. 133.

vermektedir. Ancak büyük prenlere sözlü saldırı-hakaret ile küçük prenlere yönelik tahkir farklı biçimlerde değerlendirilmiştir.⁷³ Orta dereceli bir prensin sözlü hakarete uğraması halinde suçlu beş sığır ödemekle cezalandırılmakta iken⁷⁴ müstakil biçimde bir memur sınıfı görülen postacı süvarilere yönelik hakaret ve iftiralar için rütbelere göre değişen miktarlarda müeyyideler belirlenmiştir.⁷⁵ Ayrıca tüm din adamı sınıfı, (rahipler, rahibeler, inzivaya çekilmiş din adamları, rahip öğrenciler) hakaret ve sözlü saldırılara veya kötü muamelelere karşı rütbelere göre daha ağırlaştırılmak suretiyle sığır ödeme cezaları ile korunmuşlardır.⁷⁶ Örneğin bir “getsul” veya “gelong” (din adamı sınıfına kabul edilmiş kimse)’a kötü muamelede bulunan kişinin mallarının yarısının müsaderesi söz konusudur.⁷⁷ Yine Moğol kanunlarında hırsızlık iftirasına yer verilmektedir. Buna göre iftiradan mahkum olan kişinin suçsuzluğunun anlaşılması halinde iftirada bulunan, iftiradan mahkum olanın ödediği cezanın iki mislini ödemek zorunda bırakılmaktaydı. Bu hususta iftiranın kasdî olup olmamasının, sonucu bir etkisi de bulunmamaktadır⁷⁸.

Antik Yunan hukuku, çok sayıda fiili suç olarak nitelemiş, ancak site devletleri bu suçlar için farklı cezalar uygulamışlardır.⁷⁹ Antik Yunan’da kişiler, suç ithamında bulunma hakkına sahip olmakla beraber, ithamını delillendirmek mecburiyetindeydi. İftira konusu fiil, kamu düzeniyle ilgiliyse, iftiracının vatandaşlık hakkını kaybetmesi de dahil olmak üzere oldukça sert cezalara çarptırılması; fiil şahıslarla alakalı ise ithamla istenen cezanın altıda biri oranında müfteriye ceza verilmesi esas

⁷³ Curt Alinge, “Moğol Kanunları (III. Bölüm 3. Kesim - 1)”, Çev. Coşkun Üçok, *AÜHFD*, Fakülteler Matbaası, Cilt XII, Sayı 1-2, Ankara 1955; s. 291-292.

⁷⁴ Alinge, “Moğol Kanunları (III. Bölüm 3. Kesim - 1)”, s. 294.

⁷⁵ Alinge, “Moğol Kanunları (III. Bölüm 3. Kesim - 1)”, s. 292.

⁷⁶ Alinge, “Moğol Kanunları (III. Bölüm 3. Kesim - 1)”, s. 293.

⁷⁷ Alinge, “Moğol Kanunları (III. Bölüm 3. Kesim - 1)”, s. 293-294.

⁷⁸ Curt Alinge, “Moğol Kanunları (III. Bölüm 3. Kesim - 2)”, Çev. Coşkun Üçok, *AÜHFD*, XIII, Sayı 1-2, Fakülteler Matbaası, Ankara 1956, s. 209.

⁷⁹ İçel-Donay, I, 40.

alınmıştır.⁸⁰ Atina Sitesi Devleti’nde mukaddes değerlere hakaret, başlarda idam ve malların müsaderesi ile cezalandırılırken, sonraları bu suçlar karşılığında sadece ölüm cezası verilmeye başlanmıştır.⁸¹

Haysiyet ve şeref, Roma’da özel hukuk tarafından korunan bir değer idi ve sabit kurallarla düzenlenmişti.⁸² Genel olarak Roma hukuku, iftiranın üç şekline yer vermektedir. Buna göre dava açıp kasıtlı olmayan bir suç ithamında bulunmak, görevi kötüye kullanarak davalıyı koruma amaçlı dava oluşturmak ve yeterli neden olmadan davacının açtığı bir davadan vaz geçerek bir davaya mani olmak, iftira suçunun biçimleri olarak değerlendirilmektedir. Eski Roma’da iftiracıların alına “calumniator” (iftiracı) kelimesinin baş harfi “C” dağlanmaktaydı. Sonraları bu müeyyidenin yerini “iftiracının düşük ahlaklı olmasını ilan etmek” gibi diğer uygulamalar almıştır. Neron (ö. 61 m.) döneminde somut bir müeyyide belirlenmemekle beraber iftira suçuna destek olan veya iftira suçunu teşvik edenlerin aynı cezaya çarptırılmaları uygulamasına geçilmiştir. Bu vaziyetin ortaya çıkardığı problemler, iftiraya daha açık cezalar öngörülmesi zaruretinin doğurmuş, buna göre suçsuz bir kimseye suç isnadında bulunan kişinin iftiraya uğrayanın suçu işlemiş olması durumunda alacağı ceza ile tecziyesi kanunu benimsenmiştir.⁸³

Yine Roma’da bir kimsenin şeref ve haysiyet duygularını rencide eden, namusunu aşağılayan şiirler yazmak veya halkın içinde bunları okumak, idam ile

⁸⁰ Okandan, s. 299-300.

⁸¹ Okandan, s. 292.

⁸² Doğan Soyaslan, *Ceza Hukuku Özel Hükümler*, Yetkin Basımevi, Ankara 2002, s. 206.

⁸³ Caner Yenidünya, *İftira Suçu*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1997, s. 13. (Menzel’den naklen. Hermann Menzel, *Die Falsche Anschuldigung Nach Deutschen und Schweizerischem Strafrecht*, Münster – Westfalen 1963, s. 4.)

cezalandırılabilen suçlar arasında görülmüştür.⁸⁴ İdama mahkum kişi, “halk ictimâına (comita centuriata) başvurabilme hakkına sahipti.⁸⁵ Nitekim Roma’da halk ictimâlarından biri tarafından onaylanmadığı sürece hiç kimseye ağır bir ceza uygulanmamaktaydı.⁸⁶

Ortaçağ Alman hukuk sisteminde iftira bir suç olarak değerlendirilmiştir. Onaltıncı yüzyılda Cermen İmparatoru Karl V zamanında kabul edilen, üç asır Alman müsterek hukukuna kaynaklık yapan, ancak yerel kanunlar yanında ikinci derecede değerlendirilen, 219 maddeden müteşekkil Constitutio Criminalis Carolina’nın⁸⁷ 110. maddesi yazılı hakaret için ceza tespit ederken, iftira ve asılsız ihbar için bir hüküm vaz’ etmiş değildir. Zamanla kamuya yapılan asılsız ihbarlarla ilgili fâile yargıcın takdirine göre standart olmayan cezalar verilmeye başlanmıştır. 16 ve 17. yüzyılda hazırlanan bölge kanunlarında da iftira suçuyla ilgili net hükümler ortaya konmamıştır.⁸⁸

16. yüzyılda iftirayı müstakil bir suç olarak değerlendiren İsviçre hukuk kaynaklarında ise iftiraya konu olan iddiaya yönelik belirlenmiş cezanın, iftira atana uygulanması esası benimsenmiştir.⁸⁹

Cermen hukukundan önemli ölçüde etkilenen, ortaçağ İtalya devletler hukuku, şeref karşılığında işlenen suçlara kolun, dilin kesilmesi, sürgüne göndermek gibi ağır

⁸⁴ Arsal, s. 276. (XII Levha Kanunu, Levha, VIII, 1.)

⁸⁵ Arsal, s. 278. (XII Levha Kanunu, Levha, XI, 2.)

⁸⁶ Arsal, s. 278. (XII Levha Kanunu, Levha, IX, 4.)

⁸⁷ Dönmezer-Erman, I, 46.

⁸⁸ Yenidünya, s. 16. (Menzel ve Von Liszt’ten naklen. Menzel, s. 9; Franz Von Liszt, *Traité de Droit Pénal Allemand*, Çev. M. René Lobstein, Partie Spéciale, Paris 1913, II, 464.)

⁸⁹ Yenidünya, s. 15-17 (Menzel’den naklen. Menzel, s. 10.) Bern Şehir Kanunu (1539), Madde 175; Schwyz (1701); Biel (1614); Waadt (1616) kanunları gibi.

cezalar öngörmüştür.⁹⁰

Anglo-Sakson hukukunda iftira suçunun faili, dilini kaybetmekle beraber, ağır veya hafif para cezasını ödemek zorunda bırakılırdı.⁹¹

Yaşayan üç ilâhi dinin en eskisi olan Yahudiliğin kutsal kitabı Tevrat'a göre Allah'a hakaretin, sövmenin, asılsız ithamda bulunma yani iftiranın cezası idamdır.⁹² Musevi şeriatı, kişilerin yargı önünde şahitlik yapmaları hususunda doğruluk, hakka saygı, yalandan sakınma gibi prensipleri de vurgulamaktadır.⁹³ Düzenli toplumun temel ögesi şeklinde nitelenen aile kurumuna karşı işlenen en büyük suç, yani zinayla ilgili ortaya atılan asılsız itham⁹⁴ hakkında da net bir tutum izlemiş ve iftira atmayı büyük bir günah olarak değerlendirmiştir.⁹⁵

Tevrat'ta, asılsız isnatta bulunmayı yasaklayan ibarelerden biri şöyledir: “Halkının arasında onu bunu çekıştirerek dolaşmayacaksın. Komşunun canına zarar

⁹⁰ Soyaslan, s. 206.

⁹¹ Avcı, “Önceki Hukukumuzda Para Cezaları”, s. 124.

⁹² Tevrat, Levililer, 24: 16.

⁹³ Ali Osman Ateş, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehli Kitab Örf ve Adetleri*, Umut Matbaacılık, İstanbul 1996, s. 431. Ayrıntılı ifadeler için bkz. “Yalancı tanık cezasız kalmaz, yalan soluyan kurtulamaz.” (Eski Ahit, Özdeyişler, 19: 5); “Güvenilir tanık yalan söylemez. Yalancı tanıkta yalan solur.” (Eski Ahit, Özdeyişler, 14: 5); “Dürüst tanık can kurtarır, yalancı tanık aldatıcıdır.” (Eski Ahit, Özdeyişler, 14: 25)

⁹⁴ Jacob Neusner-Jonathan E. Brockopp-Tamara Sonn, *Judaism and Islam in Practice*, Routledge, Londra 2000, s. 90.

⁹⁵ “Benim kutsal nesnelere saygısızlık ettin, Şabat günlerimi önemsemedin. Kan dökmek için iftira edenler, dağlarda putlara kurban edilen hayvanları yiyenler, kendilerini şehvete kapıranlar senin içinde yaşıyor. Babalarının karılarıyla yatanlar, âdet gören dinsel açıdan kirli kadınlarla cinsel ilişki kuranlar senin içinde yaşıyor. Senin içinde kimi komşusunun karısıyla iğrenç şeyler yaptı; kimi utanmadan gelinini kirletti; kimi öz kızkardeşiyle ilişki kurdu. Senin içinde kan dökmek için rüşvet aldılar. Faiz aldın, tefecilik yaptın, zorbalıkla komşularından haksız kazanç sağladın. Beni unuttun. Rab Yahve böyle diyor. 'Edindiğiniz haksız kazançtan, içinizde döktüğünüz kandan ötürü ellerimi birbirine vuracağım. Sizinle uğraşacağım gün cesaretiniz kalacak mı? Elleriniz güçlü olabilecek mi? Bunu ben Rab söylüyorum ve dediğimi yapacağım. Sizi uluslar arasına dağıtıp ülkelere süreceğim. Sizdeki ruhsal kirliliğe son vereceğim. Ulusların gözünde aşağılanacak ve benim Rab olduğumu anlayacaksınız.’” (Eski Ahit, Hezekiel, 22: 8-16)

vermeyeceksin. Rab benim.”⁹⁶

Aynı çerçevede Hz. Musa’ya dil uzattığından bahisle Hz. Harun (A.S.) ve kardeşleri Miryam’ın Allah tarafından uyarıldığından bahsedilmektedir.⁹⁷

Tevrat’a göre bir suçun sabit olması için iki kişinin tanıklığı şarttır.⁹⁸ Tevrat’ın yalancı şahitlik ve iftira konusundaki temel tutumu ise, kısastır:

“Herhangi bir suç ya da günah konusunda birini suçlu çıkarmak için bir tanık yetmez. Her sorun, iki ya da üç tanığın tanıklığıyla açıklığa kavuşturulacaktır. Eğer yalancı bir tanık, kötü amaçla birini suçlarsa, aralarında sorun olan iki kişi, Rabbin önünde kâhinlerin ve o dönemde görevli yargıçların önüne çıkarılmalı. Yargıçlar sorunu iyice araştıracaklar. Eğer tanığın kardeşine karşı yalancı tanıklık yaptığı ortaya çıkarsa, kardeşine yapmayı tasarladığını kendisine yapacaksınız. Aranızdaki kötülüğü içinizden atmalısınız. Geri kalanlar, olup bitenleri duyup korkacaklar; bir daha aranıza buna benzer kötü bir şey yapmayacaklar. Acımayacaksınız: cana can, göze göz, dişe diş, ele el, ayağa ayak.”⁹⁹ Buna göre iftirada bulunan, iftirasının muteber sayılmış olması halinde iftira attığı kimseye verilecek cezanın aynısı ile

⁹⁶ Levililer, 19: 16.

Bu konuda başka bir ibare ise şöyledir:

“Yalan haber taşımayacaksınız. Haksız yere tanıklık ederek kötü kişiye yan çıkmayacaksınız. Kötülük yapan kalabalığı izlemeyeceksiniz. Bir davada çoğunluktan yana konuşarak adaleti saptırmayacaksınız.” Çıkış, 23: 1.

⁹⁷ Sayılar, 12: 1-16.

Yine Tevrat’ta: “Rab diyor ki ‘Yalan söylemek için ülkede, dillerini yay gibi geriyor, güçlerini gerçek yolunda kullanmıyorlar. Kötülük üstüne kötülük yapıyor, beni tanımıyorlar’. ‘Herkes dostundan sakınsın, kardeşlerinizin hiçbirine güvenmeyin. Çünkü her kardeş Yakup gibi aldatıcı, her dost iftiracıdır. Dost dostu aldatıyor, kimse gerçeği söylemiyor. Dillerine yalan söylemeyi öğrettiler, suç işleye işleye yorgun düştüler.’” Yeremya, 9: 3-5.

“Köleyi efendisine çekiştirme, Yoksa sana lanet eder, sen de suçlu çıkarsın.” Eski Ahit, Özdeyişler, 30: 10.

“Etrafta dolasıp dedikoduculuk yapmamalısın.” Tevrat, Levililer, 19: 16.

⁹⁸ Tevrat, Tesniye (Yasa), 19: 15. Ayrıca idam cezasıyla ilgili şahitlik için bkz. Tevrat, Tesniye, 35: 30; Tevrat, Tesniye, 17: 6-7.

⁹⁹ Tevrat, Tesniye (Yasa), 19:15-21.

tecziye edilecektir.

Tevrat'ta eşlerin birbirine zina ithamında bulunması ile ilgili olarak Kur'ân-ı Kerîm'deki liân çözümüne benzer bir yaklaşımın emredildiği görülmektedir.¹⁰⁰

Talmud'da da iftira suçu sert bir dille kınanmaktadır. Haham hukuku (rabbinic law) iftira atan kişinin sopalanması (bedensel ceza) ve para cezasına çarptırılmasını da hükme bağlamaktadır.¹⁰¹ Musevî eserlerinde şeytanca konuşmak biçiminde nitelenen iftiranın, hem icrası, hem de dinlenilmesinin yasaklığı vurgulanmıştır.¹⁰² Hatta kimi Yahudi bilginleri, komuşusuna iftira atanın taşlanarak öldürülmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.¹⁰³ Talmud'un, iftira atma suçunu, putperestlik, zina ve adam öldürme ile eşit gördüğü belirtilmektedir.¹⁰⁴

Talmud, bir kişinin karakteri hakkında zarar verecek konuşmalar yapmak “leshon hara” (kötü söz) ile bir kişiye iftira atmak “motzi shem ra” (kötü bir isim, şöhret yaymak veya yanlış olduğu bilinen bir haberi yaymak) arasındaki farka dikkat çekmekte ve ikincisinin bedensel ve mâli olarak iki kat cezalandırılacağını anmaktadır.¹⁰⁵

İftira, yahudilerce üç ölümcül günahdan daha ağır kabul edilir ve iftiranın silahtan daha çok zarar verebileceği dile getirilmektedir. Dizanteri, sıtma ve

¹⁰⁰ *Tevrat*, Sayılar, 5: 11-31; Ali Osman Ateş, s. 352. Tevrat'taki bu hususa dair hükümler liân konusunda ayrıca ortaya konacaktır.

¹⁰¹ Oscar Modlinger, *The Universal Jewish Encyclopedia*, “calumny” Maddesi, Universal Jewish Encyclopedia Co. Inc., Newyork 1948, (m.y.), II, 647-648; Aynı eserde yazarı belirtilmemekle beraber “slander” maddesi, Newyork 1948(m.y.), IX, 562.

¹⁰² *Tevrat*, Çıkış, XXIII, 1'in yorumu. Mekhilta de Rabbi Ishmael, *The Jewish Encyclopedia*, “slander” Maddesi, Funk and Wagnalls Company, Newyork 1902, XI, 400-402.

¹⁰³ *The Jewish Encyclopedia*, “Calumny” Maddesi, III, 517-518. (Haham Yalkut Shimoni'nin değerlendirmesi.)

¹⁰⁴ Modlinger, *The Universal Jewish Encyclopedia*, “calumny” Maddesi, X, 647-648 (Bkz. Arach, 15b; Yer. Peah, 15d; MidrashGen , 98: 19.)

¹⁰⁵ *The Universal Jewish Encyclopedia*, “slander” Maddesi, IX, 562. (Deut, 22: 13-19)

kuraklığın iftira suçunun bir sonucu olduğu yorumuna bile yer verilmektedir.¹⁰⁶ Bir kadının Hz. Musa hakkında iftira attığı için cüzzam olduğu, Hz. Musa'nın gönderdiği casusların vaat edilmiş topraklar hakkında gerçek dışı bilgiler verdiği için dizanteriye yakalandığı rivayetini görmekteyiz.¹⁰⁷ Ölünün arkasından iftira atmak da büyük suçlar arasında sayılmıştır.¹⁰⁸

Hristiyanlığın temel metinlerinde iftira çirkin bir davranış olarak nitelenmiştir. Bu konuda İncil'deki şu ifadeleri örnek verebiliriz:

“İsa şöyle devam etti: İnsanı kirleten, insanın içinden çıkandır. Çünkü kötü düşünceler, cinsel ahlaksızlık, hırsızlık, cinayet, zina, açgözlülük, kötülük, hile, sefahat, kıskançlık, iftira, kibir ve akılsızlık içten, insanın yüreğinden kaynaklanır. Bu kötülüklerin hepsi içten kaynaklanır ve insanı kirletir.”¹⁰⁹

Hristiyanlık da yahudilik gibi suçların sabit olması hususunda iki şahit getirilmesi ilkesini benimser. İncil'de, bu konuya dair ifade şöyledir:

“Ve eğer ben, hükmedersem bile benim hükmüm doğrudur. Çünkü yalnız değilim; fakat ben ve beni gönderen Baba ve iki adamın şahadetinin doğru olduğu sizin şeriatınızda da yazılıdır.”¹¹⁰

¹⁰⁶ *The Universal Jewish Encyclopedia*, “slander” Maddesi, IX, 562.

¹⁰⁷ Modlinger, *The Universal Jewish Encyclopedia*, “calumny” Maddesi, II, 647-648.

¹⁰⁸ *The Jewish Encyclopedia*, “slander” Maddesi, XI, 400-401.

¹⁰⁹ *İncil*, Markos, 7: 23. Diğer örnekler için bkz. “Ne var ki ağızdan çıkan, yürekte kaynaklanır. İnsanı kirleten de budur. Çünkü kötü düşünceler, cinayet, zina, cinsel ahlaksızlık, hırsızlık, yalan tanıklık ve iftira hep yürekte kaynaklanır. İnsanı kirleten bunlardır. Yıkılmamış ellerle yemek yemek insanı kirletmez.” (İncil, Matta, 15: 18-20)

“Bu nedenle her kötülüğü, her hile ve ikiyüzlülüğü, kıskançlıkları ve bütün iftiralara üzerinizden sıyrıp atın.” (Yeni Ahit, Petrus, 2: 1; “O, günah işlemedi, ağızdan hileli bir söz çıkmadı. Kendisine sövüldüğü zaman sövgüyle karşılık vermedi. Acı çektiğinde kimseyi tehdit etmedi; davasını, adaletle yargılayan Tanrı'ya bıraktı.” (Yeni Ahit, Petrus, 2: 23)

¹¹⁰ *İncil*, Yuhanna, 8: 16-17. Ayrıca Pavlus'un bu konudaki emri için bkz. II Korintoslulara Mektup, 13: 1.

Yahudilikteki iftira konusundaki tutum, esasen yahudi yasasına bağlı olan Hristiyanlık için de geçerlilik taşımaktadır.¹¹¹

Müslüman Türk devletleri tarafından hazırlanan kanunnâmelerde, fıkıh kitaplarının açıkladığı had cezalarına mutabık hükümler vaz edildiği belirtilmektedir.¹¹² Özellikle şer'îye sicillerindeki bilgileri dikkate alarak İslâmiyet sonrası Türk hukuk tarihinde şartların oluşması kaydıyla kazf haddinin uygulandığını söyleyebiliriz. Farklı bir içeriğe sahip olmakla beraber, Dulkadiroğulları'na¹¹³ ait bir kanun bu durumun önemli bir örneğidir:

“Eğer muhsan ya muhsana buhtân etse, zina gibidür, seksen ağaç ve seksen akçe alına...”¹¹⁴

Dulkadiroğulları'nın Alâüddevle kanunnâmesinin ikinci faslında ise sövüşme türünden suçlara dair kurallar konduğu ifade edilmektedir.¹¹⁵

Bizans ve hatta Sırp ceza kanunlarından bile etkilendiği ileri sürülen¹¹⁶ Osmanlı ceza hukukunun kazf ile ilgili düzenlemesinin doğrudan Kur'ân-ı Kerîm'in işaret ettiği müeyyideye dayandığı görülmektedir. Yukarıda andığımız had gerektiren cezalara konu olan iftiraların yanı sıra tazir ile cezalandırılan iftira ve sövme

¹¹¹ Ali Osman Ateş, s. 433.

¹¹² Ahmet Akgündüz, “Kanunnamelerdeki Ceza Hukuku Hükümleri ve Şer'î Tahlili”, *İAD* (Osmanlı'ya Dair I), XII, Sayı I, Ankara 1999, s. 14.

¹¹³ Son kuvvetli İlhanlı hükümdarı olarak nitelenen Ebû Saîd'in 1335'te vefatı sonrasında Güneydoğu Anadolu'yu büyük ölçüde hakimiyeti altına alan Dulkadiroğulları, Osmanlı'nın ilk döneminde varlığını sürdüren iki mahalli hukuktan birine sahiptir. (Uriel Heyd, “Eski Osmanlı Ceza Hukukunda Kanun ve Şeriat”, *Türk Hukuk ve Kültür Tarihi Üzerine Makaleler*, Çev. Selahaddin Eroğlu, Özkan Matbaacılık, Ankara 2002, s. 50-51)

¹¹⁴ Ömer Lütfi Barkan, XV ve XVI. Asrılarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Mâlî Esasları - Kanunlar, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İstanbul 2001, s. 123; Ahmet Akgündüz, “Kanunnamelerdeki Ceza Hukuku Hükümleri ve Şer'î Tahlili”, s. 4.

¹¹⁵ Akgündüz, “Kanunnamelerdeki Ceza Hukuku Hükümleri ve Şer'î Tahlili”, 13. Bu kanunnâme, Anadolu'da Osmanlılar dışında elimize ulaşan tek hukuk kaynağı olarak değerlendirilmektedir. (Bkz. Heyd, s. 51).

¹¹⁶ Heyd, s. 51.

suçlarına muhtelif müeyyideler belirlenmiştir.¹¹⁷ Bununla beraber, bu müeyyidelerin şer’î hukukun dışında bağımsız olarak geliştiği, hatta şer’î hukuku sınırlayan hususlar ihtiva ettiği de ileri sürülmüştür.¹¹⁸

Fatih Sultan Mehmed’in hazırlattığı Kanun-ı Osmanî’nin ikincisi (had ve kısas suçlarına değinmemiş ve daha sonraki Osmanlı ceza kanunlarına kaynaklık etmiştir) üç bölümden oluşmaktadır ve bunun ikinci faslı, sövüşme, üçüncü faslı ise iftira bahsine yer vermektedir.¹¹⁹

Yavuz Sultan Selim’in hazırlattığı umumî kanunnâmenin ilk üç faslının ceza hukukunun tazir cezaları kısmına tahsis edildiği görülmektedir. Burada da yine ikinci faslıda sövüşmeyle ilgili hükümler mevcuttur.¹²⁰

Selim I Kanunu olarak bilinen kanunnâmede konumuza ilişkin suçlara dair çeşitli cezaların birlikte uygulandığı görülmektedir.¹²¹

“...Zina suçunda fâil evli ise mâlî durumuna göre, 400, 200, 100, 50, 40, ergen (bekâr) ise, 300, 50, 40 akçe, köle veya cariye ise bu miktarların yarısı alınacaktır.

¹¹⁷ Helâ el-Arîs, *İkhtisâsîyyetü Ukûbâtîâ-Ta’âîr fîâ-Şer’îâ-Şîâmîyye*, Dârü’l-Felâh, Beyrut 1417/1997, s. 159-160; Akgündüz, “Kanunnamelerdeki Ceza Hukuku Hükümleri ve Şer’î Tahlili”, s. 4.

¹¹⁸ Örneğin zina eden ve durumu ekonomik bakımdan iyi olan (100 akçe ödemeye imkanı olan) kimseden Fatih ve Bayezid II Kanûnnâmelerine göre 300 akçe, Yavuz, Kanuni ve Ahmed I Kanunnamelerine göre 400 akçe, ekonomik olarak durumu orta halli olandan (600 akçe ödeme gücüne sahip) Fatih, Bayezid II, Yavuz ve Ahmed I Kanûnnâmelerine göre 200 akçe, ekonomik olarak daha alt seviyede ödeme gücü olanlardan Fatih ve Bayezid II Kanunnamelerine göre 100 akçe, daha fakir olandan 50 akçe ve çok fakir olandan 40 akçe para cezası alınması hükme bağlanmaktadır. Fakirlerle ilgili rakamlar Yavuz ve Kanuni kanunnâmelerinde daha düşük olarak belirlenmiştir. Bekar zânilerle ilgili de para cezaları belirlenmiştir.

İftira ile ilgili hususlarda da ilgi çekici düzenlemelere şahit olmaktadır. Bir kanunda hadde konu olan iftira atan kimseye üç ağaca bir akçe, tazire konu olan iftira atan kimseye iki ağaca bir akçe alınması öngörülmektedir. Bkz. Heyd, s. 56; Saffet Köse, “Osmanlı’da Şer’î Cezalar”, *İD*, Önder Matbaacılık, Ankara 1999, Cilt 2, Sayı 4, s. 25-26. Ancak bunların hadlerin yerini almak değil, hadlerin uygulanma şartları bulunmadığında devlet başkanının sahip olduğu yetkiler etrafında tatbiki esas alınan düzenlemeler olduğu belirtilmiştir. Bkz. Köse, “Osmanlı’da Şer’î Cezalar”, s. 27 ve 32.

¹¹⁹ Akgündüz, “Kanunnamelerdeki Ceza Hukuku Hükümleri ve Şer’î Tahlili”, s. 12.

¹²⁰ Akgündüz, “Kanunnamelerdeki Ceza Hukuku Hükümleri ve Şer’î Tahlili”, s. 13.

¹²¹ Avcı, “Önceki Hukukumuzda Para Cezaları”, s. 133.

Eşinin zinasına göz yuman erkekten köftehorluk kınılığı olarak 100, 50, 30 akçe, sarkıntılık veya tasaddi diyebileceğimiz suçların fâili ile hayvanlarla cinsi münasebette bulunanlar tazir edilip ağaç başına 1 akçe, cariye sarkıntılık edenden iki ağaca bir akçe alınır. Bir kadın bir erkeğe benim ırzıma geçti diye iftira edip ispatlayamasa erkeğe yemin ettirilir, müfteriden iki ağaca bir akçe cürm alınır. Had cezası gerektiren kazfde 3 ağaca 1, tazir cezası gerektiren kazf, şübh ve namaz kılmama suçlarında 2 ağaca 1 akçe alınır.”¹²²

Kanuni Sultan Süleyman’ın döneminde iki ayrı kanunnâmenin yürürlük kazandığı, ikincinin (1566 tarihli, üç bap, 19 fasıldan müteşekkil) birinciden (1520 tarihli toplam 24 fasıl, ilk dört faslı ceza hukukuyla ilgili) daha kapsamlı olduğu tespit edilmektedir. Ünlü hukukçu Koca Nişancı’nın kaleme aldığı, birinciye nazaran oldukça sade, düzenli ve anlaşılır olarak nitelenebilecek kanunnâme, bazı değişiklikler olmakla beraber 1846’ya kadar yürürlükte kalmıştır. Bu kanunnâmede ikinci fasıl yine sövüşme ile ilgili hükümler ihtiva etmektedir.¹²³

Kanuni Kanunnâmesi’nde:

“Bir kadın veya kız, birini ırzıma geçti diye şikayet edip ispatlayamasa, sanık da inkar ve yemin etse, kazf fâiline iki ağaca 1 akçe cürm cezası,¹²⁴

bir kadın veya kızla cinsi münasebette bulunduğunu söyleyen, mağdurların inkar ve yemin etmesi halinde aynı cezaya çarptırılır;

had cezası gerektiren kazfde üç ağaca 1, tazir cezası gerektiren kazfde iki ağaca

¹²² Birinci Fasıl, Madde 4.

¹²³ Akgündüz, “Kanunnamelerdeki Ceza Hukuku Hükümleri ve Şer’î Tahlili”, s. 13.

¹²⁴ Kanuni Kanunnâmesi, Madde 25.

1 akçe,¹²⁵ mevsuf hakaret, zina isnadı olursa, had gerektiren kazfte 3 ağaca 1, tazir cezası gerektiren kazfte iki ağaca 1 akçe. Sirkat, ırza tasaddi vb. madde-i mahsusa tayini suretiyle hakarete fâil isnadı ispatlayamazsa, ağaç başına 1 akçe,¹²⁶

birine dil uzatandan 20, 10 akçe, (madde 56);

nâ-meşr kelimât söyleyenden iki ağaca 1 akçe alına¹²⁷ hükmüne şahit olmaktadır.¹²⁸

¹²⁵ Kanuni Kanunnamesi, Madde 24.

¹²⁶ Kanuni Kanunnâmesi, Madde 54-55.

¹²⁷ Kanuni Kanunnâmesi, Madde 39.

¹²⁸ Ayrıntılı değerlendirme için bkz. Avcı, “Önceki Hukukumuzda Para Cezaları”, s. 134.

İstanbul Mahkemesi, I/24 numaralı sicil, s. 142. (İstanbul Müftülüğü Arşivi.)

Konuyla ilgili örnek bir dava metnini aşağıda sunuyoruz:

“Davutpaşa kurbunda Bâyezid-i Cedîd Mahallesi’nde sâkin, zuamâdan (büyük tımar sahiplerinden) mültezim Ahmed Ağa b. Abdullah, meclis-i şer’i şerife ihzar ettirdiği konşusu sipahi el-Hâc Mustafa b. Ahmed mahzarında,

“mezbûr Mustafa, bir gece mukaddem kubeyl-i işâda menzili kapusu önünde bana bi’l-müvacehe kâfir ve kızılbaş ve zâni ve avret kapadırsın deyu şetm ve kazf idüb ve bana ar lâhik olmağla mucceb-i şer’isin taleb iderim.” deyu ba’de’d-da’vâ ve’l-inkâr müddei-i mezbûr, müddeasına, mahalle-i mezbûrede sakin el-Hâc Bekir b. Ahmed ve Ahmed b. Mehmed nâm kimesneleri ikâme, anlar dahî edâ-yı şehadet itmeleriyle mahallerinde tezkiye için kibel-i şer’i şeriften Muhammed Emin Efendi irsâl, ol dahî mahalle-i mezbûreye varıp tezkiye itdik de yigirmitokuz nefer mazbûtü’l-esâmî müslimîn, şahidân-i mezbûrânın kizb ile ma’ruf olmayub udulden olduklarını ihbâr itmeleriyle şehadetleri şer’an makbûle oldukdan sora mahalle-i mezbûre ahâlisinden İmam Süleyman Efendi ve Kasabilyas vaizi Şeyh Hasan Efendi ve Nailipaşa Camii vaizi diğer eş-Şeyh Hasan ve Bâyezîd-i Cedîd Camii Hatibi es-Seyyid Abdurrahman Efendi ve el-Hâc Ahmed ve el-Hâc Süleyman ve el-Hâc İbrahim ve yemişci es-Seyyid Musa ve sipahi el-Hâc Ömer ve Kayyım el-Hâc Mehmed ve Ömer Ağa nâm on bir nefer sikattan müslimîn, meclis-i şer’i şerife hazirûn olub mezbûr Ahmed Ağa için muhsan ve zinadan affı olduğunu alâ tariki’ş-şehâde haber vermeleriyle muccebiyle mezbûr Sipahi el-Hâc Mustafa’ya mezbûr Ahmed Ağa’nın talebiyle şer’an hadd-i kazf olan seksen degenek darbı lazım geldiği huzur-ı âlîlerine i’lâm olundu. Fi 24 Rebiülevvel, 1180.”

Bu belgenin temel öğeleri şöyle sıralanmıştır:

“a- Davacının adı ve adresi: Davutpaşa yakınında Bâyezîd-i Cedîd Mahallesi’nde oturan, zuamâdan mültezim Abdullah oğlu Ahmed Ağa.

b- Davalının adı: Sipahi el-Hâc Mustafa b. Ahmed

c- Davalının mahkemeye geldiği: Bunu “mahzarında” kelimesi göstermektedir.

d- Olayın tarihi: “... tarih-i ilâmdan yani karar tarihinden bir gece önce.

e- Davacının iddia ve talebi: “...«Adı geçen Mustafa, bir gece evvel, yatsıdan önce evinin kapısı önünde yüzüme karşı; kâfir ve kızılbaş ve zâni ve kadın kapatırsın diye sövüp zina iftirasında (kazf) bulunduğu için utandım, gereken cezanın verilmesini taleb iderim.» diye dava açtıktan sonra ...”

f- Davalının cevabı: “...ba’de’d-da’vâ ve’l-inkâr...” Yani davalı iddiayı reddettikten sonra.

g- Davayı ispat talebi: Davacı iddiasını ispat için şahit getirmiştir. “...Adı geçen davacı, davasına, adı geçen mahallede oturan Ahmed oğlu Hacı Bekir ve Mehmed oğlu Ahmed adındaki kişileri şahit getirdi, onlar da şahitlik yaptılar...”

h- Şahitlerin tezkiyesi

Tezkiye, şahitlerin güvenilir kişiler olup olmadığını belirlemek için mahkemece yürütülen bir

Sonraki dönemlerde bu kanunnâmeye ilave olarak değerlendirilebilecek Murat IV Kanunnâmesi'nde de aynı şekilde sövüşme suçlarına ışık tutan hükümler bulunduğu belirtilmektedir. 1840 Abdülmecid Han dönemi ceza kanunnâmesi ve 1851 tarihli kanun-ı cedîd de had cezalarıyla ilgili önceki kanunnamelerde sergilenen yaklaşımı benimsemiştir.¹²⁹ 1840 Osmanlı Ceza Kanunnâmesinin üçüncü fasıl, beşinci maddesine göre kazf dışındaki iftira suçu kesinleşen şahsa beş günden kırkbeş güne kadar ceza öngörülmektedir.¹³⁰

1858 tarihli ceza kanunnâmesi ise Avrupa etkisinde hazırlanmış bir metin olmakla beraber, Şeyhülislâmlığın görüşlerinin de gözardı edilmediği bir yapıya sahiptir. Had cezalarını kaldırmayan kanunnâmenin yürürlüğe girişi ile tazir

işlemdir. Bu belgede tezkiye memuru olarak Muhammed Emin Efendi gitmiş, şahitler hakkında mahallinde güvenilirlik soruşturması (tadil ve tezkiye) yapmıştır. İsimleri zapta geçirilmiş tam 29 kişinin, şahitlerin dürüst ve güvenilir kişiler olduğunu belirtmesi üzerine, yaptıkları şahitlik kabul edilmiştir. Bunu gösteren ifadeler belgede şöyle yer almaktadır:

“... Bulundukları yerde tezkiye için mahkeme tarafından Muhammed Emin Efendi gönderilmiş, o da o mahalle varıp tezkiye ettiğinde isimleri zabıt altına alınmış yirmidokuz müslüman, o iki şahidin yalancılıklarının bilinmediğinden güvenilir olduklarını bildirmeleriyle şahitlikleri mahkemeye kabul edildikten sora...”

i- Davacının ahlaki durumunun araştırılması

Suç, (hadd-i kazf) zina iftirası olduğu için, davalıya ceza verilmesi, davacının zina töhmetinden tamamen uzak olmasına bağlıdır. Bu sebeple, semtin ileri gelen ve sözüne güvenilir kişilerinden, davacı Ahmed Ağa'nın durumu sorulmuş, isimleri kayıtlı 11 kişi, onun namuslu ve zina töhmetinde uzak olduğunu haber vermiştir. Belgenin konu ile ilgili ifadeleri şöyledir:

“...Şahitlerin şahitliği geçerli sayıldıktan sora adi geçen mahalle ahâlisinden İmam Süleyman Efendi ve Kasabilyas vaizi Şeyh Hasan Efendi ve Nailipaşa Camii vaizi diğer eş-Şeyh Hasan ve Bâyezîd-i Cedîd Camii Hatibi es-Seyyid Abdurrahman Efendi ve el-Hâc Ahmed ve el-Hâc Süleyman ve el-Hâc İbrahim ve yemişci es-Seyyid Musa ve Sipahi el-Hâc Ömer ve kayyim el-Hâc Mehmed ve Ömer Aga adında güvenilir onbir müslüman, mahkemeye gelip adi geçen Ahmed Ağa'nın namuslu ve zinadan uzak olduğuna şahitlik yaparak haber vermeleriyle...”

j- Karar: Şahitlerin ifadesine dayanarak, davalinin aleyhine karar verilmiştir.

“...yapılan işlemler sonucunda adı geçen sipahi Hacı Mustafa'ya, davacı Ahmed Ağa'nın talebiyle hadd-i kazf olan seksen değenek darbı lazım geldiği...”

k- İnfaz kaydı: İnfaz kaydı yerine ilgili makama hitap eden şu cümle yer almaktadır: “...huzur-ı âlîlerine ilâm olundu.”

l- İlâm tarihi: Fi 24 Rebiülevvel, 1180 h.”

(Bkz. Abdülaziz Bayındır, “Örneklerle Osmanlı'da Ceza Yargılaması”, *Türkler*, Semih Ofset, Ankara 2002, X, 69 veya bkz. Abdülaziz Bayındır, *Osmanlı (Tenzilat), Osmanlı'da Yargı ve Hukuk*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, VI, 429.

Konu ile ilgili bir İstanbul Müftülüğü Arşivinde bulunan İstanbul Mahkemesi, 1/25 numaralı arz sicili, s. 137'de kayıtlı tazir başlıklı maruz da örnek bir metin olarak ele alınabilir. Söz konusu metinde kazf davasında, mağdurda beliren bir şüphe üzerine davalıya had değil tazir cezası hükmü verilmiştir.

¹²⁹ Akgündüz, “Kanunnamelerdeki Ceza Hukuku Hükümleri ve Şer’î Tahlili”, s. 15.

¹³⁰ Mustafa Avcı, “Osmanlı Hukukunda Hapis Cezası”, *KHAD*, Cilt 5, Sayı 1 (Mart 2002), s. 32.

cezalarının, had cezalarının uygulanması noktasında olumsuz bir düzenleme taşıdığı iddia edilmektedir.¹³¹

Yine yukarıda bahsi geçen kanunnâmelerde, kazf suçuna dair İslâm hukukunun ilgili hükümlerine muhalif görülebilecek düzenlemelerin var olduğu ileri sürülmüştür.¹³²

¹³¹ Akgündüz, “Kanunnamelerdeki Ceza Hukuku Hükümleri ve Şer’î Tahlili”, s. 15.

¹³² Coşkun Üçok, “Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler III”, *AÜHFD*, Cilt 4, Sayı 1-4, Yıl 1947, s. 62-63.

KKKBÖLÜM

İFTİRA SUÇU VE İSPATI

I. İftira Suçunda Korunan Hukukî Menfaat

Diğer suçlarda olduğu gibi, iftira suçunun da varlığı, “suçun hukukî konusu” veya “belirli bir fiili suç haline getirmekle elde edilen hukukî fayda” biçiminde tanımlayabileceğimiz¹ bir hukukî menfaatin korunmasını gerektirmektedir.² Genel olarak, iftira ve benzer eylemlerin suç olarak nitelenmesi suretiyle, insanın manevî şahsiyetinin, sosyal değer, itibar ve onurunun korunduğu hususunda fikir ayrılığı görülmemektedir.³ Ancak bu değerlendirmenin iftira ve benzeri suçlarla korunan hukukî menfaati tamamen yansıtmadığı ortadadır. Bu suç, birden fazla menfaati ihlâl etmekte ve dolayısıyla suçun birden fazla mağduru bulunmaktadır. Nitekim işlenen suçun, toplumun genel çıkarlarını ilgilendirmesi ve tehdidi söz konusudur ki, buna göre, kamunun genel huzuru, korunan hukukî menfaatlerden biri olmaktadır.⁴ İftira suçuyla öne sürülmüş olan asılsız iddia, kamunun hatalı kanaatlerle yönlendirilmesine sebebiyet verebileceği gibi, konunun kovuşturulması esnasında yargının yanlış değerlendirmelerde bulunmasına ve bunun bir neticesi olarak kamu

¹ Dönmezer-Erman, I, 387.

Bununla bağlantılı olarak hak kavramının, hukuk düzenince korunan bir menfaat olduğunu, ancak hukuk düzeni tarafından korunan her türlü menfaatin hak olmadığını belirtmeliyiz.

² Bir hukukî değer ihlâliyle ortaya çıkan bütün suçların, tanımlanıp düzenlenmesiyle hukukî değer ya da değerlerin korunması amaçlanmaktadır. Hukukî değerler veya hukukun varlığı ise faydalı olanı ve kamunun menfaatini sağlamaya dayanmaktadır. Bu konuda bazı hukukçular, hukukun varoluş gayesini ahlaki değerlerin gözetilmesine bağlamaktadır. (Bkz. Ahmet Ünsal, *İslâm Hukukunda Fayda Kavramı*, Sistem Matbaacılık, İstanbul 2006, s. 15-17.)

³ Sa'd Muhammed Hasen Ebû Abdüh, *Cerîmetü'd-Kazf ve Ukûbetuhâ fi'd-Fâhi'd-İlâmî*, Dârü'n-Nahdati'l-Arabiyye, Kahire 1993-1994, s. 16 ve 115; Dönmezer, s. 231; Yaşar Yiğit, “İnsanlık Onur ve Şerefine Korunması Perspektifinden Kazf Suçu ve Cezasına Bakış”, *Kurân Mesajı* *İlmî Araştırmalar Dergisi*, II, 1999-2000, s. 227.

Özellikle Kur'ân-ı Kerim, insanın şerefi ve haysiyetinin önemini ortaya koymuş, en güzel şekilde yaratıldığına (Tîn Suresi, 95: 4) ve halifelik vasfını (Bakara Suresi, 2: 130) taşıdığına atıfta bulunmuştur.

⁴ Nevzat Toroslu, “İftira Cürmünün Hukukî Konusu”, *AÜHFD*, Cilt 36, Sayı 1-4, Ankara 1980, s. 107.

vicdanında yaralanmasına, yıpranmasına ve zaman, enerji vb. kaybetmesine neden olabilmektedir.

Bu çerçevede iftira suçuyla korunan hukukî menfaatlerin, bireyin manevî şahsiyeti ve itibarı yanında, kamunun genel huzur ve itimadının, suçun takibiyle görevli kişi ve kurumların itibarı ile zaman ve diğer imkanlarının muhafazası olduğunu söylememiz mümkündür.

Bu bilgiler ışığında, zikrettiğimiz hukukî menfaatlardan hangisinin öncelikli olduğu tartışmasına yönelebiliriz. Konu, aslında İslâm hukuku ve diğer hukuk sistemleri tarafından etraflıca müzakere edilmiş, ileri sürülen fikirler, bu suçla ilgili değerlendirmelerde ve ceza takdirleri üzerinde derin tesirler bırakmıştır.

Kanaatimizce meselenin anahtar kelimesi hak kavramıdır. Hak kavramı,⁵ günümüz hukuk dilinde, sosyal hayat düzeninin korunması ve devamı için bireylerle bireyler, toplumla bireyler ya da devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen usul ve kurallar şeklinde; subjektif olarak ise, bireylere ve devletlere tanınmış salâhiyetler biçiminde tanımlanmaktadır.⁶ Buna paralel olarak “hak” kavramının, kişinin,

⁵ Bâtil kelimesinin zıttı olarak hak kelimesi, şüphesiz sabit olan, kararlaştırılmış iş, bağlanmış, yapılması gereken iş, doğruluk ve adalet gibi anlamlara gelmektedir. (bkz. Muhammed b. Ya’kub el-Firûzâbâdî (ö. 817/1415 m.), *el-Kâmusu’l-Muhîd*, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1986, s. 1129-1130). Hak, aynı zamanda Allah Teâlâ’nın isimleri arasında da bulunmaktadır. (Bkz. En’âm Suresi, 6: 62) Kur’ân-ı Kerîm’de “ال” ön ekiyle 194, “ا” (tarif eki) olmaksızın 33 kez hak kelimesinin geçtiği, “حق” ibaresine ise 17 kez yer verildiği görülmektedir.

Kur’ân-ı Kerîm’de hak kelimesinin en az altı farklı anlamda kullanıldığı, adalet ve ihsanla girift bir anlam ilişkisi içerisinde bulunduğu, İslâm hukukçularının kelimenin karmaşık yapısından hareketle net bir hukukî tanım yapmaktan kaçınarak kelime anlamına dayalı tariflere yöneldikleri ileri sürülmüştür. (Bu konudaki ayrıntılı tartışma için bkz. Muhammed Hâşim Kemâlî, *İslâmî Hukukta Hürriyet*, Çev. Muhammed Şeviker, Erkam Mat., İstanbul 2000, s. 259-260.)

⁶ *THL*, (Türk Hukuk Kurumu), “hak” Maddesi, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1998, s. 110; benzer bir tarif için bkz. Ali b. Abdurrahman et-Tayyâr, *Hukûku’l-İnsân fî’l-Harb ve’l-Selâm beyne’l-Kerâti’l-İslâmiyye ve’l-Kânûniyye*, Mektebetü’t-Tevbe, Riyad 1422, s. 27.

Bir başka tanıma göre “hak”, hukuken himaye olunan menfaatlerin sağlanması için hukuk nizamının kişilere tanıdığı iktidar ve yetkidir. Bkz. Selahattin Sulhi Tekinay, *Medeni Hukuka Giriş Dersleri*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1978, s. 128

kendisiyle tasarruf salâhiyeti ve mâlikiyet vasfını kazandığı mânevî kudreti şeklinde tarif edildiğine de şahit olmaktayız.⁷ İslâm hukukçuları, “hak” kavramının, Şâri’in hükmü ve takrîri ile sabit olan, bundan dolayı da muhafaza edilen her şeyi içerdiğini belirtmişlerdir.⁸ Ortaya konan tariflerin hemen hepsinde âdiyet, yetki ve yükümlülük, hukukî takrir (hakkın hukuk sistemince tanınması ve kabullenilmesi) unsurlarının bulunduğu gözlemlenmektedir. Bu noktada, tezimizin konusunun sınırlarını zorlamamak amacıyla hak kavramı üzerinde detaya girmemeyi tercih ediyoruz. Ancak, özetle, hak kavramının mahiyeti hakkında çeşitli görüşler öne sürüldüğünü, bunlardan “irade teorisi”ni benimseyenlerin, hakkın mahiyetini ferdin iradesi ile açıkladıklarını, “hak” kavramını da kişilere hukuk nizamı tarafından tanınan bir irade kudreti veya hakimiyeti biçiminde değerlendirdiklerini,⁹ “menfaat teorisi”ni kabullenenlerin ise, hakların hukuken himaye edilen menfaatler olduğunu savunduklarını belirtebiliriz.¹⁰ “Karma nazariye” ise yukarıda bahsi geçen iki görüşü uzlaştırarak hak kavramını, insana irade gücü tanımak suretiyle korunan menfaat biçiminde tanımlamıştır.¹¹

İslâm hukukçuları, hak kavramının mahiyetini belirleyen temel unsur hakkında görüş birliği içerisinde değillerdir ve irade ile menfaat nazariyelerinin dışında, hususî bir nazariye ortaya koymuş, hakkı, “Allah’ın hakkı”, “kulların hakkı” ve bu ikisinin arasında yer alan “karma haklar” biçiminde tasnif etmişlerdir.¹² Buna göre namaz,

⁷ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve İstâhât-ı Fâhiyye Kâmusu*, Bilmen Yay., İstanbul 1967-68, I, 13.

⁸ Mustafa Ahmed ez-Zerkâ’, *el-Medhalü’l-Fâhiyyü’l-Âm (el-Fâhu’l-İslâmî fî Sevbihî’l-Cedîd)*, Matâibu Elif Bâ’, Dimeşk 1967-1968, III, 9-10.

⁹ et-Tayyâr, s. 28.

¹⁰ et-Tayyâr, s. 28.

¹¹ Sabri Şakir Ansay, *Hukuk Bilimine Bawlangıç*, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1958, s. 108; et-Tayyâr, s. 28.

¹² Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed es-Serahsî (ö. 483/1090), *Usûlü’l-Serahsî*, Dâru’l-Ma’rifê, Beyrut 1393/1973, II, 289-290; Ebû İshâk İbrahim b. Musa eş-Şâtıbî (ö. 790/1388), *el-Muvâfakât*, Dâru’l-

oruç gibi ibadetleri, özellikle hadler olmak üzere (hatta bazı tazirleri de kapsayacak biçimde) cezaları, kefaretləri, ganimetlerin beşte biriyle ilgili hüküm gibi kendiliğinden ortaya çıkan hakları, kamunun menfaatlerini, Allah'ın hakları veya Allah hakkının içerisinde bulunduğu haklar;¹³ borçlar, diyetler, kisaslar, tazminatlar gibi doğrudan kişiyi ilgilendiren hakları ise kulların hakları olarak değerlendirmişlerdir.¹⁴ Özellikle haddin tanımında yer alan “Allah hakkı” ibaresi, hadlere ilişkin cezaların Allah'ın bir emri olarak uygulanması ve buna dair fert ve toplumun müdahale imkanının bulunmamasını ifade etmektedir.¹⁵ Yine örneğin had cezaları gibi hususlarda bahsi geçen “Allah hakkı”nın, toplumun hakkı (âmme hukuku) olduğu, böylece umumun menfaatinin gözetildiği belirtilebilir.

Ayrıca hadler, sadece Allah'ın hakkına karşı işlenmiş suçlar anlamına mı gelmektedir? Kanaatimizce, hadler arasında kazfın anılması, bu soruyu tartışmaya açmaya yetecek bir özellik taşımaktadır. Çünkü hangisinin ön planda olduğu bir yana, suçun içinde hem Allah'ın, hem de bireylerin haklarının bulunduğu dair İslâm hukukçularında genel bir kanaatin varlığından söz edilebilir.¹⁶ Dolayısıyla yukarıdaki ayrımı çok katı çizgilerle ortaya koymak ve buna bağlı olarak Allah ve

Ma'rife, Beyrut 1975, II, 318; Sava Paşa, *İslam Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd*, Çev. Baha Arıkan, Söğüt Ofset, İstanbul (t.y.), I, 186; Cebr Mahmûd el-Fudaylât, *Sukûti'd-Ukûbât fi'd-Fakhi'd-İslâmî*, Dâru Ammâr, Ammân, 1408/1987, II, 174.

¹³ Muhammed Cevâd Mugniyye, “Hakkullah ve Hakku'l-İbâd”, *Risâletü'd-İslam* (Dâru't-Takrîb beyne'l-Mezâhibi'l-İslâmiyye), el-Âsitânetü'r-Radaviyyetü'l-Mukaddese, Cilt 8, Sayı 1, (y.y.) 1991, s. 353-354; Muhammed Ebû Zehra, *Usûlü'd-Fakih*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kâhire (t.y.), s. 302-303; Muhammed Selîm el-Avvâ, *fi Usûli'd-Nizâmi'd-Cinâi'd-İslâmî*, Dâru'l-Maârif, Kâhire 1983; s. 82; İbrahim Çalışkan, “İslâm Hukuku'nda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları”, *AÜİFD*, Cilt 31, AÜB, Ankara 1989, s. 377; Servet Armağan, *İslam Hukuku'nda Temel Hak ve Hürriyetler*, Gaye Filmcilik Matbaacılık, Ankara 1992, s. 57-58.

¹⁴ eş-Şâtıbî, II, 318; Sava Paşa, I, 186; el-Avvâ, 82; Mugniyye, “Hakkullah ve Hakku'l-İbâd”, s. 353-354.

¹⁵ Vehbe ez-Zuhaylî, *el-Fakhu'd-İslâmî ve Edilletüh*, Dâru'l-Fikri'l-Muâsir, Dimeşk 1418/1997, VII, 5274; Çalışkan, “İslâm Hukuku'nda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları”, s. 373.

¹⁶ İbn Kudâme *el-Mugnî*, X, 196; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, XII, 109; Ebû Zekerîyya Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref b. Mûrî en-Nevevî (ö. 676/1277), *Minhâcü'd-Tâlibîn*, Dâru'l-Fikr, (y.y.) (t.y.), IV, 184; İbnü'l-Hümâm, V, 98.

kulların haklarının birlikte bulunamayacağını ifade etmek mümkün görünmemekte, ayrıca doğrudan birey haklarında bile Allah hakkını da ilgilendiren bir yön bulunduğu hakikatini ifade etmek mecburiyetindeyiz.¹⁷

Bu genel yaklaşım etrafında, üzerinde yapılıp yapılmamasına yönelik şerî teklifin (mükellefiyetin) söz konusu olduğu fiilleri dört başlık altında toplayabiliriz:

- Sadece Allah'ın hakkına konu olan fiiller,
- Sadece birey (kul) hakkına konu olan fiiller,
- Allah hakkının galip olduğu, ancak birey hakkının da içinde bulunduğu fiiller,
- Allah hakkına da konu olmakla beraber birey hakkının önde olduğu fiiller.¹⁸

Kazfın, Kur'ân-ı Kerîm'de cezaî müeyyidesi açıkça beyan edilen hususlardan biri olarak yer alması, kendisiyle ilgili hükümlerin açık ve ayrıntılı sunulması,

¹⁷ Hadlerin Allah'a karşı işlenmiş suçları ifade ettiğini belirtmek yeterli derinliğe sahip bir yaklaşım değildir. Nitekim suçları böyle bir tasnif ile ayırdığımızda hadler dışındaki diğer suçların (tazire konu olanlar gibi) Allah'a yönelen bir tarafı bulunmadığı sonucuna ulaşmak zorunda kalabiliriz. Bunun yerine bu nevi suçlar için toplumu tehdit eden suçlar ve bireyi hedef alan suçlar ayrımı konuyu toparlayıcı bir perspektife sahiptir. Buna göre müeyyidesi doğrudan Allah tarafından belirlenmiş ve özellikle toplumu tehdit eden suçlar ibaresini ön plana çıkarmak daha isabetli gözükmemektedir.

Böylece sadece bazı suçların, her türlü kötülüğü yasaklayan Allah'ın hakları etrafında değerlendirilmesinin önüne geçilmiş olacaktır. Buna bağlı olarak kamuya mâl olma ve cezasının Yüce Allah tarafından kat'i biçimde belirlenmiş olması, cezaların affedilmesine yönelik katı tutumun zemini şeklinde görülebilecektir. Bütün bunların yanında had olarak sayılan suçların her birinde hedefin Allah'ın hakkı gibi toplumun genel menfaati olduğunu söyleyebilmek de tartışma konusudur. Çünkü yukarıda da andığımız gibi özellikle hırsızlık ve kazf, bu durumun istisnaları olarak belirmektedir. Ayrıca doğrudan bireyleri ilgilendiren her suçun toplumu tehdit eden bir yönü bulunmaktadır. Yani böyle bir tasnif de kendi içinde tutarsızlık yaşayabilir. Bkz. Fazlur Rahman, "The Concept of Hadd in Islamic Law", s. 242-243; Fazlur Rahman, "Kur'ân'ı Yorumlama", *İslâmî Araştırmalar*, Çev. Osman Taştan, Sayı 5, (y.y.), 1987, s. 102; Çalışkan, "İslâm Hukuku'nda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları", s. 373

(Allah'ın hakları üzerinde, kulların haklarında olduğu gibi veya aynı biçimde mağdurun affı, ibrâ veya sulh söz konusu olmamaktadır.)

¹⁸ Şaban, s. 286. Bahsi geçen dörtlü tasnifin dışında İslam hukuku eserlerinde farklı tasniflere de şahit olabilmekteyiz. Örneğin eş-Şâtîbî üzerinde yapılıp yapılmamasına yönelik şerî teklifin (mükellefiyetin) söz konusu olduğu (kendisine Allah'ın hükmü bağlanan fiilleri) sadece Allah'ın hakkına konu olan fiiller; Allah hakkının galip olduğu, ancak birey hakkının da içinde bulunduğu fiiller; Allah hakkına da konu olmakla beraber birey hakkının önde olduğu fiiller şeklinde üç kısımda değerlendirmektedir. (Bkz. eş-Şâtîbî, II, 318.)

tartışmayı farklı bir boyuta taşımış ve konuya diğer hukuk sistemlerinin yaklaşımlarının ötesinde bir çerçeve çizmiştir.¹⁹

İftira suçunda korunan hukukî menfaat ve suçun mağdurları arasındaki öncelik tartışması hususunda İslâm hukuku bünyesinde sergilenen yaklaşımları şöyle sunabiliriz. Öncelikle İslâm hukukunda kazf ile diğer iftiralar, bu konuda aynı daire içerisinde değerlendirilmemektedir. Kazf, doğrudan cezasının Kur’ân-ı Kerîm tarafından belirlendiği farklı bir suçtur ve bu gerçek, sözü edilecek tartışmanın merkezini oluşturmaktadır. Dolayısıyla İslâm hukukuna göre iftira suçuyla korunan hukukî menfaate yönelik mütalaaya kazf ile başlamakta fayda görmekteyiz. Bu hususta İslâm hukukçularının üç farklı görüş dile getirdiklerini söyleyebiliriz.

¹⁹ Modern hukukta, yalan beyan ve asılsız iddianın kamunun huzurunu tehdit ettiği ve yargının işlevlerini altüst hale getirdiği düşüncesinden hareket eden görüş, iftirayı kamu menfaati aleyhine işlenmiş bir suç olarak nitilemekte, hukukî ve ekonomik alanda güveni tehdit eden tüm suçların da bu bağlamda ele alınması gerektiğini savunmaktadır (Bkz. Toroslu, “İftira Cürmünün Hukukî Konusu”, s. 120.) Buna paralel biçimde, adalet mekanizmasının, varlık sebebine aykırı olarak kullanılması veya istismarı, iftira suçunda korunan hukukî menfaatin adliye olduğu fikrine hareket vermektedir. (Bkz. Öner, s. 1139.) Diğer görüş ise, asılsız iddia ile mağduriyet yaşayan, toplumsal hayatta can tehlikesi de dahil olmak üzere ciddi sorunlarla yüzyüze gelen, maddî ve manevî bakımlardan sıkıntılarla karşılaşan doğrudan birey olması gerçeğinden yola çıkarak iftira suçunda korunan hukukî menfaatin bireyin şeref ve itibarı olduğunu ileri sürmektedir. Anılan görüş, modern hukukta suçu düzenleyen hükümlerle ilgili ağırlaştırıcı veya hafifletici nedenlerin düzenlenmesi sırasında “suçsuz olan kişinin maruz kaldığı durum”un dikkate alınmasını, kanaatlerine delil getirmektedir. (Bkz. Köksal Bayraktar, “İftira”, *İÜHFD*, *İÜHFM*, Cilt 40, Sayı 1-4, (Ayrı Basım), İstanbul 1974, s. 4-5.) Bu manada, iftiraya benzer suçlardan suç tasniinde kamu menfaatinin, iftira suçunda ise bireyin şeref ve itibarının korunduğu düşünülmektedir. İftira suçunda korunan hukukî menfaatlerin karma olduğu görüşü, yukarıdaki görüşleri kapsayacak bir hareket noktasına sahiptir. Ancak bu menfaatler arasında hangisinin öncelikli olduğu hususu, kendi içinde ayrılık taşımakta, yukarıda sözü geçen veya bahsine imkan olmayan diğer bazı delil ve nedenlerle bir bütünlük sağlayamamaktadır. (Bkz. Önder, s. 280; Soyaslan, s. 31.) İslâm hukukunda basit ithamlardan zina isnadında bulunmaya kadar asılsız iddiaların tümünün iftira kapsamında değerlendirilmesi, modern hukukta ise sadece kanunen suç sayılan ve adalet mekanizmasının kovuşturmasına sebebiyet verecek ve aynı zamanda yargıya intikal ettirilen ithamların iftira olarak ele alınmasından kaynaklanan temel bir yaklaşım farkı bulunmaktadır. Basit bir küçük düşürücü ifade, modern hukukta müeyyidesi iftiradan oldukça farklı, şikayete bağlı olarak kovuşturulabilen bir sövme veya hakaret suçu adını alırken, İslâm hukuku kişiyi küçük düşürebilecek her türlü ifade ve iddiayı ispata mecbur olunan bir itham saymakta ve ispatlanamayan her ithamı iftira olarak isimlendirmektedir. Bu durum, daha sonra da ortaya konacak yaklaşım farklarının izahında anahtar rol üstlenmektedir. Bu noktada, modern hukukun hakaret ve sövme arasında zikrettiği farkın altını çizmekte yarar görmekteyiz. Her ikisi de şikayete bağlı ve bir düşüncenin ifadesi olarak karşımıza çıkmaktaysa da hakarete sövmeden farklı olarak, yer ve zaman açısından belirlilik sözkonusudur. (Bkz. Soyaslan, s. 205.) Yine modern hukuk, iftira suçunun oluşması için suç isnadının adli kurum ya da yetkililere ihbar veya şikayet yoluyla intikalini esas alırken (Bkz. Soyaslan, s. 212 ve 536.) Sözü geçen neticeler, modern hukuk ve İslâm hukukunun iftira suçunda korunan hukukî menfaat veya menfaatler hususunda takındıkları farklı tavırların birer yansımasıdır.

Birinci görüş, kazf suçundaki hakkın sadece Cenab-ı Allah'a ait (kamuyu ilgilendiren) bir hak olduğu şeklindedir.²⁰ Hz. Âişe'yi hedef alan iftira (ifk olayı) sonrasında Hz. Peygamber'in, kazf haddini hak edenlere ceza uygulamasıyla ilgili hadis rivayeti de bu iddianın doğruluğuna delil gösterilmektedir.²¹ Daha sonra suçun affedilmesi bölümünde ayrıntılı olarak ele alacağımız üzere Hz. Peygamber, kazf haddini uygulamak konusunda mağdure eşi Âişe ile müşâverede bulunmamış, O'na bu suçu affedip affetmediğini sormamış, merhametiyle ve istişareye verdiği önemle maruf Peygamberimiz bu konuda doğrudan cezayı tatbik etmiştir.²²

Ayrıca aynı görüş, Kur'ân-ı Kerîm'de telaffuz edilen cezaların Allah'ın hakkı olarak değerlendirilmesi gerektiğini, buna bağlı olarak da mağdurun affetmesine rağmen cezanın düşmesinin mümkün olmadığını ileri sürmektedir.²³ İbn Ebû Leylâ ve Zâhirî ekolü bu yaklaşıma sahiptir.²⁴

Bu fikri benimsemeyen İslâm hukukçuları arasında da ortak bir kanaatin varolduğunu söylemek mümkün değildir. Bahsi geçen İslâm hukukçuları, kazfın suç sayılmasıyla gözetilen hukukî menfaatin, hem birey hem kamuya ait olduğunu, bir diğer deyişle kazfte hem bireyin hem de Allah'ın hakkının bulunduğunu belirtmişler, ancak bunlardan hangisinin öncelik taşıdığı konusunda ayrı değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Hanefî, bazı Mâlikî ve Hanbelî hukukçular, had gerektiren suçların, kamu menfaatini tehdit eder yapıda olduğunu, toplumu fesada uğramaktan korumayı

²⁰ İbn Hazm, XII, 255; (Muvaffakuddîn) Ebû Muhammed Abdullah b. Kudâme el-Makdisî el-Hanbelî, *el-Kâfî*, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut 1402/1982, IV, 222.

²¹ Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd b. Mâce (ö. 273/887), *Sunen*, Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, (Kitâbu'l-Hudûd, 15), II, 857.

²² İbn Hişâm, III, 134-140.

²³ el-Ânî, s. 7; Ebû Abduh, s. 115.

²⁴ İbn Hazm, XII, 255.

amaçladığını ifadeyle Allah hakkının daha önde yer aldığını beyan etmişlerdir.²⁵ Hatta Hanefîlerin kamu hakkının varlığına yaptıkları vurgu, Hanefîler ile korunan hukuki menfaatin münhasıran Allah'a ait olduğunu savunan Zâhirîlerin bu konuda bazen birlikte görülmesine bile neden olabilmektedir.²⁶ Buna göre diğer tüm had cezalarında olduğu gibi kamu menfaatinin daha ağır basması hasebiyle bu cezanın tatbiki hususunda af yoluyla mağdurun inisiyatif kullanamayacağı yönünde düşünceler ileri sürülmüştür.

Mâlikîler,²⁷ Şâfiîler,²⁸ Hanbelîler²⁹ ve Muhammed eş-Şeybânî gibi bazı Hanefîler ise bireyin hakkının daha önde olduğunu belirtmişlerdir.³⁰ Kazf ile öncelikle insanın bedeni, kanı gibi mahrem olan ırzının, iffetinin korunduğu, böylece birey (kul) hakkının Allah hakkından (kamu menfaatinden) daha önde mütalaa edilmesi gerektiği değerlendirilmesinde bulunulmuştur. Bununla alakalı olarak doğrudan insanın yaşama hürriyetine kasteden suçlarla ilgili kısasta af nasıl mümkünse kazfte de affın imkanının zarureti savunulmuştur ki, bu konu ayrıca

²⁵ Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed es-Serahsî el-Hanefî (ö. 483/1090), *Kitabuâ-Mebsût*, Dâru'l-Marife, Beyrut (t.y.), IX, 109; Burhânüddîn Ebûl-Hasen Ali b. Ebû Bekr b. Abdülcelîl el-Fergânî el-Merginânî (ö. 593/1197), *el-Hidâye kerhu Bidâyeti'l Mübtedi*, Şeriketü Dâri'l-Erkam b. Ebî'l-Erkam, Beyrut (t.y.), II, 394; İbn Kudâme, *el-Kâfi*, IV, 222; Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Alî el-Huraşî (ö. 1101/1689), *el-Hurâf alâ Muhtasari Sîdî Halîl bi Hâmirihî Hâriyetiâ-kevh Alî el-Adevî* (Şerhu Muhtasari Halîl), Dâru Sâdır, Beyrut (t.y.), VIII, 90; Zekiyüddin Şa'bân, *Şîam Hukuk Kîminin Esaslarâ*, Çev. İbrahim Kâfi Dönmez, TDVYM, Ankara 1996, s. 290; Abdulhâlîk en-Nevâvî, *Cerâimuâ-Kazfî veâ-Sebbiâ-Alenî ve kûrbiâ-Hamr Beyneâ-keriati veâ-Kânûn*, el-Mektebetu'l-Anco'l-Mısıryye, Kahire (t.y.), s. 213-214.

²⁶ Örneğin el-Avvâ, yaptığı tasnifte Hanefî ve Zâhirîleri yukarıda zikredilen ilk görüşün etrafında aynı çerçeveye içinde değerlendirmektedir. Bkz. el-Avvâ, s. 83.

²⁷ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdülber el-Endelûsî (ö. 463/1071), *el-Kızkâr*, Dâru Kuteybe, Dîmeşk (t.y.), Cilt 24, s. 121-122; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, XII, 109.

²⁸ Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Bağdâdî el-Mâverîdî (ö. 450/1058), *el-Hâvîâ-Kebîr fî Fâhi Mezhebiâ Kînâmiâ-kâfiû ve Hüve kerhu Muhtasariâ-Müzenî*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1414/1994, XIII, 262; Ebû Zekerîyya Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref b. Mûrî en-Nevevî (ö. 676/1277), *Ravdatuâ-Tâlibîn ve Umdetüâ-Müftîn*, *el-Mektebuâ-Kîlâmî*, Beyrut 1412/1991, VIII, 325; eş-Şa'rânî, II, 181.

²⁹ İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 196; Alâuddîn b. Hasen Ali b. Süleyman el-Merdâvî (ö. 885/1480), *el-Kasâf fî Maârifetiâ-Râcih mineâ-Hâf alâ Mezhebiâ-Kînâmiâ-Mübeccel Ahmed b. Hanbel*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Kahire 1377/1957, X, 200-201.

³⁰ es-Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 109; İbnü'l-Hümâm, V, 98.

müstakil olarak ele alınacaktır.

Zeydî hukukçular ve Mâlikîlerin çoğu, kazfın şikayetten evvel (yargıya intikali öncesinde) bireyin hakkı, şikayet sonrasında konunun kamuya mâl olması nedeniyle Allah'ın hakkı haline geleceğini belirtmişlerdir.³¹

Bu değerlendirmeler, kazfte, suç ve cezanın tevârüsü, mağdurun iftiracıyı affetmesi ve cezanın uygulanmasından vaz geçmesinin imkanına dair üç farklı tartışmanın zemini olmuştur.

Görüldüğü gibi İslâm hukuku, kazfî diğer tüm iftira çeşitlerinden farklı biçimde ele almakta, özellikle Kur'ân-ı Kerîm'in gerek açık iki ayetle, gerekse ifk hadisesini konu edinen ibareleriyle gösterdiği hassasiyetinden hareketle müstakil bir başlık olarak değerlendirmektedir.

Kazf isimli çerçevesi belli iftira çeşidi dışındaki iftiralar, tazir gerektiren suçlar olarak kamu menfaatinden ziyade birey menfaatinin söz konusu edildiği ve cezası üzerinde affın belirleyici olduğu suçlar olarak değerlendirilmektedir.³² Nitekim, tazir suçları üzerinde devletin af yetkisinin bulunduğu ve doğrudan bireye tesir eden durumlarda suçun, mağduru tarafından affedilebileceği hususları İslâm hukukçularınca benimsenmektedir.³³

Buna göre kazf de dahil olmak üzere tüm iftira suçlarında birey ve kamu

³¹ İbnü'l-Murtezâ, V, 166; ed-Derdir, IV, 467; el-Kişnâvî, III, 133; el-Avvâ, s. 83.

Hırsızlık ile ilgili bir konuda gelişen şu olay dikkat çekicidir:

“Saffân b. Ümeyye , uyumak üzere ridasını yastık yaparak mescitte uzanmıştı. Uyurken bir hırsız gelip ridasını aldı. Ama Saffan (uyanarak) hırsızı yakaladı, doğru Hz. Peygamber'e götürdü. Rasulullah elinin kesilmesini emretti. Saffân : "Ey Allah'ın Rasulü, ben bunu istememişim, ridam ona sadaka olsun!" dedi. Hz. Peygamber: "Onu bana getirmeden önce niye yapmadın?" diyerek, teklifi reddetti". en-Nesâî, (Kitâbu Kat'i's-Sârik, 4), VIII, 68.

³² en-Nevâvî, s. 214.

³³ el-Arîs, s. 237.

menfaalarının birlikte korunduğuna, ancak, birey menfaatinin en azından konu adli makama intikal edinceye kadar daha öncelikli biçimde değerlendirilmesi gerektiğine inanıyoruz. Buradan hareketle bireyin kazf ve diğer iftiraların affı hususundaki salahiyetini ilgili başlık altında mütalaa etmeyi daha uygun bulmaktayız.

II. İftira Suçunun Oluşumu

İftira suçu, aşağıda ayrıntılı biçimde sunmaya çalışacağımız unsurların varlığıyla oluşmaktadır.

Ceza hukukunun temelini meydana getiren, “yapılması veya terk edilmesi hususunda yasak bulunan fiil” biçiminde genel hatlarıyla tarif edebileceğimiz³⁴ suç kavramının doğru değerlendirilmesi, kendisini meydana getiren unsurların sağlıklı tanımlanması ve anlaşılması ile yakından alakalıdır.³⁵ Esasen bir eylemi suç haline getiren, onu hukuka aykırı diğer eylemlerden ayıran hususların nelerden ibaret olduğunu ele alan suçun genel unsurlarının sayısı ve isimleri konusunda hukukçuların farklı görüşlere sahip olduğunu söyleyebiliriz.³⁶ Bulunmadığı takdirde

³⁴ Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Bağdâdî el-Mâverî (ö. 450/1058), *el-Ahkâmü's-Sultaniyye ve'l-Vilâyâtü'd-Dîniyye*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1415/1994, s. 361; Ebû Ya'lâ Muhammed b. Huseyn el-Ferrâ (ö. 458/1066), *el-Ahkâmü's-Sultaniyye*, Mektebetü'l-Kur'ân, Kahire (t.y.), s. 268.

³⁵ Suçun genel unsurları, “suç genel teorisi” nin ele aldığı bir konu başlığıdır. Suç genel teorisi, öncelikle suç kavramının ne anlama geldiğini, diğer hukuka aykırı eylemlerden ayrıldığı noktaları, suçun genel unsurları, suça etki eden sebepler, suçu cezalandırılabilir kılan koşulları, suçun ne zaman ortadan kalktığını konu edinir. Hukukçu Ferri, suç genel teorisini a. Fâil, b. Konu, c. Hareket, d. Zarar biçiminde; Carrara, a. Konu (Suçu işleyen), b. Alt (İkincil) Aktif Süje (Araç), c. Pasif Süje (suça hedef alan kişi veya eşya) şeklinde başlıklara ayırmaktadır. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Dönmezer-Erman, I, 292.)

³⁶ Suçun genel teorisinde olduğu gibi suçun genel unsurlarının neler olduğu hakkında da görüş birliği mevcut değildir. Örneğin Carrara ve Florian, genel unsurları maddî ve manevî olarak iki kısımda, Bettiol, fiil, hukuka aykırılık, kusurluluk olarak üç kısımda, Battaglini, tipik fiil, kusur, cezalandırılma şeklinde üç kısımda, Maggiore, hareket, hukuka aykırılık ve kusurluluk olarak üç kısımda değerlendirmektedir. Garraud, Pannain, Rocco ve Grispigni dört, Vidal et Magnol beş, Cernelutti ve Altavilla altı, Ferri'ni sekiz unsurluk tasnifler yaptıkları görülmektedir. Dönmezer ve Erman, kanunî unsur (kanunî tarife uygunluk), maddî unsur (sonucu ve hareketle sonuç arasındaki illiyet bağına da içine alacak biçimde eylemi kastetmektedir), hukukî unsur ve iradilik (eylemin fâile isnadı kabil olacak şekilde kusurlu olarak işlenmesi) olarak dörtlü bir sınıflamayı tercih etmektedir.

bir eylemin suç olarak nitelendirilmesi imkansız olan unsurlar, a) aslî (kurucu); suçun kendisine değil ağırlık ya da hafifliğine tesir eden unsurlar, b) tâlî (alt) unsurlar olarak tanımlanmaktadır.³⁷ Aslî (kurucu) unsurlar, genel ve özel olarak kendi bünyesinde yine ikiye ayrılmaktadır ki genel olanlar, bütün suçlar için müştereklik özelliğini taşır.³⁸ Bu bilgiler ışığında aslî unsurları burada ele alıp tâlî olanlarına başka başlıklar altında ve ilerleyen bölümlerde yer vereceğiz.

A. Genel Olarak İftira Suçunun Unsurlarē

Suçların hususî ve ortak sahip oldukları unsurlar bulunmaktadır³⁹. Her ne kadar, modern hukuk, basit ve düzmeli iftira biçimleri ile hakaret-sövme suçu için daha ayrıntılı unsurlar tasnifi sunmaktaysa da, sorumlu bir kimse tarafından olumlu ya da olumsuz bir eylemle ortaya konulan, ceza tehdidi taşıyan, bir kanunda yazılmış tanıma uygun ve hukuka aykırı olan bir eylem biçiminde tarifini verebileceğimiz⁴⁰ suç kavramının ve özelde iftira suçunun, maddî, mânevî ve kanunîlik olarak üç temel unsurdan teşekkül ettiğini söyleyebiliriz.⁴¹

(Ayrıntılı bilgi için bkz. Dönmezer-Erman, I, 292) Modern İslâm hukukçularının da büyük ölçüde üçlü tasnifi benimsediği görülmektedir. (Bkz. Avdeh, s. 69; Muhammed Ebû Zehra, *el-Cerîme*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kâhire 1998, s. 131-132; Karaman, I, 206;)

³⁷ Dönmezer-Erman, I, 294-295.

³⁸ Suçun meydana gelmesi bakımından zorunlu olan ancak suçun unsurları arasında yer almayan hususlara Manzini gibi bazı hukukçular “ön şartlar” adını vermektedir. Örneğin kadının çocuk düşürmek suçunu gerçekleştirmesi için öncelikle gebe olması gerekir ki gebe olması suçla ilgili bir unsur olmamakla beraber suçun gerçekleşmesi için bir ön şarttır. (Bkz. Dönmezer-Erman, I, 298-299)

³⁹ Avdeh, s. 69; Karaman, I, 206.

⁴⁰ Dönmezer-Erman, I, 297.

⁴¹ Modern hukukun maddî, manevî ve kanunîlik unsurlarını anarken iftira suçunun unsurları hakkında bazı yaklaşımları dikkat çekicidir. Şöyle ki, iftira suçunu hakaret ve sövme suçlarından farklı bir suç olarak gören modern hukukçular, suçla ilgili olarak telaffuz ettikleri kanunî unsurlar içinde iftiraya konu olan ithamın, yetkili bir makama ihbar, şikayet suretiyle aksettirilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Bkz. Öner, s. 1141 (Türk Ceza Kanunu konuya ilişkin düzenlenmesinde yetkili makamlar ifadesini suçun tanımında açıkça telaffuz etmektedir. Bkz. TCK, Madde 267/1). Aynı meyanda diğer bir unsur ise, isnadın suç olması zaruretidir. Isnadın kabahat veya cürüm cinsinden olması arasında fark yoktur. Bkz. Öner, s. 114 (Ama ithamın kabahat türünden bir suç olmasının hafifletici bir neden olduğu hususu dikkatten kaçmamalıdır). Bir başka unsur, ithamın takip edilebilir bir suç niteliği taşımasıdır. Buna bağlı olarak af veya zaman aşımına uğramış bir fiil iftiraya konu

1. Maddî Unsur

Maddî unsur, suçun icrâ veya ihmal yoluyla, kanunî tarife uygun ve bir eylem biçiminde ortaya çıkmasıdır.⁴² Bir başka deyişle, hakkında yasak bulunan ve bir ceza tayin edilmiş bir işi, söz veya fiille çiğnemektir.⁴³ Tabii bu eylemin, hukuken öngörülen ehliyet şartlarını haiz fâiline isnadının mümkün olması gerekmektedir.⁴⁴

Eylem haline dönüşmemiş suç fikrinin zihinde yer alması, hem İslâm hukukuna,⁴⁵ hem de modern hukuka göre suç olarak değerlendirilmemektedir.⁴⁶ Nitekim, kişinin ancak ortaya koydukları fiillerden dolayı sorumlu olduğu, kalplerinde kalan fiile dönüşmemiş düşüncelerinden dolayı cezalandırılmaması gerektiğine yönelik İslâmiyet'in tutumu açıktır.

Örneğin Hz. Peygamber'in bu konuda:

“Allah Teâlâ benim sebebimle ümmetim ferdlerinin gönüllerinden geçen, ancak işlemediği (fiil haline gelmemiş) veya söylemediği (söz halini almamış) nâhoş düşünceleri (vesveseleri) bağışlamıştır.” buyurduğu rivayet edilmektedir.⁴⁷ Suçun oluşması için fiilde aranan maddî unsur, İslâm hukukçuları tarafından:

teşkil etmez. Bkz. Öner, s. 1145-1146. Ayrıca, fâilin isnadı, masum olduğunu bildiği bir kişiye yapması da bir unsur olarak dile getirilmektedir. Bkz. Öner, s. 1146

⁴² Dönmezer-Erman, I, 395; Bahri Öztürk, *Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku*, AÜB, Ankara 1994, s. 113; Karaman, I, 206.

⁴³ Ebû Zehra, *el-Cerîme*, s. 272-273.

⁴⁴ Avdeh, s. 202; Ebû Zehra, *el-Cerîme*, s. 272; Ahmed Fethî Behnesî, *el-Mesûliyyetü'l-Cinâi fi'l-Fâhiâ-İslâmî*, Dâru's-Şurûk, Beyrut 1404/1984, s. 67; Karaman, I, 206.

⁴⁵ Ebû Abdullah Muhammed b. İdris eş-Şâfiî (ö. 204/820), *el-Umm*, el-Matbaatü'l-Kübrâ'l-Emîriyye, Mısır 1321 h., VII, 268; Ebû Zehra, *el-Cerîme*, s. 272-273; Nihat Dalgın, “Cezai Sorumlulukta Kasıt”, *OMÜİHD*, Sayı 10, OMÜM, Samsun 1998, s. 208.

⁴⁶ Dönmezer-Erman, I, 39.

İcrâ veya ihmal şeklinde tezahür eden hareketin, dış alemde gözle görülür bir değişiklik meydana getirmesi bir şart değilse de, söz konusu eylemin, suç olarak tamamlanabilmesi için, dış alemde değişiklik ortaya çıkarması (neticenin gerçekleşmesi) gerekmektedir. (Bkz. Dönmezer-Erman, I, 356).

⁴⁷ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, (ö. 256/870), *el-Câmiu's-Sahîh*, Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, (Kitâbu'l-İtk, 6), III, 119; Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb en-Nesâî (ö. 303/915), *Sunen*, Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992, (Kitâbu't-Talâk, 22), VI, 156.

“Kalpten geçenler nedeniyle ceza yoktur”⁴⁸ ibaresiyle formüle edilmiştir. İslâm hukukunun zâhire* göre hüküm vermesine dair genel kural da bu ifadenin bir başka yansımasıdır.⁴⁹

Bu çerçevede ceza hukukunun, hareketle neticeyi beraber ifade etmek üzere “fiil” veya “eylem” kelimelerinden yararlandığını⁵⁰, ayrıca suçun maddî unsurunun teşekkülü için hareket ve netice arasındaki irtibatı belirten nedensellik bağının bulunmasını zaruri gördüğünü belirtmeliyiz.⁵¹

Böylece maddî unsurun kendi bünyesinde üç unsurdan müteşekkil olduğu söylenebilir ki bunlar, hareket, netice ve nedensellik bağıdır.⁵² Hareket, belli bir hedefe yönelmiş insan davranışını; netice, hareketten doğan olayı veya hareketin dış dünyada oluşturduğu değişikliği; nedensellik bağı ise hareket ile netice arasındaki sebep sonuç ilişkisini ifade etmektedir.⁵³

Kazf için olsun, diğer biçimleri için olsun, iftira suçunun maddî unsuru, genel olarak, bir kimsenin masum olduğunu bildiği bir kişi hakkında açıkça suç isnadında bulunmasıdır.⁵⁴ Unsurun oluşumu için fiilin belli bir kimse ya da kimselere isnat edilmesi gerekir. Belli olmayan kişi ya da kişilere isnat edilen suç, iftira cürmünü

⁴⁸ لا عقاب على الخواطر

Ebû Muhammed İzzuddîn Abdülazîz b. Abdüsselâm es-Sülemî (ö. 660/1262), *Kavâidü’l-Ahkâm fî Masâlihî’l-Enâm*, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Mısır (t.y.), I, 139.

* Zâhir, dış görünüşte olan, dışardan görünen, ortada olan anlamlarına gelmektedir. Bkz. Şafak, *Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 660.

⁴⁹ Ebû Zehra, *el-Cerîme*, s. 274.

⁵⁰ Dönmezer-Erman, I, 356; Öztürk, s. 113.

⁵¹ Dönmezer-Erman, I, 357.

⁵² Ayrıntılı bilgi için bkz. Dönmezer-Erman, I, 358-367, 368-373, 373-460, 461-519; Öztürk, s. 115, 116-117, 150; Nevzat Toroslu, *Ceza Hukuku*, Baran Ofset, Ankara 1998, s. 46, 50, 52; Hüseyin Esen, *İslâmî Suç ve Ceza*, Çağlayan Matbaası, İzmir 2006, s. 47.

⁵³ Toroslu, *Ceza Hukuku*, s. 50. Bazı hukukçular hareket ve ihmal şeklinde maddî unsurun görünüş kısmını iki kısımda mütalaa etmekteyseler de biz ihmali de ortaya konan bir davranış, yapılması icabeden davranışa karşı yapılan bir başka davranış şeklinde değerlendirerek iki kısımlı bu yaklaşımı benimsememekteyiz.

⁵⁴ es-Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 42; el-Kâsânî, VII, 42. Ebû Zehra, *el-Cerîme*, s. 272.

meydana getirmez.⁵⁵

İftira suçunda maddî unsurun gerçekleşmesi süreci için modern hukuk ayrıca ihbar kavramını öne çıkarır. İhbar ya da şikayet, ilgili makamın suçu öğrenmesi amacıyla yapılan ve şekle bağlı olmayan bir bildirimdir. İslâm hukukundan farklı olarak modern hukuka göre iftira suçunun teşekkülü için iftirada bulunan kişinin iddiasını yetkili mercilere ihbar yoluyla aksettirmesi gerekmektedir.⁵⁶

2. Manevî Unsur

Bazı eski toplumlarda kişinin işlediği suçtan dolayı cezalandırılması sürecinde maddî unsur yeterli kabul edilmişse de, zamanla bu düşünceden tümüyle uzaklaşmıştır.⁵⁷ Manevî unsurun suçların tecziyesinde dikkate alınması, medeniyet tarihi için bir dönüm noktası olarak nitelenmektedir.⁵⁸

İslâm hukuku ise bidayetinden itibaren, sadece maddî unsura dayalı değerlendirmeleri reddetmiş, neticeye varmak yolunda, fâilin kastı, iradesi ve temyiz gücünü dikkate almıştır.⁵⁹ İlk bakışta, özellikle, hadlerde kasıt-niyet unsurunun ön

⁵⁵ Yiğitbaş, s. 828.

⁵⁶ THL, s. 149; Yiğitbaş, s. 828; Dündar, s. 297.

Modern hukuk bu iddianın yetkili makamlara aksettirilmesini de unsurun bir parçası olarak ifade eder. Bkz. Soyaslan, s. 536; Dündar, s. 297-299; Yiğitbaş, s. 828. Bunun yanında modern hukuk, İslâm hukukunun iftira içerisinde değerlendirmesine karşı ayrı bir başlık altında ele aldığı sövme ve hakaret suçlarında maddî unsuru, mağdurun bulunduğu veya bulunmadığı bir ortamda mağduru küçük düşürücü, onurunu zedeleyici, başka kişilerde mağdura karşı kin, nefret gibi olumsuz duyguların oluşmasına neden olabilecek sözler sarfetmesi, ithamlarda bulunması olarak belirtir. Bkz. Soyaslan, s. 218-219.

Modern hukukta ihbar ile suçun yetkili makamlara bildirilmemesi, iftira suçunun maddî unsurunun oluşmaması için bir sebeptir. Yine modern hukuk, ihbar için şekil mecburiyeti aramamakta, buna göre ihbarın sözlü, yazılı, imzalı, imzasız, isimli, isimsiz olması arasında bir fark gözetmemektedir. Aynı noktadan hareketle, üzerine suç atılan kimsenin iftira eden tarafından açıkça belirtilmesi yerine kimliğe işaret eden bir açıklama yapılması yeterlidir. Bkz. Dündar, s. 297.

⁵⁷ Avdeh, s. 224; Arsal, s. 286; Karaman, I, 206-207; Dalgın, “Cezai Sorumlulukta Kasıt”, s. 210.

⁵⁸ Dönmezer-Erman, II, 157.

⁵⁹ el-Mâverdî, *el-Ahkâmü's-Sultâniyye*, s. 378; Ebû Ya'lâ, s. 275; Muhammed el-Hatîb eş-Şîrbînî (ö. 977/1570), *Mugni'â-Muhtâc ilâ Ma'ârifeti Meânî'â-Elfâzi'â-Minhâc (alâ metni Minhâci'â-Tâlibîn lâbni keref en-Nevevî)*, Dâru'l-Fikr, (y.y.) (t.y.), IV, 155; Dalgın, “Cezai Sorumlulukta Kasıt”, s. 210.

planda görülmediğine yönelik bir kanaat oluşabilirse de, İslâm hukukunun bu konudaki hassasiyetine temel teşkil eden gerek ayet, gerekse Hz. Peygamber'in söz ve davranışları, bahsi geçen unsurun varlığını açıkça ortaya koymaktadır.⁶⁰

Konuyla ilgili olarak:

“Hata ile yaptığınız bir işte size hiçbir günah yoktur. Fakat kasten yaptığınız şeylerde size günah vardır. Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”⁶¹

Peygamberimizin , bu konuda şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir:

“Allah Teâla, hatâen, unutarak ve zorlamaya maruz kalarak işlemiş olduklarından ötürü ümmetimi bağışlamıştır”⁶² Yukarıda da anılmış olan bir başka rivayete göre Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır:

“Allah Teâlâ benim sebebimle ümmetim ferdlerinin gönüllerinden geçen, ancak konuşmadığı (fiil haline gelmemiş) veya söylemediği (söz halini almamış) nâhoş düşünceleri (vesveseleri) bağışlamıştır.”⁶³ Yine Hz. Peygamber'den rivayet olunduğuna göre şöyle buyurmuştur:

“Allah (Azze ve Celle) buyurdu ki: Kulum, bir iyilik yapmayı gönlünden geçirirse de yapmasa onun için bir iyilik yazarım, eğer o iyiliği yaparsa on katından yediyüz misline kadar iyilik yazarım. Şayet, (kulum) bir kötülük yapmayı düşünür de

Örneğin mümeyyiz ama buluğa ermemiş bir kimsenin kazfı için had değil tazir öngörülmektedir. (Bkz. Muhammed b. Ömer b. el-Huseyn b. Ali et-Taberistânî Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1209), *Mefâtîhu'l Gayb (et-Tefsîr el-Kebîr)*, el-Matbaatü'l-Âmiratü's-Serîfe, (y.y.) 1308 h., VI, 263; eş-Şirbînî, IV, 156.)

⁶⁰ Paul R. Powers, *Intent in Islamic Law (Islamic Law and Society)*, The Netherlands Koninklijke Brill NV, Leiden 2006, s. 195.

⁶¹ Ahzâb Suresi, 33: 5.

⁶² İbn Mâce, (Kitâbu't-Talâk, 16), I, 659.

⁶³ el-Buhârî, (Kitâbu'l-İtk, 6), III, 119. Benzeri ifadelerle İbn Mâce, (Kitâbu't-Talâk, 16), I, 658-659.

yapmazsa onun aleyhine bir şey yazmam, ama o kötülüğü yaparsa (sadece) bir kötülük yazarım”⁶⁴

Bu anlamda İslâm hukukunun, modern hukukun oldukça geç dönemlerde elde ettiği değerleri, çıkışı ile beraber ortaya koyduğunun tekrar altını çiziyoruz.⁶⁵ Buna göre günümüzde modern hukuk ve İslâm hukukunun suçun değerlendirilmesinde aynı noktada bulunduğu ve ceza hukukunun temel ilgi sahasının irade⁶⁶ olduğuna yönelik yaklaşımlarının ittifak arz ettiği gözlemlenmektedir.

İslâm hukuku, suçta manevî unsuru, suç olarak değerlendirilen davranışın ehliyet şartlarını⁶⁷ taşıyan kişi tarafından bilerek, isteyerek, kasıtlı-iradeli biçimde yapılması, fâilin kusur ve mesuliyeti biçiminde tanımlamaktadır.⁶⁸ Tariften yola çıkarak manevî unsurun iki bölümden meydana geldiğini belirtebiliriz:

- Fâilin somut olayda kusurlu biçimde eylemi ortaya koyması.
- Fâilin kusurlu biçimde hareket etmeğe ehil olmasıdır.⁶⁹

⁶⁴ Müslim, (Kitâbu'l-Îmân, 59), I, 117.

Diğer bazı rivayetler için bkz. Ahmed Muhammed b. Hanbel (ö. 241/855), *Müsned*, Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, II, 255 ve III, 149; el-Buhârî, (Kitâbu'l-Hudûd, 22), VIII, 21; en-Nesâî, (Kitâbu't-Talâk, 22), VI, 156-157; Ebû Muhammed Abdullah Abdurrahmân ed-Dârimî (ö. 255/868), *Sunen*, Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, (Kitâbu'l-Hudûd, 1), II, 491; İbn Mâce, (Kitâbu't-Talâk, 14-16), I, 658-659; et-Tirmizî, (Kitâbu'l-Hudûd, 1), IV, 32; Ebû Muhammed Abdullah Abdurrahmân ed-Dârimî (ö. 255/868), *Sunen*, Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, (Kitâbu'l-Hudûd, 1), II, 491.

⁶⁵ Esen, s. 53.

⁶⁶ Behnesî, *el-Mesâ'iliyye*, 69; Dalgın, “Cezai Sorumlulukta Kasıt”, s. 213.

⁶⁷ Ebû Abdullah Bedruddîn Muhammed b. Bahadır b. Abdullah ez-Zerkeşî (ö. 794/1392), *el-Bahrü'l-Muhîr*, Dâru'l-Kitbî, (y.y.) 1414/1994, II, 51; Ahmed b. Kâsım el-Uneyşî el-Yemânî, *et-Tâcû'l-Müzheb li-Ahkâmî'l-Mezheb kerhu Metni'l-Ezhâr fî Fâhiâ-Eimmetiâ-Ezhâr*, Darü'l-Hikmeti'l-Yemeniyye, San'a 1993, IV, 226; Avdeh, s. 224-225.

⁶⁸ Behnesî, *el-Mesâ'iliyye*, s. 71; Dönmezer-Erman, II, 158; Karaman, I, 206; Öztürk, s. 200; Ebû Abduh, s. 84. Merî hukukumuzda kusurluluğun üç çeşidinden söz edilmektedir: kasıt, kastın aşılması, taksir. Bütün bu durumları ifade eden tek unsur ise iradiliktir. Tezimizin konu sınırlamasını açacağı endişesiyle bu hususta ayrıntılı değerlendirmelere yer vermemekeyiz. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Dönmezer-Erman, II, 223-228)

⁶⁹ Dönmezer-Erman, II, 157.

Buna göre manevî unsur tanımını meydana getiren iki bölümden biri, fâilin hareketi kusurla gerçekleştirmesidir. Bir eylemin sonuçlarının kabullenilerek özgür iradeyle icrâ edilmesi⁷⁰ olarak tanımlayabileceğimiz kasıt ve yakın anlamlı taammüd, amd gibi kelimeler manevî unsuru ifade etmek için kullanılmaktadır. Kasıt kavramı, aynı olmadığı irade, ihtiyar, rıza ve azim kelimelerinin ortaya koyduğu anlamı ihata eden bir yapıya sahiptir.⁷¹ Bununla beraber kastın suçun oluşumu ve cezasına pek de etkisi olmayan sâik kavramından farklı bir anlamı bulunmaktadır.⁷²

Kasıt, asıl kasıt ve tâlî kasıt; zarar kastı ve tehlike kastı; ani kasıt ve düşünce kastı; doğrudan doğruya kasıt, dolaylı kasıt; belirli kasıt ve belirli olmayan kasıt ve kapsamı bakımından genel ve özel kasıt biçiminde tasniflere tabi tutulmuştur.⁷³

Kasıt, ayrıca, geçerli olması bakımından sahih kasıt, bâtil kasıt olarak ikiye

⁷⁰ Toroslu, *Ceza Hukuku*, s. 88.

⁷¹ Kur'ân-ı Kerim'de kasıt kelimesini karşılar anlamda taammüd kelimesinin kullanıldığını görmektedir. Bkz.: Ahzab Suresi, 33: 5; Nisâ Suresi, 4: 93 ve 95. Ayrıca hadislerde aynı anlamı ifade etmekte olduğunu gördüğümüz niyet ve amd kelimelerine tanık olmaktadır. (Örneğin bkz. el-Buhârî, I, 232.)

Yakın anlamlı kelimelerden olan irade, fâilin suç olarak değerlendiren eylemi istemesidir. (Bkz. Dalgın, “Cezai Sorumlulukta Kasıt”, 219) İradeden daha özel bir anlam taşıyan, Hanefî literatüründe kasıt ve irade anlamında kullanılan [bkz. Abdülkerim Zeydân, *el-Veciz fi Usûliâ-Fâh*, Dersaâdet, (y.y.) (t.y.), s. 111; Muhammed Ebû Zehra, *el-Milkiyye veân-Nazariyyetüâ-Akd*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire (t.y.), s. 200; Dalgın, “Cezai Sorumlulukta Kasıt”, s. 219] ihtiyar kelimesi birden fazla seçenek arasında tercihte bulunmak şeklinde tanımlanabilir. Rıza kelimesi ise, bir şeyin gerçekleşmesini gönülden dilemektir. (Bkz. Ebû Zehra, *el-Milkiyye veân-Nazariyyetüâ-Akd*, s. 200)

Azm kelimesi, eylemin gerçekleşmesi yönünde kesin karar verilmesi anlamına gelmektedir. (Bkz. Şafak, *Hukuk Terimleri Sözlüğü*, “azm” Maddesi, s. 49)

Amd ve taammüd ise, kasıt, maksat gibi kelimelerle eş anlamlı, fakat yoğunlaşmış kasıt, bir konuda plan yaparak düşünmek şeklinde tanımlanmaktadır. (Bkz. Şafak, *Hukuk Terimleri Sözlüğü*, “amd” Maddesi, s. 27)

Kasıt kelimesi niyet olarak değerlendirilmiş ise de [Bkz. Ebû Zekerîyya Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî (ö. 676/1277), *el-Mecmûâ kerhuâ-Mühezzeb*, Dâru'l-Fikr, (y.y.) (t.y.) I, 309] bu iki kavram arasında farklar mevcuttur (Bkz. Dalgın, “Cezai Sorumlulukta Kasıt”, s. 220) Hanefîlerin ihtiyar ve rızayı farklı, kasıt ve iradeyi aynı anlamda, Mutezile'nin ise eylemden evvelki iradeyi azm olarak adlandırarak değerlendirdiklerini görmektedir. Mutezile, eylemden sonraki iradeyi kasıt olarak nitelemektedir (Bkz. Dalgın, “Cezai Sorumlulukta Kasıt”, s. 220) Yine azm ile kasıt aynı anlamda kullanılabilen kelimelerdir (Bkz. en-Nevevî, *el-Mecmûâ* I, 309; Dalgın, “Cezai Sorumlulukta Kasıt”, s. 221.)

⁷² Hadler, kısas ve diyetle ilgili olarak sâiklerin ceza belirlenmesi sürecinde bir etkisi bulunmazken, tazir için hakimini şekillendirmesinde dikkate alınabilmektedir. Bkz. Avdeh, s. 242.

⁷³ Behnesî, *el-Mesâiliyye*, s. 73; Dönmezer-Erman, II, 251-262.

ayrılmaktadır. Sahih kasıt, fâilin tam ehliyet⁷⁴ sahip olması, hukuken geçerlilik taşıyan bir zorlamaya maruz kalmaması halinde söz konusu olan kasıttır.⁷⁵ Aşağıda teferruatına değineceğimiz üzere İslâm hukukunda tam ehliyet sahibi olmayan veya hukukun itibar ettiği biçimde bir baskıya (ikrâh-ı mülci*) maruz kalan kimsenin kastı ise bâtil kasıt biçiminde isimlendirilir.⁷⁶ Hanefîler diğerlerinin benimsediği bâtil kasıt tanımındaki ikrâh-ı mülci altında gerçekleşen kastı, ayrı bir başlık altında değerlendirir ve bunun için fâsit kasıt ismini kullanır.⁷⁷

Yukarıdaki ayrımla ilgili olarak ve manevî unsur tanımının ikinci bölümü olarak andığımız husus, fâilin kusurlu biçimde hareket etmeğe ehil olmasıdır. Hukukun isnad yeteneği (kabiliyeti) başlığı altında ele aldığı bu bölümde, fâilin kişisel özellikleri anılmakta, buna göre kusurluluk halinin bir ön şartı olarak da değerlendirilebilmektedir.⁷⁸ İsnad yeteneği, bir eylemin bir kişinin hesabına değerlendirilmesi için söz konusu kimsede bulunması gereken özelliklerin tamamı, yani anlayabilme, isteyebilme kudretidir.⁷⁹ İsnad yeteneğini, tümüyle veya kısmen ortadan kaldıran sebepler, yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, sağırılık ve dilsizlik; arızî

⁷⁴ Tam ehliyet, temyiz kudretine sahip ve reşid olmayı, hakkında hukukî kısıtlılık bulunmamasını ifade etmektedir. Bkz. Bilge Öztan, *İkrah Hukuku*, Cantekin Matbaası, Ankara 1997, s. 83.

⁷⁵ İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, IX, 322; Ebû İshâk Cemaleddin İbrâhim b. Ali b. Yusuf İbrâhîm eş-Şirâzî (ö. 476/1083), *İkrah-ı Luma*, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1408/1988, I, 270, Behnesî, *el-Mes'ûliyye*, s. 69.

* İkrâh-ı mülci, kişinin doğrudan hayatına veya bir uzvuna yönelen baskı ve tehditleri ifade eden ikrâh biçimidir. el-Uneysî, IV, 220; Ebû Zehra, *Usûlü'l-Fâh*, 334; Zeydân, s. 136; Sabri Şakir Ansay, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, İstiklal Matbaacılık, Ankara 1954, s. 56-57; Sava Paşa, II, 343.

⁷⁶ Ebû Zehra, *el-Milkiyye ve'n-Nazariyyetü'l-Akd*, s. 415; Zeydân, s. 138-141.

⁷⁷ İbn Âbidîn, IX, 179; Zeydân, s. 138-141; Karaman, I, 191.

İkrâh-ı mülci konusunda hükümdarın baskısıyla zina yapan adamın cezalandırılmayacağı hakkındaki değerlendirme örnek gösterilebilir. Bkz. eş-Şeybânî, *el-Câmiu's-Sagîr*, s. 282; el-Mergînânî, III, 272. Ancak Ebû Yusuf ve Muhammed eş-Şeybânî, ikrâhın hükümdardan gelmesini bir şart olarak görmez. Bkz. el-Mergînânî, III, 273.

⁷⁸ Dönmezer-Erman, II, 158. İsnad yeteneğinin manevî unsurun bir parçası değil, manevî unsurun yani kusurluluğun ön şartı olduğunu savunan görüş, isnad yeteneği konusuna, suçun unsurları ve suç teorisi başlığı altında değil, suçlu teorisi başlığı altında yer vermişlerdir. Pek çok hukukçunun paylaştığı bu yaklaşım İtalyan Ceza Kanununda ortaya konmaktadır.

⁷⁹ Dönmezer-Erman, II, 162 ve 173.

sebepler ise istemeyerek sarhoşluk ve uyuşturucu madde etkisidir.⁸⁰ Bünyesinin sarhoş olmayacağı kanaatiyle sarhoş edici ve uyuşturucu madde kullanımı (taksirli sarhoşluk) ve bir suçu işlemek üzere kendisine bir özür meydana getirmek maksadıyla sarhoş edici ve uyuşturucu madde almak (tasarlanmış sarhoşluk), birbirinden farklı niteliklere sahiptir. Bununla beraber, diğerleri, istemeyerek sarhoşluk ve uyuşturucu madde alımı gibi isnad yeteneğini kaldıran bir neden olarak değerlendirilmemektedir.⁸¹

İslâm hukuku bu konuda ayrıntılı ve net bir tavır içerisinde, modern hukukun ortaya koyduğu bu yaklaşımdan çok daha erken dönemlerde ehliyet arızalarını telaffuz etmiştir.

Suçun manevî unsuru çeşitli safhalardan meydana gelmektedir. Bunlar tahmin ve tasavvur ile iradedir.⁸²

Suçun manevî unsurunun tahakkukunda ilk şart, suçlamada bulunan kişinin suçladığı şahsın masumiyetini bilmesi ve iddiasını bunu bildiği halde ifade etmesidir.⁸³ Bu şartın kabul edilmesi, iftira suçunda taksirin söz konusu olup

⁸⁰ Sava Paşa, II, 321-322, 334 ve 347; Abdülvehhâb Hallâf, *İslam Hukuk Felsefesi*, Çev. Hüseyin Atay, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1985, s. 323-324; Dönmezer-Erman, II, 173.

İftiranın sarhoşken yapılması durumunun, kazf haddini düşürmek için bir sebep olup olmadığı ayrıca tartışılmıştır. Bkz. İbn Hazm, XII, 263; Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdülazîz İbn Âbidîn ed-Dîmaşkî (ö. 1252/ 1836), *Redduâ-Muhtâr aleâd-Dürriâ-Muhtâr kerhu Tenvîriâ-Ebsâr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1415/1994, VI, 73.

⁸¹ Mustafa Uzunpostalcı, “İslam Hukukunda Ehliyeti Daraltan veya Ortadan Kaldıran Sebepler”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı 9, Yıl 2007, s. 92-93; Dönmezer-Erman, II, 209-214.

⁸² Dalgın, “Cezai Sorumlulukta Kasıt”, s. 216- 217.

⁸³ Modern hukukta (merî ceza kanununda), iftira suçu, gerçekleşmesi bakımından maddî ve şekli olarak ikiye ayrılmaktadır. Maddî iftira, şekli iftiradan farklı olarak, fâilin suç isnadında bulunduğu kişinin cezalandırılmasını temin etmeye matuf olarak isnat ettiği suçun delillerini de uydurmasını içermektedir. Bu bilgi ışığında maddî iftirada manevî unsurun oluşması için gayr-i muayyen kasıt yeterli görülürken, şekli iftirada muayyen kasıt aranır. (Ayrıntı için bkz. Yenidünya, s. 96; Önder, s. 299 ve 316) Yine buna bağlı olarak, fâilin suçun gerçekleşmesi hususunda kesin kanaati bulunmasına rağmen, suçu işleyen konusunda tereddüdünü ifade etmesi, bir kimseye açıkça suç isnat etmemesi nedeniyle, kişinin masumiyetinin ortaya çıkması halinde manevî unsuru oluşmuş bir iftira suçu olarak

olamayacağı tartışmasının temelini meydana getirmektedir. Toplum içerisinde suçların takibi bakımından ihbarlara itibar edilmesi zaruretinden hareketle, taksirle gerçekleştirilen asılsız suç isnatlarının farklı mütalaa edilmesi gerektiği söylenebilir.⁸⁴

Özetle, asli cezanın belirlenmesinde suçun suç kastı ile işlenmiş olması durumunun dikkate alınması esastır.⁸⁵ Buna göre, irâdî olmayan bir fiil, hukuka aykırı da olsa, kanunda tarif edilmiş ve tecziyesi öngörülen bir suç şeklinde nitelenemez. Daha geniş bir perspektifle, manevî unsurun kabulü, kasıtsız yapılan bir hareketin fâilinin, söz konusu suçun müeyyidesi ile cezalandırılmayacağı, cezanın kusurun derecesini aşamayacağı ve fâilin hak ettiğinden daha az olamayacağı tabii sonuçlarını meydana getirir.⁸⁶

Bütün suçlar gibi iftira için de niyet ve kastın varlığı, suçun değerlendirilmesi ve cezanın tespiti sürecinde büyük önem taşımaktadır.⁸⁷ İftira suçunun manevî unsuru, iftira atan kimsenin isteyerek ve masum olduğunu bildiği bir kişiyi işlemediği bir suçla itham etmesidir.⁸⁸ Ayrıca bu umumî kastın yanında iftira atanın, suç teşkil eden davranışı isteyerek yapması yanında mağdur kişinin suçsuzluğunu bilmemesi şeklinde hususî kastının bulunması gerekmektedir.⁸⁹ Suçun manevî

değerlendirilmeyecektir. Keza, önceden belirtilmek suretiyle şüphe veya tahminle suç şikayetinde bulunmak da suç isnat edilen kişinin suçsuzluğunun anlaşılması halinde iftira suçunun manevî unsunun oluşmasına manidir. (bkz. Yenidünya, s. 97) Tabii bu son durum geniş çaplı tenkit edilmiştir. (bkz. Faruk Erem-Nevzat Toroslu, *Türk Ceza Hukuku (Özel Hükümler)*, Savaş Yayınevi, Ankara 1994, s. 205)

⁸⁴ Dönmezer, s. 207.

⁸⁵ Dönmezer-Erman, II, 157; Dalgın, “Cezai Sorumlulukta Kasıt”, s. 218.

⁸⁶ Öztürk, s. 200.

⁸⁷ Powers, s. 195.

⁸⁸ İbnü’l-Murtezâ, V, 17; eş-Şirbînî, IV, 155. Modern hukukta ithamın ilgili mercie ihbarı da unsurun bir parçasıdır. Bkz. Tahir Taner, *Ceza Hukuku (Umumi Kısım)*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1949, s. 322; Soyaslan, s. 541, Dündar, s. 307.

⁸⁹ Taner, s. 322.

unsuru, hakkında kasten suç isnadında bulunulan kimsenin masum olduğunun ortaya çıkması ile gerçekleşmiş olur.⁹⁰ İslâm hukukuna göre iftira suçundaki manevî unsur, yetkili bir mercie aksettirsin ya da aksettirmesin suçsuz olduğunu bildiği bir kimse hakkında asılsız bir ithamda bulunmaktan ibarettir.

Gerek kazf, gerekse kazf dışındaki iftiralarda da, mahkeme manevî unsur dikkate alarak hüküm vermek zorundadır. Buna göre ya ceza tümüyle düşecek ya da iftiraya uğrayan kimsede meydana gelen manevî hasarın giderilmesi⁹¹ noktasında iftira atana hafifletilmiş bir ceza ya da tazminat tahakkuku söz konusudur.

3. Kanunîlik Unsur

Suçun temel unsurlarından bir diğeri kanunîlik unsurudur. Kanunîlik unsuru, çoğu zaman hukuka aykırılıkla aynı çerçevede değerlendirilmiştir veya tipiklik unsuru olarak adlandırılmıştır.⁹² Bunların birbirinden farklı unsurlar olarak ele alınması gerektiği savunulmuşsa da biz, bu unsurun tipiklik, hukuka aykırılık ve cezalandırılabilme şeklinde birbirinden farklı üç ayrı unsurun bir bütünü olduğu yönündeki kanaati paylaşmaktayız. Bu çerçevede kanunîlik unsuru, ihmal ya da icrâ yoluyla ortaya çıkan bir eylemin suç olarak nitelenebilmesi için eyleme ceza öngören bir hukukî düzenlemenin varlığını ve söz konusu hareketin suçu beyan eden kanunun tarifine uygun olmasını,⁹³ ayrıca işlenen eylemin yalnız ceza hukuku değil hukuk düzeninin tamamı tarafından mubah görülmemesini (hukuka aykırılık)⁹⁴ ve suçun

⁹⁰ Erem- Toroslu, s. 204-205; Soyaslan, s. 540.

⁹¹ Nurullah Kunter, *Suçun Kanuni Unsurları Nazariyesi*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1949, s. 38.

⁹² Kunter, *Suçun Kanuni Unsurları Nazariyesi*, s. 38.

⁹³ Dönmezer-Erman, I, 349; Öztürk, 98; Karaman, I, 206.

⁹⁴ Dönmezer-Erman, II, 2; Öztürk, s. 165. Görüldüğü gibi tanım iki kısımdan meydana gelmektedir. Tanımın ilk bölümü, kanunîlik unsuru, ikinci bölümü içinse hukuka aykırılık unsuru şeklinde iki ayrı başlık altında değerlendirilebilmektedir. Hukuka aykırılığın, kanunî unsurdan farklı ve bağımsız bir unsur olup olmadığı hususunda ortaya konan fikirler ve tartışmaların bir özeti için bkz. Dönmezer-

cezalandırılabilir olmasını ifade etmektedir.⁹⁵ Bahsi geçen son kısım bir diğer ifadeyle hakkında ceza belirlenmeyen bir eylemin ceza hukuku bakımından suç olarak değerlendirilmemesi anlamına gelmektedir.⁹⁶ Bu durumu ortaya koyan en genel ilke “kanunsuz suç ve kanunsuz ceza olmaz” cümlesidir.⁹⁷

Tanımdan da anlaşılacağı üzere kanunîlik unsurunda tipiklik yönünün ilk şartı, işlenen eylemin ceza hukukuna kaynaklık eden bir hukukî metinde daha önce tarif edilmiş olması, ikinci şart ise eylemin bu tanıma uygun olmasıdır.⁹⁸ Buna göre kimi hukukçular tarafından farklı bir unsur olarak değerlendirilen “hukukun tümüne aykırı olmamak” hususunun da tanımı tamamlayan diğer yön olduğunu düşünmekteyiz.

Batı’da Fransız ihtilaline kadar üzerinde durulmayan,⁹⁹ yine Batı’da ilk olarak Alman hukukçuların anlamına işarette bulunduğu,¹⁰⁰ İslâm hukukunun ise doğuşuyla birlikte mânen ihtiva ettiği,¹⁰¹ 1839 Gülhane Hattı ve 1876 Kanun-i Esasisi’nde de

Erman, II, 3-7.

⁹⁵ Tezimizin konusunu dikkate alarak tipiklik unsurunun, maddî unsura dahil olduğu, hukuka aykırılık ile cezalandırılabilmenin kanunî unsuru meydana getirdiği gibi çok sayıda tartışmaya sahne olan konu üzerinde uzun uzadıya durmamayı tercih etmekteyiz. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kunter, *Suçun Kanuni Unsurları Nazariyesi*, s. 38-46.

⁹⁶ Karaman, I, 206.

⁹⁷ “Nullum crimen nulla poena sine lege” (veya) “nullum crimine sine lege”, “nullum poena sine lege” (kanunsuz suç yoktur, kanunsuz ceza yoktur). Riyad Maydani, “İslam Ceza Hukukunun Genel Prensipleri”, Çev. Şamil Dağcı, *İAD*, Cilt 4, Sayı 1, Desen Matbaacılık, Ankara 1990, s. 62.

⁹⁸ Avdeh, s. 73; Dönmezer-Erman, I, 350.

⁹⁹ el-Avvâ, s. 56; Taner, s. 132-133; Karaman, I, 207.

¹⁰⁰ Dönmezer-Erman, I, 350.

¹⁰¹ Seyfuddîn Ebû'l-Hasen Alî b. Ebû Alî b. Muhammed el-Âmidî (ö. 631/1233), *el-Hikâm fî Usûli'l-Ahkâm*, Matbaatü'l-Maârif, Mısır 1332/1914, I, 130; Avdeh, s. 73; el-Avvâ, s. 58-59; Maydani, s. 62; Karaman, I, 208.

“Nullum crimen nulla poena sine lege” şeklinde ifade edilen söz konusu ilkenin modern İslâm hukuku eserlerinde “لا جريمة ولا عقوبة إلا بالنص” şeklinde telaffuzuna şahit olmaktayız. Ayrıca “eşyada esas olan ibahadır” fıkıh kaidesi bu yaklaşımın bir başka ifadesidir. (Bkz. Kâdî Abdülcebbar (ö. 415/1024), *Mutezilede Hukuk Felsefesi (ek-kerâyyât)*, Çev. Yüksel Macit, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul 2003, s. 125; el-Âmidî, I, 130; Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Nüceym el-Hanefî (ö. 970 h.), *el-Enbâh ve'n-Nazâir alâ Mezhebi Ebû Hanîfe en-Nuân*, Müessesetü'l-Halebî ve Şurakâh, Kâhire 1387/1968, s. 66, Avdeh, s. 73; el-Avvâ, s. 59)

açıkça anılan¹⁰² bu unsur, yargıda keyfiliğe karşı en büyük dirençtir.¹⁰³

İslâm hukukunun bu unsuru benimsemesinin temel delilleri Kur’ân-ı Kerîm’deki ayetlere, Hz. Peygamber’in söz ve uygulamalarına dayanmaktadır.

“Rabbîn, ülkelerin merkezî yerlerine, kendilerine ayetlerimizi okuyan bir peygamber göndermedikçe memleketleri helak edici değildir. Zaten biz, halkları zalim olmadıkça memleketleri helak etmeyiz.”¹⁰⁴

Hz. Peygamber’in de konuyla ilgili çok sayıda sözü rivayet edilmektedir. Örneğin bunlardan birinde Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır:

“Kim İslâm’ın emirlerine uyarsa, İslâm’dan önceki dönemde yaptıklarından dolayı cezalandırılmaz, kim de müslüman olduktan sonra kötü iş yaparsa önceki hali

¹⁰² “Umumen emniyet-i can ü mal ve mahfuziyet-i ırz u namus” esası Gülhane Hattı’nda, “Kanunda yazılı hal ve şekillerden başka türlü hiç kimse yakalanamaz ve tutulamaz” kaidesi ise 1876 (1293) Kanun-ı Esasisi’nde beyan edilmiştir.

¹⁰³ Bu unsurun uygulamada, hakimin takdir yetkisini sınırlayarak isabetli karar alması yönünde menfi bir role sahip bulunduğu iddia edilmiştir. Buna karşın adı geçen unsura rağmen, gerek batıda hakimin takdir yetkisi, gerekse müslüman coğrafyalarda hakimin takdiri veya tecziye gibi isim ya da gerekçelere dayanılarak bu unsurun ihlâl edildiği bilinmektedir. (Ayrıntılar için bkz. Taner, s. 139-142.) İslâm Hukuku, hadler, kısas ve diyeti gerektiren suç ve cezalarda bu unsura tümüyle bağlı kalmıştır. Taziri gerektiren suç ve cezalar içinse suçun varlığı ile ilgili kânûnîlik büyük ölçüde mevcut iken (siyaseten tecziye gibi mevzularda istisna noktalar görülebilir) cezalarda kânûnîlik tümüyle mevcut değildir. Ayrıca İslâm hukuku, modern hukukun aksine kânûnîlik prensibinin üzerinde daha farklı tezahür ettiği taziri gerektiren suçlar için kesin ve çerçevesi keskin hatlarla çizilmemiş, geniş kapsamlı ifadeler kullanmıştır ayrıca hakime, ceza seçmek, birleştirmek ve tecil etmek gibi konularda diğer hukuk sistemlerine nazaran oldukça büyük bir inisiyatif tanımıştır. İslam hukuku ve diğer hukuk sistemleri arasında mukayese için bkz. Noel J. Coulson, *A History Of Islamic Law*, Edinburgh University Press, Edinburgh 1964, s. 132; Karaman, I, 207-208; Haim Gerber, *State Society and Law in Islam*, Suny Press, Newyork 1994, s. 37.

¹⁰⁴ Kasas Suresi, 28: 59.

Kur’ân-ı Kerim’de de bu prensibe referans olan çok sayıda ibareye şahit olmaktadır. Örneğin Yüce Allah buyurmaktadır ki:

“Kim doğru yolu bulmuşsa, ancak kendisi için bulmuştur; kim de sapıtmışsa kendi aleyhine sapıtmıştır. Hiçbir günahkâr, başka bir günahkârın günah yükünü yüklenmez. Biz, bir peygamber göndermedikçe azap edici değiliz. (İsrâ Suresi, 17:15)

(Diğer örnekler için bkz. Bakara Suresi, 2: 275 ve 286; Mâide Suresi, 5: 93; Nisâ Suresi, 4: 16; En’âm Suresi, 6: 19; Enfâl Suresi, 8: 38.)

Hz. Peygamber’in veda hutbesinde faiz ve kan davalarını kaldırması, bu esnada var olan ve öncelikle yakınlarına ait faiz ve kan davası haklarını geçersiz kılması, fakat aynı çerçevede bu hükmün varlığı öncesinde bu tip suçlar icrâ edenlerle ilgili bir ceza uygulamasına yönelmemesi bu konuda örnek gösterilebilir. (Bkz. İbn Hişâm, IV, 323-326.)

de sonraki hali de sorumlu tutulur.”¹⁰⁵

Buna göre İslâm hukuku, bir eylemin suç kabul edilmesi için eyleme dair yasaklayıcı ve müeyyide ön gören bir hükmün bulunmasını zaruri görmektedir.¹⁰⁶ Hakkında yapılması veya yapılmaması yönünde hüküm bulunmayan bir eylemi gerçekleştiren kimse, İslâm hukukuna göre eyleminden dolayı sorumlu tutulamaz. Ayrıca İslâm hukukunun temel ilkelerini dikkate alarak, yasaklanan eylemin müeyyidelendirilebilmesi için öncelikle eylemin, işleyen kişiye uygulanabilir, eylemin işlendiği yer ve zamanda sözü geçen kuralın geçerli olması gerekmektedir.¹⁰⁷

İslam hukukuna göre zina iftirası suçu ve diğer had gerektiren suçlar ile kısas ve diyet suçlarında kanunîlik prensibi açık biçimde aranmıştır. Had, kısas ve diyet suçlarındaki genel yaklaşımına karşı İslâm hukuku, tazir suçlarında bu unsuru daha esnek biçimde ele almaktadır.¹⁰⁸ Bu esneklik, cezanın gerçekleşme şekli, ağırlığı ve kamu menfaati gibi nedenlerle suç için müeyyide belirlenmesi sürecinde hakime alternatifler arasında tercih imkanı sağlamaktadır.¹⁰⁹

İftira suçunun kanunîlik yönü Kur’ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber’in sünnetine istinat etmektedir. Özellikle kazfın yasaklanması ve cezasının belirlenmiş olması, bizzat Kur’ân-ı Kerîm ile ortaya konmuş, Hz. Peygamber de uygulamalarıyla yasal dayanağı hayata aktarmıştır. Yani kazfın hem tanımı, içeriği, hem de yargılama

¹⁰⁵ Örneğin Bkz. el-Buhârî, (Kitâbu İstîtâbeti’l-Mürteddîn, 1), VIII, 49; Müslim, (Kitâbu’l-İmân, 53), I, 111.

¹⁰⁶ Avdeh, s. 70-72.

¹⁰⁷ Avdeh, s. 70; el-Avvâ, s. 59-60.

¹⁰⁸ Avdeh, s. 78; el-Avvâ, s. 59-60.

¹⁰⁹ Avdeh, s. 78; el-Arîs, s. 371. Batılı bilim adamlarından da tazir kurumunun mevcudiyetinin İslâm ceza hukukunun spesifik olduğu iddialarını çürütecek ciddiyette olduğunu vurgulayanlar olmuştur. (Örneğin bkz. Gerber, s. 37.)

süreci ve müeyyidesi bu iki kaynakta açıkça ortaya konmaktadır.

Yine zina iftirası dışındaki iftiraların tümünün Kur’ân-ı Kerîm’in ilgili ayetleri ve hadisler tarafından yasaklandığını, doğrudan iftirayı konu almayan çok sayıda ayet ve hadisin de, iftiraya, asılsız ithamda bulunmaya dolaylı olarak işarette bulunduğunu söyleyebiliriz. Yalan beyanda bulunmak, adaletten sapmak, yalan yere şahitlik, kötülüğün yaygınlaşmasını arzulamak veya buna yönelik çaba göstermek gibi konuları ele alan ayetler ve hadisler, esasen iftirayı da içine alacak anlam derinliğine sahip geniş kapsamlı ibarelerdir. Nitekim iftiranın özünde en genel ifadeyle yalan beyan yatmaktadır. Kur’ân-ı Kerîm’de yalan beyanda bulunmak¹¹⁰, yalancı şahitlik yapmak,¹¹¹ fuhşun ve azgınlığın yaygınlaşmasına sebebiyet vermek¹¹² yanında özellikle asılsız ithamda bulunmak:

“Kim bir hata işler veya bir günah kazanır da sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa, şüphesiz iftira etmiş, apaçık bir günah yüklenmiş olur.”¹¹³

¹¹⁰ “...Artık putlara tapma pisliğinden kaçının, yalan sözden kaçının”

Hac Suresi, 22: 30. Bu konudaki diğer bir ayeti de örnek olarak anabiliriz:

“Onlar, yalanı çok dinleyen, haramı çok yiyenlerdir. Eğer sana gelirlerse ister aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir. Onlardan yüz çevirecek olursan sana asla hiçbir zarar veremezler. Eğer hükmedecek olursan aralarında adaletle hükmet. Çünkü Allah, âdil davrananları sever.” Mâide Suresi, 5: 42.

¹¹¹ “Onlar, yalana şahitlik etmeyen, faydasız boş bir şeyle karşılaştıkları zaman, vakar ve hoşgörü ile geçip gidenlerdir.” Furkân Sûresi, 25: 72. Diğer bazı örnekler için bkz. Bakara, 2: 283; Hacc, 22: 30.

¹¹² “İnananlar arasında hayasızlığın yayılmasını arzu eden kimseler var ya; onlar için dünya ve ahirette elem dolu bir azap vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz.” Nûr Sûresi, 24: 19

¹¹³ Nisâ Suresi, 4: 112.

“İffetli ve (haklarında uydurulan kötülüklerden) habersiz mümin kadınlara zina isnat edenler, gerçekten dünya ve ahirette lanetlenmişlerdir. İşlemiş oldukları günahtan dolayı dillerinin, ellerinin ve ayaklarının kendi aleyhlerine şahitlik edecekleri günde onlara çok büyük bir azap vardır.” (Nur Suresi, 24: 23-24)

“Ey Peygamber! Mümin kadınlar, Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, hiçbir iyi işte sana karşı gelmemek konusunda sana biat etmek üzere geldikleri zaman, biatlarını kabul et ve onlar için Allah’tan başıslama dile. Şüphesiz Allah, çok başıslayandır, çok merhamet edendir.” (Mümtehine, 60: 12)

“Mümin erkekleri ve mümin kadınları işlemedikleri şeyler yüzünden incitenler, bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir.” (Ahzâb Suresi, 33: 58.)

“Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. İşte bunlar fâsık kimselerdir.”¹¹⁴ gibi ayetlerle yasaklanmıştır.

Yine Hz. Peygamber’in idari ve adli davranış modeli, gerek ilgili ayetleri uygulaması, gerekse konuya ilişkin sözleriyle bu suçun yasal dayanağını oluşturmaktadır. Örneğin Hz. Peygamber’in şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir:

اجتنبوا السبع الموبقات: قالوا يا رسول الله، وما هن؟ قال: الشرك بالله و السحر و قتل النفس
التي حرم الله الا بالحق و اكل الربا و اكل مال اليتيم و التولى يوم الزحف و قذف المحصنات المؤمنات
الغافلات

“Hz. Peygamber buyurdu ki, ‘Yedi helak edici şeyden sakınınız,’. Dediler ki ‘Ey Allah’ın Elçisi nedir onlar?’ Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

- Allah'a ortak koşmak, büyüculük, haksız yere bir cana kıymak, fâiz yemek, yetim malı yemek, savaştan kaçmak, iffetli, hiçbir şeyden habersiz mümin kadına zina iftirası yapmak".¹¹⁵

Ayrıca Kur’ân-ı Kerîm’de fâsıkların getirdiği haberlerin araştırılmasına dair emrin¹¹⁶ de, iftira atmaya müsait kanallardan gelen ve doğruluğu teyid edilmemiş bilgiyle hüküm vermemek konusunda önleyici bir beyan olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer örnekler için bkz. Nisâ Suresi, 4: 15; Nûr Suresi, 24: 4-5; 18-20; 23-25; Hucurât Suresi, 49: 11-16. (Lakap, iftira, hakaret); Hümeze Suresi, 104: 1. (Kaş, göz, söz veya mimik ile aşağılamak).

¹¹⁴ Nûr Sûresi, 24: 4.

¹¹⁵ el-Buhârî, (Kitâbu'l-Vasâyâ, 23), III, 195.

Benzeri rivayetler için bkz. Müslim, (Kitâbu'l-Îmân, 38), I, 91-92; el-Hâc Mîrzâ Huseyn en-Nûrî et-Tabersî, (ö. 1320 h.), *Müstedrekü'l-Vesâil ve Müstenbatu'l-Mesâil*, Müessesetü Âli'l-Beyt li-İhyâi't-Türâs, (y.y.) (t.y.), XVIII, 90. Yine bir başka rivayet ise şöyledir:

“Şüphesiz, namuslu kadına kazfte bulunmak yüz senelik ameli yakar” et-Tabersî (en-Nûrî), XVIII, 90; İbnü'l-Murtezâ, V, 162.

¹¹⁶ Hucurât Suresi, 49: 6.

Böylece iftira veya benzer nitelikli suçların ve olumsuz sonuçların engellenmesi hedeflenmektedir.¹¹⁷

İslâm hukukçularının, tüm iftira biçimlerinin yasak oluşu ve kazfın belirli müeyyidesi üzerinde fikir birliği içerisinde olduklarını söyleyebiliriz. Kazf dışındaki iftiralara dair ceza belirlenmemiş olması ise kanunîlik unsurundaki bir zafiyete işaret etmemektedir. Bu konuda yetki tanınan makamın, İslâm hukukunun genel ruhuna uygun bir ceza belirlemesi, kanunîlik unsurunun tamamlanmasını sağlayacaktır. Nitekim, had, kısas ve diyet suçlarının aksine otoriteye artırma ve eksiltme yetkisi tanınan tazir suçlarının da kanunîlik unsuruna açık biçimde sahip bulunması gerekmektedir. Buna göre tazir suçlarının da zaman ve diğer şartlar dikkate alınarak mutlaka belirlenip ilan edilmesi, ayrıca tanım ve öngörülen cezaların İslâm hukukunun temel ilkelerine uygunluğunun gözetilmesi zaruridir.¹¹⁸

Neticede, gözlemlediğimiz kadarıyla, tazire konu olan iftira suçları için de İslâm hukukunun kanunsuz suç ve ceza tanımadığını, ictihadi yetkilerini benimsese de mevcut otoritenin belirlenmiş ceza sınırlarını kayıtsız biçimde aşma yetkisinin hakime verilmediğini belirtebiliriz.¹¹⁹

B. Kazf Suçunun Unsurlarē

Yukarıda da belirttiğimiz gibi İslâm hukuku, had gerektiren ve tazire konu iftiraları farklı biçimde mütalaa etmektedir. Bunlardan namusa yönelen, zina iftiraları için üç özel unsurdan söz edilebilir.¹²⁰ Bunlar, zina isnadı, makzûfun muhsan olması

¹¹⁷ Hayati Aydın, *Kur'an'da Muhsan Psikolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul 1999, s. 263

¹¹⁸ el-Arîs, s. 171.

¹¹⁹ Avdeh, s. 90-91; ez-Zerkâ', II, 629-630; Karaman, I, 201.

¹²⁰ Avdeh, s. 733; Ebû Abduh, sayfalar 19, 58, 84.

ve kâzifte gerekli şartların bulunması ile zina kastıdır.

1. Zina İsnadē

İslâm hukukuna göre bu unsur, akli dengesi yerinde ve bâliğ kişinin¹²¹ bir başkasına doğrudan zina ithamında bulunması veya bir kimsenin nesebini inkar etmesi (dolaylı biçimde) ve bu iddiasını ispatlayamaması suretiyle gerçekleşmektedir.¹²² Sözlü, yazılı, îmâ¹²³ hatta günümüz imkanlarını dikkate aldığımızda başka bir yolla isnadın beyanı –sahibinin kesin olarak belirlenebilmesi koşuluyla- arasında fark görülmemektedir. Bir kimseye mensup olduğu kabile veya milletten olmadığı biçiminde yapılan iftira bile kazfe konu bir durumdur.¹²⁴

Livâtâ ve bir hayvanla cinsel ilişki gibi tam olarak zina tanımı içerisine girmeyen durumlara dair iddiaları içeren iftiralar konusunda İslâm hukukçuları farklı yaklaşımlar sergilemişlerdir. Bu noktada herkesin mutâbık olduğu genel ilkeye göre icrası had cezasına sebebiyet veren cinsel münasebet suçlarını konu alan iftiralar, kazf gerektirirken, bunun dışında kalanlarla ilgili iftiralar tazir ile tecziye edilir.¹²⁵ Hukukçular arasında hangi tür gayr-i meşru cinsi münasebetlerin zina statüsünde olduğuna dair ihtilaf, bunlarla ilgili iftiraların hangi konumda değerlendirileceği tartışmasının ana zemini.

¹²¹ Karaman, II, 183; Tefîk Ali Vehbe, “İslâm Hukukunda ve Mısır Hukukunda Kazif Suçu”, Çev. Servet Armağan, *KÜHFM*, Cilt 39, Sayı 1-4, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1974, s. 421.

¹²² Behnesî, *el-Cerâim*, s. 149; Vehbe, s. 421.

¹²³ Behnesî, *el-Cerâim*, s. 151-153.

¹²⁴ Ebû Gânim Bîşr b. Gânim el-Horasânî el-İbâdî (ö. 200/815), *el-Müdevvenetü's-Sugrâ*, Saltanatü Ummân Vizâratü't-Türâsi'l-Kavmî ve's-Sekâfe, (y.y.) 1404/1984, II, 253; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisî el-Hanbelî (ö. 620/1223), *el-Mukni' fi Fehîl-İsnâ Ahmed b. Hanbel ek-kebyânî*, Mektebetü's-Sevâdey, Cidde 1421/2000, s. 438; İbn Âbidîn, VI, 88 (Hanefiler ta'zir öngörmektedir); Mehmet Özgü Aras, *Ebû Hanîfe'nin Hocası Hammad ve Fehî Görüşleri*, Umut Mat., İstanbul 1996, s. 245.

¹²⁵ İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 200; İbnü'l-Hümâm, IV, 193; Avdeh, s. 733; Ebû Abduh, s. 24.

Livâtâ, bu tartışmanın yaşandığı temel alandır. Erkeğin erkekle cinsel ilişkiye girmesi anlamında kullanılan livâtâ, bu büyük günahı işleyerek tarihe geçen Lût kavminden adını almakta, dilimizde lûtîlik ya da homoseksüellik olarak da anılmaktadır. Bu suçun nitelenmesi ve buna göre cezasının belirlenmesi üzerinde ihtilâf bulunmaktadır. Suçun doğrudan idamı gerektiren ağır bir niteliği bulunduğu görüşüne karşı, zina ile aynı biçimde mütalaa edenler veya tazir kapsamında tecziyesini önerenler bulunmaktadır.¹²⁶ Buna göre livâtâ isnadı, Mâlikî,¹²⁷ Şâfiî,¹²⁸

¹²⁶ İbnü'l-Hümâm, IV, 111; İbn Teymiyye, *es-Siyasetü'l-keriyye*, 94-95; Ebû Gânim Bîşr b. Gânim el-Horasânî el-İbâdî (ö. 200/815), *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, Saltanatü Ummân Vezâratü't-Türâsî'l-Kavmî ve's-Sekâfe, (y.y.) 1404/1984, II, 281; Alî b. Abdurrahman el-Hassûn, *el-Ukûbâtü'l-Muhtelef aleyhâ Cerâimü'l-Hudûd*, Dâru'n-Nefâis, Riyad 1422/2001, s. 239.

İbn Abbâs'ın rivayetine göre Hz. Peygamber buyurdu ki:

"Kimin Lût kavminin sapık işini yaptığını görürseniz, fâili de mef'ülü de öldürün."

Bkz. et-Tirmizî, (Kitâbu'l-Hudûd, 24), IV, 57; Ebû Dâvûd Süleymân b. Eşas (ö. 275/889), *Sunen*, Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, (Kitâbu'l-Hudûd, 28), IV, 607-608; Hâkim, (Kitâbu'l-Hudûd), VIII, 2861-2862.

İbn Abbâs'ın livâtâ yaparken yakalanan bekârın da recmedileceği değerlendirmesine şahit olmaktadır. Bkz. Ebû Dâvûd, (Kitâbu'l-Hudûd, 28), IV, 608.

Rivâyete göre, Hz. Ali'nin de aralarında bulunduğu seçkin sahabilere danışarak kararını veren Hz. Ebû Bekir, livâtâ yapan kişiyi yaktırmıştır. Bkz. Şemsüddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû Bekr b. Kayyım el-Cevziyye (ö. 751/1350), *et-Turuku'l-Hükmiyye fi's-Siyaseti'l-keriyye*, (m.y.), Kahire (t.y.), s. 15.

Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in "Lût kavminin iğrenç fiilini işleyen kimse melundur." buyurduğunu rivayet etmektedir.

Câbir anlatıyor: "Hz. Peygamber:

-Ümmetimin için en ziyade korktuğum şey Lût kavminin amelidir, buyurdular." et-Tirmizî, (Kitâbu'l-Hudûd, 24), IV, 58; İbn Mâce, (Kitâbu'l-Hudûd, 12), II, 856. Yine İbn Abbâs rivayet eder ki, Hz. Peygamber:

"Kim bir hayvana temas ederse onu öldürün, hayvanı da beraber öldürün" buyurmuştur.

İbn Abbâs'a: "Hayvanın günahı ne (o niçin öldürülsün?)" diye sorulmuş O da şu cevabı vermiştir:

"(Bu hususta Rasûlullah'tan bir şey işitmedim). Tahminimce eti yenmesin veya ondan istifade edilmesin diyerdir. Zira ona, bu muamele yapılmıştır." Ebû Dâvûd, (Kitâbu'l-Hudûd, 29), IV, 609-610; et-Tirmizî, (Kitâbu'l-Hudûd, 23), IV, 56-57. Benzeri bir rivayet için bkz. İbn Mâce, (Kitâbu'l-Hudûd, 13), II, 856.

Ancak İbn Abbâs'tan şu rivâyet de gelmektedir:

"Hayvana temas edene bir had takdir edilmemiştir." Ebû Dâvûd, (Kitâbu'l-Hudûd, 29), IV, 610.

¹²⁷ Sahnûn b. Saîd et-Tenûhî (ö. 256/870), *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 1999, VII, 2420; Sîdî Halîl, s. 283; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, XII, 90; el-Kişnâvî, III, 132; el-Ensârî, s. 701. Bulûğa girmemiş bir çocukla, bir ölüyle (eşi dışındaki bir kimsenin cansız bedeniyile), sıhrî olarak veya üç talakın neticesinde kendisine ebediyen haram olan biriyle, bir yabancıyla arka yoldan cinsel temasta bulunmak gibi sapkın diğer tüm ilişkiler de zina tanımında yer almaktadır. (örneğin beynûnet-i kübrâ sonrasındaki cinsel birleşme konusu için bkz. eş-Şeybânî, *el-Câmiu's-Sagîr*, s. 279)

¹²⁸ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 547 ve 535; en-Nevevî, *Ravdatu'l-Tâlibîn ve Umdetü'l-Müftîn*, VIII, 311.

Hanbelî,¹²⁹ Caferî¹³⁰ ve İbâdîlere¹³¹ göre zina isnadı gibidir ve bu isnatta bulunulması kazf cezasının uygulanmasını zaruri kılar. Hanefîler ise livâtâyı zina olarak değerlendirmezler. Bundan dolayı Hanefîler, livâtâ iftirasını kazf ismiyle nitelememekte ve bahsi geçen bu suç için kazf haddi değil tazir öngörmektedir.¹³² Zâhirîlerin görüşü de bu istikamettir.¹³³

Bir hayvan ile cinsel münasebetle ilgili olarak ise, livâtâ ile mukayese yapanlar idam, diğer bazıları zinaya benzeterek zina haddi, bazı hukukçular ise tazir cezası belirlemektedir.¹³⁴ Yine bir kimsenin bir hayvanla cinsel ilişki kurduğu iddiası, Şâfiîler, Hanbelîlerin bir kısmına göre zina isnadı hükmündedir ve ispatı halinde zina cezası, ispatlanmaması halinde kazf haddi gerektirir.¹³⁵ Hanefîler, Mâlikîler, Caferîler, Zâhirîler, Zeydîler ile Hanbelî ve Şâfiîlerin çoğu ise bu çerçevede gelişen bir iddianın iftira olarak tescili halinde kazf haddi değil, tazir uygulanması

¹²⁹ Ömer b. el-Huseyn el-Hırakî (ö. 334/945), *Muhtasarü'l-Hırakî fî Mezhebi'l-Hanbelî*, Müessesetü'l-Hâfikayn ve Mektebetühâ, Beyrut 1402/1982, s. 114; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 200; Ebû'l-Abbâs Takiyyüddîn Ahmed b. Abdülhalîm b. Teymiyye (ö. 728/1328), *Mecmûu Fetâvâ*, (m.y.), Riyad 1381 h., XXVIII, 382; İbn Teymiyye, *es-Siyasetü'l-Kerîyye*, s. 94-95.

¹³⁰ Ebû Cafer Muhammed b. Yakûb b. İshâk el-Kuleynî er-Râzî (ö. 328-329 h.), *el-Furû'îmine'l-Kâfi*, Dâru's-Sa'b-Dâru't-Teâruf, Beyrut 1401, VII, 208; Ebû'l-Kâsım Necmüddîn Ca'fer b. el-Hasen el-Muhakkık el-Hillî (ö. 676 h.), *kerâiu'l-İslâm fî Mesâilî'l-Halâl ve'l-Harâm*, Dâru'l-Advâ, Beyrut 1403/1983, IV, 162; Muhammed Cevâd Mugniyye, *Fâhu'l-Knâm Ca'fer es-Sâdîk*, Dâru'l-Cevâd, Beyrut 1404/1984, V, 283.

¹³¹ İbâdîler ise livâtâyı bekar da işlese evli de işlese idam ile tecziyesi gereken bir suç olarak algılamaktadır ve buna yönelik bir iftirayı da kazf hadine muhatap kabul etmektedir. (Bkz. el-Horasânî, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, II, 281)

¹³² Ebû Bekr Ahmed b. Ali el-Cessâs er-Râzî (ö. 370/981), *Muhtasarü'l-İtilâfî'l-Ulemâ* (Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme et-Tahâvî) (ö. 321 h.), Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1416/1995, s. 303; el-Mergînânî, II, 391; İbnü'l-Hümâm, IV, 150; Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Nuceym el-Hanefî (ö. 970/1563), *el-Bahru'l-Râik kerhu Kenzi'l-Dekâik*, el-Matbaatü'l-İlmiyye, (y.y.) (t.y.) (7905-5), V, 12.

¹³³ İbn Hazm, XII, 248-249.

¹³⁴ el-Horasânî, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, II, 281; Ebû Cafer Muhammed b. el-Hasen b. Ali et-Tûsî (ö. 460 h.), *el-Mebsût fî Fâhi'l-Knâmiyye*, *el-Mektebetü'l-Murtezaviyye li-Kyâi'l-Âsâri'l-Caferiyye*, (y.y.) (t.y.), VIII, 7; Ebû't-Tayyib Sıddîk b. Hasen b. Alî el-Huseynî el-Kannûcî el-Buhârî (ö. 1307/1890), *er-Ravdatu'l-Nediyye kerhu'l-Düreri'l-Behiyye*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1410/1990, II, 294.

¹³⁵ el-Cessâs, *Muhtasarü'l-İtilâfî'l-Ulemâ*, s. 304; Ebû Ya'lâ, s. 281; en-Nevevî, *Ravdatu'l-Tâlibîn ve Umdetü'l-Müftîn*, VIII, 313. Bununla ilgili olarak anılan görüş sahiplerine göre ikrar dışında livâtanın ispatı için şahitlerin tanıklığına başvurulacaksa, zinada olduğu gibi dört kişi şartı aranır. (Bkz. eş-Şirâzî, *el-Mühezzeb*, III, 703.)

görüştüğüdür.¹³⁶

Ebû Hanife, kişiye nesebini nefyetmek suretiyle iftira atılmasında, doğrudan annenin isnada maruz kaldığını, bu durumda had cezasının tahakkuku için annede müslüman olma şartının aranması gerektiğini savunur ve böylece diğer mezheplerden farklı bir yaklaşım sergiler.¹³⁷ Buna göre “Sen babanın çocuğu değilsin” şeklindeki bir ithamda bile aslında ithamın yöneldiği kişi, annedir. Bu durumda, kazf suçunun oluşabilmesi için annenin müslüman ve hür olup olmadığına bakılmalıdır.¹³⁸

Ayrıca Mâlik, Şafî ve Ahmed b. Hanbel’in, İslâm hükümlerini iradesiyle seçmesi nedeniyle kâzif hakkında her yerde kazf cezasının tahakkuk edeceğini belirtmesine karşı Ebû Hanife, İslâm hükümlerini uygulayacak otoritenin ülke sınırları dışında böyle bir yetkiye sahip olmamasını gerekçe göstererek, kazf haddinin icrası için suçun İslâm ülkesi sınırları içerisinde işlenmesini de şart koşmaktadır.¹³⁹ Hanefîlerin karşısında yer alan İslâm hukukçuları, kısas ve had ayetlerinin bu hususta istisna içermeyen bir genellik taşıdığını belirtmişlerdir. Ayrıca Hz. Peygamber’in Hayber ve Huneyn’de içki içme had cezasını uygulamasını delil göstermektedirler. Hanefîler’den gelen itirazda ise bir takım hadis rivayetleri yanında suça işlendiği zaman ceza terettüp etmemesi ve yukarıda da andığımız gibi cezanın uygulandığı ülkede bu cezayı tatbik yetkili bir merciin bulunmaması gerekçeleri

¹³⁶ Sahnûn, VII, 2420; el-Cessâs, *Muhtasarü'l-Kılâfî-Ulemâ*, s. 304; İbn Hazm, XII, 251; et-Tûsî, *el-Mebsût*, VIII, 7; eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, III, 536-537; el-Mergînânî, II, 391; İbn Kudâme (Muvaḥḥakuddîn), *el-Mugnî*, X, 163-215; İbnü'l-Hümâm, IV, 152; el-Uneysî, IV, 224; Avdeh, s. 734. Kadının kadınlara cinsel ilişki iddiası ise farklı bir konudur. Bunun ağır bir suç olduğu, ancak tazir gerektirdiği bildirilmiştir. Bkz. eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, III, 536.

¹³⁷ el-Mergînânî, II, 401; Avdeh, s. 734-735.

¹³⁸ el-Mergînânî, II, 401.

¹³⁹ Ebûbekir Muhammed b. Ahmed es-Serahsî (ö. 483/1090), *Ḳerhu Kitâbi's-Siyerâ-kebir*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1417/1997, V, 108-109; Ebû Zeyd Ubeydullah Ömer b. İsmâ'îl ed-Debûsî el-Hanefî (ö. 430/1039), *Te'âisu'n-Nazar*, Dâru İbn Zeydün, Beyrut (t.y.), s. 121; İbn Kudâme (Muvaḥḥakuddîn), *el-Mugnî*, X, 195 ve 216.

dikkat çekmektedir.¹⁴⁰

Kazf suçunda zina ithamının sarih veya kinâye/tariz yoluyla gerçekleşmesi, cezanın tahakkuku bakımından oldukça önemlidir. Sarih kazflerin cezalandırılması hususunda herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır. Ancak tariz* ve kinayeler** hususunda farklı yaklaşımlara şahit olmaktayız. Klasik İslâm hukuku eserlerinde bu hususa dair oldukça ayrıntılı bilgilere yer verildiğini gözlemlemekteyiz. Ebû Hanîfe ve Hanbelî mezhebine göre sarih olmayan kazfler, söylenen sözde mananın farklı anlamlar taşımaya açık olması, bundan dolayı şüphe içermesi ve şüphelerin de hadleri düşürmesi gerçeğinden hareketle tazir cezası gerektirirken,¹⁴¹ Şâfiî'ye (ve Ahmed b. Hanbel'den gelen bir diğer rivayete) göre niyetinin açıkça ortaya çıkması halinde kâzife had cezasının tahakkuku kaçınılmazdır.¹⁴² İbn Şübrûme, es-Sevrî, Ebû Sevr, Atâ, İbnü'l-Münzir, Katâde,¹⁴³ Zâhirîler¹⁴⁴ ve Caferîler¹⁴⁵ de tariz ile yapılan kazfe had cezası verilemeyeceğini savunmaktadır. Ancak Caferîler, kullanılan ifadeyle kazfın anlaşılıyor olması halinde had gerekeceğini vurgulamışlardır.¹⁴⁶ Mâlik ise, istisnası olmakla beraber (babanın oğluna kinaye veya tariz yoluyla iftirası) sarfedilen sözden umumun anladığı kazf ise veya karineler kuvvetle kazfın

¹⁴⁰ Ebû Zehra, *el-Cerîme*, 248-249; Ahmed Özel, *İslam Hukukunda Ülke Kavramı*, Zafer Matbaası, İstanbul 1988, s. 164.

* “Ne ben, ne de annem zina etti” şeklinde bir cümleyle “yani ben senin gibi zânî, annem de senin annen gibi zâniye değildi” anlamını kastetmek tariz yoluyla yapılan kazfler için örnek olarak anılabilir.

** Arap olan bir kimseye gayri meşru bir ilişkinin mahsulü olduğunu ihsasla “Çinli” demek gibi veya zina ettiği imasıyla “ey günahkar” veya benzeri biçimde hitap etmek kinaye ile yapılan iftiralar. Bu konuda çok farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Örneğin bakınız Ebû Gânim Bîşr b. Gânim el-Horasânî el-İbâdî (ö. 200/815), *el-Müdevvenetü's-Sugrâ*, Saltanatü Ummân Vezâratü't-Türâsi'l-Kavmî ve's-Sekâfe, (y.y.) 1404/1984, II, 253.

¹⁴¹ İbnü'l-Hümâm, IV, 191; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 211-212.

¹⁴² eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 549; eş-Şârânî, II, 181; er-Râzî, VI, 261.

¹⁴³ er-Râzî, VI, 261; Behnesî, *el-Cerâim*, s. 153.

¹⁴⁴ İbn Hazm, XII, 243-244.

¹⁴⁵ el-Hillî, IV, 162-163; eş-Şehîd es-Sânî, s. 140-141.

¹⁴⁶ el-Hillî, IV, 163.

varlığına işaret ediyorsa haddin lazım geleceğini savunmaktadır.¹⁴⁷ Hanbelîler'den gelen bir başka görüşe göre ise ilgili hükmün genelliğinden dolayı ister sarih, isterse kinaye/tariz yoluyla olsun kazfın varlığı ortaya çıkarsa, had uygulanır.¹⁴⁸

İsnadın belirli kişi ya da kişilere yönelmiş olması kazf suçunun tahakkuku için bir diğer bir şarttır. “Dördünden biri zinakârdır” gibi bir itham, had cezasının uygulanması için yeterli görülmemektedir.¹⁴⁹ Bir kimsenin, “tüm şehir halkı zina yaptı” gibi, bir topluluğa makul olmayan bir usul ile kazfte bulunması halinde had değil, tazir uygulanacağı belirtilmiştir.¹⁵⁰ Ancak bir topluluğun tümüne yapılan iftira, her zaman makzûfun belirsiz olduğu anlamına gelmez. Makzûfların belirli ve makul sayıda olması halinde had cezası uygulanması gerekecektir. Ancak burada cezanın makzûf sayısınca mı yoksa tek bir infaz ile mi gerçekleştirilmesi üzerinde fikir ayrılığı bulunmaktadır. Bu konuya tezimizin üçüncü bölümünde, ictimâ başlığı altında ayrıca temas edilecektir.

Bir kimse bir başkasına ismini verdiği bir kişiyle zina iftirasında bulunur ve iddiasını kanıtlayamazsa, hem muhatap olduğu şahsa, hem de adını andığı diğer kişiye ayrı ayrı kazfte bulunmuş olur. Keza, bir kimsenin diğer bir kişiye, hem kendisini hem de ebeveynini zinayla itham eder tarzda (iki ayrı ibareyle) hitabının

¹⁴⁷ Sahnûn, VII, 2429; Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Alîş (ö. 1299 h.), *Minehuâ-Celîl Muhtasarı Halîl*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1409/1989, IX, 281.

¹⁴⁸ er-Râzî, VI, 261.

İthamın, kazf olarak değerlendirilebilmesi için, isnadın şart ve zaman kaydından da hâli olması gerekmektedir. Bkz. el-Kâsânî, VII, 46; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 210; Avdeh, s. 733.

¹⁴⁹ el-Kâsânî, VII, 42; Alîş, IX, 285.

¹⁵⁰ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 552; en-Nevevî, *el-Mecmûâ* XX, 65; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Kâfi*, IV, 223 ve *el-Mugnî*, X, 226-227; el-Merdâvî, X, 218; Emîr Abdülazîz, *Fethuâ-Kitâb veâs-Sünne*, Dâru's-Selâm, Kahire 1419/1999, V, 2686.

neticesi de iki ayrı kazf suçlamasını beraberinde getirecektir.¹⁵¹

2. Kazf Suçunun Taraflarē

a. Makzûfun Muhsan Olmasē

Kazf suçunun tarafları olarak ele aldığımız bu unsuru makzûfun muhsan olması ve had ile cezalandırılabilmesi için kâzifin taşıması gereken diğer şartlar biçiminde iki kısımda değerlendirmekteyiz.¹⁵²

Kur’ân-ı Kerîm’deki:

“Muhsan kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. İşte bunlar fâsık kimselerdir.”¹⁵³ ayetinin konuyu aydınlatmasından hareketle, makzûfun muhsan olması gerektiği, bu sıfatı taşımayan bir kimseye atılan iftiranın had değil tazir ile tecziyesi hususunda herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır.¹⁵⁴ Ancak muhsanın tanımlanması sırasında ortaya konan farklı görüşler, kazf suçu ve cezasına yönelik

¹⁵¹ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 553; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, VIII, 234.

Bir kimse, karşısındakine “seninle zina ettim” gibi bir cümle ile iftirada bulunur ve bunu da ispatlayamazsa, kendisi için hem ikrarı nedeniyle zina haddi, hem de muhatabıyla ilgili ispatalanamayan bir iddiada bulunmasından ötürü kazf haddi gündeme gelecektir. İslâm hukukunda konuyla ilgili geniş değerlendirmelere rastlamak mümkündür. Bu konuda örneğin bkz. Sahnûn, VII, 2427; en-Nevevî, *Ravdatuâ-Tâlibîn ve Umdetüâ-Müftîn*, VIII, 313; İbnü’l-Murtezâ, V, 169.

Anılan konu etrafında değerlendirebileceğimiz ve klasik İslâm hukuku kitaplarında gördüğümüz bir örnek, iftira atan bir kadına “evet sizinle zina yaptım” cevabını veren erkeğin durumudur. Buna göre erkek, hem zina hem de kazf cezası ile cezalandırılırken, kadına kazf cezası da tahakkuk etmeyeceği görüşü ileri sürülmüştür. (Bkz. Avdeh, s. 735-736.) Mâlikîler, bu sözü sonrasında iddianın gerçek ve kendisiyle ilgili olmadığını ispatlayamayan iddia sahibine kazf, iddiaya maruz kalana zina haddi uygulanmasını öngörmektedirler. (Bkz. Sahnûn, VII, 2427.) Zeydîler’in konuya bakışı bir az farklıdır, Zeydîler “seninle zina ettim” sözü ve “benimle zina ettin” ibarelerini birbirinden ayrı değerlendirmekte, aradaki ince çizgiye göre ikincisi için had gerektiğini vurgulamaktadır. (Bkz. İbnü’l-Murtezâ, V, 169.)

¹⁵² Ebû Abduh, s. 58.

¹⁵³ Nûr Sûresi, 24: 4.

¹⁵⁴ et-Tûsî, *el-Mebsût*, VIII, 16; eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 545; el-Kâsânî, VII, 40; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Kâfî*, IV, 216; en-Nevevî, *Ravdatuâ-Tâlibîn ve Umdetüâ-Müftîn*, VIII, 321; Şerefüddîn Ebû’n-Necâ Mûsâ b. Ahmed el-Haccâvî (ö. 968/1560 m.), *er-Ravduâ-Murbiô bi-kerhi Zâdiâ-Müstakniô* (Muhtasarüâ-Mukniô), (m.y.), (y.y.) (t.y.), I, 348.

önemli fikir ayrılıklarına neden olmuştur.

Muhsan olmayı ifade eden ihsan kelimesi (احسان), Kur'ân-ı Kerîm'de farklı anlamlarda kullanılmıştır ve esasen tek bir kelimeyle çevirmemiz veya açıklamamıza imkan vermeyen bir özelliğe sahiptir.

İhsan, bazı ayetlerde hürriyeti anlatmaktadır. Örneğin buyrulmaktadır ki:

وَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلاً أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِّنْ
فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ

“Sizden kimin, hür mümin kadınlarla evlenmeye gücü yetmezse sahip olduğunuz mümin genç kızlarınızdan (cariyelerinizden) alsın.”¹⁵⁵

Kelime, bazı ayetlerde iffeti karşılamaktadır.

الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَلٌّ لَّكُمْ وَطَعَامُكُمْ حَلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ
مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ
مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي
الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“Bugün size temiz ve hoş şeyler helâl kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri size helâl, sizin yiyecekleriniz de onlara helâldir. Mümin kadınlardan iffetli olanlarla, daha önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz kaydıyla; evlenmek, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir. Her kim de inanılması gerekenleri inkar ederse bütün işlediği boşa gider. Ahirette de o, ziyana uğrayanlardandır.”¹⁵⁶

¹⁵⁵ Nisâ Sûresi, 4: 25.

¹⁵⁶ Mâide Sûresi, 5: 5 veya Nûr Sûresi, 24: 4 ya da:

Yine Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Meryem'den bahsedilirken,

وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا

“Namusunu koruyan o kadın”¹⁵⁷ ifadesi görülmekte ve buradaki ihsan da iffet olarak yorumlanmaktadır.¹⁵⁸

Bazı ayetlerde ise evli olmaya işaret etmektedir:

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ

“(Savaş esiri olarak) sahip olduklarınız hariç, evli kadınlar (da size) haram kılındı. (Bunlar) üzerinize Allah’ın emri olarak yazılmıştır. Bunların dışında kalanlar ise, iffetli yaşamak ve zina etmemek şartıyla mallarınızla (mehirlerini verip) istemeniz size helal kılındı...”¹⁵⁹

Kelimenin müslüman olma anlamıyla da kullanıldığı belirtilmektedir.¹⁶⁰ Ayetteki “فإذا احصن”¹⁶¹ ibaresinde bahsi geçen ihsanın İslâm anlamına geldiği değerlendirmesine şahit olmaktadır. Nitekim Abdullah b. Mesud, “احصانها اسلامها” (onun ihsanı müslüman olmasıdır) şeklinde tefsir etmiştir.¹⁶²

Aslında bu dört kullanım tarzının ve ihsan kelimesinin tarifindeki ibarelerin

إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعِنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ
“İffetli ve (haklarında uydurulan kötülüklerden) habersiz mümin kadınlara zina isnat edenler, gerçekten dünya ve ahirette lanetlenmişlerdir, onlara çok büyük bir azap vardır.” Nûr Sûresi, 24: 23.

¹⁵⁷ Enbiyâ Suresi, 21: 91.

¹⁵⁸ er-Râzî, VI, 263.

¹⁵⁹ Nisâ Suresi, 4: 24.

¹⁶⁰ Ebûbekir Muhammed b. Abdullah İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148), *Ahkâmü'l-Kurân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut (t.y.), III, 1332; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 193.

¹⁶¹ Nisâ Suresi, 4: 25.

¹⁶² İbnü'l-Hümâm, V, 91; eş-Şehîd es-Sânî, IX, 143.

ortak yönü “ men ” (yasaklama) dir.¹⁶³ İhsan, hürriyeti kastederken başkasının sahipliği ve tasarrufuna engeli; iffet için hakkı olmayan bir şeyin elde edilmesine yönelik yasağı; müslümanlık için, nefis ve şeytanın gayri meşru telkin ve arzularına maniyi; evlilik bağı içinse başkasının evlenme arzusuna karşı ortaya çıkan engeli ifade etmektedir.¹⁶⁴

Kur’ân-ı Kerîm’de özellikle kazf ve zina konularında ihsan kavramının ön plana çıktığını söyleyebiliriz. Ancak, kazf için sözü geçen ihsan ile zina ayetinde telaffuz edilen aynı kelimenin farklı anlamlara geldiğini ve kazf için esas alınan ihsanın,

- müslüman,
- zinadan uzak (iffetli),
- âkil-bâliğ (mükellef) olma ve
- hürriyet sıfatlarını birlikte üzerinde taşımayı karşıladığını belirtmeliyiz.¹⁶⁵

Bunlar aynı zamanda kâzîfin had cezasına çarptırılabilmesi için makzûfun taşınması gereken şartlardır. Ancak her halükarda bunlara makzûfun belirli olması ve zina ithamına konu olabilecek cinsel-fiziki yeterliliğe sahip bulunması koşulunu da

¹⁶³ er-Razi, X, 39; el-Kannûcî, II, 296.

¹⁶⁴ er-Razi, X, 39; el-Kannûcî, II, 296; Ebû Abduh, s. 68.

¹⁶⁵ el-Mâverîdî, *el-Hâvi’â-Kebîr*, XIII, 253 ve 255; et-Tûsî, *el-Mebsût*, VIII, 15; es-Semerkandî, III, 145; ez-Zemahşerî, s. 83; İbnü’l-Arabî, III, 1332; el-Mergînânî, II, 401; Ebû’l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî el-Endelüsî (İbn Rüşd el-Hafîd) (ö. 595/1198), *Bidâyetü’l-Müctehid ve Nihâyetü’l-Muktesâî*, el-Mektebetü’l-Asriyye, Beyrut 1427/2006, II, 421; er-Râzî, VI, 263; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 192-193; (Şemsüddîn) Ebû’l-Ferec Abdurrahmân b. Ebû Ömer Muhammed b. Ahmed el-Makdisî el-Hanbelî (ö. 682 h.), *ex-kerhu’â-Kebîr alâ Metni’â-Mukni’â*, (el-Mugnî ile birlikte), Dâru’l-Fikr, Beyrut (t.y.), X, 209; en-Nevevî, *Ravdatu’l-Tâlibîn ve Umdetü’l-Müftîn*, VIII, 321; el-Hillî, IV, 163; el-Merdâvî, X, 203-204; İbnü’l-Hümâm, V, 90-91; Muhammed b. Ferâmûz (Molla Hüsrev) (ö. 885/1481), *ed-Dürer ve kerhu’â-Gurer*, (m.y.), (y.y.) (t.y.), I, 392; eş-Şa’rânî, II, 180; el-Kişnâvî, III, 132; eş-Şehîd es-Sânî, IX, 143; İbn Âbidîn, VI, 80.

eklemek gerektiğini düşünmekteyiz.¹⁶⁶

Akıl şartı¹⁶⁷ konusunda değilse de teklif (mükellef olma) şartlarından bulûğ üzerinde, İslâm hukukçularının fikir birliği içerisinde olmadıkları görülmektedir. Hanefî,¹⁶⁸ Şâfiî,¹⁶⁹ Caferî,¹⁷⁰ Zeydî hukukçular¹⁷¹ ile Mâlik'e atfedilen bir görüş,¹⁷² Hanbelîlerden gelen bir rivayet¹⁷³ ve Ebû Sevr'e¹⁷⁴ göre buluğa ermemiş bir kimse doğal olarak suç ehliyetini taşımamaktadır ve bu durumdan hareketle suç işlemesi fiziken imkansız bir kimseye bir suçu işlediği yönünde ithamda bulunulmasının karşılığı had cezası olamaz. Nitekim, iftiraya uğramış buluğa ermemiş kişi, gerçekten bu suçu işlemiş olsaydı bile fiilinden dolayı zaten zina haddiyle cezalandırılmayacaktı.¹⁷⁵ Şüphelerin hadleri düşürmesi ilkesinin de bu kanaatin meydana gelmesinde etkili olduğunu düşünmekteyiz.

Mâlik'in konuyla ilgili rivayet edilen bir görüşü, kâzifin cezalandırılması için kadın olması halinde makzûfun buluğa ermesinin zaruret taşımadığı yolundadır. Eğer sözü geçen kadın makzûf, yaşıtları buluğa ulaşmış ise veya daha kapsayıcı bir ifadeyle fiilen bâliğ olmamışsa da böyle bir iftiradan zarar görebilecek olgunlukta ise ortaya çıkan küçük düşürücü durumun izalesi amacıyla kâzif, had ile

¹⁶⁶ İbn Rüşd (el-Hafîd), II, 421; Abdülazîz, V, 2676.

Buna paralel olarak zina yapması fiziken mümkün olmayan kimse aleyhine zina şهادetinde bulunanlara had vurulamayacağı belirtilmiştir. Bkz. İbn Âbidîn, VI, 49-50.

¹⁶⁷ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, III, 545; el-Kâsânî, VII, 40; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 193.

¹⁶⁸ es-Semerkandî, III, 145.

¹⁶⁹ el-Mâverî, *el-Hâviâ-Kebîr*, XIII, 255.

¹⁷⁰ el-Kuleynî, VII, 209.

¹⁷¹ İbnü'l-Murtezâ, V, 165.

¹⁷² Sâlih Abdüsseîmî' el-Âbî el-Ezherî, *Cevâhiru'd-~~K~~lîl ~~kerhu~~ Muhtasari'd-Allâme ~~ek-~~k~~eyh~~ Halîl fî Mezhebi'd-~~K~~nâm Mâlik ~~Knâm~~ Dâri'd-Tenzîl*, Dâru'l-Ma'rîfe, Beyrut (t.y.), II, 287..

¹⁷³ İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Kâfî*, IV, 217; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 193. Ancak el-Hırakî, "*Muhtasar*" adlı eserinde kazf için makzûfta olması gereken vasıfları sayarken bulûğa yer vermez (el-Hırakî, s. 114).

¹⁷⁴ İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 193.

¹⁷⁵ el-Mâverî, *el-Hâviâ-Kebîr*, XIII, 255.

cezalandırılmalıdır.¹⁷⁶ Bunun bir başka anlamı, bulûğ, kadın makzûfun muhsan kabul edilmesine her zaman mani değildir. İshâk'ın da bu görüşte olduğu bildirilmiştir.¹⁷⁷

Benzer bir konu, cinsel-fiziki yeterliliğe sahip bulunma şartıdır. Bahsi geçen şart, buluğa ermeden farklı bir konudur. Cinsel-fiziki yeterliliğe sahip bulunma durumu İslâm hukukçuları tarafından tartışılmıştır. İslâm hukukçularının çoğu bu durumun zaruretiyi vurgulamaktadır.¹⁷⁸ Diğer bazı İslâm hukukçuları ise bunun bir şart olmadığını belirtmişlerdir.¹⁷⁹ Ahmed b. Hanbel dışındaki hukukçuların geneline göre kendisine zina isnadında bulunulması fiziken mümkün olmayan kimselere bu konuda iftira atan kişi için had cezası verilemez.¹⁸⁰ Nitekim zaten mümkün olmayan bir suç isnadının yanlışlığı ortadadır. Buna göre böyle bir durumda had değil tazir cezasının öngörülmesi gerekmektedir.

Bu yaklaşımı reddeden Ahmed b. Hanbel ve Mâlik'ten gelen bir görüş ise, fiziki imkanın, kudretin gizli bir hal olduğunu ileri sürmektedir. Makzûfun zina yapabilecek fiziki yeterliliğe sahip olmasa bile, neticede bir lekeyle karşı karşıya kalacağını düşünen bu hukukçular, kazf hakkındaki ayetin yeterince açık ve bunu kapsayacak genişlikte olduğunu ileri sürmekte ve had cezası verilebileceğini

¹⁷⁶ el-Ensârî, s. 705; el-Âbî, II, 287; el-Kişnâvî, III, 132; Aliş, IX, 274. Sahnûn, buluğa ermemiş, ama yeterli olgunluktaki bir erkeğe iftira atan kişiye had uygulanmayacağına dair görüşe yer vermektedir. (Bkz. Sahnûn, VII, 2426)

İlgili ayetin bu hususta herhangi bir istisnaya yer vermediği temelinden yola çıkan Zâhirîler (İbn Hazm, XII, 234), Mâlik'ten gelen bir görüş (İbnü'l-Arabî, III, 1333-1334; el-Kişnâvî, III, 132) ve Hanbelîlerin diğer bir rivayeti (el-Hacâvî, I, 348) ile İshak [İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 194], mümeyyiz çocuğun (9-10 yaşlarında) bunu işleyip işlemeyeceği hesap edilmeksizin, kâzife had cezası uygulanmasını savunmaktadır.

¹⁷⁷ Şemsüddîn) Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Ebû Ömer Muhammed b. Ahmed el-Makdisî el-Hanbelî (ö. 682 h.), *ek-kerhuâ-Kebîr alâ Metniâ-Mukniâ* (el-Mugnî ile birlikt), Dâru'l-Fikr, Beyrut (t.y.), X, 209.

¹⁷⁸ es-Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 118; el-Âbî, II, 287; Muhammed b. Ahmed b. Cüzey el-Girnâtî el-Mâlikî (ö. 741 h.), *Kavâninuâ-Ahkâmiâ-ek-kerâyye ve Mesâilüâ-Fürûuâ-Fâhiyye*, Âlemü'l-Fikr, Kahire 1405-1406/1985, s. 377; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 193; İbn Rüşd (el-Hafîd), II, 421.

¹⁷⁹ İbn Hazm, XII, 233-234; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 193-194.

¹⁸⁰ Örneğin bkz. el-Kişnâvî, III, 132.

belirtmektedir.¹⁸¹

Buluğa ermesee dahi en azından rencide olabilecek olgunlukta ve temyiz gücüne erişmiş bir çocuğun böyle bir iftirayla karşılaşması halinde kâzifin hadde muhatap olabileceği düşüncesine katılmaktayız. Ayrıca çocukla birlikte ailesinin yaşayacağı muhtemel durumun da, bu kanatimizin oluşmasında rolü bulunmaktadır. Ayrıca, çocuğun buluğa erip ermediğinin sınanmasının da bu yaşta bir çocuk için psikolojik sorunlar doğuracağı da ortadadır. Bu açılardan bahsi geçen durumda kâzifin hadde muhatap olmasının teşrî-i ilâhînin ruhuna daha uygun olacağı söylenebilir.

Tezimizde istifade ettiğimiz İbâdî kaynaklarda rastlayamadıysak da bazı Hâricîlerin, makzûfun kadın olmasını bir şart olarak değerlendirdikleri yönünde modern kaynaklarda bilgiler mevcuttur.¹⁸² Nitekim bahsi geçen görüşe göre ilgili ayette bahsedilen kimseler kadınlardır. Ayrıca kadının konuyla ilgili mağduriyeti erkeğin yaşayacağı benzer bir durumdan daha vahim görülmektedir. Lâkin, bu görüş İslâm hukukçularının tamamına yakını tarafından reddedilmiştir.¹⁸³

İhsanın anlamında yer alan iffet ise, makzûfun hayatı boyunca gayr-i meşru bir cinsel ilişkiye girmemiş olması anlamına gelmektedir.¹⁸⁴ Elbette, “gayri meşru cinsel ilişki” tabiri ile ihramlı olan veya zıharda bulunduğu sırada ya da oruçlu yahut

¹⁸¹ İbnü'l-Arabî, III, 1333-1334; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 193-194.

¹⁸² Muhammed Ebû Zehra, *el-Ukûbe*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, (y.y.) (t.y.), s. 106.

¹⁸³ el-Kuleynî, VII, 205; İbn Hazm, XII, 226; İbnü'l-Arabî, III, 1334-1335; er-Râzî, VI, 264; Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubî (ö. 671/1273), *el-Câmi' li-Ahkâmîl-Kur'ân*, Dâru'l-Kâtibi'l-Arabî li't-Tibâa ve'n-Neşr, Kahire 1387/1967, XII, 172; ed-Desûkî, IV, 331.

¹⁸⁴ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 547; el-Kâsânî, VII, 40-41; Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman el-Magribî, (el-Hattâb) (ö. 954 h.), *Mevâhibu'l-Celîl li-kerhi Muhtasari Halîl*, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyâd, 1423/2003, VIII, 404. Ebû Hanîfe'nin, Mâlik ve eş-Şâfiî'ye göre daha kesin hatlarla çizilmiş bir iffet anlayışı olduğu söylenebilir. (Bkz. Avdeh, s. 741-742)

Muhsan ile kastedilenin doğrudan evli veya bekâr olsun zinadan uzak olan iffetli kimseleri kastettiği görüşüne şahit olmaktayız. Bkz. Muhammed İzzet b. Abdülhâdi b. Dervîş Derveze, *ed-Dustûrûl-Kur'ânî ve-Sünnetü'l-Nebeviyye fî kuûni'l-Hayât*, İsâ el-Bâbî el-Halebî ve Şurakâh Mat., Kahire 1386/1966, I, 341

muayyen günlerinde kişinin eşiyle girdiği cinsel ilişkiler ve benzer durumlar kastedilmemektedir. Burada bahse konu olan, nikahsız ortaya çıkan, zina haddini gerektiren gayri meşru cinsel ilişkilerdir.¹⁸⁵ Bununla beraber fukahânın geçerliliği üzerinde ihtilaf ettikleri nikah akitleri çerçevesinde veya hataen (eşi zannettiği kimseyle) cinsel ilişkiye girenlerin durumları, yukarıdakinden farklı bir tartışmanın nedeni olmuştur. Bu konuda kişinin nikahsız bir ilişkiye girmesi sebebiyle iffet ve dolayısıyla ihsan sıfatının ortadan kalktığını ileri sürenlere karşı, zina haddi gerektirmeyen bir birlikteliğin sonucunun iffet ve ihsanı yok edemeyeceği savunulmuştur.¹⁸⁶

Kaynakları incelerken, genel olarak ihsan tanımında özellikle altı çizilen iffet vasfına dair büyük çaplı ihtilaflara rastlanmamaktadır.¹⁸⁷ Ne var ki, yukarıdaki durum dışında, gözlemlenen bir fikir ayrılığı, haddin infazına kadar makzûfta aranan iffet şartının sürmesinin şart olup olmadığı hususudur. Bu konuya iftira cezasını düşüren nedenler başlığı altında temas edilecektir. Ancak Hanefî,¹⁸⁸ Mâlikî,¹⁸⁹ Şâfiî¹⁹⁰ ve Zeydî¹⁹¹ fıkıh ekollerinin haddin uygulanmasına kadar iffet vasfının makzûfta bulunmaya devam etmesi gerektiğini ileri sürdüğünü belirtmeliyiz.¹⁹² İnfazın hükmün bir parçası olduğuna yönelik hukuk ilkesinin¹⁹³ bu yaklaşıma temel teşkil ettiğini gözlemlemekteyiz. Hanbelî hukukçuların ise, iffet şartının infaz değil, had hükmünün tahakkuku için şart olduğunu, iffet vasfının infaza kadar sürmesinin

¹⁸⁵ el-Kâsânî, VII, 40-41.

¹⁸⁶ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, III, 546.

¹⁸⁷ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, III, 545; es-Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 116; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 193; İbnü'l-Hümâm, V, 92; el-Huraşî, VIII, 87.

¹⁸⁸ el-Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 127.

¹⁸⁹ ed-Desûkî, IV, 326; Alîş, IX, 274.

¹⁹⁰ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, III, 547; er-Râzî, VI, 264.

¹⁹¹ İbnü'l-Murtezâ, V, 165; el-Uneysî, IV, 224.

¹⁹² es-Sevrî, Ebu's-Sevr, el-Müzenî ve Dâvûd'un da böyle düşündüğü bildirilmektedir. Bkz. er-Râzî, VI, 264; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 215.

¹⁹³ el-Mergînânî, II, 394.

gerekmediğini savunduğu görülmektedir.¹⁹⁴

Müslüman olma sıfatının, ihsan şartlarından biri olduğu hususu da İslâm hukukçularının benimsediği bir diğer husustur.¹⁹⁵ Had cezasını içeren ayet-i kerimede¹⁹⁶ belirtilmemekle beraber, aynı konu bütünlüğünü tamamlayan diğer ayet-i kerime¹⁹⁷ bu durumu aydınlatmaktadır. Burada mümin olma vasfının açıkça anılmakta, dolayısıyla hadde hükmedilebilmesi yolunda müslüman olma şartının aranması gerekliliğine dair zihinlerde herhangi bir soru işareti bırakmamaktadır. Ayrıca,

من اشرك بالله فليس بمحصن

“Kim Allah’a ortak koşarsa, şüphesiz o muhsan değildir” şeklinde bir hadis rivayeti bulunmaktadır.¹⁹⁸ “فاذا احسن” ibaresinde ihsanın İslâm anlamına geldiği ve yukarıda da belirtildiği gibi Abdullah b. Mesud’un da ibareyi, “احسانها اسلامها” şeklinde tefsir ettiği bildirilmektedir.¹⁹⁹ Bu durum, İslâm hukukunda fertlerin cezalandırılmasına yönelik eşitlik ilkesini zedeleyen bir durum olarak görülmemiştir. Öncelikle altını çizmeliyiz ki, gayri müslim de olsa bütün vatandaşların şeref ve itibarları her halükârda siyasi otoritenin güvencesi altındadır. Yani bu durum, müslüman olmayan bir kimseye yapılacak iftiranın karşılıksız bırakıldığı anlamına gelmemektedir. Farklı cezalar öngörülmekteyse de, suç, kime yönelirse yönelsin

¹⁹⁴ İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), X, 215.

¹⁹⁵ İbnü'l-Arabî, III, 1332; el-Mâverdî, *el-Hâviâ-Kebîr*, XIII, 196; es-Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 127; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 193; Nihat Dalgın, “İslam Ceza Hukukunda Mahkeme Sonrası Cezaların Düşmesi”, *OMÜİHD*, OMÜ Matbaası, Samsun 1998, Sayı X, 199.

¹⁹⁶ Nur Suresi, 24: 4.

¹⁹⁷ Nûr Suresi, 24: 23-24.

¹⁹⁸ Alî b. Ömer ed-Dârakutnî (ö. 385/995), *Sunenuâd-Dârakutnî*, Kitâbu'l-Hudûd ve'd-Diyât ve Gayruh, Dâru'l-Mehâsin, Kahire (t.y.), III, 147; eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 545; el-Mergînânî, II, 401; er-Râzî, VI, 263.

¹⁹⁹ İbnü'l-Hümâm, V, 91; eş-Şehîd es-Sânî, IX, 143.

cezasız kalmamaktadır. Nitekim iftira atılan kimsede muhsanlık vasfının bulunmaması halinde iftiracının tazir ile tecziyesi hususu tezimizin muhtelif yerlerinde dile getirdiğimiz bir noktadır.²⁰⁰ Ayrıca gayri müslim ülke vatandaşlarının kimi durumlarda müslümanlardan daha hafif cezalarla karşı karşıya olmasının ise bu kanaati destekleyen bir delil ve İslâm ceza hukukunda konuyla ilgili yaklaşımların diğer bir boyutu olduğunu söyleyebiliriz.²⁰¹

İhsan konusunda diğer bir şart olarak telaffuz edilen hürriyet konusunda cumhur, köleye (veya câriyeye) iftira atanın hüre iftirada bulunan ile aynı kefedede değerlendirilemeyeceği düşüncesindedir.²⁰² Bu kanaat, ilgili ayette geçen “muhsanât” kelimesinin hürleri kastettiği,²⁰³ “ihsan” kavramının tanımında hürriyet sıfatının bulunduğu fikriyle izah edilmektedir.²⁰⁴ Yine, kölesine iftira atan köle sahibinin kıyamet günü had cezası göreceğini belirten²⁰⁵ hadis rivayeti, bu görüşün en önemli delillerinden biridir.²⁰⁶ Buna göre kâzifin had ile tecziyesi için makzûfun hür olması gerekmektedir.²⁰⁷ en-Nehaî, eş-Şa’bî, Hammâd b. Ebû Süleymân, İbn Sîrîn, Atâ,

²⁰⁰ İbn Âbidîn, VI, 82.

²⁰¹ Avdeh, s. 200-201.

²⁰² Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs, (ö. 370/981), *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1985, V, 111; el-Mâverîdî, *el-Hâvî'l-Kebîr*, XIII, 256; Ebû Ya'lâ, s. 281; İbn Abdülber, XXIV, 117; eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 545; el-Gazâlî (Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, ö. 505/1111), *el-Vesît*, VI, 456; İbn Rüşd (el-Hafîd), II, 422; el-Mergînânî, II, 401; er-Râzî, VI, 263; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 193; en-Nevevî, *el-Mecmû'â*, XX, 51; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, XII, 113; İbn Teymiyye, *es-Siyâsetü'l-Kerîyye*, s. 101; İbn Cüzey, s. 378; İbnü'l-Murtezâ, V, 167; İbnü'l-Hümâm, V, 91; el-Merdâvî, X, 200; el-Hırakî, s. 114; eş-Şehîd es-Sânî, IX, 146; eş-Şîrbînî, IV, 156; el-Kişnâvî, III, 132; el-Uneysî, IV, 224.

²⁰³ Bu hususta ayrıca Nisâ Suresi, 4: 25 ve Mâide Suresi, 5: 5 ayetlerinde ihsanın hürriyetle ilişkili anlamıyla kullanıldığı belirtilmektedir. İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 193.

²⁰⁴ Muhammed b. İbrâhîm b. el-Münzir en-Neysâbü'rî (ö. 309/921), *Kitâbu'l-Kemâ'â*, Gaye Matbaası, Ankara 1983, s. 112; el-Kuleynî, VII, 205; eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 545; el-Mergînânî, II, 401; Ebû Saîd Nâsırüddîn Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beydâvî (ö. 685/1286), *el-Gâyetü'l-Kusvâ fî Dirâyeti'l-Fetvâ*, Dâru'l-İslâh, Demmâm (Suudi Arabistan) 1982, II, 927; Sîdî Halîl, s. 285; Ebû İshâk Burhânüddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Abdullâh b. Muhammed b. Müflih el-Hanbelî (ö. 844/1479), *el-Mubdi'el-Kerhu'l-Muknâ'â*, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1418/1997, VII, 402; el-Âbî, II, 286-287.

²⁰⁵ İbn Hanbel, II, 431.

²⁰⁶ es-San'ânî, s. 709-710.

²⁰⁷ er-Râzî, VI, 263; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 193; Âl Bessâm, IV, 478.

Hasen el-Basrî ve ez-Zührî'nin de görüşünün bu istikamette olduğu bildirilmiştir.²⁰⁸

İtiraz eden Zâhiriler, haddin uygulanabilmesi için makzûfta hürriyet şartını aramamaktadırlar. Zâhiriler, bütün insanların aynı ana-babadan dünyaya geldiğini, müslümanlığı seçen herkesin, hür-köle/cariye farkı olmaksızın ırz, mal ve can emniyeti hususunda masumiyet elde ettiğini, kazf gibi bir konuda da kölelerin hürlerden farklı değerlendirilmesinin bu anlayışla bağdaşmayacağını dile getirmektedirler.²⁰⁹ Onlar, bütün insanların aynı soydan geldiğini ve üstünlüğün sadece takvada olduğunu vurgulayan ayetin²¹⁰ kapsamının genişliğini ve

“Birbiriniz arasında kanlarınız, mallarınız, ırzlarınız haramdır”²¹¹ hadisini iddialarına delil getirmektedirler.²¹²

Bu konuda, bazı son dönem İslâm hukukçuları, yukarıda bahsi geçen ve kişinin kendi kölesine iftira etmesi halinde ahirette cezalandırılacağına ilişkin rivayetlerin bir kimsenin bir başkasının kölesine iftira atması durumuyla örtüşmediğini vurgulamaktadır. Buna göre başkalarının kölelerine iftira atan kimselerin hürlerle iftira atmış gibi cezalandırılması, kendi kölesine iftirada bulunan kimsenin ise tazir ile tecziye edilmesi gerektiği savunulmaktadır.²¹³

²⁰⁸ İbn Hazm, XII, 231.

²⁰⁹ el-Kuleynî, VII, 208; el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, V, 111; İbn Hazm, XII, 232; er-Râzî, VI, 263; el-Hillî, IV, 166; eş-Şehîd es-Sânî, IX, 146; (İbn Âkil için bkz. el-Merdâvî, X, 192, X, 203); el-Ensârî, s. 706; es-San'ânî, s. 709; eş-Şevkânî, IV, 341.

²¹⁰ Hucurât Suresi, 49: 13.

²¹¹ el-Buhârî, (Kitâbu'l-İlm, 9), I, 24. Benzeri ifadeler için bkz. el-Buhârî, (Kitâbu'l-İlm, 37), I, 35 ve (Kitâbu'l-Hudûd, 9), VIII, 16; Müslim, (Kitâbu'l-Hacc, 19), I, 888.

²¹² İbn Hazm, XII, 232. Son dönem Ca'ferî hukukçularından Mugniyye'nin de suçun had ile tecziyesi için makzûfta bulunması gereken şartlar arasında hürriyeti anmamış olması dikkat çekicidir. Bkz. Mugniyye, *Fâhuâ-l-İnâm Ca'fer es-Sâdî*, V, 285.

²¹³ Ebû Zehra, *el-Ukûbe*, s. 109.

b. Kâzifte Bulunmasē Gereken şartlar

İftiranın had ile cezalandırılabilmesi için kâzifte bazı şartların bulunması gerekmektedir. Bu şartlar:

- Bulûğ
- Akıl
- Hürriyettir.²¹⁴

Bunlara özgür irade (muhtar olmak, baskı altında bulunmamak) şartının da eklenebildiğini görmekteyiz.²¹⁵

Şartlar arasında sayılan hürriyete, Mâlikîler,²¹⁶ Zâhiriler,²¹⁷ Zeydîler,²¹⁸ itiraz etmişler ve kâzifin köle dahi olsa hürler gibi seksen sopa ile cezalandırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Abdullah b. Abbas , Abdullah b. Mesud , Ömer b. Abdülazîz, el-Evzâî, Ebû Sevr, Dâvûd, el-Leys'in de bu görüşte olduğu bildirilmektedir.²¹⁹ Caferîlerin genel görüşü değilse de, mezhebin bazı hukukçuları, kâzifin köle olması halinde hürler gibi cezalandırılacağı düşüncesini

²¹⁴ el-Mâverî, *el-Hâviâ-Kebîr*, XIII, 256; ; et-Tûsî, *el-Mebsût*, VIII, 16; Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (ö. 505/1111), *el-Vesît fiâ-Mezheb*, Dâru's-Selâm, Kâhire 1417/1997, VI, 456; el-Kâsânî, VII, 40 (el-Kâsânî üçüncü şartı dört şahitin yokluğu olarak telaffuz ederse de hür olmayan kâzif için tam hadde hükmedilemeyeceğini belirtmektedir); İbn Kudâme (Muvaffâkuddîn), *el-Mugnî*, X, 195; el-Merdâvî, X, 200; el-Hırakî, s. 114.

²¹⁵ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 544; İbn Kudâme (Muvaffâkuddîn), *el-Mugnî*, X, 195; el-Uneysî, IV, 226; eş-Şa'rânî, II, 180. el-Ânî, s. 5; Bilmen, III, 230.

²¹⁶ Mâlikîler şartın teklif olduğunu, teklifin de akıl ve bulûğdan ibaret bulunduğunu ifade etmektedirler. Bkz. Sahnûn, VII, 2426; İbnü'l-Arabî, III, 1332-1333; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, XII, 102 (el-Karâfî, bunlara kazfını açık veya dolaylı biçimde yapması ile kazf haddinin kendisine uygulanabilmesine imkan veren bir sıhate sahip bulunmasını eklemektedir. Buna göre kâzifin taşınması gereken şart dörde çıkmaktadır); İbn Cüzey, s. 377; el-Kişnâvî, III, 132; İbn Rüşd (el-Hafid), II, 421; el-Hurâşî, VIII, 86; ed-Desûkî, IV, 325; Alîş, IX, 270.

²¹⁷ İbn Hazm, XII, 71-72.

²¹⁸ el-Uneysî, IV, 224.

²¹⁹ el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, V, 111; İbn Hazm, XII, 71-72; er-Râzî, VI, 263; es-San'ânî, s. 709.

paylaşmaktadır.²²⁰ Bu görüşe sahip İslâm hukukçuları, ayetin istisnaya yer vermediğini vurgulamakta, buna göre köle ve hür ayırımı yapılmaksızın kazfe verilecek sopa cezasının seksen olması gerektiğini savunmaktadır.²²¹

İslâm hukukçularının büyük bölümü ise bu fikre muhalefet etmişlerdir. Zina suçunun cezasıyla durumu mukayese eden bu hukukçular, hürlere seksen sopa ceza verileceğini, kâzifin köle olması halinde verilecek sopa cezasının ise seksen değil kırk olduğunu ifade etmektedirler. Hanefiler,²²² Mâlikîler,²²³ Şâfiîler,²²⁴ Hanbelîler,²²⁵ Zeydîlerden gelen bir görüş²²⁶ ve Caferîlerden gelen bir görüş,²²⁷ İbn Ömer, Osman el-Bettî, es-Sevrî²²⁸ bu yaklaşıma sahiptir. Söz konusu İslâm hukukçuları, Abdullah b. Âmir b. Rebâ'nın şu değerlendirmesini iddialarına delil göstermektedir:

"Ömer b. Abdülazîz iftira sebebiyle bir köleye seksen sopa vurdu. Ebû'z-Zenâd der ki:

²²⁰ el-Kuleynî, VII, 208; et-Tûsî, *el-Mebsût*, VIII, 16; el-Hillî, IV, 166; eş-Şehîd es-Sânî, IX, 146.

Kâzifte bulunması gereken şartlar arasında hürriyete yer verilmediği, bulûğ ve akli olgunluk olarak bu şartların özetlendiği görülmektedir. el-Hillî, IV, 164; eş-Şehîd es-Sânî, IX, 142; Muhammed Huseyn et-Tabâtabâî, *el-Mîzân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, İsmâiliyyân, Kum (t.y.), XV, 81.

²²¹ İbn Rüşd (el-Hafîd), II, 422; el-Mâverî, *el-Hâvî'l-Kebîr*, XIII, 256; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 198; eş-Şa'rânî, II, 180; el-Kannûcî, II, 307; Ebû Zehra, *el-Ukûbe*, s. 108. Kâzifin taşınması gereken şartların –farklı bir tasnifle– teklîf (akıl-buluğ) ve iddiasını dört şahitle ispatlamak olduğu belirtilmiştir. Bkz. Abdülazîz, V, 2674.

²²² el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, V, 111; el-Mergînânî, II, 401; İbnü'l-Hümâm, V, 91; Abdülganî b. Tâlib ed-Dımaşkî el-Meydânî (ö. 1298/1881), *kerhu'd-Kudûrî*, Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye, İstanbul 1270, s. 350.

²²³ İbn Abdülber, XXIV, 117; İbn Rüşd (el-Hafîd), II, 422; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, XII, 113; İbn Cüzey, S. 378; el-Kişnâvî, III, 132.

²²⁴ el-Mâverî, *el-Hâvî'l-Kebîr*, XIII, 256; eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 545; Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî (ö. 505/1111), *el-Vesît*, VI, 456; er-Râzî, VI, 263; eş-Şîrbînî, IV, 156; en-Nevevî, *el-Mecmû'â*, XX, 51;.

²²⁵ el-Hirakî, 114; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 197-198; Ebû Ya'lâ, s. 281; el-Merdâvî, X, 200.

²²⁶ İbnü'l-Murtezâ, V, 167.

²²⁷ eş-Şehîd es-Sânî, IX, 146.

²²⁸ el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, V, 111; er-Râzî, VI, 263.

- Bu hüküm hakkında, Abdullah b. Âmir b. Rebîa'ya sordum. Bana şu cevabı verdi:

- Ben, Ömer b. el-Hattâb, Osman b. Affân ve arkadan gelen diğer halifelerin zamanlarına yetiştim, hiç birisinin iftira sebebiyle köleye kırktan fazla vurduğunu görmedim."²²⁹

Ayrıca bahsi geçen hukukçular, Hz. Ali'nin:

“Kölenin hüre kazfinde, yarım had (uygulanır)”²³⁰ sözünü de bu çerçevede anmaktadır.

Yine konuşma yeteneğinin had cezasının infazı için kâzifte aranması gereken bir şart olduğu yönünde görüşler bulunmaktadır.²³¹ Ancak bir kimsenin işaret veya konuşma dışında, açıkça meramını ortaya koyarak iftirada bulunmasının mümkün olduğu yönündeki genel kanaatin, böyle bir şartın benimsenmesine mâni olduğu belirtilebilir²³².

Bu şartların kısmen veya tümüyle bulunmaması had cezasını düşürmekteyse de hakimnin tazir takdir etmesine mani değildir.²³³

3. Suç Kastē

Suç kastı, kişinin doğru olmadığını veya ispata gücünün yetmediğini bildiği, kazf tanımına giren bir ithamı isteyerek bir başkasıyla ilgili olarak sarf etmesidir²³⁴.

²²⁹ Mâlik, (Kitâbu'l-Hudûd, 5), II, 828; el-Bâcî, VII, 146; İbn Abdülber, XXIV, 117.

²³⁰ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, III, 545; İbn Kudâme (Muvaffâkuddîn), *el-Mugnî*, X, 198.

²³¹ Zeydîlerin böyle bir kanaati bulunmaktadır. Bkz. el-Uneyî, IV, 224.

²³² el-Ânî, s. 5.

²³³ el-Uneyî, IV, 224; Mugniyye, *Fâkhud-İnâm Caâfer es-Sâdâ*, V, 284-285; Karaman, I, 194.

²³⁴ Vehbe, s. 421.

Diğer bir ifadeyle bir kimsenin suçsuzluğunu bildiği bir kimse hakkında isteyerek iftirada bulunmasıdır.²³⁵ Tanımlarda da görüldüğü üzere iftirada bulunan kimsenin, kastına uygun biçimde iddiasını sarfederken muhtar olması gerekmektedir²³⁶.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi kazf cürmü için itham sahibinin doğru olmadığını bildiği veya ispatlaması mümkün görünmeyen bir iddiayı ortaya atması şartı aranmaktadır.²³⁷ Kişinin hataen bir başkası aleyhine böyle bir ithamda bulunması halinde ise kazf haddi değil, tazir cezasının verilmesi gündeme gelecektir. Nitekim, kasıt yukarıda da andığımız gibi suçun temel unsurları arasındadır ve iftira suçunun oluşumunda masum olduğunu bilerek isnatta bulunmak esastır.²³⁸ Ancak, kişinin hataen²³⁹ iftirada bulunması, buna dair beyanıyla sabit olabilecek basit bir mevzu değildir, bu durumu ispatlaması gerekmektedir.

Ayrıca iftira suçunun genel unsurları (manevi unsur) bölümünde suç kastı konusuna yer vermemiz nedeniyle bu başlık altında daha fazla bilgi sunmamaktayız.

III. İftira Suçunun İspatlanması ve İftira Suçunda İspat Vasıtaları

Kişilere olumsuz isnatlarda bulunmaya ispat imkanı tanımadan ceza öngören hukuk sistemleri, her ne kadar, kişilerin özel hayatlarını güvence altında tutmak amacını gözetse de, bu durum, suçluların cezalandırılmasını, kamu menfaatinin ve

²³⁵ Ebû Abduh, s. 34.

²³⁶ eş-Şirâzî, *el-Mühezzebe*, III, 544; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 195; eş-Şa'rânî, II, 180; el-Uneyisî, IV, 226.

²³⁷ eş-Şirbînî, IV, 155.

²³⁸ el-Kâsânî, VII, 42.

²³⁹ Hukukçu Cuche, hatanın, isnad olunan fiilin suç mahiyeti hakkındaki bilgisizlik olduğunu savunmaktadır. Roux, hatayı, ceza kanununu veya meşru sandığı hareketi gayr-i meşru hale getiren durumu bilmemek olarak tanımlamaktadır. Hafter, hata için, ceza kanunu tarafından tehlikeli ya da zararlı görülen fiili arzulamamış olmak tarifini yapmaktadır. Prins ise hukukta (hukuku bilmekte) veya eylemdeki bilgisizliği hata olarak nitelemektedir. (Bkz. Cemil Halit Bengü, *Ceza Hukukunda Hata*, Sakarya Basımevi, Ankara 1948, 14-15.)

toplumsal hayatın sağlıklı sürmesini amaçlayan bilinçli ve sorgulayıcı girişimlerin önünü kesmeyi beraberinde getirmektedir. Kısaca, ithamda bulunana iddiasını ispatlama hakkı verilmesinin, hem ahlaki hem de hukukî açıdan, toplum ve bireylerin maslahatını daha çok koruduğu söylenebilir. Nitekim İslâm hukuku, bu yaklaşımın karşısında bir duruş sergileyerek bir kimsenin bir başkası hakkında doğruluğu veya yanlışlığının tespiti mümkün olan bir ithamda bulunmasını, iddia sahibinin hakkı, şüphelerden arındırarak ispatlamasını ise bu hakkı tamamlayan sorumluluğu kabul eder.²⁴⁰ İddianın muhatabı, eğer ikrar etmezse, isnadın iddiada bulunan tarafından ispatlanmasını ve aksi takdirde cezalandırılmasını istemek hakkına sahiptir. Buna göre kişi, bir başkasına tespiti mümkün bir iddia öne sürer ve bunu ispatlarsa, ithamda bulunulan için ceza terettüp eder, aksi halde, yani ispatlayamaz veya ispattan kaçınırsa, iddia sahibi iftirasının gerektirdiği müeyyide ile cezalandırılır.²⁴¹ Kişinin iddiası, tespiti imkansız cinsten, bir başka deyişle doğruluk değeri taşımayan hakaret, söğme türünden ise (“deli”, “ahmak”, “eşek” gibi) bu sözlerini ispat hakkı söz konusu olamaz ve hakkında dava açılabilir.²⁴² Hanefiler, bu türden sözler için tazir gerekmeyeceği yönünde görüş beyan etmektedir.²⁴³ Buna paralel olarak, aslında suç olmayan bir fiili isnat etmekle beraber (“filan kimse çok fazla konuşur” gibi) isnatta bulunulan kişiye eziyet verici bir muamele söz konusu ise hakiminkin takdiriyle doğruluk değeri yanında toplum nazarında küçük düşürücü bir anlam taşıyıp taşınamaması dikkate alınarak bahsi geçen davranışa karşı ceza tahakkuk edebilir.²⁴⁴

²⁴⁰ Avdeh, s. 729. İspat kavramı, bir iddianın doğruluğuna muhatabını inandırmak suretiyle ithamın konusunu aydınlığa kavuşturmak anlamına gelmektedir. Bkz. Mustafa Reşit Belgesay, *Kurân Hükümleri ve Modern Hukuk*, Fakülteler Mat., İstanbul 1963, s. 343.

²⁴¹ Avdeh, s. 729.

²⁴² Avdeh, s. 729.

²⁴³ el-Mergînânî, II, 405.

²⁴⁴ Mehmed Mevkûfâtî, *Mevkûfât Mültekâ Tercümesi*, Lord Matbaası, İstanbul 2002, II, 398-399;

İslâm hukuku, ispat süreci ve vasıtalarına yönelik hassas tavrı ve muhakeme sürecinde öngördüğü şeffaflık, hakimın takdir yetkisine getirdiği sınırlamalar gibi hususlarla diğer hukuk sistemlerinden ayrılmaktadır.²⁴⁵ Bununla ilgili olarak ispat sürecinde şüpheyeye dair hassas tutumunun da İslâm hukukunun ayırt edici bir özelliği olduğunu düşünmekteyiz. İslâm hukuku, en genel ifadeyle, masumiyet karinesi adı verilen ve Mecelle’de “beraet-i zimmet asıldır” ibaresiyle formüle edilen, kişinin suçsuzluğunun esas alınması ilkesini kabul etmektedir.²⁴⁶ Kimi eserlerde aslu’s-sihha, diğer bazılarında ise berâet-i zimmet ibareleriyle anılan bu ilke²⁴⁷, batı toplumlarından yüzyıllar önce İslâm hukuku tarafından ortaya konmuştur²⁴⁸ ve aksine bir delil bulunmadığı sürece kişilerin suçsuzluğunun ve borçsuzluğunun esas alınması anlamıyla yer bulmuştur.²⁴⁹ Buna göre İslâm hukuku, kişinin söz ve davranışlarının, aksi kesinleşmedikçe, sahih ve muteber kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır.²⁵⁰ Nitekim, dinin hükümleri, açık nedenleri dikkate alır ve esas olan,

Avdeh, s. 729. Daha geniş bilgi için bkz. sayfa 131.

²⁴⁵ Hasan Tahsin Fendoğlu, *İslam ve Osmanlı Anayasa Hukukunda Yargı Bağımsızlığı* Umud Matbaacılık, İstanbul 1996, s. 211-212. Bu durum, batılı bilim adamlarının da dikkatinden kaçmamıştır. Örneğin bkz. Bernard Lewis, *İslam’ın Siyasal Söylemi*, Çev. Ünsal Oskay, Kurtiş Mat., İstanbul 1993, s. 38.

²⁴⁶ Vasfi Raşit Sevig, “Hukuk Mukayesesi”, *AÜHFD*, Cilt 4, Sayı 1-4, Yıl 1947, s. 186; Mehmet Akman, “Osmanlı Ceza Yargılaması Hukuku”, *Hukuk Dünyası Dergisi* (Nisan Mayıs Haziran 2005 Sayısı), Şan Ofset, İstanbul 2005, s. 39; Mecelle, Mad. 8.

²⁴⁷ Vasfi Raşit Sevig, “Hukuk Mukayesesi”, *AÜHFD*, Cilt 4, Sayı 1-4, Yıl 1947, s. 186.

²⁴⁸ Bunun, İslâmiyet’in ilk döneminden bu yana müslümanların riayet ettiği, batılıların hukuk müktesabatına ise ancak 1789 İnsan Hakları Bildirgesi ile kazandırılabilmiş bir esas olduğu belirtilmektedir. Bkz. Akman, s. 39

²⁴⁹ Kur’ân- Kerîm ve Hz. Peygamber’in uygulamalarının yanı sıra Osmanlı Kanunnâmeleri’ndeki açık ibareler bu konuda önemli farka işaret etmektedir. Örneğin Kanunnâme metinlerinden birinde:

“ve her mücrim-i müttehemîn cerîmesi kâdî-i vilâyet katında veya müfettiş huzurunda sâbit ve zâhir olup ehl-i örfe teslim etmeden tutup siyaset eylemek hilâf-ı şer’ ve örf teaddidir.”

(Bkz. Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri (II. Bayezid Devri Kânûnnâmeleri- Hüdâvendigâr Livâs Kanunnamesi)*, Madde 34, Fey Vakfı, İstanbul 1990, II, 184.

Yine “ve kâdî marifetünsüz kimesneyi habs eylemeyeler...”

(Bkz. Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri Hukuki Tahlilleri : II. Bayezid (Yavuz Sultan Selim Devri Kânûnnâmeleri-Yavuz Sultan Selim Han Kanunnamesi)*, Madde 50, Fey Vakfı, İstanbul 1990, III, 94.

²⁵⁰ Muhammed Abdullah Draz, *İslam Hakkında Bazı Görünüşler*, Çev. Ali Özek, Hüsnühayat Mat., İstanbul 1977, s. 112; Kemâlî, s. 64; Fendoğlu, *İslam ve Osmanlı Anayasa Hukukunda Yargı Bağımsızlığı* s. 201.

bir şeyin aksi ispatlanıncaya kadar sahihliğidir.²⁵¹

Bu hususla ilgili olarak Kur'ân-ı Kerîm'in zannın delil olamayacağına işareti²⁵² ve Hz. Peygamber'in de bu konudaki davranış modeli açıktır. Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir:

ادروا الحدود بالشبهات

“Hadleri şüpheler ile düşürünüz”.²⁵³

Klasik İslâm hukuku eserlerinde çok sık rastladığımız bu hadis rivayetinin sıhhatine dair gözlemlerimiz esnasında bir takım olumsuz kanaat ve bilgiler edinmiş bulunmaktayız. Yezîd b. Ziyâd ed-Dimeşkî'den rivayet edilen rivayet için hadis bilginlerinin, zayıf*, munker**, metrûk***, mevkûf**** ve merfû***** olduğu yönünde

²⁵¹ Tâcuddîn Abdülvehhâb es-Subkî (ö. 771/1370), *el-Enbâh ve'n-Nazâir*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1991, I, 275.

²⁵² Hucurât Suresi, 49:12.

²⁵³ el-Horasânî, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, II, 285 (ibareye atıf var ancak, hadis rivayeti olarak anılmıyor); el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, V, 111; er-Râzî, VI, 261.

Benzeri bir rivayet için et-Tirmizî, (Kitâbu'l-Hudûd, 2), IV, 33; el-Mâveridî, *Ahkâmü's-Sultâniyye*, s. 371; İbnü'l-Hümâm, V, 24; İbn Mutahhar, IX, 269; Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebû Bekr es-Suyûtî (ö. 911/1505), *el-Enbâh ve'n-Nazâir fî Kavâidî ve Furûi Fâhiâ-kâfiyye*, Dâru'l-Kitâbî'l-Arabî, Beyrut 1407/1987, s. 236; İbn Nuceym, *el-Enbâh ve'n-Nazâir*, s. 127. (Muhammed b. Hüseyin b. Alî rivayetiyle) Muhammed b. el-Hasen el-Hurr el-Âmilî, (ö. 1104/1693), *Tafsîlu Vesâilü'l-Âkîa ilâ Tahsîli Mesâilü'l-kerîa*, Müessesetü Âli'l-Beyt aleyhimu's-Selâm li-İhyâi't-Türâs, (y.y.) (t.y.), XXVIII, 27.

* Zayıf hadis, sahih ve hasen hadisin şartlarını kendinde toplayamayan hadis anlamına gelmektedir (Ignace Goldziher, *Klasik Arap Literatürü*, Çev. Azmi Yüksel - Rahmi Er, Özkan Matbaacılık, Ankara 1993, s. 52; Muhammed Tayyib Okiç, *Tefsir ve Hadis Usulünün Bazı Meseleleri*, Ziya Ofset, İstanbul 1995, s. 214; Talat Koçyiğit, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Gümüş Matbaacılık, Ankara 1992, s. 512-513). Sahihlik, râvînin adalet ve zaptı, isnadın ittisalini ve hadisin şa'z ve muallal olmamasını, bir başka deyişle isnad zincirinde mükemmelliği ifade etmektedir (Goldziher, s. 52; Okiç, s. 209; Koçyiğit, s. 414; Mahmûd et-Tahhân, *Teysîru Mustalahi'l-Hadîs*, Dersaadet, İstanbul (t.y.), s. 34). Hasen hadis, ricâli yalancılıkla itham olunmayan, fazla hataları görülmeyen ama zabt bakımından sahih hadis derecesine varmayan hadislerdir, diğer varyantlarla güçlenmiş bir konumdur (Goldziher, s. 52; Okiç, s. 213; Koçyiğit, s. 157-158; et-Tahhân, s. 45).

** Munker, zayıf olan bir râvînin, güvenilir râvîlere muhalif olarak rivayette bulunduğu ve bu rivayetle tek kaldığı hadistir (Koçyiğit, s. 338; et-Tahhân, s. 45).

*** Rivayetlerinde yalancılıkla itham edilen ya da hadiste rivayetinde yalanı görülmese dahi diğer konuşmalarında yalancı olarak nitelenen kişilerin bilinen kurallara aykırı olarak rivayette bulundukları ve bu rivayetlerinde tek kaldıkları hadisler, metrûk olarak vasıflandırılmaktadır (Koçyiğit, s. 272; et-Tahhân, s. 94).

**** İsnâdın Hz. Peygamber'e ulaşmadan sahabede kalması halinde hadis için mevkûf ismi kullanılmaktadır (Koçyiğit, s. 275; et-Tahhân, s. 130).

kanaatler sundukları bildirilmektedir.²⁵⁴ Ancak bu hadisin içerdiği anlamı pekiştiren çok sayıda başka hadis rivayeti bulunmaktadır. Bunlardan birine göre Hz. Peygamber buyurmuştur ki:

ادفعوا الحدود ما وجدتم لها مدفعا

“Cezayı kaldıracak bir sebep bulunca hadleri düşürünüz”.²⁵⁵

Hiz. Ömer’in şu sözü de bu konuda önemli bir ifadedir:

لئن اعطل الحدود بالشبهات احب الى من اقيمها بالشبهات

“Şüpheler nedeniyle hadleri düşürmem, şüphelerle had cezası uygulamamdan daha iyidir (bana daha doğru gelir)”.²⁵⁶

Şüpheler üzerine yargıda bulunulamayacağına dair genel ilke, Mecelle’de şu şekilde yer bulmuştur:

“Tevehhüme itibar yokdur” (Şüphenin hiçbir güvenilirliği yoktur)²⁵⁷

Netice itibarıyla klasik fıkıh eserlerinde çoğu zaman sıhhati ile ilgili ayrıca bir bilgi sunulmaksızın anılan “hadleri şüphelerle bertaraf ediniz (düşürünüz)” rivayetinin, bilginlerin üzerinde icmâ ettikleri bir hukuk kâidesi olarak nitelendiğini belirtebiliriz.²⁵⁸ Nitekim, her halükârda bu rivayetin, diğer benzer ifadeler, sıhhatli

**** Merfû hadis ise, tâbiîden sonraki râvîsi anılmayan, sahabî anılmayan hadistir (Koçyiğit, s. 267; et-Tahhân, s. 128)

²⁵⁴ el-Mâverdi’nin Ahkâmı’s-Sultâniyye adlı eserinde, hadisleri kaynaklandıran ve bu hadislerle ilgili bilgiler sunan Hâlid Abdüllatîf es-Seb’ el-Alîmî’nin değerlendirmesine dikkat çekici bulmaktayız. Ayrıntılı bilgi için bkz. el-Mâverdi, *Ahkâmı’s-Sultâniyye*, s. 371, 1 numaralı dipnot.

²⁵⁵ İbn Mâce, (Kitâbu’l-Hudûd, 5), II, 850.

²⁵⁶ Ebû Yûsuf Ya’kûb b. İbrâhîm (ö. 182/798), *Kitâbu’l-Harâc*, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut 1302, s. 513.

²⁵⁷ Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye, Madde 74.

²⁵⁸ İbnü’l-Münzir, *Kitâbu’l-İmâm*, s. 112; İbn Kudâme (Şemsüddîn), *ex-kerhu’l-Kebîr*, X, 193.

görülen hadis rivayetleriyle birlikte değerlendirildiğinde bir İslâm hukuku ilkesinin özetini sunduğu hususunda bir şüphemiz bulunmamaktadır. Bir diğer ifadeyle sözü geçen cümlenin Hz. Peygamber'e doğrudan nispet edilmesi üzerinde tartışmalar bulunduğunu kabul etmekle beraber, Hz. Peygamber'in konuya ilişkin yaklaşımını temsil ettiğini ve diğer kuvvetli rivayetlerin taşıdığı anlamı ortaya koyduğunu söyleyebiliriz.

İslâm hukuku, dava sürecinde hukuka aykırı fiili, şüphelerden arındırarak aydınlatılma şeklinde algılayabileceğimiz ispat külfetini davacıya yüklemektedir. Buna göre davacı iddiasını beyyine (delil sunmak) ile ispatlayacak, davalı ise inkârı halinde yeminle mukabelede bulunacaktır.²⁵⁹ Hukuku ihlâl eden fiilin aydınlatılması, şüphelerin giderilmesi ve hakikati ortaya koymak safhalarıyla gerçekleşen ispat sürecinde²⁶⁰ itibar edilen ispat vasıtaları, ikrar, yeterli sayı ve niteliğe sahip tanıkların şahitliği, yemin, karîne, emâre, bilirkişi mütalaası, yazılı belgeler, keşif, hakimnin şahsi bilgisi, kasâmedir.²⁶¹ Bu ve diğer ispat vasıtalarının tümü için beyyine genel

²⁵⁹ Bu konuyu aydınlatan bir hadis rivayeti için bkz. et-Tirmizî, (Kitâbu'l-Ahkâm, 12), III, 626-627. Ayrıca bkz. Mecelle, maddeler 5, 8, 9, 10, 11, 42, 76, 77.

²⁶⁰ İspat sürecini fiilin hukukî bakımdan değerlendirilmesi ve gerekiyorsa cezanın belirlenmesi aşaması takip etmektedir. Bkz. Falaturi-May, s. 66. İspat sürecini fiilin hukukî bakımdan değerlendirilmesi ve gerekiyorsa cezanın belirlenmesi aşaması takip etmektedir. Bkz. Erbay, s. 55

²⁶¹ Konunun hem alanı hem başlığı itibarıyla tezimize mesafeli durumu ve bütünlüğü bozma kaygımız sebebiyle ayrıntılı biçimde temas etmekten kaçındığımız ispat vasıtaları hakkında bkz. İbnü'l-Hümâm, VI, 446; Muhammed b. Ma'cûz, *Vesâilü'd-~~İ~~kbât fî'd-F~~â~~h~~â~~-~~İ~~slâmî*, Matbaatü'n-Necâhî'l-Cedîde, (y.y) 1404/1984, s. 17-18; Ahmed Fethî Behnesî, *Nazarîyyetü'd-~~İ~~kbât fî'd-F~~â~~h~~â~~-Cinâiyyi'd-~~İ~~slâmî*, Darü's-Şuruk, Beyrut 1983, s. 17.

Mer'î hukukumuzda ispat vasıtaları, kesin ve takdiri deliller adıyla anılmaktadır ve iki kısımda değerlendirilmektedir. Kesin deliller, ikrar, kesin hüküm, senet ve yemin, takdiri deliller ise, şahit, bilirkişi, keşif ve özel hüküm sebeplerinden ibarettir. Bkz. Baki Kuru, Ramazan Arslan, Ejder Yılmaz, *Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu*, Yetkin Yayınları, Ankara 1998, s. 255.

İspat vasıtalarının şahitlik, yemin ve yeminden kaçınma (nükul)den ibaret bulunduğu, özellikle ikrarın bir ispat vasıtası olmadığı, nitekim ispatın kabul edilmeyen bir iddianın doğruluğunu ortaya koyma amaçlı bir nitelik taşıdığı, ikrarın ise iddiayı onaylamak anlamına geldiği, iddianın kabullenilmesiyle ispata gerek kalmadığı belirtilmişse de biz ikrara ispat vasıtaları içerisinde ve müstakil olarak yer vermeyi tercih etmekteyiz.

ifadesi kullanılmaktadır.²⁶² Ancak beyyinenin sadece şahitliği ifade ettiği de ileri sürülmüştür.²⁶³ İspat vasıtaları ve iftira suçunda ifade ettikleri anlamları üzerinde ayrı ayrı duracağız.

A. İkrar

İtiraf etmek, bir hakkın varlığını ortaya koymak şeklinde tanımlayabileceğimiz ikrar,²⁶⁴ mükellef kişinin sözle veya söz söyleme imkanı yok ise yazı veya işaret ile bir durumu doğrulamasıdır.²⁶⁵ Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Peygamber'in sünneti ve sahabe uygulamalarında ikrarın dayanağı olabilecek çok sayıda ifade ve olay zikretmek mümkündür. Özellikle Kur'ân-ı Kerîm'in bu konuya delil olarak gösterilebilecek ibarelerinde, insanlar, doğru beyanda bulunmaya, kendileri ve en yakınlarının aleyhine bile olsa doğruyu söylemeye çağırılmaktadır.²⁶⁶ Hz. Peygamber'in, uygulamalarında doğrudan kişinin ikrarını esas alarak hüküm verdiği, bilinen bir

²⁶² Burhânüddîn İbrâhîm b. Ferhûn el-Mâlikî, *Tabse-âti-â-Hükkâm fî Usûli-â-Akd-ye ve Minhâci-â-Ahkâm*, el-Matbaatü'l-Âmiratü's-Şerefiyye, Mısır 1301 h., I, 161; Belgesay, s. 353.

²⁶³ Belgesay, s. 353; Abdoldjavad Falaturi- Reinhard May, "Klasik İslam Hukukunda Muhakeme Usulü ve Hakim", *İslam Hukuku Üzerine Araştırmalar*, Çev. Halit Ünal, Eramat Mat., İstanbul, 1995, s. 66. Beyyine, genel anlamıyla üzerinde ihtilaf bulunan konuda yargıyı ikna eden bir vasıta, özelde ise tanıklık biçiminde ifade edilmektedir. *THL*, s. 36.

²⁶⁴ el-Mergînânî, III, 176; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, V, 271; İbnü'l-Murtezâ, V, 3; İbn Müflih, VIII, 379; Mansûr b. Yûnus b. İdrîs el-Behûtî (ö. 1051/1641), *Kewâfi-â-Kenâat an Metni-â-Iknâat*, Dâru'l-Âlemi'l-Kütüb, Riyad 1423/2003, IX (5. kitap), 3352; es-San'ânî, s. 497; Attafeyyîş, XIII, 572; İbn Âbidîn, VIII, 350; Behnesî, *Nazariyyetü-â-Kibât*, s. 159; İbn Ma'cûz, s. 21; İbrahim Abdülazîz Bedevî, *el-Kazâ ve-â-Beyyinât fî-â-Fekhi-â-İslâmî*, (m.y.), Kahire (t.y.), s. 112; Eminefendizade Küçük (Ali Haydar) Efendi (ö. 1354/1935), *Dürerü-â-Hükkâm kerhu Mecelleti-â-Ahkâm*, Dâru'l-Celîl, Beyrut 1423/2003, IV, 84; Avdeh, s. 715 ve 748.

İkrar, modern hukukta, aleyhine hukukî sonuçlar doğurabilen maddi veya hukukî bir vakıanın doğruluğunu beyan olarak değerlendirilmektedir. Bkz. *THL*, s. 155.

²⁶⁵ İbn Müflih, VIII, 379; Muhammed b. Bedruddin b. Belbân ed-Dîmeşkî (ö. 1083 h.), *Kitâbu Ahsari-â-Muhtasarât fî-â-Fekhi alâ Mezhebi-â-İmâm Ahmed b. Hanbel*, Dâru'l-Besâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1416/1996, s. 269; Muhammed Ebû Zehra, *el-Ahvâl-â-Şakhsiyye*, Dâru'l-Fikr, Kahire (t.y.), s. 271; Erbay, s. 178.

²⁶⁶ Bakara Suresi, 2: 282; Âl-i İmrân Suresi, 3: 81; Nisâ Suresi, 4: 135; A'râf Suresi, 7: 173; Tevbe Suresi, 9: 102; Kıyame Suresi, 75: 14 ayetleri kişinin mesuliyetini itiraf etmesini emreden, kişinin kendisine karşı tanığı olduğunu vurgulayan ibareler taşımakta ve dolaylı olarak "ikrar" için dayanak olarak değerlendirilebilmektedir.

durumdur.²⁶⁷

İkrarın erkânı, sîga, ikrar eden, kendisi leyhine ikrarda bulunulan ve hakkında ikrarda bulunulan şeydir.²⁶⁸

İspat sürecinde kazf özel adıyla anmakta olduğumuz iftira çeşidi ve diğer iftira biçimleri için tek bir ikrarın yeterli olduğu belirtilmiştir.²⁶⁹ Zina davasında ikrara sayısının dört defa olması zaruretine ve bunun şahit sayısı ile ilişkili olduğu fikrine istinaden iki defa ikrarı zaruri görenler de bulunmaktadır.²⁷⁰

İkrardan dönmek, vaz geçmek hususunda ise İslâm hukukçuları farklı görüşler

²⁶⁷ Örneğin bir zina vakasında bir sahabinin ısrarlı ikrarına istinaden Hz Peygamber hüküm vermiştir. Bkz. Ebû Abdullah el-Asbahî el-Himyerî Mâlik b. Enes (ö. 179/795), *el-Muvatta*, Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, II, 819-820; Ebû Dâvûd, (Kitâbu'l-Hudûd, 24), IV, 588-589; İbn Mâce, (Kitâbu'l-Hudûd, 9), II, 854)

Mecelle'de ikrar, kişinin menfaatlerini tehdit eden, tehlikeye sokan biçimde yalan söylemesindeki ihtimal zayıflığı dikkate alınarak kesin bir delil olarak değerlendirilmiştir. "Kişi, ikrarı ile muâheze olunur." (Mecelle, Madde 79. Ayrıca Mecelle, Madde 74 ve 4 de bu konuda örnek gösterilebilir). Modern hukukun da ikrarı, delillerin başında görmese de katiyet ifade eden bir delil olarak nitelediğini söylemek mümkündür. (Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, Madde, 236) (bkz. Belgesay, s. 352.) İkrarın meşruiyeti net biçimde ortadaysa da, bir ispat vasıtası olarak ele alınması tartışılmıştır. Yukarıda da bahsi geçtiği üzere, bazıları, ikrarın olayı aydınlatan ve gerçekleşmesi ile ispatlanması gereken bir durumu ortadan kaldıran, ispat vasıtaları dışında var olan bir kurum olarak nitelemişlerdir (Bkz. Abdülaziz Bayındır, *İslam Muhakeme Hukuku, (Osmanlı Devri Uygulaması)*, İslami İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul 1986, s. 134; Fendoğlu, *İslam ve Osmanlı Anayasa Hukukunda Yargı* *Bağları*, s. 216; Belgesay, s. 353.) Biz de, ikrarın ispat sürecinde en doğru ve kesin ispat vasıtası olmadığı genel kabulünden hareketle ikrarın iddianın aydınlatılmasında son noktayı koyamayacağına inanmaktayız. Buna bağlı olarak da ikrar gerçekleşse dahi ispata hala gerek duyulacağına ve her halükarda ikrarın ispat vasıtaları içinde ele alınması gerektiğini düşünmekteyiz.

²⁶⁸ İbn Ma'cûz, s. 24.

İkrarın bir ispat vasıtası olmasıyla ilgili olarak bazı şartların varlığı zaruri görülmüştür. Bunlar:

- İkrarda bulunan kimsenin ceza ehliyeti taşıyor olması,
- İkrarın söz veya muteber bir yolla beyan edilmesi,
- İkrarın makul olması,
- İkrarın mahkeme huzurunda gerçekleşmesi,
- Sanıkların birden çok olması halinde ikrarın ait olduğu kişinin bilinmesi,
- İkrarın davaya konu olan iddiaya mutâbık olması,
- İkrarda bulunan kimsenin hür iradeye sahip olduğunun bilinmesidir

Bkz. es-Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 184; el-Kâsânî, VII, 213-223; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, V, 272; İbn Belbân, s. 269; Molla Hüsrev, II, 62-78. İkrarın, konuşma yeteneğini kaybetmiş bir kimse tarafından nasıl yapılabileceği veya yaptığı ikrarın muteberliği hususunda İslâm hukukçuları arasında fikir birliği bulunmamaktadır. eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 344; es-Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 98.

²⁶⁹ İbn Hazm, XII, 91; Molla Hüsrev, II, 62- 78; Behnesî, *el-Cerâim*, s. 177; Besyûnî, s. 1208; en-Nevâvî, s. 58.

²⁷⁰ el-Hillî, IV, 167.

öne sürmüşlerdir. Buna göre bazı İslâm hukukçuları, ikrardan vazgeçmenin, ikrar ile subut bulan hususlara tesir etmeyeceği, bu çerçevede ikrardan dönmenin anlam taşımadığı,²⁷¹ aksini savunan ve çoğunluğu oluşturan İslâm hukukçularına göre ise suçla çığnenen hakkın biçimine göre ikrardan vazgeçmenin dikkate alınabileceği mülâhaza edilmektedir.²⁷² Buna göre tümüyle Allah'ın haklarına konu olan had biçimlerinin, şüphelerin hadleri düşürmesi gerekçesiyle ikrardan rücu neticesinde düşmesi gerekmektedir.²⁷³ Şâfîiler ve Zeydîler, suçun birey hakkıyla ilişkisini öne sürerek ikrardan rücu etmenin kazf haddini düşürmeyeceğini belirtmektedirler.²⁷⁴ Hanefîler de diğer hadlere şüphe düşüreceğini belirtmekteyseler de, ikrardan rücunun, içinde birey hakkının da bulunması nedeniyle kazf haddinin infazını durduramayacağını savunur. Yani ikrardan dönmek, cezanın iptali için kabul edilemez.²⁷⁵ Bu konuda ayrıca cezayı hafifleten ve düşüren sebepler başlığı altında bilgiler sunulacaktır.

B. Şahitlerin Tanırlılığı

Esasen ceza hukukunun en ayrıntılı biçimde temas ettiği konuların başında gelen şahitlik hususu, kazf ve diğer iftira çeşitlerinin değerlendirilmesinde büyük öneme sahiptir.

İslâm hukuku, Kur'ân-ı Kerîm'deki ayetleri ve Hz. Peygamber'in söz ve

²⁷¹ İbn Hazm, VII, 103-105; es-Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 105.

²⁷² Sahnûn, VII, 2416; es-Serahsî, XVIII, 171; İbn Kudâme (Muvaḥḥakuddîn), *el-Mugnî*, V, 288; İbn Belbân, s. 370.

Merî hukukumuzda ikrar ve ikrardan rücu ile ilgili olarak şu maddeye yer verilmektedir: “Dava evrakında veya hakim huzurunda iki taraftan birinin veya vekilinin sebkedan ikrarı muteberdir. Ve mukir olan taraf aleyhine delil teşkil eder. Maddî bir hatadan neşet ettiği sabit olmadıkça ikrardan rücu olunamaz.” Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu (Kanun No 1086), Sekizinci Fasıl: Deliller Ve İkamesi, Birinci Kısım: Umumi Hükümler, Madde 236.

²⁷³ İbn Kudâme (Muvaḥḥakuddîn), *el-Mugnî*, V, 288.

²⁷⁴ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeḥ*, III, 737; el-Uneyşî, IV, 221.

²⁷⁵ es-Serahsî, IX, 105; el-Mergînânî, II, 383, 394 ve 402.

uygulamalarından hareketle şahitliğin meşruiyetini benimsemiştir.²⁷⁶ Kur’ân-ı Kerîm, kişilerin tanıklık yapmasının önemini belirtirken oldukça net ve emir içeren bir üslupla hassasiyet ortaya koymuştur:

“Ey iman edenler! Kendiniz, ana babanız ve en yakınlarınızın aleyhine de olsa Allah için şahitlik yaparak adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun. (Şahitlik ettikleriniz) zengin veya fakir de olsalar (adaletten ayrılmayın). Çünkü Allah ikisine de daha yakındır. (Onları sizden çok kayırır.) Öyle ise adaleti yerine getirmede nefsinize uymayın. Eğer (şahitlik ederken gerçeği) çarpıtırsanız veya (şahitlikten) çekinirseniz (bilin ki) şüphesiz Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.”²⁷⁷

İslâm hukukuna göre şehadet, hem gerçekleştirilmesini temin noktasında yargı, hem de doğruyu gizlememekle ilgili olarak şahısların üzerine bir vecibedir.²⁷⁸ Bunun en büyük dayanağı Kur’ân-ı Kerîm’deki ilgili ayetlerdir:

“...Bir de şahitliği gizlemeyin. Kim şahitliği gizlerse şüphesiz onun kalbi günahkârdır. Allah yaptıklarınızı hakkıyla bilendir.”²⁷⁹

²⁷⁶ Coulson, s. 125; Erbay, s. 62.

²⁷⁷ Nisâ Suresi, 4: 135.

İlgili ayetlerden bazıları şunlardır: Nisâ Suresi, 4: 15; Nur Suresi, 24: 6-8, 23-24.

Şu ayetlerde ise özellikle borçlar, aile ve miras hukukuyla ilgili konularda şahitlikle ilgili düzenleme ve uyarılara yer verilmiştir. Bakara Suresi, 2: 84 ve 282; Nisâ Suresi, 4: 135; Mâide Suresi, 5: 8 ve 106; Furkân Suresi, 25: 72; Meâric Suresi, 70: 33; Talâk Suresi, 65: 2.

Hiz. Peygamber’den şahitlik yapmayı özendirici, hatta çağrı gelmeksizin yargıya bildiklerini aktarmanın değerini ortaya koyan çok sayıda hadis rivayet edilmektedir. Örneğin bkz. Mâlik, (Kitâbu’l-Akdiye, 2), II, 720; et-Tirmizî, (Kitâbu’s-Şehâdât, 1), IV, 544-545. Kamuyu ilgilendiren ve sanığın tövbe ile pişmanlığını izhar ettiği durumlara ilişkin olarak şahidin mahkemeye davet edilmeden başvurusunun zaruret taşımadığına, hatta suçların yaygınlaşmaması bakımından şahidin çağrılmadıkça mahkemeye müracaatta bulunmamasının daha doğru olduğuna yönelik görüşlerin sunulduğunu bu vesileyle vurgulamalıyız. es-Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 38; İbnü’l-Hümâm, IV, 114. (Bu konudaki geniş çaplı bir tartışmahakkında bkz. Erbay, s. 61-63.)

²⁷⁸ Ahmed Mustafa el-Merâgî, *Tefsîru’l-Merâgî*, Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır 1946, III, 71; Behnesî, *Nazariyyetü’l-Kbât*, s. 18.

²⁷⁹ Bakara Suresi, 2: 283.

Diğer bir başka ayette şöyle buyrulmaktadır: “Ey iman edenler! Birinizin ölümü yaklaştığı zaman vasiyet sırasında aranızda şahitlik (edecek olanlar) sizden adaletli iki kişidir. Yahut; seferde olup da

İbn Abbâs'ın tanıklığı gizlemeyi büyük günahlar arasında andığı rivayet edilmektedir.²⁸⁰ Buna paralel olarak şehâdet, hem Allah hakkına, hem de bireylerin haklarına konu teşkil etmektedir.²⁸¹ Şahitlik yapmak, yeterli sayının tamamlanması için zaruri ise (olayı müşahade eden yeterli sayıdan fazla kimse yoksa), şahitlik yapmak kişi için farz-ı ayn, aksi halde her bir kimse için farz-ı kifâye hükmündedir.²⁸²

Kişinin yargı huzurunda gerekli sîgayı kullanarak bir hakkın tespiti, teslimi ve bir anlaşmazlığın aydınlatılmasına yönelik doğru haber vermesi anlamına gelen şahitlikte²⁸³ aklî olgunluk, olayın müşahade edilmesi ve zaptı, şahitliğin tahammülü; olayı bilip, muhafaza etmesi ve nihayet yetkili makamın önünde anlatması ise edâ biçiminde isimlendirilmektedir.²⁸⁴ Eda şartlarının başlıcaları temyiz gücü, akıl-bulûğ,

başınıza ölüm musibeti gelirse, sizin dışınızdan başka iki kişi şahitlik eder. Eğer şüphe ederseniz, onları namazdan sonra alıyorsunuz da Allah adına, “Akraba da olsa, şahitliğimizi hiçbir karşılığa değişmeyiz. Allah için yaptığımız şahitliği gizlemeyiz. Gizlediğimiz takdirde şüphesiz günahkârlardan oluruz” diye yemin ederler.” (Mâide Suresi, 5: 106)

²⁸⁰ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, III, 681.

²⁸¹ es-San'ânî, s. 814.

²⁸² Erbay, s. 71.

²⁸³ İbnü'l-Hümâm, VI, 2; eş-Şîrbînî, IV, 426; Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dımaşki İbn Âbidîn (ö. 1252/1836), *Redduâ-Muhtâr aleâd-Dürriâ-Muhtâr kerhu Tenvîriâ-Ebsâr*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1415/1994, VIII, 172; İbn Ma'cûz, s. 58 ve 87; Behnesî, *Nazariyyetüâ-İsbât*, s. 72.

Şahitlik Mecelle'de “bir kimsenin âhar kimesnede olan hakkını ispat için huzur-u hâkimde ve hasmeynin muvâcehelerinde şahadet lafzı ile yani şehadet ederim diye haber vermektir.” şeklinde tanımlanmıştır. (Mecelle, Madde 1684.)

Ceza muhakemesinde şahitlik, ayrıntılarıyla beraber anlaşılması ve aydınlatılması gereken dava konusu problemin meydana gelmesini müşahade etmiş kimsenin, davanın subutu hususunda yetkili makama bildiklerini beyan etmesidir. Bkz. Behnesî, *Nazariyyetüâ-İsbât*, s. 17-18; Erbay, s. 59. Davanın tarafı olmayan bir şahsın, dava konusunun aydınlanması ve isnadın subut bulması için müşahadeye dayanan bilgilerini yargının karşısında ifadesidir. Bkz. Erbay, s. 59.

İslâm hukuku, tanımında görme duyusuna oldukça ağırlık verdiği şahitliğin, yargı önünde gerçekleştirilmesi ve tarafların da bu esnada hazır bulunması gerekliliğinin altını çizmektedir. Bkz. Molla Hüsrev, II, 456.

Hiz. Peygamber'in şahitlik yapmak isteyen bir kişiye

إذا علمت مثل الشمس فاشهد

“eğer güneşin aydınlığı gibi gördüyse şahitlik et, yoksa kaçın” buyurduğu görülmektedir.

(Hakim, *el-Müstedrek*, IV, 98.)

²⁸⁴ el-Mergînânî, III, 116; İbnü'l-Hümâm, VI, 2, 10; Mustafa Cevat Akşit, *İslam Ceza Hukuku ve Kısani Esaslar*, Kültür Basın Yayın Birliği, (t.y.) (y.y.), s. 131.

Tahammül şartları, kişinin olayı kavrayacak olgun bir akla sahip bulunması ve görme(ancak her suç

hürriyet, adalet, (şahitlik edilen müslüman ise) müslüman olmaktır. Bu şartlara farklı başlıklar altında diğer hususların eklendiği görülmektedir.²⁸⁵ Bahsi geçen şartları,

için görme algısı aranmaz) ve müşahededir. (Bkz. İbn Âbidîn, VIII, 173.) Mecelle’de "dilsizin ve a’manın şehadetleri makbul değildir" ifadesine şahit olmaktayız. (Bkz. Mecelle, Madde 1686). Hanefiler, seslerin birbirine benzeşmesi sebebiyle sırf işitmeye dayalı bir müşahedenin mahzurlar taşıyacağı endişesini ifade eder. (Bkz. el-Mergînânî, III, 119.) Bu nedenle ister fiille gerçekleşsin (gasp gibi), ister sözle gerçekleşsin (kazf veya diğer iftiralar gibi) hem sözün veya fiilin, hem kişinin (söz/fiilin sahibi) şahit tarafından görülmesi gerektiğini savunur. (Bkz. İbn Âbidîn, VIII, 173.) Ancak Ebû Hanîfe’nin mecburiyet halinde sırf görmeye dayalı bir tanıklık hususunda âmânın tanıklığını da uygun bulmaktadır. (Bkz. el-Mergînânî, III, 120.)

Mâlikîler, Hanbelîler, İbâdîler fiille icrâ edilecek suçların görülmesi, sözle işlenen suçlarda ise işitilmesinin yeterli olacağını ileri sürmektedirler. [Bkz. el-Hırakî, 136; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, XII, 62, el-Kişnâvî, III, 162; Muhammed b. Yûsuf Attafeyyîş (ö. 1332/1914), *kerhu Kitâbi’l-Nîl ve Kifâi’l-Alîl*, Dâru’t-Türâsî’l-Arabî, Libya 1392/1972, XIII, 115.]

Şâfîîler, sözle işlenen bir suça âmâ olarak tanıklık eden bir kimsenin yalnız işitmeyle şahitlik yapamayacağını belirtmektedirler. Yine Şâfîîlere göre kişi, tanıklık ettiği olaydan sonra görme vasfını yitirmişse, hem aleyhinde hem lehinde beyanda bulunduğu kimseleri ayıredici özellikleri tanımlama gücüne sahip olmak zorundadır. İşitmenin zayıf bir müşahede vasfı olduğunu ön plana çıkaran Şâfîîler, fiille gerçekleşen suçlarda şahidin hem olay öncesinde hem de şahitlik görevini yerine getirinceye dek görme duyusunun sağlam olması gerektiğini düşünmektedirler. [Bkz. Şemsüddîn Muhammed b. Ebu’l-Abbâs Ahmed er-Ramlî el-Ensârî (ö. 1004 h.), *Nihâyetü’l-Muhtâc ilâ kerhiâ-Minhâc*, Dâru’l-Fikr, Beyrut 1404/1984, VIII, 316-317.]

²⁸⁵ Ebû Abdullah Muhammed b. İdrîs eş-Şâfîî (ö. 204/820), *Ahkâmü’l-Kurân*, Dâru İhyâi’l-Ulûm, Beyrut 1410/1990, s. 487-488; el-Hillî, IV, 126; İbn Belbân, s. 266; İbn Âbidîn, VIII, 174-175

Temyiz gücü, bir kimsenin makul surette hareket edebilme iktidarına malik olmasıdır. (Bkz. *THL*, s. 335.)

Mâlikî ve Hanbelî hukukçular bulûğa ermemiş kişilerin yaralama-cinayet suçu gibi belirli konularda şahitliklerinden istifade edilebileceğini benimsemektedirler. (Bkz. İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, XII, 28; el-Hillî, IV, 125; Desûkî, IV, 163-164.) Ahmed b. Hanbel’den rivayet edilen bir görüşe ve Mâlik’e göre yaralamalarda ve öldürmelerde çocukların birbirlerine karşı şahitlikleri kabul edilir. Ahmed b. Hanbel’den gelen diğer bir görüş ise on bir yaşına girmiş çocukların şahitliğinin benimsenmesidir. (Bkz. İbn Rüşd (el-Hafîd), II, 442-443; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, XII, 28; Bilmen, VIII, 167; Atar, s. 197; Cin-Akgündüz, I, 408.)

Şartlar arasında anılan “hürriyet”i, Şurayh, İbn Şübrûme, Ahmed b. Hanbel, Zâhirîler ve Caferîler, reddetmektedir. (Bkz. İbn Rüşd (el-Hafîd), II, 443; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, XII, 28; el-Hırakî, s. 136; İbn Âbidîn, VIII, 175; el-Hillî, IV, 125-127; İbn Ma’cûz, s. 103;).

Adalet şartı ise, fasığın şehadetinin reddi anlamında değerlendirilmektedir. (Bkz. Talâk, 65: 1 ayeti bu konudaki değerlendirmelerin ana dayanak noktasıdır. Ebû Alî el-Fadl b. el-Hasen et-Tabersî (ö. 548/1153), *Mecmeu’l-Beyân fî Tefsîr’l-Kurân*, Mektebetu Ayetullâhi’l-Uzmâ el-Mer’âşî en-Necefi, Kum 1403 h., IV, 126; İbn Rüşd (el-Hafîd), II, 442; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, XII, 29; el-Hırakî, s. 136; Attafeyyîş, XIII, 112; er-Ramlî, *Nihâye*, VIII, 302. Hak yememek, dengeyi korumak, itidale bağlı olmak, doğrudan ayrılmamak biçiminde sunabileceğimiz (Macid Haddûri, *İslâmî Adalet Kavramı*, Çev. Selahattin Ayaz, Umut Matbaası, İstanbul 1999, s. 26) kelime anlamından farklı olarak adalet, fıkıh literatüründe Allah’a itaat, doğruluk ve iyi hal anlamına gelmektedir. (Bkz. Ebû Abdullah Muhammed b. İdrîs (ö. 204/820), *er-Risâle* (İslâm Hukukunun Kaynakları), Çev. Abdülkadir Şener-İbrahim Çalışkan, TDVYM, Ankara 1996, s. 21; Haddûri, s. 186-188) Hanefilerde şahitliğin şartları sayı ve adalet olarak anılmaktadır. (Bkz. es-Serahsî, IX, 106) Mâlikîler ve İbâdîler, diğer fıkıh ekollerinin adalet vasfına getirdikleri tanım da dahil olmak üzere tüm şartları taşımanın genel ismini adalet olarak değerlendirmişlerdir. (Bkz. ed-Desûkî, IV, 146; el-Kişnâvî, III, 162; İbn Teymiyye, *el-Mecmû’at* XV, 357-358; Attafeyyîş, XIII, 118-119.)

Bu konuda

“Boşanan kadınlar iddetlerinin sonuna varınca onları güzelce tutun, yahut onlardan güzelce ayırılın. İçinizden iki âdil kimseyi şahit tutun. Şahitliği Allah için dosdoğru yapın. İşte bununla Allah’a ve ahiret gününe inanan kimselere öğüt verilmektedir. Kim Allah’a karşı gelmekten sakınırsa Allah ona

bir çıkış yolu açar.” (Talâk Suresi, 65: 2) ayeti ve

لا تجوز شهادة خائن ولا خائنة ولا محدود في الاسلام ولاذى غمر على اخيه

“Hâin erkek ve kadının, İslâm’da sınırlanmış kimsenin, kardeşine karşı kin ve haset duygularına sahip kişinin şahadeti makbul değildir.” hadisi (İbn Hanbel, II, 208) delil olarak gösterilmektedir.

Hakim gibi şahitlikte bulunan kimsenin de en azından şahadetine başvurulduğu anda âdil olarak nitelenebilir durumda olması zarureti (Haddûri, s. 189), sosyal dengenin ayakta durmasının garantilerinden biri olarak nitelenmiştir. Böylece, insanların şerefleri, toplumda adalet vasfından yoksun oldukları şeklinde damgalanan kişilerin insafına terk edilmemiştir. (Subhî Sâlih, *İslam Kurumları* Çev. İbrahim Sarıms, İsmat Matbaası, Ankara 1999, s. 285-286)

Mecelle’de şu ibare bulunmaktadır: “Şâhidin âdil olması şarttır. Âdil, hasenâtı seyyiâtına galip olan kimsedir. Binaenaleyh rakkas ve mashara gibi namus ve mürüvveti muhil hal ve hareketleri itiyad eden eşhasın ve kizb ile maruf olan kesianın şahadetleri makbul olmaz” (Mecelle, Madde 1705).

Bu konuda Hanefîlerin fâsık kimsenin şahadetinin kabul edilebileceğine dair bir görüşe sahip olduklarını görmekteyiz. (Bkz. el-Mergînânî, III, 117)

Diğer şart olarak zikredilen hususlar ise, dava konusu olayı şahitliğin edası esnasında biliyor olmak, müslüman ve erkek olmaktır. Bu koşul, hakimin duruşma esnasında davaya konu olayı yeterince hatırlayamadığına kanaat etmesi halinde şahitlik yapan kişinin şahitliğini reddetmesini ifade etmektedir. Özellikle Ebû Hanîfe tarafından savunulan bu şart ile ilgili olarak Ebû Yûsuf ve Muhammed eş-Şeybânî ise bu konuda, özellikle aradan uzun süre geçmesi gibi bir nedene bağlı olarak bazı detayları hatırlayamamasının şahidin reddedilmesine sebep olmayacağını ileri sürmüşlerdir. (Bkz. Erbay, s. 87.)]

Aleyhinde şahitlik edilenin müslüman olması halinde şahidin de müslüman olması zarureti ifade edilmiştir. Bkz. İbn Teymiyye, *Mecmûa*, XV, 352; er-Ramlî, VIII, 292; el-Hattâb, VIII, 161; İbn Belbân, 266; el-Hillî, IV, 126. (Zimmîlerin zimmîler üzerine şahadeti ve zimmîlerin vasiyet hususunda şahadetlerinin kabulü gibi konuya ilişkin tartışmalı noktalara temas etmeyi, tezimizin sınırlarını aşması endişesiyle uygun girmemekteyiz.)

Talâk Suresi, 65: 2 ve

“Ey iman edenler! Size bir fâsık bir haber getirirse, bilmeyerek bir topluluğa zarar verip yaptığınıza pişman olmamak için o haberin doğruluğunu araştırın.” (Hucurât Suresi, 9: 6)

Hadler ve kısasta kadınların şahadetinin kabul edilemeyeceği yönünde genel bir kanaat mevcuttur. Bu, kadınların şüphe taşıdığı yönünde bir tespitten kaynaklanmaktadır. (Muhammed eş-Şeybânî, *el-Câmiu’s-Sagîr*, s. 392; Ebû Abdullah Muhammed b. Nasr el-Mervezî (ö. 294/906), *Kitâbü’l-Ulemâ*, Âlemü’l-Kütüb, Beyrut 1406/1986, s. 283; es-Serahsî, *el-Mebsût*, XVII, 113; el-Kâsânî, VI, 270 veya 279; İbn Rüşd (el-Hafîd), *Bidâyetü’l-Müctehid*, II, 443; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Kâfî*, IV, 469; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 170; en-Nevevî, *el-Mecmûa*, XX, 261; İbnü’l-Murtezâ, V, 20-21; Molla Hüsrev, I, 392; el-Hattâb, VIII, 394; Şah Veliyullah Dihlevî (ö. 1176 h.), *İslam Dürûnce Rehberi (Hüccetullahiâ-Bâliga)*, Çev. Mehmet Erdoğan, İmaj İç ve Dış Ticaret, İstanbul 2003, II, 425; Attafeyyîş, XIII, 118-119; İbn Âbidîn, VIII, 190; Çalışkan, “İslâm Hukuku’nda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları”, s. 393; Ebû Abduh, s. 34)

Caferî hukukçuların bazıları bu maddeyi bir şart olarak zikretmemektedirler. (Örneğin bkz. el-Hillî, IV, 125-127.)

Ayrıca bazı hukukçuların, bunlara konuşma (veya konuşma yetisi yok ise şayet yazmak gibi bir yöntemle ifadesini açıkça beyan edebilme) şartını ekledikleri görülmektedir. (es-Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 268; el-Hillî, IV, 126; Dihlevî, II, 424; Belbân, s. 266.) Bu şart, Hanefî ve Hanbelîler tarafından ileri sürülmektedir.

Şâfiî ve Mâlikîlere göre ise, işaret yoluyla kendisini ifade etmesi kâfidir. (İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, XII, 64.) (Yine şahidin daha önce kazf suçu işlemesi nedeniyle mahdud olmaması gerekmektedir. Ayrıca mahdud olma, yani şahitlik yapamama durumu, bazı mezheplere göre tövbe ile kalkmaktaysa da diğer bazıları bunun ebediyen değişmeyeceğini savunmaktadır. Konu, ilgili bölümde ayrıntılı biçimde ele alınacaktır. (Sahnûn, VI, 1938; es-Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 271; en-Nevevî, *el-Mecmûa*, XX, 235; el-Hillî, II, 232.)

Özel olarak, şahidin tanıklığı esnasında uygun cümleyi sarfetmesi, şahidin ifadesinin dava konusuyla muvafık olması, şahitliğin yargı karşısında duruşma esnasında gerçekleştirilmiş de şartlardandır. (Bkz. Erbay, s. 96-98.)

Şahitlerin ifadelerini aynı mecliste sunmaları da bir şart olarak kabul edilmiştir. Fakat bunun zaruri

şahidin infaza kadar taşınması hususunun zarureti tartışılmıştır. Cumhurun ve Hanefilerden Ebû Yûsuf'un görüşü, mahkeme sonrasında şahitlerin bu şartları yitirmiş olmalarının, durumu değiştirmeyeceği yönündedir.²⁸⁶ İnfazın davanın bir parçası olduğunu belirten Ebû Yûsuf dışındaki Hanefiler, bu nedenle şahitlerin de infaza kadar kendisinden istenen şartları taşımayı sürdürmesinin gerektiğini savunmuşlardır.²⁸⁷

Kazf suçunun subut bulması için iki şahidin tanıklığı yeterlidir.²⁸⁸ Zina isnadında bahsi geçen dört şahidin, dört erkek şahit olması gerektiğine yönelik, Hanefî, Mâlikî, Şâfiî, Hanbelî, Zeydî ve İbâdî fıkıh ekollerinin fikir birliğine paralel olarak kazf suçunda şahitlerin, zina cürmünde bahsi geçen şahitlik şartlarını taşınması hususunda görüş sunulmuştur.²⁸⁹ Sanık ile şahitler arasında bir akrabalık, düşmanlık veya ithama sebebiyet veren bir durum olmaması gerekmektedir.²⁹⁰ Örneğin Hanefiler, babanın oğul ve oğlunun oğluna; oğlun, baba ve dedesine; eşlerin; köle ve efendinin birbirlerine şahitlik edemeyecekleri vurgulamış ve bu hususta anılanların menfaatleri arasındaki yakın ilişkinin altı çizilmişse de söz konusu akrabalığın

olmadığı görüşü de dile getirilmiştir. (Bkz. İbnü'l-Arabî, III, 1335. ez-Zemahşerî, II, 83; İbnü'l-Hümâm, IV, 210.)

²⁸⁶ Sahnûn, IV, 399 ve 413; el-Kâsânî, VII, 59.

²⁸⁷ es-Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 50, 114.

²⁸⁸ es-Serahsî, IX, 106; İbn Teymiyye, *Mecmûa*, XV, 352; eş-Şehîd es-Sânî, IX, 146; el-Uneyşî, IV, 224; eş-Şevkânî, IV, 341; Mugniyye, *Fethuâ-İnâm Caîfer es-Sâda*, V, 285; Behnesî, *el-Cerâim*, s. 173.

²⁸⁹ es-Semerkindî, III, 148; el-Mergînânî, III, 116; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mukniâ* s. 435; Şemsüddin Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeşî el-Mısırî el-Hanbelî (ö. 794/1392), *kerhuâ-Zerkeşî alâ Muhtasariâ-Hâkî fiâ-fâhi alâ Mezhebiâ-İnâm Ahmed b. Hanbel*, Mektebetü'l-Ubeykân, Riyad 1413/1993, VII, 301; el-Hattâb, VIII, 394; er-Ramlî, VIII, 311; Dihlevî, II, 410; İbnü'l-Murtezâ, V, 20-21; Attafeyyîş, XIII, 118-119. (Özellikle Nisâ Suresi'nin 15. ayetin ibaresinden hareketle bu yaklaşım hasıl olmaktadır.); Avdeh, s. 748.

²⁹⁰ el-Horasânî, *el-Müdevvenetüâ-Kübrâ*, II, 226; eş-Şirâzî, *el-Mühezzeb*, III, 698; İbn Rüşd (el-Hafîd), II, 443; el-Mergînânî, III, 121; el-Kişnâvî, III, 162; Şerefuddîn el-Huseyn b. Ahmed b. el-Huseyn b. Ahmed b. Alî b. Muhammed b. Süleyman b. Salih es-Seyyâğî el-Himî es-San'ânî (ö. 1221/1806), *Kitâbuâ-Ravdiâ-Nadîr kerhu Mecmûi Fâhiâ-Kebîr* (Zeydî), Dârü'l-Ceyl, Beyrut (t.y.), III, 421-423.

kapsamı üzerinde farklı görüşler sunulmuştur.²⁹¹ Şu kadarı var ki, görebildiğimiz kadarıyla akrabaların birbirlerine tümüyle şahitlik edemeyeceği yönünde bir görüş ortaya çıkmamıştır.²⁹²

Hadlerden kazf davalarında İslâm hukukçularının geneli, şahitlerin erkek olmasını zaruri görmüştür.²⁹³ Caferî ve Zâhirîler ise şahitlerin tümünün erkek olmasının gerekmediğini, şahitlerin bir veya bir kaçının erkek, geri kalanın bir erkeğe karşı iki kadın olmak üzere tamamlanabileceğini kabul etmektedirler.²⁹⁴ Elbette

²⁹¹ el-Mervezî, s. 282; el-Mergînânî, III, 121. İshâk ve Ebû Sevr, babanın oğul için şahitlik yapması dışında ve âdil olmaları kaydıyla bütün akrabalar arasında şahitlik meşruiyetini benimser. Ama Ömer b. Abdülazîz'in babası için oğla şahitlik hususunda cevaz verdiği rivayet edilmektedir. Bu konudaki tartışma hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. el-Mervezî, s. 281-282.

²⁹² Şahitliğe mani olan akrabalık ilişkisi ile ilgili olarak kişinin usûlü ve fîrûna, eşlere, efendi köle münasebetine işaret edilmektedir. Ancak bunlar üzerinde tartışma bulunmaktadır.

Mecelle'de konuyla ilgili aşağıdaki hükümleri görmekteyiz.

"ve kezalik şeriklerin mal-i şirkette yek diğeri lehine şahadetleri ve kefil bil-mâl olan kimsenin asil tarafından mekful-ün bihin eda olunduğuna şahadeti makbul olmaz, amma sair hususlarda yekdiğerine şahadetleri makbul olur" (Mecelle, Madde 1700.)

"dostun dosta şahadeti makbuldür. Fakat beynlerindeki dostluk yekdiğerinin malında tasarruf etme mertebesine varırsa ol halde yekdiğerinin lehine şahadetleri makbul olmaz" (Mecelle, Madde 1701)

Taraflardan birinin neseben veya sebeben usul ve fîrû ya da üçüncü dereceye kadar neseben veya kendisiyle sıhriyet bağı kalkmış olsa bile ikinci dereceye kadar sebeben civar hısımları ve aralarında evlatlık bağı bulunanlar için mer'î kanunumuz şahitlik sınırlaması getirilmiştir. (HUMK, 245/3.)

Düşmanlık ilişkisi ile ilgili olarak da Mecelle'deki ibare şöyledir:

"şahid ile meşhûdünaleyh beyninde adaveti dünyeviye olmamak şarttır. Adavet-i dünyeviye örf ile bilinir" (Mecelle, Madde 1702)

²⁹³ Muhammed b. İbrâhîm b. el-Münzir en-Neysâbü'rî (ö. 309/921), *el-İknâ'î* Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1418/1998, s. 425; Sahnûn, VI, 1936; eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 706; İbn Rüşd (el-Hafid), II, 443; el-Hırakî, s. 135-136; İbnü'l-Hümâm, IV, 210; Attafeyyîş, XIII, 117.

²⁹⁴ İbn Hazm, VIII, 477; el-Hillî, IV, 136 veya 152; eş-Şehîd es-Sânî, IX, 146.

Esasen kadının şahitliği, sadece İslâm hukuku tarafından ele alınmış bir mesele değildir. İslâm hukuku, bir şekilde kadının şahitliğinin kabul edip bununla ilgili sınırlamaların ve erkeklerin karşısında kadınların şahitliğinin ifade ettiği anlamı tartışırken, yakın geçmişe kadar batı, kadının şahitlik yapıp yapamayacağını zihninde çözememişti. Kadının şahitliğinin mahkumlarınki gibi meşru olmadığı yönündeki kanaatlere dair bir değerlendirme için bkz. Cesare Beccaria (ö. 1819), *Suçlar ve Cezalar yahut Benzeriyetin Mecellesi*, Çev. Muhittin Göklü, Güven Yayınevi, İstanbul (t.y.), s. 135-136.

İslâm hukuku, yukarıda andığımız gibi genel olarak kadının şahitliğinin meşruiyetini benimsemektedir. Özellikle mallarla ilgili konularda kadınların şahadetlerinin meşruiyeti üzerinde icmâ olduğu belirtilmektedir. (el-Mervezî, s. 283) Atâ' b. Ebû Rabah (ö. 114/732) ve Hammâd b. Ebû Süleymân (ö. 120/737) erkeklerle birlikte kadınların da şahitlik yapmasını uygun bulmaktadırlar. Hammâd, had ve kısas davalarında da bir erkek şahidin iki kadın şahitle muadil kılınabileceğini belirtirken, kadınlarla ilgili hususlarda bir erkeğe bir kadın şahidi eş tutan öğrencisi Ebû Hanîfe, had ve kısas davalarında şahitlerin erkek olmasının zaruretine vurguda bulunmaktadır. Hanbelîlerden de buna paralel bir görüş telaffuz edilmektedir. Ancak, had ve kısas davaları dışındaki davalarda bir erkek ve iki kadının şahitliğini muteber görürler. (Bkz. el-Mervezî, s. 283; es-Serahsî, IX, 114-115; el-Mergînânî, III, 115; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 171; Molla Hüsrev, I, 392; İbn Âbidîn, VIII, 190.)

şahitlerin tümünün erkek olmasını savunan görüşle ilgili tenkitler göz ardı edilemez. Zina ithamını içeren ve kazfle ilgili şahitlik konusunda tartışmaya da kaynaklık eden ayette geçen “منكم” (sizden)²⁹⁵ kelimesinin (kelimenin eril çoğul yapısının kullanılması sebebiyle) şahitlerin tümünü erkek biçiminde algılamaya yeterli bir gerekçe olmadığına, burada kullanılan eril ifadenin Kur’ân-ı Kerîm’in diğer pek çok

Mâlikîler, özellikle iftira olmak üzere, hadlerde, idama neden olan kısasta, boşanma ve nikah konularında meşru görmemektedirler. Yanlarında erkeklerle birlikte miras, mal konularında ise uygun bulmaktadırlar. Doğum ve benzeri konularda ve tabii olarak mallarla ilgili mevzularda şahitlik hakkını kabul ederler. [Mâlik, (Kitâbu'l-Akdiye, 4) II, 724; Sahnûn, VI, 1940-1941; İbn Rüşd (el-Hafid), II, 444-445.] Hatta aynı ekolde, kadının şahitliğinin meşru olduğu hususlara dair yüz kadının iki kadın gibi, iki kadının da bir erkek gibi değerlendirildiğine şahit olmaktadır. (el-Kişnâvî, III, 163.) el-Evzâî'nin de bu konuda Mâlik ile aynı hareket noktasında olduğu belirtilmektedir. (el-Mervezî, s. 283.)

Şâfiîler, kısas ve hadlerde kadının şهادetini benimsemez (eş-Şâfiî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, s. 474; eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, III, 703; Dihlevî, II, 425), ancak doğum ve süt emzirmekte kadının şهادeti meşru görür, hatta bazı Şâfiîlere göre zinada da meşrudur. (en-Nevevî, *el-Mecmû'â* XX, 261) Yine Şâfiîlerden İbnü'l-Münzir de, kadınların mal ve borçlarla ilgili hususlarda ikiye bir oranında şهادetlerinin makbul olduğunu belirtmektedir. (Bkz. İbnü'l-Münzir, *el-Iknâ'â* s. 428).

Zâhirîlerin de kadınların erkeklerle birlikte olmak kaydıyla şهادetlerini kabul ettikleri görülmektedir. (İbn Rüşd el-Hafid, *Bidâyetü'l-Müctehid*, II, 444-445). Bazı son dönem hukukçuları zina dışındaki alanların tümünde kadının şهادetinin meşruiyetinin altını çizmektedir. (Örneğin bkz. Haddûri, s. 189) Kadınların erkeklerin şahitlik yapabilecekleri her alanda şهادetlerinin makbul olduğu hususunun da ciddi bir taraftar kitlesi olduğunu görmekteyiz. [Örneğin bkz. el-Horasânî, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, II, 223; el-Mervezî, s. 283-284; Şemsüddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû Bekr b. Kayyım el-Cevziyye (ö. 751/1350), *İkâmü'l-Muvakkân an Rabbi'l-Âlemîn*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1418/1998, I, 102-103; Muhammed el-Gazâlî, *es-Sünnetü'l-Nebeviyye beyne Ehli'l-Feth ve Ehli'l-Hadis*, Dâru's-Surûk, Beyrut 1409/1989, s. 59-60.] Ata b. Rabah'ın da böyle düşündüğü rivayet edilmektedir. (el-Mervezî, s. 284)

İbâdîler, zina dışında her konuda kadınların şهادetlerinin benimsenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak İbâdîler içerisinde farklı görüşlerin varlığını da gözlemlemekteyiz. Kadınların süt emzirme, çocuk doğurma gibi belli konularda yalnız başına şahitliklerinin kabulü de bu meyanda zikredilmektedir. (el-Horasânî, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, II, 223 ve 230)

Hatta son dönemde konuyla ilgilenen bazı müelliflerin kısmen (borçlar hukukuna ait meseleler dışında) ya da tamamen şهادet hususunda bir erkeği bir kadınla eşit değerlendirdiklerine şahit olmaktadır. Hafızalarıyla ilgili sosyal durum ve imkanlarının gelişmesine paralel olarak ayette bahsi geçen illetin ortadan kalkmasıyla borçlanma da dahil her konuda kadınların erkeklerle eşit şahitlik hakkına sahip bulunacağı düşüncesine sahip olanlar için örneğin bkz. Fazlur Rahman, *Major Themes in the Quran*, Bibliotheca Islamica, Chicago 1982, s. 49; Amine Vedud-Muhsin, *Kur'ân ve Kadîn*, Çev. Nazife Şişman, Erkam Matbaacılık, İstanbul 1997, s. 147; Süleyman Ateş, *İslâmî Kadîn Hakları*, Bayrak Yayıncılık Matbaacılık, İstanbul 1996, s. 70-71.

Ayrıca yaşayan en eski ilâhî menşeli din olarak gördüğümüz Yahudiliğin hukuk sisteminde, ceza davalarında kadınların şahitliği katıyen kabullenilmediğini de belirtmemiz gerekmektedir. Hatta ceza ve medeni hukukla ilgili konularda kadınlar; köleler, çocuklar, tefeciler, kumarbazlar, sağır ve dilsizler gibi görülmüştür. (Bkz. Moshe Meiselman, *Jewish Woman in Jewish Law*, Newyork 1980; s. 73-80; Hirshichel Revel, “woman” maddesi, *The Universal Jewish Encyclopedia*, Newyork 1948, X, 565.)

Mecelle’de istisna durumu “Fakat erkeklerin ittlâı mümkün olmayan yerlerde yalnız hatunların mal hakkında şهادetleri kabul olur” şeklinde formüle edilmiştir. (Mecelle, Madde 1685/II)

²⁹⁵ Nûr Sûresi, 24: 4.

ayetinde anıldığı gibi kadınları da kapsadığının, nitekim borçlanmayla ilgili ayette bulunan “من رجالكم”²⁹⁶ gibi bir ilave açıklamaya burada yer verilmemesinin dikkate alınmasının altı çizilmektedir.²⁹⁷ Hz. Peygamber’in de kadının şahitliğini kesin ve net bir dille reddettiğine dair herkesin mutâbık kaldığı bir rivayet bulunmamaktadır.²⁹⁸

Ayrıca İslâm hukukçuları, gayri müslimlerin müslümanlar aleyhine şahitliklerini tasvip etmemektedirler.²⁹⁹ Bazı Mâlikîler, mecburi bir durum ortaya çıksa dahi kâfirin şهادetinin katıyen makbul olmadığını belirtmişlerdir.³⁰⁰ Mâlikîlerin karşısında yer alan diğer İslâm hukukçularının ise bu konuda tamamen örtüşen yaklaşımlara sahip olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Alî b. Ebû Tâlib, Atâ ve Şa’bî’nin, kâfirin ancak kendi dininden olanla ilgili şهادetini makbul gördüğü, yani yahudinin ancak yahudi, hristiyanın ancak hristiyan aleyhine tanıklığını benimsediği bildirilmektedir.³⁰¹ Ömer b. Abdülazîz, Şurayh, Nâfi’, Süfyân es-Sevrî, Hammâd, Hanefîler, Şâfiîler, bazı İbâdîler, bazı Mâlikîler ve Ahmed b. Hanbel ise, yahudi ve hristiyanların birbirlerinin velisi olabildiği gibi birbirlerinin aleyhine şahitlikte de bulunabileceğini savunmuşlardır.³⁰² Hatta İbâdîler, Ömer b. Abdülazîz, Şa’bî, Şurayh ve İbrâhîm en-Nehaî’ye göre hristiyanın mecusiye

²⁹⁶ Bakara Suresi, 2: 282.

²⁹⁷ İsmail Acar, “İslam Hukukunda Kadınların Şahitliği”, *İD*, Özkan Mat., Ankara 2003, Cilt 3, Sayı 2, s. 81-82.

²⁹⁸ el-Gazâlî (Muhammed), *es-Sünnetü’l-Nebeviyye beyne Ehli’l-Fâkh ve Ehli’l-Hadîs*, s. 59; Acar, s. 83-84.

²⁹⁹ eş-Şâfiî, *Ahkâmu’l-Kurân*, s. 488; Sahnûn, VI, 1936; el-Horasânî, *el-Müdevvenetü’l-Kübrâ*, II, 224; İbn Ma’cûz, s. 94; Aras, s. 263.

Bu konuda özellikle Bakara Suresi, 2: 282 ve Talâk Suresi, 65: 2 ayetleri bu konuda delil gösterilmektedir. Bkz. eş-Şâfiî, *Ahkâmu’l-Kurân*, s. 488.

³⁰⁰ Sahnûn, VI, 1936-1937. (Mâlikîler, seferde yanında başkaca kimse bulunmayan bir müslümanın vasiyetini nakletmek için bile olsa gayr-i müslimin şهادetini kabul etmez).

³⁰¹ İbn Kayyım el-Cevziyye, *et-Turuku’l-Hükmiyye fi’l-Siyâseti’l-kerâyye*, s. 158-159; İbn Ma’cûz, s. 95. Bazı İbâdîler de bu yönde görüş bildirmektedir. Bkz. el-Horasânî, *el-Müdevvenetü’l-Kübrâ*, II, 224.

³⁰² eş-Şâfiî, *el-Umm*, VI, 246; İbn Kayyım el-Cevziyye, *et-Turuku’l-Hükmiyye fi’l-Siyâseti’l-kerâyye*, s. 158-159; el-Hırakî, s. 136 (ehl-i kitabın vasiyet ve yolculuk konularından kendileri dışındakiler için de şهادette bulunabileceği belirtilmektedir); İbn Âbidîn, VIII, 188-189; Attafeyyîş, XIII, 113; İbn Ma’cûz, s. 95.

mecusinin hıristiyana şahitlikte bulunabileceğini ileri sürmüşlerdir.³⁰³ Buna ek olarak ez-Zührî, Ebû Hanîfe, gayri müslim vatandaş (zimmi)³⁰⁴ aleyhine İslam ülkesinde vatandaşlık statüsüyle değil, özel izinle bulunan gayr-i müslimin (müste'min)* şahitlik edemeyeceğini belirtmektedir.³⁰⁵

Yukarıda da belirttiğimiz gibi kişinin iftiraya konu olan iddiasını (kazf veya diğer iftira biçimlerinin tümü için geçerlidir) ortaya attığına dair iki kişinin şahadeti, yargılama süreci için yeterlidir.³⁰⁶ Bu durumda kişi ya iddiasını ispatlayacak ya da iftiradan mahkum olacaktır. Buna karşı kâzifin, kendisinin kazfte bulunmadığına dair ayrıca şahit getirmesi imkanı bulunmaktadır. Kezâ isnatta bulunan kişi, isnada maruz kalanın, davadan evvel isnadı doğruladığına dair en az iki şahit (iki erkek veya bir görüşe göre bir erkek iki kadın şahit) göstererek doğruluğunu ortaya koyabilir.³⁰⁷

Şahitlerin, iddiada bulunan kişinin ithamıyla ilgili zaman veya mekanını nitelemek hususunda ihtilafa düşmelerinin anlamı üzerinde İslâm hukukçuları farklı tavırlar sergilemişlerdir. Ebû Hanîfe ve Mâlikîler, şahitlerin zaman veya yer konusunda çelişen beyanlarda bulunmasının sözkonusu şahitlerin tanıklıklarını iptal etmeyeceğini, Ebû Yûsuf, Muhammed ve Hanbelîler ise, böyle bir durumun had

³⁰³ Attafeyyîş, XIII, 114; İbn Ma'cûz, s. 95.

³⁰⁴ İbn Manzûr, I, 1077; Şemsüddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû Bekr İbn Kayyım el-Cevziyye (ö. 751/1350), *Ahkâmü Ehli'z-Zimme*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut 1994, II, 475-476; Muhammed Hamidullah, *İslam Hukuku Etüdleri*, Çev. Kemal Kuşçu, Zafer Matbaası, İstanbul 1984, s. 158-159. Bazı Batılı bilim adamları "zimmi" adı verilen müessesenin Emeviler tarafından Doğu Roma'daki vatandaş olmayanların statüsünün İslâm toplumuna kazandırılmış biçimi olduğunu savunmaktadır. (Örneğin bkz. Coulson, s. 27.)

* Müste'min, müslüman bir devletin özel müsaadesiyle ikamet eden başka bir devletin vatandaşı olan veya aynı şekilde gayri müslim devlete müsaade ile giren müslüman kimselerin statüsünü ifade eden bir kavramdır. Bkz. Muhammed Hamidullah, *İslam'da Devlet İdaresi*, Çev. Kemal Kuşçu, Gaye Matbaası, Ankara 1979, sayfalar 314 ve 250-252; İbrahim Çalışkan, *İslâm Ceza Hukuku'nda Gayr'i Müslimlerin Statüsü*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara. 1986, s. 33.

³⁰⁵ Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî el-Hanefî (ö. 683/1284), *el-İhtiyâr li-Ta'âilâ-Muhtâr*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1395/1975, II, 149; Hamidullah, *İslam Hukuku Etüdleri*, s. 160.

³⁰⁶ el-Mevsilî, IV, 93; İbnü'l-Hümâm, V, 91; el-Hillî, IV, 167; eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 703; İbn Âbidîn, VI, 79-80.

³⁰⁷ Avdeh, s. 748-749.

cezasını düşüreceğini vurgulamışlardır.³⁰⁸ Buna paralel olarak bir kimsenin zina ettiği hususunda dört kişi şahitlikte bulunsa, ancak bu şahitlerden ikisi suçun gerçekleştiği yerle ilgili olarak farklı bir yer, diğerleri başka bir yerden söz etse Hanefilere göre kazf haddi uygulanmaz. Ancak Hanbelîler ve Hanefîlerden Züfer, kazf cezası verilmesi gerektiğini savunmaktadır.³⁰⁹

C. Yemin

İddiayı ispatlamak zorunda kalan tarafın başka delillerle ispat imkanı bulamaması halinde suçlama yönelttiği tarafa yemin teklif etmesi söz konusu olmaktadır. İslâm hukuku bu yemin teklifini, ispat külfetinin muhatabı olmayan tarafa yöneltmektedir.³¹⁰ Bu durumda yemin teklif edilen ya usulüne uygun şekilde yeminini gerçekleştirecek ya da yeminden imtina edecektir. İmtina, zımnî ikrar olarak değerlendirilebilir ve iddianın doğruluğuna hükmedilmesi neticesini ortaya

³⁰⁸ Sahnûn, VII, 2421; es-Serahsî, IX, 108; Molla Hüsrev, II, 70; el-Hırakî, s. 138; ed-Desûkî, IV, 290; (Örneğin zina iftirasında dört şahit arasında yaşanacak böyle bir ihtilaf zina haddini düşürmektedir. Bkz. eş-Şeybânî, *el-Câmiu's-Sagîr*, s. 282)

³⁰⁹ el-Hırakî, s. 138; ed-Debûsî, s. 82-83.

³¹⁰ eş-Şirâzî, *el-Mühezzebe*, III, 618; el-Mergînânî, III, 154; el-Hırakî, s. 139; Dihlevî, II, 423; el-Kişnâvî, III, 180; el-Hîmî, III, 423.

Yemin, kişinin verdiği sözü temin veya sözünün doğruluğunu kanıtlamak amacıyla kanun ile belirlenmiş ibareleri sarfetmesi ve –gerekiyorsa- hareketleri yapması anlamına gelmektedir. (Bkz. *THL*, “yemin” Maddesi, s. 363; Bedevî, s. 126.)

Yeminin edası, sözün mübalağasız, gerçek olduğunu tasdik etmektir. İslâm hukukunun, yemin anlayışında, and içmenin Allah üzerine yapılması zaruretinin altını çizdiğini belirtmeliyiz. Böylece, kişi, iddiasına Allah’ı şahit göstermiş olmaktadır. (Bkz. Şakir Ansay, “Mahkemelerimizde Yemin”, *AÜHF*, Cilt 11, Sayı 3-4, Yıl 1954, s. 115; Erbay, s. 244.) Yeminin, Nöşatel Kanununa göre “sözüm doğrudur” şeklinde éAllah ve namus” anılarak, daha sonra tekrar düzenlenmişse de 1898 tadilatı sonrasında Alman kanununda “her şeyi bilen, her şeye kâdir olan Allah adına”, mer’î hukuk sistemimizde mahkeme huzurunda ve açıkça “Allah ve namus üzerine” yapılmasının benimsendiğini görmekteyiz. Türk Hukuk Usulü Muhakeme Kanunu, Madde 339. (Bkz. Ansay, “Mahkemelerimizde Yemin”, s. 115; Belgesay, s. 359.)

Anayasa Hukukunda, Cumhurbaşkanı ve milletvekillerinin “namusum üzerine söz veririm” biçiminde yemin etmeleri (TC Anayasası, Maddeler 16, 38),

Hukuk Muhakeme Usulünde, tarafların ve tanıkların “Allahım ve namusum üzerine yemin ederim” olarak yeminde bulunmaları (*HMUK*, Madde 339),

Ceza Muhakeme Usulü’nde, şahitlerin “namusum ve vicdanım üzerine dosdoğru söylediğime yemin ederim”, bilirkişilerin ise “vicdanım üzerine yemin ederim” şeklinde yeminlerini ifade etmeleri gerektiği belirtilmiştir. (*THL*, s. 363.)

çıkabilir.³¹¹

İslâm hukukunda, esasen davayı inkâr edene yüklenen yeminin, duruma göre hem şahit, hem davacı, hem de davalı için söz konusu olabildiğini gözlemlemekteyiz.³¹² Bunun dışında yeminin reddedilmesi (iâde) gibi bir durumun yaşanması ihtimali daha vardır ki bu, herhangi bir başka delil olmaksızın yöneltilen bir iddia ile ilgili olarak davalının yeminden kaçınmayıp, önce davacının yemin etmesini istemesidir. Bu çerçevede davacının yeminden kaçınması davanın reddi için yeterli olacaktır.³¹³

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, ispat külfetine muhatap olmayan tarafa, davalıya yönelikse de, yemin, davacı için de şahitler için de söz konusu bir kavramdır. Bu nedenle, davacı, şahitler ve davalı için yemin konusuna ayrı ayrı temas edeceğiz.

1. Davacî'nin Yemini

Davacıya yemin teklifinin en önemli biçiminin “yeminin davacıya reddi” olduğuna inanmaktayız. Nitekim İslâm hukuku, muhakeme usulünde davacının iddiasını delillerle ispatlamak noktasında yetersiz kalması halinde -her ne kadar yemin külfetini davalıya yüklüyorsa da- davalının kendi yemini öncesinde davacının yemin etmesini isteme hakkını benimser.³¹⁴

Bu konudaki en çarpıcı numunelerden biri, kocanın karısına kazfte bulunması

³¹¹ el-Mergînânî, III, 154.; Belgesay, s. 359.

Şu durumlarda kesinlikle yemin verilemez:

- Esas iddianın ispatlanması ile ilişkisi olmayan bir olay veya konu hakkında,
- Mahkeme tarafından ispatlanmış kabul edilen bir hususta,
- Takdire bağlı, güzellik, iyilik, kötülük gibi mevzularda,
- Kişiye, kendisine ait olmayan bir eylem hakkında (Bkz. Erbay, s. 245-246.)

³¹² eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, III, 620-621; el-Kişnâvî, III, 180.

³¹³ es-San'ânî, s. 824; el-Kişnâvî, III, 180.

³¹⁴ el-Kişnâvî, III, 180..

etrafında gelişen hukukî süreçte ortaya çıkmaktadır. Buna göre, aralarında evlilik bağı bulunan kimseler arasında yaşanan zina isnadında, iddiasını şahitlerle ispatlayamayıp kâzif durumuna düşen iddia sahibi (davacı) kocaya, hakim, yemin teklif etmekte ve özel olarak liân adını verdiğimiz hukukî kurum, eşin yemini ile çerçevelenmiş olmaktadır.³¹⁵

Yine davacıya yemin teklifinin meşruiyeti ile ilgili olarak Hz. Peygamber'in uygulamasından hareketle, Şâfiî, Hanbelî, Zâhirî, Caferî, Zeydî ve bazı Malikî hukukçular tarafından, şikayete bağlı suçlarda tek şahit ve davacının yemini ile hakimin davacı lehine karar verebileceği savunulmaktadır. Bu görüşe, Hanefiler ve Zeyd b. Alî muhalefet etmektedir.³¹⁶ Mâlik, bu hususun mallarla ilgili konularda meşru olduğunu, hadlerde, evlenme ve boşanmada, kölenin hürriyetine kavuşturulmasında, hırsızlıkta ve özellikle de iftirada geçersizliğini belirtmiştir. Bu çerçevede kölenin hürriyetine kavuşturulması meselesinin de bu çerçevede mallarla ilgili olmadığını delillerle ortaya koymuştur. İki şahidin varlığı konusunda ısrarcı davranan Hanefiler bu görüşe katılmamaktadırlar.³¹⁷

Ayrıca İslâm hukuku, fâili meçhul cinayetlerde çalıştırdığı kasâme müessesesinde davacının yemin etmesini öngörmektedir.³¹⁸

Bu hususta bazı İslâm hukukçularının, şahit yeter sayısı hasıl olsa dahi davacıya yine de yemin teklif edilmesinin zarureti inandıklarını ve şahitlerin

³¹⁵ el-Hırakî, s. 97-98; İbnü'l-Hümâm, IV, 111. Kazf cezasını düşüren sebepler arasında "liân"a ayrıca yer verilecektir.

³¹⁶ Mâlik, (Kitâbu'l-Akdiye, 4), II, 722 ve 724-725; İbn Hazm, VIII, 444; eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, III, 621-622, 666, 709; Ebû'l-Velîd İbn Rüşd (el-Cedd) el-Kurtubî (ö. 520 h.), *el-Beyân ve't-Tahsîl*, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1988, XVI, 271; İbnü'l-Murtezâ, IV, 404; Dihlevî, II, 425; es-San'ânî, s. 819.

³¹⁷ Mâlik, (Kitâbu'l-Akdiye, 4), II, 722; el-Kâsânî, VI, 225.

³¹⁸ el-Hırakî, s. 111; İbn Rüşd (el-Hafîd), II, 408. Buna göre davaya bakan hakim, yemin teklifine, davacı konumunda bulunan maktul yakınlarından başlayacaktır.

beyanlarının davacının yemini ile kıymet taşıyacağını vurguladıklarını da anmalıyız.³¹⁹ Hatta bu konuda Şâfiîler, kazfe konu olan hakkın daha ziyade birey hakkı olduğunu benimseyerek, davalıya yemin teklifi karşısında imtina etmesini ikrar benzeri bir davranış olarak değerlendirmişlerdir.³²⁰

2. Şahitlerin Yemini

İftira suçunda şahitlikle ilgili konulara yukarıda temas etmişsek de şahide yemin teklifi konusuna kısaca değinmekte yarar görmekteyiz.

Bazı İslâm hukukçuları, şahitlik yapan kimsenin şهادeti esnasında yemin etmiş gibi olduğunu savunmakta ve bu düşünceyle şahidin ayrıca yeminine gerek olmadığını ileri sürmekteyse de, diğer bazı hukukçular özellikle Hz. Ali'nin anılan çerçevede şahitlerden yemin alma uygulamasını kabul etmektedir. Buna göre şahitlerin ifadelerinde hakikati beyan edeceklerine dair yemin etmesinin zarureti vurgulanmaktadır.³²¹

3. Davalânın Yemini

İslâm hukuku, muhakeme usulünde, yukarıda da bahsettiğimiz üzere ispatı öncelikli olarak davacının, yemini ise davalının omuzlarına yüklemiştir.³²² Bu konuda İslâm hukukunun özellikle Hz. Peygamber'in uygulamalarından kaynak

³¹⁹ İbn Ebû Leylâ, Şurayh, Nehaî, Şa'bî bu görüşte olduğu bildirilmektedir. İbn Rüşd (el-Hafîd), *Bidayetü'l-Müctehid*, II, 501.

³²⁰ Ebû İbrâhîm İsmâîl b. Yahyâ b. İsmâîl el-Müzenî (ö. 264/878), *Muhtasarü'l-Müzenî (el-Umm ile birlikte)*, Matbaatü'l-Kübrâ'l-Emîriyye, Mısır 1321 h., V, 168; eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 622.

³²¹ Erbay, s. 251-252. Mecelle'de de aleyhine şahitlik yapılan kimse veya hakimin talep etmesi halinde yemin teklifine başvurulabileceği hükme bağlanmıştır. (Mecelle, Madde 1727)

Biz de Hakimin veya aleyhine şahitlikte bulunulan kimsenin talebiyle şahide yemin teklifinin, hatta şahitlere -günümüzde çeşitli ülkelerin uygulamalarında olduğu gibi- tanıklık yapmadan evvel yemin ettirmenin bir teâmül haline getirilmesinin İslâm hukukunun ruhuna aykırı olmadığına inanmaktayız.

³²² eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 618; el-Mergînânî, III, 154; Dihlevî, II, 423; el-Kişnâvî, III, 180; el-Hırakî, s. 139; el-Hîmî, III, 423.

bulan yaklaşımı son derece açıktır.³²³ Anılan durumun tabii neticesi olarak yeminden imtina, hem davalı, hem de -yemin teklif edilen kişi konumundaysa- davacı için ikrar anlamında bir ispat vasıtası olarak ele alınmaktadır. Ancak kamu davalarında delil yetersizliği durumunda sanığın yemin etmeyip susması, ikrar değerine sahip bir durum biçiminde değerlendirilmez. Bu çerçevede, farklı anlam ve değerler ifade etmesi nedeniyle davalının yeminini kazf dışındaki had davalarında davalının yemini, kazf dışındaki iftira ve diğer tazir davalarında davalının yemini ve kazf davaları ve kısas davalarında davalının yemini biçiminde üç ayrı kısımda tahlil edebiliriz.³²⁴

a. Kazf Dışındaki Had Davalarında Davalının Yemini

Suçu inkar eden sanığın, yemin teklifine olumsuz yanıt vermesi, zımnen ikrar anlamına gelmektedir. Bununla beraber, açık bir ikrar olarak kabul edilemeyeceğinden ötürü bir şüphe ortaya çıkacaktır. Bu da had cezasının uygulanmasını imkansız hale getirmektedir. Buna paralel olarak kazf dışındaki Allah hakkı (kamu hakkı) söz konusu olan had davalarında³²⁵, şüphenin had cezasını düşüreceği ilkesinden hareketle, suçunu inkar eden sanığa ayrıca yemin teklifinde

³²³ Örneğin bkz. et-Tirmizî, (Kitâbu'l-Ahkâm, 12-13), III, 625-627; İbn Mâce, (Kitâbu'l-Ahkâm, 7), II, 778.

³²⁴ Erbay, s. 248-251.

³²⁵ İçki içme, zina, hırsızlık, gasp, yol kesme, irtidâd, isyan.

“Hadler” Allah Teâlâ tarafından doğrudan belirlenmiş, tebdili mümkün olmayan, kat’î cezalarının genel adıdır. İslâm hukuku eserlerinin genelinde had suçları olarak içki içme, zina, kazf, hırsızlık, gasp, yol kesme, irtidâd, isyan suçları zikredilmekteyse de irtidâd, içki içmek, bagy (isyan)’a hadler arasında yer vermeyenlere de şahit olmaktadır. (Örneğin bkz. Carra de Vaux, “had” Maddesi, *İslâm Ansiklopedisi*, MB, İstanbul 1988, V (I), 41; Maydani, s. 64. Batılı bilim adamı Coulson’un da hadler içinde yol kesme ve isyana yer vermediği görülmektedir. (Bkz. Coulson, s. 124.) Yine bazı İslâm hukukçuları yol kesme suçunu genel anlamıyla hırsızlığın içinde değerlendirmişler ve ayrıca bir başlık olarak zikretmemişlerdir. (Bkz. ez-Zuhaylî, *el-Fâhuâ-İlâmî ve Edilletüh*, VII, 5277.)

bulunulamayacağı üzerinde İslâm hukukçularının mutâbakatına şahit olmaktadır.³²⁶

b. Kazf Dâvâsındaki İftiralar Davalânın Yemini

Şüpheyile dava seyrinin değişmesi mümkünse de tazir cezalarının düşmeyeceği kabulünden hareketle Mâlikîler dışındaki hukukçular, kazf dışındaki iftiralar ve diğer tazir davalarında sanığa yemin teklif edilebileceğini savunurlar. Bu durumda, tazire konu olan iftira suçları için Mâlikî ve Hanbelîlerin bir görüşünü savunanlar dışındaki hukukçulara göre davalıya yemin teklif edilebilir ve davalının yeminden imtinası ikrara benzer biçimde değerlendirilerek buna göre hüküm tesis edilir.³²⁷

c. Kazf Davalarında Davalânın Yemini

Kıyas ve tezimizin muhtelif yerlerinde belirttiğimiz gibi bünyesinde Allah hakkı ve birey hakkının birlikte bulunduğunu düşündüğümüz kazf davalarında davalının yemini yukarıda bahsi geçenlerden farklı bir durum arz etmektedir.

Kıyas ve müessir fiillerle ilgili davalarda birey hakkının önceliği yargısından hareket eden Şâfiî hukukçular, davacının iddiasını diğer ispat vasıtalarıyla ispatlayamaması halinde davalıya yemin teklif edebileceğini, davalının yeminden imtinanın ise ikrar gibi değerlendirileceğini savunur.³²⁸ Aynı çizgideki Zeydîlere göre, kâzif talep ederse, makzûf, zina etmediğine dair yemin etmedikçe kâzife had vurulamaz.³²⁹ Aynı çerçevede Ebû Hanîfe, kasıtlı adam öldüren kişiye yemin teklif edilebileceğini, yeminden kaçınması halinde ise yemin etmek veya ikrarda bulunmaktan birisini tercih edene dek hapsini; taammüden yaralama suçlarında ise –

³²⁶ İbn Kudâme (Muvaḥḥakuddîn), *el-Muḡnî*, X, 229; İbn Ferhûn, I, 196; İbnü'l-Murtezâ, IV, 405.

³²⁷ İbn Kayyım el-Cevziyye, *et-Turukûḥ-Hükmiyye fîḥ-Siyâsetiḥ-kerâmiyye*, s. 108.

³²⁸ eş-Şâfiî, *el-Umm*, VI, 14-15.

³²⁹ el-Uneyisî, IV; 226.

işlenilen suçun sınırlarını aşmamak üzere kısas davası açılmışsa³³⁰- kısas uygulanmasını öngörür.³³¹ Ebû Yûsuf ve Muhammed eş-Şeybânî ise benzeri bir hareket noktasına sahip olmakla beraber, hakimın diyet ve erş şeklinde tazminata karar vermesi gerektiğini savunur.³³² Hanbelîler ise yemin teklif edilen davalının yeminden kaçınmasının sadece ceza davalarında mâlî sonuçları açısından hüküm için anlam taşıdığını ifade etmektedirler.³³³ Burada diğer hukukçulardan farklı bir yöntem benimseyen Mâlikîler, hem had, hem tazir ceza davalarında davalıya yemin teklif edilemeyeceğini, yeminden kaçınma üzerine de hüküm kurulamayacağını belirtmektedir.³³⁴

İslâm hukukçuları arasında yaşanan “kazf suçunda korunan hukukî menfaat, Allah’ın hakkı mıdır, bireyin hakkı mıdır?”, “ikisi de varsa Allah hakkının mı birey hakkının mı daha ön planda olduğu” tartışması diğer konuların yanı sıra kazf davalarının usulüyle ilgili farklı yaklaşımların oluşmasına da sebebiyet vermektedir.

Hanefî hukuk ekolü, her iki hakkın da bünyesinde bulunduğunu düşündüğü kazf davalarında Allah hakkının öncelikli olduğunu savunmaktadır.³³⁵ Buna göre davalıya yemin teklifi mümkünse de, yemin etmeyen davalının imtinaından dolayı cezalandırılmayacağı ileri sürülmektedirler.³³⁶ Kazf davasında Hanefîlere göre, itham edilene “zina yapmadıysan yemin et” gibi bir teklifte bulunulamayacağı gibi, yeminden imtina üzerine –hadlerin şüphelerle düşeceği ilkesine göre”- had cezası

³³⁰ Erbay, s. 249.

³³¹ es-Serahsî, *el-Mebsût*, XII, 116..

³³² es-Serahsî, *el-Mebsût*, XII, 116..

³³³ İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 229.

³³⁴ İbn Ferhûn, I, 196. Mâlikîlerin bu tutumu günümüz ceza muhakemesi hukukundaki uygulamayla benzerlik taşımaktadır.

³³⁵ es-Semerikandî, III, 147; es-Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 109; el-Kâsânî, VII, 56-57; el-Beydâvî, *el-Gâyetü’l-Kusvâ fî Dirâyetihî*-Fetvâ, II, 927.

³³⁶ el-Kâsânî, VII, 52.

hükmü verilemez.³³⁷ Bu, Hanefilerin, yeminden kaçınmak üzerine hüküm bina etmedikleri anlamına da gelmemektedir. Çünkü Hanefiler, yeminden kaçınan sanığa had verilemeyeceğini ama tazir cezasına hükmedilebileceğini düşünmektedir.³³⁸

Mâlikî ve Hanbelî fukahâ, kazf davasının yemin dışındaki vasıtalar ile ispat edilmesi düşüncesinden hareketle davalıya zaten yemin teklif edilmemesi gerektiği görüşündedir.³³⁹

Şâfîler, isnatta bulunanın elinde başka bir delil bulunmaması durumunda isnada muhatap kimseye yemin teklif etmesinin meşruiyetini benimser ki yeminden kaçınmak iddiayı doğrulamış olmaktadır.³⁴⁰ Zeydîler de aynı yönde görüş sunmaktadır.³⁴¹ Buna göre Şâfîî, had davalarında kul hakkının hakim olduğu düşüncesinden hareketle, sadece kazf için iki tarafın da birbirine yemin teklif edebilmesini kabul etmektedir. Kazf davasında kul hakkının ön planda olduğunu savunan bazı Hanefîler de davalıya yemin teklifini uygun bulmaktadırlar.³⁴²

D. Diğ er İspat Vasıtalarē

İslâm hukukunda diğ er ispat vasıtaları karîne, emâre, yazılı belgeler, bilirkışı mütalaası, keşif, hakim in şahsi bilgisi, kasâme olarak sıralanabilir.³⁴³

Bir hakikatin varlığını gösteren belirti anlamına gelen karîne³⁴⁴, mevcut ve

³³⁷ İbn Âbidîn, VI, 80.

³³⁸ el-Kâsânî, VII, 52.

³³⁹ ed-Desûkî, IV, 178, 308.

³⁴⁰ eş-Şirâzî, *el-Mühezzebe*, III, 619-620; İbn Kudâme (Muvaffâkuddîn), *el-Mugnî*, X, 229; İbnü'l-Murtezâ, V, 165.

³⁴¹ el-Uneyisî, IV, 226.

³⁴² el-Kâsânî, VII, 52; Avdeh, s. 749-750; Erbay, s. 250.

³⁴³ İbn Ma'cûz, s. 17-18; Behnesî, *Nazariyyetü'l-İsbât fî'l-Fukahâ-Cinâiyyi'l-İklâmî*, s. 17.

³⁴⁴ Şafak, *Hukuk Terimleri Sözlüğü*, “karine” Maddesi, s. 253; *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*, “karine” Maddesi, II, 1221;;

malum olan bir duruma dayanarak, bilinmeyen bir durumun varlığını kuvvetle farz ya da kabul etmektir.³⁴⁵ Emâre ise başlı başına bir delil kuvvetinde olmamakla beraber iddiaya konu maddî problemi aydınlatmayı sağlayacak suç mahalli veya sanık, tanık ve diğer kişiler üzerinde bulunan maddî delil ve ortaya konmuş olan davranışları ifade etmektedir.³⁴⁶

Örneğin kişinin kullandığı ibare, sözün teâmülî örfe göre açıkça zina isnadı şeklinde anlaşılmaktaysa, ispat zarureti hasıl olmakta, ispat edememesi halinde had cezası gündeme gelmektedir.³⁴⁷ Yine mülâanede hakime başvurulması sürecinde kişinin eşi hakkında iddiasını, karîne ve emârelere dayandırması üzerine hakimın hadde hükmetmemekle beraber karara ulaşması bu konuda farklı bir örnek olarak düşünülebilir.³⁴⁸

Yazılı belge, hukuk için bir ispat vasıtasıdır. İslâm hukuku da bu durumu kabul

³⁴⁵ Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *Türk Medeni Hukuku*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1948, I, 40; *THL*, “karîne” Maddesi, s. 192. Karîne, başka bir delil bulunmadığında tek başına bağımsız bir delil sayılırken başka delillerin çatışması durumunda, karîne tercih edici bir delil konumu üstlenmektedir.

³⁴⁶ *THL*, “emare” Maddesi, s. 83; Falaturi-May, s. 66; Erbay, s. 218.

Karîne olaydan çıkarılan bir kural, akıl yürütme sürecinde somut bir olay veya eser olarak değerlendirilirken, emâre, kuralın dayandığı bir olaydır. (Bkz. Erbay, s. 219.) Karîne ve emâre, Kur’ân-ı Kerîm tarafından meşruiyeti belirtilmiş ispat vasıtalarıdır. Hz. Süleyman’ın iki davalı arasında hüküm verirken yaptığı değerlendirmeler (bkz. Enbiyâ Suresi, 21: 78-79), kardeşleri tarafından Hz. Yusuf’un kanlı gömleğinin getirilmesi sonrasında Hz. Yakup’un gömleğin aynı zamanda parçalanmış ve yırtılmış olması gerektiğini belirterek iddiaya inanmaması (bkz. Yûsuf Suresi, 12: 18.), veya Hz. Yûsuf’un hizmet ettiği evin hanımına saldırması suçlaması çerçevesinde gömleğin önden mi arkadan mı yırtılmış olduğu durumunun davanın neticesini belirlemesi (bkz. Yûsuf Suresi, 12: 26-28) özellikle karîne olmak üzere bahsi geçen ispat vasıtalarının meşruiyeti ile ilgili Kur’ân-ı Kerîm’de rastlanabilecek örneklerdendir. Hz. Peygamber’in düşmanı öldüren kişiyi tespiti esnasında kılıçtaki kanlar üzerine değerlendirme yapması (bkz. Ebû Cehil’in öldürülmesi olayında Hz. Peygamber’in davranış modeli bu konuda örnektir. İbn Kayyım el-Cevziyye, *et-Turukuâ-Hükmiyye fiâ-Siyâsetiâ-kerâyye*, s. 11) Hz. Ömer’in ağzı içki kokan kişiye içki içme haddi, evli olmadan hamile kalan bir kadına zina haddi uygulaması bu konuda örnek olarak verilebilir. (İbn Kayyım el-Cevziyye, *et-Turukuâ-Hükmiyye fiâ-Siyâsetiâ-kerâyye*, s. 6.) Ancak evli olmadan hamile kalan kadınla ilgili durumda diğer şart ve beyanlar, hükme elbette tesir edecektir. Nitekim, Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî hukukçular, emâre ve karînelerle zina haddine karar verilemeyeceğini, kadının tecavüze uğramış olabileceğini, buna dayanarak suçun irâdililiğin şüphe taşıyacağını belirtmişlerdir. (Bkz. ez-Zuhaylî, *Usûl*, s. 217)

³⁴⁷ Alîş, IX, 286.

³⁴⁸ İbn Kayyım el-Cevziyye, *et-Turukuâ-Hükmiyye fiâ-Siyâsetiâ-kerâyye*, s. 22.

etmektedir. Ancak, belgenin kişiye aidiyetinin kesin biçimde belirlenmesindeki zorluklar, bu ispat vasıtasının hakimi karara götürecektir bir delil şeklinde değerlendirilmesine neden olmuştur.³⁴⁹ Ancak günümüz şartları, yazılı belgeler üzerinde daha güçlü ve isabetli tespitler yapılabilmesini sağlayacak teknolojik imkanlara sahiptir. Dolayısıyla film, fotoğraf, elektronik posta, kısa mesaj vb. gibi sıhhati ve aidiyeti hususu aydınlatılmış yazılı belgelerin İslâm hukuku açısından da ispat süreci için daha farklı bir yer edindiği kanaatini taşımaktayız. Sahibine aidiyeti ve asılsızlığının aydınlanması halinde, ithamını yazıyla ortaya koyan kimsenin sözlü iftirada bulunmuş bir kişi gibi yargılanıp cezalandırılması mümkün görülmektedir. Ancak, bu konuda yazılı metnin kişinin ağzından çıkan söz gibi olmadığı, en azından yazılı metne istinaden hadde hükmedilemeyeceğine vurguda bulunulmuştur.³⁵⁰

İslâm hukuku, daha sonra “bilirkişi mütalaası” ismiyle kurumsallaşacak olan, bilinmeyen hususlarda konunun uzmanına başvurulması hususunu, Kur’ân-ı Kerîm³⁵¹ ve Hz. Peygamber’in uygulamalarına³⁵² dayandırarak benimsemektedir. Bilirkişiliği müesseseleştiren ilk kişi olarak Hz. Ömer nitelenmektedir. Hz. Ömer’in Hz. Ali’yi bir zina davasında bilirkişi olarak belirlediği bildirilmektedir.³⁵³ Diğer bütün hukuk sistemleri gibi İslâm hukuku da bilirkişi (ehl-i vukûf) mütalaasını ispat vasıtaları arasında ele almaktadır.³⁵⁴ İslâm hukuku eserlerinde müstakil bir başlık

³⁴⁹ Behnesî, *Nazariyyetü’l-İbâat*, s. 64.

³⁵⁰ el-Uneysî, IV, 226.

³⁵¹ Nahl Suresi, 16: 43 ve Enbiyâ Suresi, 21: 7. Yine Hz. Yusuf (AS)’un Firavun’un vezirinin karısına yönelik bir suç işlemediğinin ispatlanmasında bir bilirkişinin kanaati belirleyici olmuştur. (Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, Çev. Salih Tuğ, İrfan Yayıncılık ve Ticaret, İstanbul 1993, II, 936.)

³⁵² Hamidullah, *İslam Peygamberi*, II, 936. (Hz. Peygamber’in bizzat gittiği vakalar olduğu gibi, sahabilerini gönderdiği bilirkişi meseleleri bulunmaktadır.)

³⁵³ İbn Kayyım el-Cevziyye, *et-Turuku’l-Hükmiyye fi’l-Siyâseti’l-kerâmiyye*, s. 47-48; Fahrettin Atar, *İslam Adliye Tenzilatı*, Semih Ofset, Ankara 1979, s. 204-205.

³⁵⁴ Ali Şafak, “Ehl-i Vukûf” Maddesi, *DİA*, X, 532.

Mecelle’de şu genel kaide konuya işaret etmektedir:

olarak ele alınmasa da şahitlikle ilgili konular arasında, anılan bu ispat vasıtasıyla ilgili bilgi ve görüşlere yer verildiği belirtilmektedir.³⁵⁵ Özellikle kinâye yoluyla yapılan iftiralarda, örfe göre sarfedilen sözün değerlendirilmesinde bilirkişilerin kanaatinin oldukça önem taşıdığını düşünmekteyiz.

Davaya konu olan iddianın aydınlatılabilmesi amacıyla suçla ilgili eşya, mekan, mağdur, suç izlerini mahkeme heyetinin incelemesi ve bir kanaat edinmeye gayret göstermesi şeklinde tanımlanabilecek keşif de bir diğer ispat vasıtasıdır ve eldeki delillerin değerlendirilmesine yardım eden bir fonksiyona sahiptir.³⁵⁶

Hakimin şahsî bilgisi de bir ispat vasıtasıdır. Bu, hakimin dava konusu hadiseye oluşu esnasında bizzat tanıklık etmesi, olayın izlerine veya tafsilatına vâkıf olması veya işitmesi suretiyle edindiği özel bilgiyi ifade etmektedir.³⁵⁷ Modern hukuk, hakime böyle bir yolla hüküm tesis etmesi hususunda imkan tanımazken,

"Hâkimin lede'l-hâce, âhardan istiftâ etmesi câizdir" (Mecelle, Madde 1811.)

Ehl-i hibre adı da aynı anlamda kullanılmaktadır. Mecelle'de "Her ne kadar ehl-i hibre'nin haber vermesi gibi sırf tahkik ve durumu aydınlatmak için alınan ifadelerde şehâdet sözü (şâhitlik yaparım demek) şart değilse de bunlar, (ehl-i hibrenin ifadesi) şer'î şâhitlik olmayıp sırf haber vermek kabilindendir" (Mecelle, Madde 1689.)

³⁵⁵ Şafak, "Ehl-i Vukûf", s. 532.; Erbay, s. 230. Bilirkişinin taşınması gereken vasıflar, şahitlerin taşınması gereken temel özelliklerin yanında tarafsızlık ve ilgili konuda uzman olmaktır. (Bkz. Şafak, "Ehl-i Vukûf", s. 532; Erbay, s. 232.) Hatta bazı hukukçular, şahitlerin taşınması gereken tüm vasıflara bilirkişinin sahip olması gerektiğini öne sürmektedirler. Bazı İslâm hukukçuları, şahitlikle bilirkişiliği aynı kefede değerlendirmişler bu nedenle de beyanlarının geçerli kabul edilmesi için şahitlerin taşınması gereken tüm şartları taşınması gerektiğini, ayrıca en az iki kişi olmaları gerektiğini belirtmektedirler. (Bkz. Şafak, "Ehl-i Vukûf", s. 532.)

İslâm hukukçuları, bilirkişinin birden fazla olmasının daha uygun olduğunu belirtmekle beraber, her davada bunun temin edilemeyebileceği durumunu makul karşılamaktadır. Ancak, had cezalarına konu olan suçlarda bilirkişi belirlenecekse bunun iki kişi olması zaruretinin de altını özellikle çizmektedir. Bu durumda kazf ile ilgili bilirkişi gereksinimi iki kişiyi, diğer iftiralarda tek kişinin varlığını mecburi kılmaktadır. (Örneğin bkz. İbn Ferhûn, I, 285-290)

³⁵⁶ THL, s. 198, Erbay, s. 242. Kararı hakim tarafından verilen, tarafların da iştiraki ile gerçekleşir ve dava konusu hakkında ortaya çıkan bir takım soruların aydınlatılmasını temin eden keşife Hz. Peygamber ve sonrasında râşid halifelerin bu metodu uyguladıkları, klasik fıkıh eserlerinde ise ("muâyene" adı altında) bu konuya yer verildiğini görmekteyiz (bkz. İbn Cüzey, s. 305; İbn Kayyım el-Cevziyye, *et-Turukûl-Hükmiyye fîâ-Siyâsetiâ-kerâyye*, s. 28-29; Molla Hüsrev, II, 330; Atar, s. 205.)

³⁵⁷ Hakim, tarafların ortaya koyduğu delilleri dikkate aldığı gibi kendisi de delil araştırma yetkisine sahiptir. (Bkz. İbn Âbidîn, VIII, 119; Behnesî, *Nazarîyyetüâ-İkbât*, s. 207; Erbay, s. 47.)

İslâm hukukunda konuyla ilgili farklı görüşler ortaya atılmıştır. Genel olarak İslâm hukukçuları, Allah hakkının egemen olduğu suçlarda suç takibinin kamu adına yapılması ve şahsi bilgilerin taşıdığı şüphenin varlığı gibi nedenlerle hakimin şahsî bilgisinin ispat vasıtası olamayacağını savunmaktadır.³⁵⁸ Kazf, kısas ve şahsi hakların daha ağır bastığı şikayete bağlı suçlarla ilgili davalarda, hakimin şahsî bilgisiyle ilgili İslâm hukukçularının üç ayrı yaklaşım geliştirdiklerini görmekteyiz. Ebû Hanîfe ve bazı Hanefî hukukçular, şahit beyanı ve hatta sanığın ikrarından daha az zanna dayanacağı düşüncesiyle, söz konusu bilgiyi kendi yargı sınırları içerisinde ve hakimlik görevine başladıktan sonra edinmesi kaydıyla “hakimin şahsi bilgisinin” bir ispat vasıtası olarak benimsenebileceğini ileri sürmektedir.³⁵⁹ Zâhirîler, Şâfiîler, bazı Hanbelîler, Hanefîlerden Ebû Yûsuf ve Muhammed eş-Şeybânî de hakimin şahsî bilgisine göre hüküm vermesini benimsemektedirler.³⁶⁰ Bu görüşün sahiplerine göre adaleti mutlak surette ayakta tutmayı emreden ayetler,³⁶¹ hakkın teslim edilmesini ve bu yolda çaba harcanmasını istemektedir ki buna göre hakimin şahsi bilgisi, şahitlik gibi değerlendirilmektedir.³⁶²

Mâlikîler, Hanbelîler, İbâdîler, bazı Şâfiîler ve bazı Hanefîler, özellikle zina ile ilgili ayette bahsi geçen dört şahit getirilmesi üzerine yapılan vurguya,³⁶³ Hz. Peygamber’in baktığı bir dava ile ilgili olarak muhakeme sonucunda kararını ortaya konan ispat vasıtalarını dikkate alarak verdiğine ve bu konudaki sorumluluğun delili

³⁵⁸ es-Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 123.

³⁵⁹ İbn Âbidîn, VIII, 140.

³⁶⁰ Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Bağdâdî el-Mâverdî (ö. 450/1058), *Edebu'l-Kâdî*, Matbaatü'l-Ânî, Bağdat 1392/1972, s. 370-372; İbn Âbidîn, VIII, 140.

³⁶¹ Nisâ Suresi, 4: 135; Mâide Suresi, 5: 8.

³⁶² el-Mâverdî, *Edebu'l-Kâdî*, s. 372.

³⁶³ Nûr Suresi, 24: 34.

getirene ait olduğunu belirtmesine dayanarak,³⁶⁴ ayrıca hakimın şahsi bilgisiyle hüküm vermeye yönelmesinin hakimi zan altında bırakacağını, vereceği karara şüphe karıştırılabileceğini ileri sürerek hakimın şahsi bilgisinin bir ipat vasıtası olamayacağını savunmaktadırlar.³⁶⁵ Kanaatimizce, hakimın şahsi bilgisinin bir delil olduğu ortadadır. Ancak hakimın şahsi bilgisi ile hüküm bina etmesi yerine hakimliği bir başka yetkiliye bırakması ve mezkur davada şahit olarak beyanda bulunması daha makuldür.

Konumuzla ilgisi olmadığı için sadece ismen anacağımız son ispat vasıtası kasâmedir. İftira ile ilgili bir yönü bulunmaması nedeniyle İslâm hukukuna mahsus olan bu müessese hakkında herhangi bir ayrıntı sunmamaktayız.³⁶⁶

³⁶⁴ Müslim, (Kitâbu'l-Akdıye, 2-3), II, 1337; Ebû Dâvûd, (Kitâbu'l-Akdıye, 7), IV, 12-14.

³⁶⁵ el-Mâverdî, *Edebu'l-Kâdî*, s. 372; el-Hırakî, s. 134; İbn Nüceym, *el-Enbâh ve'n-Nazâir*, s. 88.

³⁶⁶ İlgili ayetler, Fatır Suresi, 35: 18; En'âm Suresi, 6: 164; İsrâ Suresi, 17: 15; Zümer Suresi, 39: 7.

Kasâme, üzerinde öldürüldüğüne dair izler taşıyan, kâtili bilinmeyen bir cesedin bulunması ve tüm çabalara rağmen suçlunun ortaya çıkarılamaması üzerine, davacıların talebiyle cesedin bulunduğu mahallin sâkinlerini temsilen belli sayıda erkeğin yemin etmesi, neticede de herhangi bir kanaatin oluşmaması halinde bölge sakinlerinin maktul vârislerine eşit biçimde diyet ödemeye mahkum edilmesi sürecini ifade etmektedir. (Bkz. el-Cessâs, *Muhtasaru Kitâfîlâfi-Ulemâ*, s. 247; İbn Rüşd (el-Hafid), II, 409-410; ez-Zerkeşî (Şemsüddîn), VI, 191.)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İFTİRARIN CEZASI

I. İftira Suçu için Öngörülen Cezalar

İslâm hukukuna göre, yasmada Şâri'in hedefi, insanların, zaruriyyât, hâciyyât ve tahsîniyyât adı verilen ihtiyaçlarını güvence altına almaktır.¹ Bu çerçevede, hedefleri ve vasıtalarında ahlâkî, sosyal, siyasî ve kanunî ıslahatı amaçlayan İslâm hukuku, birey ve toplumun huzurunu tesis etmek, güvence altında tuttuğu değerleri korumak için zararlı ve şer'e aykırı fiillerin tecziyesi noktasında titiz bir tavır içerisinde.² Hz. Peygamber'den rivayet edilen aşağıdaki hadis, bu hususu ortaya koyan önemli bir vesikadır:

“Allah'ın koyduğu cezalardan birinin infazı, yeryüzünde kırk sabah yağmur yağmasından daha hayırlıdır.”³ Yine Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'in cezalara yönelik tutumu hakkında şu değerlendirmeyi yaptığı görülmektedir:

“...Rasulullah , kendisi aleyhine yapılan kötülüklerden dolayı asla intikam peşinde koşmadı. Fakat Allah'ın bir yasağı ihlâl edilince Allah için cezasını mutlaka verirdi.”⁴

İslâm hukuku, belirlediği cezaların suçu işlemekten alıkoyacak biçimde

¹ eş-Şâtübî, II, 8-9; Hallâf, s. 379.

Zarûri ihtiyaçlar beş hususun korunmasını beraberinde getirmektedir ki bunlar, din, can, akıl, ırz ve maldır. Bkz. eş-Şâtübî, II, 10; Hallâf, s. 381; Ünsal, s. 80-84.

² Draz, s. 18; Çalışkan, “İslam Hukukunda Ceza Kavramı”, s. 368.

³ İbn Mâce, (Kitâbu'l-Hudûd, 3), II, 848.

“...Rasulullah, kendisi aleyhine yapılan kötülüklerden dolayı asla intikam peşinde koşmadı. Fakat Allah'ın bir yasağı ihlâl edilince Allah için cezasını mutlaka verirdi.” Bkz..

⁴ el-Buhârî, (Kitâbu'l-Edeb, 8), VII, 101.

... و ما انتقم رسول الله (ص) لنفسه في شيء قط الا ان تنتهك حرمة الله فينتقم بها الله

caydırıcı olmasını, işleyen kişinin terbiye edilmesini sağlayacak nitelikler taşımasını, toplumun genel menfaalarına göre şiddet derecelerini düzenlemeyi, suçluya hak ettiğini ödetirken, mağdurun acısını hafifletmeyi hedeflemektedir.⁵ Modern hukukun yaklaşımına paralel olarak İslâm hukukunun cezalarda şer'îliği (kanunîlik prensibi), subjektifliği (manevi sorumluluğun, kastın aranması), şahsiliği ve umumiliği (kadın-erkek, zengin fakir, herkesi bağlar) benimsediğini söyleyebiliriz.⁶ Yine İslâm hukuku, suç ve ceza arasında denkliliği gözetmeyi bir zaruret addetmektedir.⁷ Böylece, cezalarda adaleti ikame ederken merhametin ihmale uğramasına fırsat tanımamaktadır.⁸

Cezalar konusunda yukarıda bahsi geçen temel niteliklerden hareket alan İslâm hukukunun iftira için öngördüğü cezaları genel olarak iki kısımda mütalaa etmekteyiz: kazf suçu ve diğer iftiralar için öngörülen cezalar.

A. Kazf Suçu İçin Öngörülen Cezalar

İslâm hukukunda, zina iftirası suçu, hem topluma ve hem de bireye zarar veren bir fiil olarak nitelenmiş, bu nedenle sert bir bedeni ceza ve belki de bu şekilde hiçbir suç için ön görülme-yen bir manevî cezayla karşıya karşıya bırakılmıştır.⁹

İslâm hukukunda ister kadına, isterse erkeğe yönelsin¹⁰ kazf için fâile bedenî ve

⁵ Muhammed Tahir b. Âşûr, *İslâm Hukuk Felsefesi*, Çev. Vecdi Akyüz-Mehmet Erdoğan, Kitap Matbaası, İstanbul 1999, s. 298-301; Karaman, I, 210; Çalışkan, “İslâm Hukukunda Ceza Kavramı”, s. 370.

⁶ Behnesî, *el-Ukûbe*, s. 31, 48, 51; Karaman, I, 211-212 (cezada şahsîlik ve eşitlik); Çalışkan, “İslâm Hukukunda Ceza Kavramı”, s. 370; Dağcı, s. 34-37.

⁷ Muhammed Ebû Zehra, “İslâm Ceza Hukukunda Merhamet ve Adalet”, Çev. Hasan Güleç, *DEİFD*, Sayı III, 9 Eylül Matbaası, İzmir 1986, s. 249.

⁸ Ebû Zehra, “İslâm Ceza Hukukunda Merhamet ve Adalet”, s. 248.

⁹ Neusner- Brockopp- Sonn, s. 92.

¹⁰ el-Kuleynî, VII, 205; ed-Desûkî, IV, 331; Ebû Zehra, *el-Ukûbe*, s. 106. (Bu konuda bazı itirazların bulunduğunu belirtmeliyiz.)

mânevî olmak üzere iki ayrı ceza esas alınmıştır. Ayrıca suçun karşılığında anılan fâsıklık vasfı da üçüncü bir ceza olarak değerlendirilebilir. Kazf suçunda aslî ceza sopa,¹¹ tâbî olan ise şahitliğin reddidir.¹²

Tabii olarak kazf suçunda cezanın birinci muhatabı isnatta bulunan kişidir. Zina isnadı davasında şahitlerin sayısının dördü bulmaması halinde iddia sahibine tanıklık eden kişilerin de her birine had cezası uygulanıp uygulanmayacağı ise tartışma konusudur. Hanefîler,¹³ Mâlikîler,¹⁴ Hanbelîler,¹⁵ Zeydîler,¹⁶ bazı Şâfiîler¹⁷ ve Caferîlerin¹⁸ paylaştığı genel görüş, şahitlerin dört sayısına ulaşamaması halinde her bir şahit için kazf haddi uygulanacağı şeklindedir. Nitekim iftirayı atmak kadar, bu asılsız sözleri yaymak ve şahit olmadan, hiçbir bilgiye dayanmadan bir yalana çanak tutmak da büyük bir suçtur¹⁹.

Genel görüşü benimseyenler, ayetin hükmünün yeterince kapsayıcı olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca bu konuda Amr b. Şuayb'den aktarılan:

قضاء الله و رسوله ان لا تقبل شهادة ثلاثة و لا اثنين ولا واحد على الزنا و يجلدون ثمانين جلدة
و لا تقبل لهم شهادة ابدًا حتى يتبين للمسلمين توبة نصوح و اصلاح

“Allah ve Elçisi’nin hükmü: zina davasında üç kişinin, iki kişinin ve bir kişinin

¹¹ Özellikle sopa cezası hiçbir te’vil ve tahsise ihtimal vermeyecek biçimde kesin ve açık bir anlama işaret etmektedir ki bu yapı için müfesser tabiri kullanılmaktadır. (Şa’bân, s. 372)

¹² Avdeh, s. 750; Abdullah Abdulganî el-Hayyât, “el-Hudûd fi’l-İslâm”, *Mecelletü’l-Buhûsi’l-İslâmiyye*, Sayı 9, (m.y.) Riyad 1404 h., s. 195; Alî Dâvûd Muhammed Ceffâl, *et-Tevbe ve Eseruhâ fi’l-İslâm*, Dâru’n-Nahdati’l-Arabiyye, Beyrut 1409/1989, s. 143.

¹³ Mevkûfâtî, II, 385.

¹⁴ Ebu’l-Velîd Süleymân b. Half b. Sa’d b. Eyyûb b. Vâris el-Bâcî el-Endelûsî (ö. 474 /1081), *el-Müntekâ kerhu Muvatta’* Dâru’l-Fikri’l-Arabî, (y.y.) (t.y.), VII, 143.

¹⁵ İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Kâfî*, IV, 226.

¹⁶ el-Kannûcî, II, 284.

¹⁷ Şihâbüddîn Ahmed b. Hacer el-Heytemî (ö. 974/1567), *Havâşî Abdülhamîd er-kerîvânî ve Ahmed b. Kâsân el-Abbâdî alâ Tuhfeti’l-Muhtâc bi’l-kerhi’l-Minhâc*, Dâru’l-Fikr, (y.y.) (t.y.), IX, 119.

¹⁸ el-Hillî, IV, 162-163; Ebû Abduh, s. 167

¹⁹ Nur Suresi, 24: 15-16.

tanıklığının kabul edilmemesi ve seksen sopa ile cezalandırılmaları, şahitliklerinin ıslah oldukları ve samimiyetle tövbe ettikleri müslümanlar tarafından açıkça anlaşılincaya kadar tövbelerinin kabul edilmemesidir.”²⁰ hadisi ve

و روى ابن الوصى ان ثلاثة شهدوا على رجل بالزنا و قال الرابع رايتها فى ثوب واحد فان كان هذا زنا فهو ذلك فجلد على بن ابي طالب رضى الله عنه الثلاثة عزز الرجل و المرأة

“İbnü'l-Vasî anlattığına göre, üç kişi bir kimsenin zina ettiğine şahitlik etti. Dördüncü bir kişi ise (bahsi geçen) adam ve kadını bir örtü altında gördüğünü, eğer bu durum zina (tanımına giriyor) ise hadisenin böyle olduğunu söyledi. Alî b. Ebû Tâlib , üçüne celde vurdu, kadın ve adamı ise tazir etti” rivayeti ile yukarıda da bahsi geçen Ebû Bekre vakası delil olarak gösterilmektedir.²¹

Umuma muhalefetle Şâfiilerin ikinci bir görüşü ve Zâhirîler ise bu konuda iddia sahibine şahitlik eden kimselere had cezası uygulanmayacağını savunmaktadır. Nitekim, zina konusunda şahitlik yapmanın câiz bir iş olduğu, şahitlerden birinin şahitlikten çekilmesi ihtimalinin şahitlik yapmak isteyen kişileri tedirgin edeceği ve şahitlik yapmaktan kaçınmalarının şahitlik kurumuna zarara vereceği tehlikesini ortaya çıkarmaktadır. Sözkonusu hukukçular, ayetin ibarelerinin de had cezasını şahitlere değil, iddia sahibine yönelttiğine, şahitle kâzifin aynı olmadığına dikkat çekmekte, hadislerin de bunun aksini ortaya koyan bir bilgi taşımadığını belirtmektedir.²²

²⁰ İbn Hazm, XII, 210.

²¹ İbn Âbidîn, VI, 51.

²² İbn Hazm, XII, 211-212; er-Râzî, VI, 266.

1. Sopa Cezasē

Aslında kazf için öngörülen her iki cezanın kaynağı da doğrudan Kur'ân-ı Kerim'deki Yüce Allah'ın şu buyruğudur:

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. İşte bunlar fâsık kimselerdir. Ancak tövbe edip bundan sonra ıslah olanlar müstesna. Çünkü Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”²³

Hiz. Peygamber'in ifk olayı üzerine iftiraya karışanlara bu cezayı infaz etmesi, ayetin uygulanması noktasında en önemli vesikadır. Olayla ilgili olarak Hiz. Aişe anlatıyor: "Maruz kaldığım iftiradan beni temize çıkaran vahiy indiği zaman, Rasûlullah minbere çıkıp, durumu hatırlattı ve ilgili ayet²⁴ okudu. Minberden inince iki erkek ve bir kadına kazf haddi vurulmasını emretti ve derhal icrâ edildi. Burada had icrâ edilen şahıslar, Hassân b. Sâbit, Mistah b. Üsâse ve Hamne bt. Cahş idi." ²⁵

Yukarıdaki ayette ve Hiz. Peygamber'in tatbikatında görüldüğü gibi şartların oluşması halinde verilecek sopa cezası açık biçimde tespit edilmiştir. Hür kâzife verilecek bedenî ceza, seksen sopa iken, kâzifin köle olması halinde nasıl bir bedenî

²³ Nûr Suresi, 24: 4-5.

²⁴ Nûr Suresi, 11-23.

²⁵ Ebû Dâvûd, (Kitâbu'l-Hudûd, 34), IV, 618-619; İbn Mâce, (Kitâbu'l-Hudûd, 15), II, 857; Şemsuddîn Ebû Abdullâh Muhammed b. Ebû Bekr b. Kayyım el-Cevziyye (ö. 751/1350), *Zâdü'l-Meâd fî Hedyi Hayriâ-Ibâd*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut (t.y.), III, 210.

ceza alacağı konusunda İslâm hukukçuları arasında ihtilaf ortaya çıkmıştır. Daha önce de andığımız gibi Abdullah b. Abbas , Abdullah b. Mesud , Ömer b. Abdülazîz, el-Evzâî, Ebû Sevr, Dâvûd, el-Leys, Zâhirîler,²⁶ ez-Zührî'nin ve Caferî Mezhebi'nin ikinci bir görüşü,²⁷ Zeydîlerden gelen bir rivayet,²⁸ ayetin yeterince açık ve kapsayıcı olduğu, buna göre köle ve hür ayırımı yapılmaksızın kâzife verilecek sopa cezasının seksen sopa olması gerektiği şeklindedir.²⁹

İslâm hukukçularının geneli ise bu fıkre muhalefet etmişlerdir. Zina suçu işleyen kölelere verilecek cezanın hürler için belirlenen cezanın yarısı olduğuna dair ayeti³⁰ dikkate alarak zina suçunun cezasıyla durumu mukayese eden müctehidler, hürlerle seksen sopa ceza verileceğini, kâzifin köle olması halinde verilecek sopa cezasının ise seksen değil kırk olduğunu ifade etmektedirler. Hanefîler,³¹ Mâlikîler,³² Şâfiîler,³³ Hanbelîler,³⁴ Zeydîlerden³⁵ ve Caferîlerden bir görüş,³⁶ İbn Ömer, Osman el-Bettî, es-Sevrî³⁷ bu yaklaşıma sahiptir. Söz konusu İslâm hukukçuları, Ebû'z-

²⁶ el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, V, 111; er-Râzî, VI, 263; es-San'ânî, s. 709.

²⁷ el-Kuleynî, VII, 208; el-Hillî, IV, 166; eş-Şehîd es-Sânî, IX, 146.

²⁸ el-Uneysî, IV, 224.

²⁹ İbn Rüşd (el-Hafîd), II, 422; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 198; el-Hillî, IV, 166; eş-Şa'rânî, II, 180; el-Kannûcî, II, 307; Ebû Zehra, *el-Ukûbe*, s. 108.

³⁰ “Sizden kimin, hür mü'min kadınlarla evlenmeye gücü yetmezse sahip olduğunuz mü'min genç kızlarınızdan (cariyelerinizden) alsın. Allah sizin imanınızı daha iyi bilir. Hepiniz birbirinizdensiniz. Öyle ise iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost tutmamaları halinde sahiplerinin izniyle onlarla evlenin, mehirlerini de güzelce verin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa, onlara hür kadınların cezasının yarısı uygulanır. Bu (cariye ile evlenme izni), içinizden günaha düşmekten korkanlar içindir. Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” Nisâ Suresi, 4: 25.

³¹ el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, V, 111; el-Mergînânî, II, 401; İbnü'l-Hümâm, V, 91.

³² İbn Abdülber, XXIV, 117; İbn Rüşd (el-Hafîd), II, 422; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, XII, 113; İbn Cüzey, S. 378; el-Kişnâvî, III, 132.

³³ el-Mâverdî, *el-Hâvî-â-Kebîr*, XIII, 256; eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, III, 545; el-Gazâlî (Ebû Hâmid), *el-Vesît*, VI, 456; er-Râzî, VI, 263; eş-Şîrbînî, IV, 156; en-Nevevî, *el-Mecmû'â*, XX, 51.

³⁴ el-Hırakî, 114; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 197-198; Ebû Ya'lâ, s. 281; el-Merdâvî, X, 200; İbn Teymiyye, *es-Siyasetü'l-keriyye*, s. 132.

³⁵ İbnü'l-Murtezâ, V, 167.

³⁶ eş-Şehîd es-Sânî, IX, 146.

³⁷ el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, V, 111; er-Râzî, VI, 263.

Zenâd'ın Abdullah b. Âmir b. Rebîa'dan rivayetini³⁸ ve Hz. Ali'nin:

“Kölenin hüre kazfinde, yarım had (uygulanır)”³⁹ sözünü, savundukları düşünceleri için delil göstermektedirler. Bu hususa, kazf suçunun tarafları başlığı altında yine temas etmiş idik. Dolayısıyla konu üzerinde daha fazla ayrıntıya yer vermemekteyiz. Mağdurun affetme hakkı ise yine tezimizin muhtelif bölümlerinde dile getirdiğimiz üzere tartışma konusudur. Ancak, yargının ya da devlet yöneticisinin cezayı iptal etme yetkisi bulunmadığını belirtmemizde bir sakınca görmemekteyiz.⁴⁰

Ebû Hanife ve Muhammed eş-Şeybânî, Şâfiîler ve Hanbelîler, sopa vurmanın baş ve cinsel organ dışında tüm vücuda yapılacağını, Ebû Yûsuf, başa da vurulabileceğini, Mâlik, sadece sırtta vurulabileceğini belirtmiştir.⁴¹ Bununla beraber, sopa cezasının, suçlu erkek ise ayakta, kadın ise oturur halde uygulanması gerektiği ileri sürülmüşse de bazı İslâm hukukçuları erkeklerin de oturarak ceza görmesini savunmuşlardır.⁴² Ayakta ceza uygulamasının gerekçesi olarak, anılan cezada teşhirin ön planda olduğu ve cezanın ayakta tatbikinin bu amaca daha çok hizmet edeceği belirtilmiştir.⁴³

Ayrıca, sopa vurularak icrâ edilen cezalarda, en şiddetli vuruşların tazirler için,

³⁸ Ebû'z-Zenâd anlatıyor: "Ömer b. Abdülazîz iftira sebebiyle bir köleye seksen sopa vurdu. Ebû'z-Zenâd der ki: "Bu hüküm hakkında, Abdullah b. Âmir b. Rebîa'ya sordum. Bana şu cevabı verdi: "- Ben, Ömer b. el-Hattâb, Osman b. Affân ve arkadan gelen diğer halifelerin zamanlarına yetiştim, hiç birisinin iftira sebebiyle köleye kırktan fazla vurduğunu görmedim." Mâlik, (Kitâbu'l-Hudûd, 5), II, 828; el-Bâcî, VII, 146; İbn Abdülber, XXIV, 117.

³⁹ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, III, 545; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 198.

⁴⁰ el-Arîs, s. 237.

⁴¹ eş-Şeybânî, *el-Câmiu's-Sagîr*, s. 287; Sahnûn, VII, 2422; el-Cessâs, *Muhtasaru Kitâli'l-Ulemâ*, s. 288; el-Mergînânî, II, 385; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mukni'â* s. 431; eş-Şa'rânî, II, 195.

⁴² el-Mergînânî, II, 385; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mukni'â* s. 431; İbn Kudâme (Şemsüddîn), *ek-kerhu'â-Kebîr*, X, 121.

⁴³ el-Mergînânî, II, 385; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mukni'â* s. 431.

sonra sırayla, zina, içki içmek ve kazf için gerçekleşeceği bildirilmiştir.⁴⁴ Bu sıralama şöyle izah edilmiştir: Tazirler sayı bakımından azalatılarak hafifletilebilecek türden cezalardır. Bu nedenle şiddetleri en yüksek seviyede olmalıdır. Zina haddindeki sopa ile ilgili Kitap'ın beyanı bulunmakta, içki içme müeyyidesindeki durum sahabe sözüyle aydınlanmaktadır. Kazf haddinde ise kâzifin sözünde doğru olma ihtimali bir biçimde bulunmakta ve ayrıca şahitliğinin reddi gibi ağır bir cezaya da muhatap görülmektedir.⁴⁵ Şu kadarı var ki, bahsi geçen sıralama İslâm hukukçularının mutabık olduğu bir husus değildir.⁴⁶

2. Şahitlikten Men Cezasē

Şahitlikten men müeyyidesi, İslâm hukukunun, sadece iftiranın bir biçimi için ön gördüğü, son derece mühim ve anlamlı olduğunu düşündüğümüz özel bir cezadır. Bazı hususlarda kişilerin tanıklık hakkının elinden alınması, klasik fıkıh eserlerinde konu edilmişse de, kazf dışında hiçbir suç için -hem de Kur'ân-ı Kerîm'in açık buyruğuyla- tartışma götürmeyen böyle bir düzenleme yapılmadığını söyleyebiliriz.⁴⁷

Kur'ân-ı Kerîm'deki ilgili ayet, insanların iffetlerini çirkin şekilde lekeleyerek, Yaratıcı nezdinde büyük bir günah biçiminde nitelenen zina iftirasında bulunmanın ikinci cezası olarak iftiracının şahadetinin reddini hükme bağlamaktadır.⁴⁸ Ayetin ortaya koyduğu hükmü anlamaya yönelik İslâm hukukçularının bir ihtilafına şahit

⁴⁴ el-Mergînânî, II, 405.

⁴⁵ el-Mergînânî, II, 405.

⁴⁶ er-Râzî, tazirleri anmadığı bir bağlamda sıralamayı aynı şekilde zikreder. (Bkz. er-Râzî, VI, 266.) Bu konuda içki içme haddinin kazf haddinden daha hafif olması gerektiği yönünde bir başka görüş daha bulunmaktadır. (Bkz. İbnü'l-Arabî, III, 1328.) Hanbelîler şiddet sıralamasını zina, kazf ve içki içme hadleri ve ardından tazir olarak sıralamıştır. [İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 334.]

⁴⁷ Şahitlik şartlarına sahip olmakla beraber adalet yönünden sakıncalı görülenlerin durumu dışında örneğin Mâlikî hukukçular tegannî ile sürekli meşgul olanların şahitlikten men edileceğine dair bir takım görüşlere eserlerinde yer vermişlerdir. Bkz. el-Hattâb, *Mevahibü'l-Celil*, VI, 135.

⁴⁸ Nûr Suresi, 24: 4.

olmamaktayız. Müctehidler, kazf suçu işleyen kimsenin, sopa cezasının infazı ardından, tövbe öncesinde tanıklık yapma hakkının bulunmadığını ittifakla beyan etmişlerdir.⁴⁹ Şâfiî ve el-Leys gibi İslâm hukukçuları, kararın ortaya çıkmasından infazın gerçekleşmesine kadarki dönemde de şahitlik hakkının kullanılamayacağını belirtmişlerdir.⁵⁰

Ancak konu üzerindeki asıl tartışma, tanıklık hakkının tövbe ile geri dönüp dönmeyeceği etrafında şekillenmektedir. Tövbe ile kalkan halin, fâsıklık olduğunu ileri süren Ebû Hanîfe'ye göre tövbenin, şehadet hakkının tekrar elde edilmesine bir katkısı bulunmamaktadır⁵¹. Hanefiler, tövbenin kul ile Rab arasında özel bir mesele olduğunu ifade etmekte, fâsıklık sıfatını kaldırmakla beraber şehadetten men müeyyidesini etkileyemeyeceğinin altını çizmektedir. Hasan el-Basrî, Süfyan es-Sevrî, Muhammed b. Sîrîn ve Şurayh'ın da böyle düşündüğü bildirilmektedir.⁵²

Mâlikî,⁵³ Şâfiî,⁵⁴ Hanbelî,⁵⁵ Zâhirî,⁵⁶ Caferî,⁵⁷ Zeydî,⁵⁸ İbâdî⁵⁹ hukukçular, tövbenin hem fâsıklık vasfı, hem de şahitliğin reddine ilişkin hükmü kaldırdığını savunmaktadır. Bu hususa, iftira suçunu düşüren sebepler arasında ayrıca değinilecektir.

⁴⁹ Ebû Cafer Muhammed b. el-Hasen b. Ali et-Tûsî (ö. 460 h.), *et-Tibyân fî Tefsîriâ-Kurân*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, (t.y.) (y.y.), VII, 409; ez-Zemahşerî, II, 83; İbnü'l-Arabî, III, 1337-1338; İbn Rüşd (el-Hafîd), II, 423; ez-Zerkeşî (Şemsüddîn), VII, 353-354; eş-Şa'rânî, II, 180; İbn Kayyım el-Cevziyye, *Ahkâmüâ-Muvakkân*, I, 126.

⁵⁰ er-Râzî, VI, 264.

⁵¹ İbnü'l-Hümâm, IV, 206; (Fahruddîn) Osmân b. Alî el-Hanefî ez-Zeylaî, (ö. 743/1342), *Tebyînüâ-Hakâik Kerhu Kenziâ-Dekâik*, Matbaatü'l-Kübrâ'l-Emîriyye, Mısır 1314 h., IV, 218.

⁵² es-Serahsî, XVI, 125; el-Hîmî, III, 416.

⁵³ Mâlik, (Kitâbu'l-Akdiye, 3), II, 721; Sahnûn, VI, 1938; İbn Rüşd (el-Hafîd), II, 423.

⁵⁴ eş-Şâfiî, *el-Umm*, VI, 214; eş-Şâfiî, *Ahkâmüâ-Kurân*, s. 480; eş-Şa'rânî, II, 180. eş-Şa'bî'nin "Allah tevbesini kabul ediyor da siz şehadetini kabul etmiyorsunuz!" şeklinde kanaat belirttiği rivayet bulunmaktadır. Bkz. eş-Şâfiî, *Ahkâmüâ-Kurân*, s. 480.

⁵⁵ el-Hirakî, s. 136;

⁵⁶ İbn Hazm, XII, 23.

⁵⁷ et-Tûsî, *et-Tibyân*, VII, 409; el-Hillî, IV, 127; et-Tabâtabâî, XV, 81.

⁵⁸ İbnü'l-Murtezâ, V, 167.

⁵⁹ Attafeyyîş, XIII, 128-129.;

Şahitlikten men hakkında klasik fıkıh eserlerinde dile getirilmiş şöyle bir durumun varlığına da işaret etmeliyiz. Bir gayri müslimin kazf suçundan mahkum olup cezasını çektikten sonra müslüman olmasıyla şehadet hakkının geri dönüp dönmeyeceği meselesinde Hanefîlerin yaklaşımı dikkat çekicidir. Nitekim diğer fıkıh ekollerinin tövbe ile şehadet hakkının geri dönmesine dair yaklaşımları yeri geldikçe tezimizde etraflıca ele alacağımız bir husustur. Hanefîlere göre gayri müslim, müslüman olarak yeni bir şahitlik hakkı elde etmiş olmaktadır ki bu durumda kazfte bulunmuş bir gayri müslimin, müslüman olduktan sonra şehadeti makbul değerlendirilmektedir.⁶⁰

Tövbenin bu cezaya tesiri, tövbeyle cezanın kalkıp kalkmayacağına yönelik İslâm hukukçularının görüşleri, ilgili bölümde ele alındığı için aynı bilgileri tekrar etmeyi uygun bulmamaktayız. Ayrıca şehadetten men cezasının diğer hukuk sistemlerinde sık rastlanabilen bir durum olmadığının özellikle altını çizmekte fayda görüyoruz.

B. Diğer İktira Suçları İçin Cezalar

İslâm hukuku, zaman ve mekandaki değişimin gerektirdiği koşulları dikkate alarak, devlet idaresine, suç ve ceza belirleme hususunda bir takım düzenlemeler yapma imkanı tanımıştır. Bir diğer deyişle, İslâm hukuku, Allah Teâlâ'nın belirlemiş olduğu sınırlar çerçevesinde, idare ve yargının, hukuka yeni açılımlar getirerek toplumun maslahatını gözetmeye yönelik çalışmalar yürütmesini benimsemektedir. Had cezaları dışındaki müeyyideleri kapsayan ve kendisine siyaset⁶¹ de denilen tazir,

⁶⁰ el-Mergînânî, III, 121.

⁶¹ Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Nüceym el-Hanefî (ö. 970 h.), *es-Siyâsetü'l-kerâyye*, Dâru'l-Müslim, Riyad 1416/1995, s. 17-18; İbn Âbidîn, VI, 20; Coulson, s. 132; el-Karadâvî, *İslâm Hukuku*, s. 51.

bu durumun tezahüründen başka bir şey değildir. Bunun, kimilerinin iddia ettiği gibi⁶² İslâm hukukunun ceza hukuku alanında bir eksikliği olduğu düşüncesine katılmamaktayız. Bilakis, paylaştığımız kanaate göre, tazir müessesesi, İslâm'ın insanlığa önerdiği hukuk sisteminin, toplumun gelişimi ve değişiminin ardında kalmamasına yönelik var ettiği bir kurum ve diğer hukuk sistemlerinde eşî görülmeyen, son derece orijinal bir özelliğidir.⁶³

Tazirler, hadler arasında yer almayan ve hadler gibi düzenlenmeyen tedbîb amaçlı diğer cezalardır.⁶⁴ Kisas ve hadler dışındaki tüm suçlar için genel bir isim şeklinde tanımlanmaktadır.⁶⁵ Buna benzer bir başka tarifte ise had, kisas ve kefaretlere konu olanlar hariç, suçların tümünü kapsayan genel bir çatı olduğu telaffuz edilmektedir.⁶⁶ Ancak, bu çatı altında değerlendirilen suçların, keyfî nedenlerle belirlenmeyip yasaklanmış bir masiyetle, fiille ilişkisinin bulunması, yasaklanmasının bir genel maslahata dayanması özellikle zarurî görülmüştür.⁶⁷

Tazir suçları, İslâm hukukunun kesin biçimde yasaklayıp daima ceza

Siyaset, halkın, dünya ve ahiret saadetine götüren yola iletilmesi amacıyla ıslaha müsait hale getirilmesi olarak tanımlanabilir. Siyaset, idam cezasına varıncaya kadar zecrî ve terbiye edici tedbir, müeyyide ve uygulamaların genel ismidir. Bkz. Yusuf el-Karadâvî, “İslam Hukukunda Siyaset-i Şer’iyye”, Çev. Yusuf Işıcık, *İAD*, Sayı 4, Ankara 1987, s. 98-99. Örneğin irtidat suçunun idam ile cezalandırılmasının da bir çeşit siyaseten tecziye olduğunu ileri sürenler olmuştur. [Ayrıntılı bilgi için bkz. Kaşif Hamdi Okur, “İslam Hukukunda İrtidat Fiili İçin Öngörülen Asli Yaptırım Üzerine Bazı Düşünceler”, *GÜKD*, Yıl 1, Cilt 1, Sayı 1 (2002), s. 353.] Siyaset, siyaset-i âmm ve siyaset-i hâssa olarak iki kısımda değerlendirilmiştir. Buna göre siyaset-i âmm, bütün toplumun düzen ve huzuru için ön görülen genel hükümler, siyaset-i hâssa ise suç işleyenler hakkında vuku bulacak zecr ve te’dibtir. Geniş değerlendirme için bkz. İbn Âbidîn, VI, 20.

⁶² Heyd, s. 45.

⁶³ Bilmen, III, 305; el-Karadâvî, *İslam Hukuku*, s. 125.

⁶⁴ el-Mâverdî, *el-Ahkâmü’l-Sultâniyye*, s. 236; Ebû Ya’lâ, s. 291; İbn Müflih, VII, 423; İbnü’l-Hümâm, V, 345; Molla Hüsrev, I, 395.

⁶⁵ Macid Muhammed Ebû Ruhayye, “İslam’da Mâlî Tazir Cezası”, Çev. Nihat Dalgın, *OMÜKD*, Sayı 11, OMÜM, Samsun 1999, s. 314; el-Arîs, s. 148.

⁶⁶ İbnü’l-Hümâm, V, 344.

⁶⁷ İbn Ferhûn, II, 200; Abdülazîz Âmir, *et-Ta’âir fi’l-kerâti’l-İslâmiyye*, Dâru’l-Fikri’l-Arabî, Kâhire 1389/1969, s. 83; Ahmed Fethî Behnesî, *el-Ukûbe fi’l-Fâhi’l-İslâmî*, Dâru’ş-Şurûk, Beyrut 1983, s. 132-133; Ahmed Fethî Behnesî, *et-Ta’âir fi’l-İslâm*, Müessesetü’l-Halîci’l-Arabî, Kâhire 1408/1988, s. 9-10; el-Arîs, s. 172.

öngördüğü suçlar ve kamu düzeni gerekli kıldığında bazı fiillerin yasaklanması ile ortaya çıkan suçlar olarak ikiye ayrılmaktadır.⁶⁸

Tazire konu hususlar, tümüyle değilse de genel olarak birey hakkının esas olduğu suçlardır ve şikayete bağlı değerlendirilir.⁶⁹ Ancak Allah hakkına konu olan tazirlerin de var olduğunu özellikle belirtmeliyiz. İslâm hukukunun, bidayetinden beri, sırf dini mükellefiyet olarak nitelenebilecek görevlerini yerine getirmeyenler hakkında da tazir cezalarının uygulanması gerekliliğine vurguda bulunduğunu söyleyebiliriz.⁷⁰ Bu açıdan da tazirleri Allah'ın hakkını ve kul haklarını korumaya yönelik olanlar biçiminde iki kısımda değerlendirmek mümkündür.⁷¹ Bu ayrımı, kişilere karşı işlenen suçlar ve dine, kamu düzenine ve genel ahlaka karşı işlenen suçlar olarak da telaffuz etmek mümkündür.⁷²

İslâm hukuku, tazire konu olan suçlara ve iftiralara dair cezaların tayin ve infaz yetkisini devlet idaresine bırakmaktadır.⁷³ Söz konusu durumun gerekçesi olarak Kur'ân-ı Kerim'deki şu ayetler delil gösterilmektedir:⁷⁴

“Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz ki Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir. Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulu'l-emre (idarecilere) de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah'a ve

⁶⁸ Akgündüz, “Kanunnâmelerdeki Ceza Hukuku Hükümleri ve Şer'î Tahlili”, s. 9.

⁶⁹ İbn Müflih, VII, 423.

⁷⁰ İbn Âbidîn, VI, 114-115; Ebû Zehra, *el-Ukûbe*, s. 80.

⁷¹ Ebû Zehra, *el-Ukûbe*, s. 80.

⁷² Maydani, s. 68.

⁷³ el-Arîs, s. 168.

⁷⁴ İbn Teymiyye, *es-Siyâsetü'l-kerâyye*, s. 13-16.

ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah ve Rasûlüne arz edin. Bu, daha iyidir, sonuç bakımından da daha güzeldir.”⁷⁵

İftira konusunda tazir kavramının rolü açıktır. En genel yaklaşımla İslâm hukuku, suçlunun hakettiğini bulması ve ıslahı, mağdurun mağduriyetine bedel olması, toplumun genel maslahatı ve böylece adaletin tahakkuku şeklindeki temel hedeflerinden⁷⁶ hareketle, müslüman olsun, gayri müslim olsun, bir kimseye had veya kısas hükümleri kapsamına girmeyen söz veya fiille ezâda bulunulması halinde, suçlunun tazir ile müeyyidelendirilmesini esas almaktadır.⁷⁷ Yani, hadde konu olmayan iftiraların ve kazfe konu olup da gerekli şartların oluşmadığı iftiraların tümünün tazir ile müeyyidelendirilebileceğini belirtebiliriz.⁷⁸ Buna göre kazfe konu

⁷⁵ Nisâ Suresi, 4: 58-59.

⁷⁶ el-Huseynî Süleymân Câd, *el-Ukûbetü-Bedeniyye fi-l-Fâhiâ-İslâmî*, Dâru's-Şurûk, Beyrut 1991 (1411 h.), s. 90-93; el-Arîs, s. 311.

⁷⁷ İbn Teymiyye, *es-Siyâsetü-keriyye*, s. 132; el-Hattâb, VIII, 408; et-Tabersî (en-Nûrî), XVIII, 102-103.

⁷⁸ ez-Zemahşerî, II, 83; Ebû Saîd Nâsirüddîn Abdullah b. Ömer b. Muhammed (ö. 685/1286) el-Beydâvî, *Envârü-Tenzîl ve Esrârü-Te'vîl (Tefsîruâ-Beydâvî)*, Dâru Sâdır, Beyrut 2001, II, 712; İbn Teymiyye, *es-Siyâsetü-keriyye*, s. 101 ve 132; İbn Müflih, VII, 424; el-Uneysî, IV, 224; Mugniyye, *Fâhuâ-Knâm Ca'fer es-Sâdâ*, V, 283.

İftira kavramında, taraflar sadece bireyler değildir, bir başka deyişle ilişki kişiler arasında kalmaz. Allah'a ve Hz. Peygamber'e yönelen iftiraların da İslâm ceza hukukuna konu olan iftiralar türünden iddia ve ifadeler olduğunu söyleyebiliriz.

Özellikle Kur'an-ı Kerîm, affedilmeyecek yegâne suç olarak şirk koşulmasına ve bu biçimde bir iftirada bulunulmasına vurgu yapmaktadır:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا

“Gerçekten, Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışında kalanı ise, dilediğini bağışlar. Kim Allah'a şirk koşarsa, doğrusu büyük bir günahla iftira etmiş olur.” (Nisa Suresi, 4: 48)

Bir müslümanın Allah'a hakaret etmesi, iftirada bulunması, kendisinin dinden çıkması anlamına gelmektedir. İslâm hukukçularının tamamına yakını Allah'a alenen hakaret eden müslüman kimsenin tövbe etmemesi halinde irtidâd hükümlerine göre yargılanıp cezalandırılması gerektiğini beyan etmişlerdir. (el-Ânî, s. 25; *el-Mevsûatü-Fâhiyye (Kuveyt)*, XXIV, 135.)

İrtidâdın cezasının istisnalarıyla birlikte idam olduğu yönünde genel bir kanaat [bkz. Ebû Yûsuf, s. 179; eş-Şeybânî, *kerhu Kitâbi-Siyerâ-Kebîr*, V, 166; eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, III, 410; İbn Rüşd (el-Hafîd), II, 439] mevcutsa da, toplumda fitneye neden olmayacak, bireysel bir din değiştirme olması halinde irtidâd için dünyevi bir ceza ile tecziyesinin gerekmediği iddiası etrafında geniş bir tartışma bulunmaktadır. [Bkz. Hasen Garîb, *er-Ridde fiâ-İslâm*, Dâru'l-Kunûzi'l-Edebiyye, Beyrut 2000, s. 476-481; Ahmet Yaşar, *İslâm Ceza Hukukunda İslâmî Gerektiren Suçlar*, Umut Matbaacılık, İstanbul 1995, s. 96-97; Saffet Köse, *İslâm Hukuku Açısından Din ve Vicdan Hürriyeti*, Umut Matbaası, İstanbul 2003, s. 102-103; Okur, s. 356 ve 362]. Klasik İslâm hukukçularının irtidâd ile ilgili idam

yaklaşımlarını zikretmekle beraber irtidâdın özellikle bir savaş sebebi olarak algılanması sürecinde işin siyasi yönüne batılı bilim adamlarının işaret ettiklerini, ayrıca tarih boyunca kişilere irtidâd suçlamasında bulunulup yargı sürecinin işletilmesinin “yok kadar” az, ender bulunduğu kanaatini paylaşmaktayız. (Bkz. Lewis, s. 102-104).

Tariz yoluyla yapılan hakaret de alenen hakaret hükmündedir. [İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 204] Bu iftira / hakaretin irtidâd nedeniyle değil müslümanların mukaddesatını tahkir suçunun irtikabı sebebiyle başka bir bağlamda tecziyesinin de savunulması mümkündür. Esasen kanaatimizde de durum, din değiştirmenin ötesinde bir anlam taşımaktadır. Nitekim, bu, sıradan bir din değiştirme veya O’nun ilahlığını benimsememek değil, müslümanların kutsal değerlerini aşağılamak, Yaratıcısına taarruz etmek gibi bir büyük farka ve ifsâd içeren bir derinliğe sahiptir. Buna göre söz konusu kişinin irtidâttan değil, başlı başına Allah’a sövmekten dolayı cezalandırılması gerektiğine inanmaktayız. Müslüman olmayan bir kişinin, Allah’a iftirada bulunması, alenen hakaret etmesi halinde ise –eğer zimmî ise zimmîlik antlaşması ortadan kalkacaktır- yukarıdakine benzer biçimde idam ile yargılanmasına bile neden olacak hukukî bir süreç ortaya çıkacaktır. (İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 223; el-Kişnâvî, III, 122; *el-Mevsûatü’l-Fâhiyye* (Kuveyt), XXIV, 136.)

Kur’ân-ı Kerîm’in ilgili ayeti peygamberler ve meleklerle düşmanlık ortaya koymayı kesin bir dille tehdit etmektedir. (Bakara Suresi, 2: 98) İsmet sıfatına sahip Hz. Peygamber’e ve diğer Peygamberlere (AS) yahut da meleklerle alenen ve açık ya da tariz yoluyla hakaret etmek, iftirada bulunmak da bir müslüman için dinden çıkma ve irtidâda yönelik mahkeme sürecinin başlamasına sebeptir. (Ebû Yûsuf, s. 182; el-Hillî, IV, 167; İbn Ferhûn, II, 193-194; el-Merdâvî, X, 326; el-Kişnâvî, III, 122; Muhammed b. el-Hasen el-Hurr el-Âmilî, (ö. 1104 h.), *Tafsîlu Vesâilü’l-İkâ ilâ Tahsîli Mesâilü’l-Kerîa*, Müessesetü Âli’l-Beyt li-lhyâi’t-Türâs, (y.y.) (t.y.), XVIII, 212; İbn Âbidîn, VI, 370; *el-Mevsûatü’l-Fâhiyye* (Kuveyt), XXIV, 137; el-Ânî, s. 25.)

Gayri müslim bir kişinin Hz. Peygamber veya diğer Peygamberlere (AS) ya da meleklerle hakaret etmesi de Allah’a küfretmekle, iftirada bulunmakla aynı hukukî anlama gelmektedir. [Bkz. İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 223-224; el-Merdâvî, X, 326 (melekler ibaresi işaret edilen sayfada bulunmamakta, metinde Hz. Peygamber’e olan hakarete değinilmektedir); İbnü’l-Hümâm, IV, 381 ve 407; es-San’ânî, s. 694; Mugniyye, *Fâhu’l-İmâm Cafer es-Sâdeh*, V, 288-289.]

Bu konuda Hz. Peygamber’e yönelen bir ağır hakaret sonrasında gelişen süreç örnek olarak gösterilebilir. (Bkz. Hâkim, VIII, 2860-2861. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, (Kitâbu’l-Hudûd, 2), IV, 529)

Kur’ân peygamberlere doğrudan ve dolaylı olarak atılan iftiralara işarette bulunulmakta ve bu suçun karşılığı açıkça beyan buyrulmaktadır. Örneğin Hz. Meryem ve Hz. İsa’ya yönelen iftira bir ayette şöyle ortaya konmaktadır:

“Bir de inkarlarından ve Meryem’e büyük bir iftira atmalarından ve “Biz Allah’ın peygamberi Meryemoğlu İsa Mesih’i öldürdük” demelerinden dolayı kalplerini mühürledik. Oysa onu öldürmediler ve asmadılar. Fakat onlara öyle gibi gösterildi. Onun hakkında anlaşmazlığa düşenler, bu konuda kesin bir şüphe içindedirler. O hususta hiçbir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Onu kesin olarak öldürmediler.” (Nisâ Suresi, 4: 156-157)

Sarhoşluk halinde, zorlama ve baskı altında Allah Teâlâ veya melekleri yahut da peygamberleri aleyhine çirkin söz, hakaret veya iftirada bulunulması halinde izlenecek hukukî süreç üzerinde de farklı değerlendirmelerin yapıldığına şahit olmaktayız. (Bkz. *el-Mevsûatü’l-Fâhiyye* (Kuveyt), XXIV, 138.)

Sahabeye iftira ve hakaret ise bunlardan farklı bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Adil iseler de ismet (günah işlemekten masum olma) sıfatını taşımayan sahabilere iftira atılmasına yönelik İslâm hukukçuları arasında değişik yaklaşımların varlığını tespit etmekteyiz. Öncelikle Hz. Âişe’nin iffeti, Yüce Allah tarafından ortaya açıkça konmuştur ki buna göre Hz. Âişe aleyhine, iffetine yönelik iftira atmak, sıradan bir kâzif olmaktan öte, doğrudan Yüce Allah’ın takdir ve fermanını inkar anlamı taşıyacağından ihtilafsız biçimde küfür ve doğuracağı hukukî sürece başlangıç sebebidir. (Bkz. İbn Âbidîn, VI, 80; *el-Mevsûatü’l-Fâhiyye* (Kuveyt), XXIV, 139.) Hz. Peygamber’in Allah tarafından ayetlerle değeri ifade buyrulan (Ahzâb Suresi, 33: 6.) diğer eşleri ile ilgili iftetterine yönelen iftiralar, hukukçular tarafından Hz. Âişe ile ilgili durumuna benzer olarak nitelenmişse de genel olarak Peygamberimizin eşleri başta olmak üzere sahabeye yapılan hakaret nevinden taarruzların tazir ile tecziyesini öngörenler olmuştur. [Bkz. el-Kişnâvî, III, 122 *el-Mevsûatü’l-Fâhiyye* (Kuveyt), XXIV, 139] Hz. Peygamber’in ebeveynine iftiranın da büyük bir suç olduğu benimsenmektedir. (Bkz. İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 223-224; el-Hırakî, 114) Şîa, özellikle Hz. Ali [bkz. el-Hurr

olmayan iftiralar, sözkonusu resmin bir yüzünü şekillendirmektedir. Nitekim zina dışındaki iftiraların tümü, bireyin hakkına bir saldırı ve tecavüzdür. Özellikle hırsızlık, rüşvet almak veya vermek, küfür, içki içmek, tefecilik, emanete hıyanet gibi hususlara dair isnatlar zina iftirası gibi olmasa da gayet yıkıcı ve yıpratıcı iddialardır. Kişinin manevî şahsiyetini hedef alan bu türden her türlü olumsuz ithamın ise, İslâm hukuku tarafından yargı sürecine dahil edildiğini, hakaret nevinden iddiaların bile iftira çerçevesine alınarak caydırıcılığın artırıldığını söyleyebiliriz.⁷⁹ Doğrudan suç isnadı niteliği taşımayan, ancak örf ve adetlere göre kişiyi rencide edici her türlü söz, isnat da, doğruluğu ispatlansa dahi mahkeme tarafından cezalandırılabilir.⁸⁰ Haksız biçimde bir insana fiilî veya doğru olsun yalan olsun sözlü olarak ezâ vermek, tazir takdirine neden olan bir durum oluşturacaktır.⁸¹ Hatta –ittifakla kabul edilmese de- iki kişinin birbirine karşılıklı sövmesi halinde ikisinin de tazir görebileceği görüşüne şahit olmaktayız.⁸² Makul olmayan, yanlışlığı açıkça ortada, “filanca ahmaktır” gibi iftiraların ise tazir ile tecziye edilmesi hususunda fikir birliği yoktur. Bu hususta Hanefîlerin, makul olmayan ithamlarda bulunan kimsenin cezalandırılmayabileceğini savunan görüşüne şahit olmaktayız.⁸³

Konunun diğer yüzünde yer alan durum ise iffete iftira (kazf) suçu için had

el-Âmilî, XVIII, 215.] ve masum olarak nitelediği imamlar hakkındaki iftira ve hakaretleri keza idamı gerektirecek kadar ağır bir çerçevede mütalaa etmektedir. (Bkz. el-Hillî, IV, 167; eş-Şehîd es-Sânî, IX, 150-151).

⁷⁹ eş-Şeybânî, *el-Câmiuâ-Sagîr*, s. 291; Sahnûn, VII, 2428; es-Semerkandî, III, 148; ez-Zemahşerî, II, 83; el-Mergînânî, II, 40; en-Nevevî, *Ravdatuâ-Tâlibîn ve Umdetüâ-Müftîn*, VIII, 313; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 342; Sîdî Halîl, s. 283; İbn Ferhûn, II, 210; İbnü'l-Hümâm, V, 89 ve 347; Alîş, IX, 286.

⁸⁰ Zina mahsulü bir insana hakaret amaçlı “veled-i zina” denmesi ya da eskiden işlediği bir suç veya günahı o kişiyi küçük düşürmek için yüzüne vurmak veya zenciye kara derili gibi hoş olmayan yakıştırmalarla hitap etmek, isnadın yanlış olmaması bakımından iftira olmasa da kişinin küçük düşmesi ve ezâyâ uğramasını dikkate alan mahkeme tarafından cezalandırılabilir. Bkz. İbn Âbidîn, VI, 113.

⁸¹ Sahnûn, VII, 2436; İbnü'l-Münzir, *Kitâbuâ-Kmââ*, s. 113; Mevkûfâtî, II, 398-399.

⁸² İbn Müflih, VII, 424.

⁸³ el-Kâsânî, VII, 63; İbn Âbidîn, VI, 120; Mevkûfâtî, II, 398-399; el-Meydânî, s. 351; el-Arîs, 161..

cezasını tatbika yönelik şartların bulunmamasıdır.⁸⁴ Kazf cezasını hafifleten veya kazf düşüren neden/nedenlerin bulunması ve suçun unsurlarının tam oluşmaması da haddin uygulanamazlığından ötürü tazir cezasının verilmesini gündeme getirecektir.⁸⁵ Mahkemenin, duruma göre haddin düşmesiyle hiçbir ceza verilemeyeceğini karara bağlayabileceği gibi had yerine tazir uygulanmasına da hükmedebileceğini söyleyebiliriz⁸⁶. Bu çerçevede, örneğin bir kimsenin bir gayri müslime kazfe konu olacak bir iftirada bulunması, had değil tazir ile cezalandırılır. Nitekim bu örnekte makzûf durumundaki kişi, ihsan şartlarından birini haiz değildir.⁸⁷

Bu konuda ayette bahsi geçen müeyyidenin (sopa ve şahitlikten men) sadece kadınlara yönelen iftiranın anıldığı bir bağlamda beyan buyrulmasına dikkat çeken, dolayısıyla ayetteki cezanın erkeğe yönelen iftiralarda esas alınamayacağını savunan İslâm hukukçularının, bu durumda tazir cezasına hükmolunacağını savundukları ileri sürülmüştür.⁸⁸ Buna mukabil, yukarıda da andığımız gibi İslâm hukukçularının tamamına yakını, ayetin kadınlarla ilgili bir ibareyle hükmü ortaya koymasına rağmen, hükmün geneli kapsadığını, nitekim özellikle kadınların zikredilmesinin sebebinin, kadınlara yöneltilecek iftiranın daha çirkin ve daha ağır sonuçlar doğuracağı gerçeği olduğunu düşünmektedir.⁸⁹ Zâhirîlerin, ayrıca, “محصات” (muhsanlar) kelimesini “nefisler” olarak yorumladıkları görülmektedir.⁹⁰

⁸⁴ el-Mergînânî, II, 405; en-Nevevî, *Ravdatuâ-Tâlibîn ve Umdetüâ-Müftîn*, VIII, 321.;

⁸⁵ el-Arîs, s. 151.

⁸⁶ Ebû Zehra, *el-Ukûbe*, s. 81.

⁸⁷ el-Mergînânî, II, 405; Alîş, IX, 270.

⁸⁸ İbn Hazm, XII, 226; İbnü'l-Arabî, III, 1335.

⁸⁹ el-Kuleynî, VII, 205; İbn Hazm, XII, 226; İbnü'l-Arabî, III, 1335; el-Kurtubî, XII, 172; el-Beydâvî, *Envâruâ-Tenzîl ve Esrâruâ-Teâvil*, II, 713; er-Râzî, VI, 264; ed-Desûkî, IV, 331.

⁹⁰ İbn Hazm, XII, 226.

Kazf dışındaki diğer iftiralar hakkında hakim, Kur'ân-ı Kerîm ve hadislerin ifade veya işaretleri ya da diğer İslâm hukuku kaynaklarından yararlanarak belirlenmiş genel usul ve kurallar ile devlet idaresinin düzenlemeleri ışığında, suçun özel koşullarını, örf gibi dayanakları dikkate alıp tedib maksadıyla bir tazir cezasını tayin edecektir.⁹¹ Bu noktada devlet idaresine tanınan yetkilerin olağan üstü geniş olduğu söylenebilir de, tazirin nitelik ve niceliğinin tayini hususunda kayıtsızlık söz konusu değildir. Nitekim her halükarda idare ve mahkeme, İslâm hukukunun genel ilkeleri, hedefleri ve diğer kanunî düzenlemeler ile çerçevelidir.⁹²

Tazir cezası, sopa vurulması, hapis, kınama, mâli müeyyide⁹³ veya İslâm hukukunun ruhuna ve genel ilkelerine aykırı olmamak kaydıyla mâlî müeyyide tayini gibi bir başka biçimde uygulanabilmektedir.⁹⁴ Tazir cezasının niteliği ve niceliği konusunda Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarından ipuçları bulmaktayız. İbn Abbâs 'dan gelen bir rivayete göre Hz. Peygamber:

⁹¹ İbn Nüceym, *es-Siyâsetü'l-kerâmiyye*, s. 57-58; eş-Şehîd es-Sânî, IX, 139-140; Ebû Abduh, s. 55; el-Arîs, s. 164.

⁹² Ebû Zehra, *el-Ukûbe*, s. 77-78; Coulson, s. 132-133; el-Arîs, s. 165; Coulson, s. 132-133.

⁹³ Takîyüddîn Ahmed b. Teymiyye, *el-Hisbe fî'd-İslâm*, Şirketü'l-Ubeykân Li't-Tibâ'a ve'n-Neşr, Riyad 1403 (1983 m.), s. 53-59; Ebû Ruhayye, s. 313; Mehmed Fehmi, *İslâm Hukuk Felsefesi*, Sadeleştiren Niyazi Kahveci, Semih Ofset, Ankara 1994, s. 59. Özellikle hapis, üzerinde çeşitli tartışmalar bulunmakla beraber İslâm'ın ilk dönemlerinden itibaren göregeldiğimiz bir cezalandırma yöntemidir. Mâide Suresi, 5: 33 ayetinde geçen sürgün ile hapsin de murad edildiği, hadislerde bahsi geçen Hz. Peygamber'in bir itham nedeniyle bir kimseyi hapsedmesi (bkz. Ebû Dâvûd, (Kitâbu'l-Akdîye, 29), IV, 46-47; en-Nesâî, (Kitâbu Kat'i's-Sârik, 2), VIII, 67) ve Hz. Ali'nin taştan – çamurdan bir hapis hane inşa ettirmesi gibi sonraki uygulamalar ve bunun kabul görmesi hapis müessesesinin meşruiyeti için delil gösterilmektedir. (Ayrıntılı bilgi ve yaklaşımların tahlili için bkz. İbn Kayyım el-Cevziyye, *Zâdü'd-Meâd*, III, 199; Muhammed Abdülhay el-Kettânî, *Hz. Peygamberân Yönetimi*, Çev. Ahmet Özel, Sistem Matbaa Mücellit, İstanbul 2003, I, 459-464; Âmir, s. 36-362; Metin Hülâgu, *İslâm Hukukunda Hapis Cezası*, Eramat Mat., Kayseri 1996, s. 7-9; Avcı, "Osmanlı Hukukunda Hapis Cezası", s. 23-35.

Hapis müessesesi ile asıl cezanın tayini veya davanın aydınlanması sürecinde sanığın kontrol altında tutulması amacının tahakkukunun yanında sanığı tedib etmeye yönelik hususî bir cezalandırma biçimi olarak da takdir edilmesinin ve bahsi geçen müessesenin bugünün dünyasında uygulanma biçimlerinin İslâm ceza hukukunun ruhuna ne derece uygun olduğunun ciddi biçimde sorgulanması zarureti, tezimiz sınırları ötesine taşmaktadır. Bu nedenle konuya olan işaretimizi bu çerçevede kâfi görmekteyiz.

⁹⁴ ez-Zerkâ, II, 627-628; Câd, s. 193; el-Arîs, s. 269; İlhan Akbulut, "İslâm Hukukunda Suçlar ve Cezalar", *AÜHFD*, Cilt 52 Sayı 1, Yıl 2003, s. 179.

"Bir kimse diğer bir kimseye: ‘ey yahudi’ diye hitab edecek olursa ona yirmi sopa vurun. ‘ey muhannes (kadınlaşmış)’ diyecek olursa yine o kadar ceza verin....” buyurmaktadır.⁹⁵

Genel olarak tazirlerin, hadlerden üst seviyede belirlenemeyeceğine yönelik genel bir tutum varsa da, özellikle Mâlikîler bu konuda olabildiğince esneklik gerektiğinin altını çizmişlerdir.⁹⁶ Kazf suçunda köleye ve içki içme suçunda fâile verilen 40 sopalık ceza öngörülmesi dikkate alınarak sopa cinsinden belirlenmiş tazir cezasının 39’dan fazla olamayacağı yönünde genel bir yaklaşım bulunmaktadır. Ebû Hanîfe, Muhammed eş-Şeybânî ve eş-Şâfiî’ye göre bu konudaki üst sınır otuz dokuz sopadır.⁹⁷ Alt sınır olaraksa üç sopa belirtilmektedir. Bu durum, üç sopanın aşağısıyla cezalandırmanın gerçekleşmeyeceği kanaatiyle izah edilmektedir.⁹⁸

Ebû Yûsuf ise üst sınırı yetmiş beş sopa olarak belirler.⁹⁹ Bu rakamı belirtirken, Hz. Ali’den naklolunan bir haber doğrultusunda, hürler için uygulanan en alt haddten beş eksiğini esas almaktadır.¹⁰⁰ Yine Ebû Yûsuf, kölelerde rakamı otuz dokuz olarak ifade etmektedir.¹⁰¹ Ancak bazıları bu sınırın 79, bazıları da 10 olduğunu belirtmişlerdir.¹⁰² Ahmed b. Hanbel ve Şâfiî nezdinde on dokuz sopa olarak

⁹⁵ Burada yahudi olmayan bir kimseye, sırf onu küçük düşürmek amacıyla istemediği bir sıfatı anmak söz konusudur. Bkz. et-Tirmizî, (Kitâbu’l-Hudûd, 29), IV, 62.

Buna benzer bir hadis rivayeti ise şöyledir (yine İbn Abbâs bildiriyor):

“Bir kişi bir diğer kişiye ey muhannes (kadınlaşmış) derse ona yirmi sopa vurun, eğer bir kimse bir diğerine ey lûti (homoseksüel) derse ona yirmi sopa vurun” Bkz. İbn Mâce, (Kitâbu’l-Hudûd, 15), II, 858.

⁹⁶ İbn Cüzey, s. 378; eş-Şa’rânî, II, 195; Coulson, s. 132-133; Köse, “Osmanlı’da Şer’î Cezalar”, s. 25.

⁹⁷ el-Mâverdî, *Ahkâmü’l-Sultâniyye*, s. 387; el-Mergînânî, II, 405; İbn Âbidîn, VI, 103.

⁹⁸ eş-Şeybânî, *el-Câmiu’l-Sagîr*, s. 287; el-Mergînânî, II, 405; es-Semerkandî, III, 148.

⁹⁹ el-Mergînânî, II, 405.

¹⁰⁰ el-Mergînânî, II, 405; İbn Âbidîn, VI, 103-104.

¹⁰¹ İbn Âbidîn, VI, 104.

¹⁰² Ebû’l-Hasen Ahmed b. Muhammed el-Kudûrî (ö. 428/1037), *Kitâbu’l-Kudûrî*, İbrahim Efendi Matbaası, Divanyolu 1310, s. 111; İbn Teymiyye, *el-Hisbe*, s. 51; eş-Şa’rânî, II, 195.

anılmaktadır.¹⁰³ Sınırın on sopa olduğuna dair de rivayetler ve görüşler bulunmaktadır.¹⁰⁴ Hakkında bir had cezası bulunan bir suç için belirlenecek tazir cezasının da söz konusu haddi aşamayacağı yönünde genel bir kanaat olduğunu ifade etmeliyiz.¹⁰⁵ Buna göre kazf tanımı ve yargı süreci içerisinde değerlendirilip de unsurları tam oluşmadığı için kazf olarak nitelenemeyen bir iftira davasında yargının tazire hükmetmesi halinde verilecek cezanın sopa cinsinden sekseni geçemeyeceğini söylememiz yanlış olmayacaktır. Bununla beraber, bu türden iftiralar için siyasi otoritenin hapis gibi sopa dışında bir cezaya hükmetmesi de mümkün görülmüştür.¹⁰⁶

Ayrıca bu konuyla ilişkili olarak kimilerinin iddialarının aksine,¹⁰⁷ İslâm hukuku, iftira tanımına giren hususlar dışında, yalan beyanda bulunmayı ya da yalan yere tanıklık etmeyi karşılıksız bırakmamış, bunların tümüne tazir cezalarını muhatap kılmıştır.¹⁰⁸ Hz. Ömer'in zina dışındaki diğer hususlara dair yalancı şahitlikte bulunan kişiye 40 sopa vurdurup yüzünü siyaha boyattığı ve azarladığı rivayet edilmektedir.¹⁰⁹ Ebû Hanife ve Ahmed b. Hanbel, yalancı şahidin halk içinde teşhir edilmesi görüşünü benimsemektedir.¹¹⁰ Aynı konuda Şâfiîlerin de paralel yaklaşım sergilediklerine şahit olmaktayız.¹¹¹ Şurayh'ın da böyle bir durumda teşhir müeyyidesi uyguladığı bildirilmektedir.¹¹² Ebû Yusuf ve Muhammed eş-Şeybânî ise,

¹⁰³ el-Mâverdî, *Ahkâmü's-Sultâniyye*, s. 387.

¹⁰⁴ Delil gösterilen rivayetler için bkz. ed-Dârimî, (Kitâbu'l-Hudûd, 9 ve 11), II, 494-495; es-San'ânî, s. 729.

¹⁰⁵ İbn Teymiyye, *el-Hisbe*, s. 51. Ancak istisnâî durumlarda siyâseten katl gibi idama hükmedecek kadar ileri düzeyde tazir cezaların meşruiyetini tüm İslâm hukukçularının benimsedikleri görülmektedir. (Bkz. Karadâvî, *İslâm Hukuku (Evrensellik Süreklilik)*, s. 55-56; Köse, "Osmanlı'da Şer'î Cezalar", s. 25.)

¹⁰⁶ el-Mergînânî, II, 405.

¹⁰⁷ Joseph Schacht, *An Introduction to Islamic Law*, Oxford University, Londra 1969, s. 187.

¹⁰⁸ Âmir, s. 256.

¹⁰⁹ el-Mergînânî, III, 130; Attafeyyîş, IV, 153; Ali Osman Ateş, s. 433.

¹¹⁰ el-Mergînânî, III, 130; Mevsîlî, *el-Mu'tiyâr*, II, 145; el-Hırakî, s. 138; Ali Osman Ateş, s. 433; Avcı, "Osmanlı Hukukunda Hapis Cezası", s. 32.

¹¹¹ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 694.

¹¹² el-Mergînânî, III, 130.

bu kimselerin sopa ve hapis ile cezalandırılması gerektiğini savunmaktadır.¹¹³

Son olarak kısaca altını çizmemiz gereken bir diğer husus modern hukukun iftirayı tecziyesi ile İslâm hukukunun yaklaşımlarının birbirinden farklı çizgilere sahip olmasıdır. Yukarıda muhtelif bölümlerde belirttiğimiz üzere, modern hukuktaki ve İslâm hukukundaki iftira suçuna dair tanım ve içerikler örtüşmemektedir.¹¹⁴ Bu noktadan hareketle günümüzde ülkelerin iftira suçuna farklı cezalar uyguladığını söyleyebiliriz. Örneğin mer'î ceza kanunumuz, “Adliye Karşı İşlenen Suçlar” başlığı altında “iftira” suçunu,¹¹⁵ “Şeref Karşı İşlenen Suçlar” ismi altında ise “hakaret” suçuyla¹¹⁶ ilgili meseleleri aydınlatmakta ve bunları tefrik etmekte, cezalarını da bu ayrıma göre ortaya koymaktadır.¹¹⁷ Mer'î hukukumuzun hakaret ve

¹¹³ el-Mergînânî, III, 130 ve 131.

¹¹⁴ el-Ânî, s. 27.

¹¹⁵ İkinci kitabın “Millete ve Devlete Karşı Suçlar ve Son Hükümler” adını taşıyan dördüncü kısmının ikinci bölümü içinde.

¹¹⁶ İkinci kitabın “Kişilere Karşı Suçlar” isimli ikinci kısmının sekizinci bölümü içinde. Aynı yaklaşımı benimseyen ülkelere örnek olarak Almanya verilebilir. Almanya’da da hakaret, sövme (beleidigung), üçüncü bir kişiyle alakalı olarak, ona saygı duyulmadığının ya da küçük görüldüğünün ifade edilmesi anlamıyla, kişilere karşı işlenen suçlar başlığı altında ele alınmaktadır. Hakaret suçları (beleidigungsdelikte) ile korunan hukukî menfaat, şereftir. (Bkz. Jescheck, s. 71.)

Beccari da medenî kanunun ilgi sahası dışında değerlendirdiği hakaretle ilgili aynı yaklaşımı sergilemektedir. (Bkz. Beccaria, s. 239.)

¹¹⁷ Türk Ceza Kanunu, yetkili makamlara ihbar ve şikayette bulunarak ya da basın ve yayın yoluyla, işlemediğini bildiği halde, hakkında soruşturma ve kovuşturma başlatılmasını ya da idarî bir yaptırım uygulanmasını sağlamak için bir kimseye hukuka aykırı bir fiil isnat etmek olarak tanımladığı iftira suçuna ceza olarak temelde bir yıldan dört yıla kadar hapis cezası belirlemektedir. TCK, Madde 267, Fıkra 1. Suça sürüklenen on sekiz yaşından küçük “küçük fâil” olması halinde ise ulaşma söz konusudur. Suça sürüklenen on beş yaşından küçük “çocuk fâil” ise tutuklama kararı verilemez. Bkz. CKK, 21 ve 24)

Ancak aynı kanunun diğer fıkraları ile takip eden kanunlar (Özellikle etkin pişmanlığın konu alındığı 269. madde cezalandırma indirimleri ve şartları ortaya koymaktadır. Buna göre iftira edenin mağdur hakkında adli veya idarî soruşturma başlamadan önce iftirasından dönmesi halinde beşte dört oranında bkz. fıkra 1, kovuşturma başlamadan evvel iftiradan dönmesi halinde dörtte üç oranında bkz. fıkra 2, mağdur hakkında hüküm verilmeden önce iftiradan vazgeçilmesi durumunda üçte iki oranında, mağdurun mahkumiyeti sonrasında iftiradan dönülmesi halinde yarı oranda, cezanın infazı öncesinde etkin pişmanlığın ortaya konması durumunda üçte bir oranında bkz. fıkra 3 cezada indirime gidilmesi söz konusu olabilir. İftira suçunun konusu idarî müeyyide gerektirmekteyse, idarî yaptırım kararı öncesinde iftiradan dönülmesi yarı oranda, yaptırım uygulandıktan sonra etkin pişmanlıkta bulunulması halinde üçte bir oranında ceza inrilebilecektir bkz. fıkra 4. Basın ve yayın yoluyla yapılan iftiradan dolayı etkin pişmanlığın orta konabilmesi ve etkin pişmanlık hükümlerinden istifade ise bunun aynı yöntemle yayınlanması koşuluyla gerçekleştirilebilir bkz. fıkra 5) iftira suçunun mağduruna uygulanmış olan soruşturma, kovuşturma ve diğer uygulama ve cezalara göre iftira edenin cezasında

artırmaları ve azaltmaları hükme bağlamakta, iftira suçunun dava zaman aşımını, mağdurun fiili işlemediğinin subut bulmasından itibaren bkz. fıkra 8, sekiz yıl bkz. fıkra 1 olarak belirlemektedir. Yine mezkur kanuna göre basın ve yayın yoluyla işlenen iftira suçunun mahkumiyeti ilan masrafı da iftira edene ait olmak kaydıyla basın ve yayın yoluyla ilan edilecektir bkz. fıkra 9. (Kanunun fıkralarına göre fiilin maddî eser ve delillerini uydurarak iftirada bulunulması cezanın yarı oranda artırılması sebebidir. Mağdura, atılan iftira nedeniyle göz altına alma ve tutuklama dışında başka bir koruma tedbiri uygulanmışsa, cezanın yarı oranda artırılması bkz. fıkra 3; mağdur iftira nedeniyle tutuklanmış veya göz altına alınmışsa iftiracı 109. maddede bahsi geçen “hürriyetinden yoksun kılma suçu” hükümlerine göre dolaylı fâil olarak sorumlu tutulması bkz. fıkra 4; mağdurun ağırlaştırılmış müebbet veya müebbet hapis cezasına mahkum edilmiş olması halinde iftira suçlusunun yarı yıldan otuz yıla kadar hapis cezasına mahkumiyeti, mağdurun süreli hapis cezasına çarptırılması halinde hükmolunan cezanın üçte ikisi kadar ceza takdiri bkz. fıkra 5; mağdurun mahkum olduğu cezanın infazına başlanmış ise beşinci fıkraya göre verilecek cezanın yarı oranda artırılması bkz. fıkra 6; iftira sonucunda mağdurun hapsi dışında adli veya idârî bir yaptırıma uğraması halinde iftira edene üç yıldan yedi yıla kadar hapsi bkz. fıkra 7 esas alınmıştır).

Türk Ceza Kanunu, bir kimseye onur, şeref ve saygınlığını rencide edebilecek nitelikte somut bir fiil veya olgu isnat eden veya sövmek suretiyle bir kimsenin onur, şeref ve saygınlığına saldırmak olarak tarif ettiği hakaret için ise ceza olarak üç aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezası (Adli para cezası, beş günden yedi yüz otuz güne kadardır ve belirlenen tam gün sayısının, bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ile çarpılması sonucu elde edilen meblağın suçlu tarafından devletin hazinesine ödenmesini ifade etmektedir (Bkz. TCK, Madde 52, Fıkra 1) ön görmektedir (bkz. TCK, Madde 125, Fıkra 1.)

Mükerrerler hakkında hapis cezası uygulanması (TCK, Madde 125, Fıkra 1) ve fiilin sesli, yazılı veya görüntülü bir iletileyle işlenmesinde fâillerin durumunun bu hükme tâbi tutulması esas alınmaktadır.

TCK, Madde 125, Fıkra 2. Ayrıca aynı kanunun diğer fıkralarına göre hakaret suçunun, kamu görevlisine göreinden dolayı; dinî, siyasî, sosyal, felsefî inanç, düşünce ve kanaatlerini açıklamasından, değiştirmesinden, yaymaya çalışmasından, mensup olduğu dinin enir ve yasaklarına uygun davranmasından dolayı; kişinin mensup bulunduğu dine göre kutsal sayılan değerlerden bahisle işenmesi halinde cezanın alt sınır bir yıldan az olamaz (fıkra 3). Hakaretin alenen işlenmesi cezanın altıda bir oranında artırılmasını gerektirmektedir (fıkra 4). Yine kanuna göre kurul halinde çalışan kamu görevlilerine görevlerinden dolayı hakaret edilmesi halinde, suç kurulu oluşturan üyelere karşı işlenmiş sayılmakta ve zincirleme suça ilişkin madde hükümlerinin uygulanması benimsenmektedir (fıkra 5).

İsnat edilen ve suç oluşturan fiilin ispat edilmiş olması halinde kişiye ceza verilmeyeceği, isnat ile ilgili olarak hakarete uğrayanın mahkumiyet kararının kesinleşmiş olmasının isnatı ispatlanmış hale getireceği TCK tarafından hükme bağlanmıştır. Bunun dışındaki hallerde ise isnadın ispat isteminin kabulü, ancak isnat olunan fiilin doğru olup olmadığının tespitinde kamu yararı bulunmasına veya şikayetçi kişinin ispata razı olmasına bağlıdır (TCK madde 127). İspat edilmiş fiilinden söz edilerek kişiye hakaret edilmesi halinde cezaya hükmedilir (TCK madde 127, fıkra 2).

TCK, yargı mercileri veya idârî makamlar nezdinde yapılan yazılı ve sözlü başvuru, iddia ve savunma kapsamında, kişilere ilgili olarak somut isnadlarda ya da olumsuz değerlendirmelerde bulunulması halinde ceza verilmemesi, ancak bunu için isnat ve değerlendirmelerin, gerçek ve somut vkialara dayanması ve uyumsuzlukla bağlantılı olması gerektiği (TCK, madde 128), hakret suçunun haksız bir fiile tepki olarak işlenmesi halinde verilecek cezanın üçte iki oranında indirilebileceği veya cezadan vaz geçilebileceği (TCK, madde 129, fıkra 1), hakaret suçunun, kasten yaralama suçuna tepki olarak işlenmesi nhalinde kişiye ceza verilmeyeceği (TCK, madde 129, fıkra 2), hakaret suçunun karşılıklı olarak işlenmesi halinde olayın mahiyetine göre taraflardan her ikisi veya biri hakkında verilecek cezanın üçte birine kadar indirilebileceği veya cezadan vermektan vaz geçilebileceğini (TCK, madde 129, fıkra 3) ve hükme bağlamaktadır.

Kezâ bir kimsenin ölümü sonrasında hatırasına en az üç kişiyle ihtilâl ederek hakaret eden kişinin de üç aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezası verilmesi suretiyle tecziyesi hükmolunmaktadır. (Bkz. TCK, Madde 130) Ayrıca hakaretin alenen işlenmesi halinde cezanın altıda bir oranında artırılması gerekmektedir.

Diğer pek çok batılı ülkenin de iftira suçunun adliyeye karşı işlenen bir suç olarak nitelediği görülmektedir. Örneğin Almanya, iftira (falsche verda..chtigung) ve suç tasniini (vorta.uschen einer strafat), tanıklıkla ilgili suçlarsuçun işlenmesinden sonra sanığa yardım, ceza ve emniyet tedbirine

sövmeye suçları olarak ele aldığı suç ve cezalar ise İslâm hukuku tarafından iftira suçu ve cezası başlığı altında değerlendirilmektedir.

II. İftira Suçu ve Cezasın Etkileyen Sebepler

A. Ajlat Sebepler

İslâm hukukunda iftira cezası için artırmaya gidilmesi hususunda, başlı başına ağırlatıcı nedenler olarak görülmesi de suç çokluğunu konu edinen tekerrür ve ictimâyı ele alacağız. Ancak ağırlatıcı neden olarak sadece tekerrürün anılmasının mümkün olmadığını belirtmeliyiz. Örneğin mer'î hukuk sistemimiz, hakaret türünden ithamların, kamu görevlisine görevinden dolayı yönelmesini, dini, siyasi, sosyal, felsefi inanç, düşünce ve kanaatlerini açıklamasından, değiştirmesinden, yaymaya çalışmasından, mensup olduğu dine göre kutsal sayılan değerlerden bahisle gerçekleşmesini ve suçun alenen işlenmesini ağırlatıcı bir neden olarak görmektedir. İftira suçunda ise fiilin maddî eser ve delillerinin uydurulması, mağdurun iftira nedeniyle soruşturmaya, tutuklamaya vs. maruz kalması, ağırlatıcı sebepler olarak ele alınmıştır.¹¹⁸

İslâm hukukunda özellikle kazf dışındaki iftiralara dair ceza artırımına gidilmesinin, suç tekrarı ya da suçun iftiraya maruz kalanda meydana getirdiği elemin şiddeti veya mağdur ve sanıkların özel şartlarıyla mümkün olabileceğini belirtmeliyiz.

hükmedilmesini akamete uğratma, suçu ihbar etmeme ve diğer görev suçlarıyla birlikte aynı başlık altında, adliye karşı işlenen suçlar etrafında değerlendirmektedir. (Bkz. Hans Heinrich Jescheck, *Almanya Federal Cumhuriyeti Ceza Hukukuna Giriş*, Çev. Feridun Yenisey, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1989, s. 123.)

¹¹⁸ TCK, Madde 267, muhtelif fıkralar.

1. Tekerrür

Cezaların çokluğunu ve cezada artırımı gündeme getiren temel sebep suçun çokluğu durumu ve alışkanlık haline gelme tehlikesidir. Bu durum ise tekerrür veya ictimâ adıyla tezahür etmekte ve hem kazfî hem de diğer iftira türlerini ortak biçimde etkilemektedir.¹¹⁹

Dayandığı esas, ilk defa suç işleyenle suç işlemekte ısrar eden kimseleri tefrik etmek olan tekerrür,¹²⁰ hukuk dilinde, bir suçtan dolayı mahkum olan bir kimsenin, cezasını tümüyle çekmesi veya cezanın bir kanunî sebeple düşmesini takiben, belirli bir zaman içinde aynı türden başka suç veya suçlar işlemesi anlamına gelmektedir.¹²¹ İslâm hukuku, bu noktada, tekerrürün varlığını kabullenirken, mahkumiyetle ortaya çıkan cezanın tümüyle infaz edilmiş olmasını şart koşturmaktadır (gerçek tekerrür).¹²² Buna göre tekerrürden bahsedilebilmesi için, fâilin suç olarak belirlenmiş bir fiili icrası, bu suçtan dolayı mahkumiyete çarptırılması, neticede tahakkuk eden cezanın kendisine uygulanması ve infaz sonrasında cezaya neden olan suçun tekrar işlenmiş olması gerekmektedir.¹²³

Hz. Peygamber'in uygulamalarında tekerrür eden suçların cezalandırılma yöntemine ilişkin ipuçları bulmaktayız. Örneğin Hz. Peygamber'in üç kez içki içmekten dolayı cezaya çarptırılan kişinin dördüncü kez aynı suçtan dolayı mahkum

¹¹⁹ Avdeh, s. 751; Faruk Erem, "Tekerrür Hakkındaki Kanun Hükümlerinin Tetkiki", *AÜHFD*, Cilt 2, Sayı 2-3, Yıl 1944, s. 194; Sadık Okay, "Tekerrürün Mahiyeti Hakkında Başlıca Nazariyeler ve Tatbikata Tesirleri", *AÜHFD*, Cilt 9, Sayı 1-2, Yıl 1952, s. 331-332.

¹²⁰ Erem, "Tekerrür Hakkındaki Kanun Hükümlerinin Tetkiki", s. 191.

¹²¹ Dönmezer-Erman, III, 126-127; *THL*, s. 331; Taner, s. 484; Erturhan, *İslam Ceza Hukukunda Kıtma*, s. 87.

¹²² Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, s. 297; Erturhan, *İslam Ceza Hukukunda Kıtma*, s. 87.

¹²³ Sabri Erturhan, *İslam Ceza Hukukunda Tekerrür*, Dilek Matbaacılık, Sivas 2001, s. 71.

edilmesi durumunda cezanın artırılması gerektiğini belirttiği rivayet edilmektedir.¹²⁴

İftira suçunda tekerrür ile ilgili değerlendirmemizi ise kazf ve diğer iftiralara ilişkin olarak iki kısımda ele alabiliriz. Buna göre bir kimsenin bir başkasına zina isnadında bulunup kazf cezasına çarptırılıp cezanın infazı sonrasında, aynı kimseye karşı aynı isnadını yinelemesi halinde, Hanefiler, Şâfîler, Hanbeliler ve Caferîlere göre tekrar had cezası uygulanmayacaktır. Yani ikinci durumda had cezası değil, tazir cezası takdir edilecektir. Nitekim, aybın ortadan kaldırılması, makzûfun aklanması ve Allah hakkının yerine getirilmesi ilk haddin infazı ile gerçekleşmiş olmaktadır.¹²⁵ Her halükarda kazf suçunu tekrar eden kimsenin cezasını had olarak artırmak imkan dahilinde değilse de, ilave bir tazir takdir olunabileceği belirtilmiştir.¹²⁶

Zeydîler¹²⁷ ve Mâlikîler ise suçun her tekerrürü için kazf haddinin de tekrarlanması gerektiğini ifade etmiştir.¹²⁸ Bu konuda Caferî fıkhiinde üç kez kazfte bulunup had cezası infaz edilmiş kimsenin dördüncüsünde idamının söz konusu edildiğini gözlemlemekteyiz¹²⁹.

Tabii olarak kazf suçunu alışkanlık haline getiren bir kimse için mahkemenin

¹²⁴ ed-Dârimî, (Kitâbu'l-Hudûd, 10), II, 495.

¹²⁵ Bu konuda Ebû Bekre'nin Mugîre adlı bir hanıma karşı zina isnadında şahitlik yapması, kazfe mahkumiyeti sonrasında şahadetini yinelemesi, Halife Hz. Ömer 'in, Hz Ali 'nin haddin tekrar edilmesi ile Ebû Bekre'nin şahitliğinin iki kat anlam taşıyacağı endişesini dile getirmesi üzerine ikinci kez ceza uygulamaktan vaz geçmesi delil olarak değerlendirilmiştir. Bkz. eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 554; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 227; el-Hillî, IV, 166; İbn Âbidîn, VI, 101. Tekerrür durumlarında siyaseten ceza artırımına gidilmesi hususunda geniş bir değerlendirme için bkz. İbn Âbidîn, VI, 20.

¹²⁶ Ebû Zehra, *el-Ukûbe*, s. 289 ve 297-298.

¹²⁷ el-Uneysî, IV, 226.

¹²⁸ İbn Rüşd (el-Hafid), II, 422-423; Aliş, IX, 278.

¹²⁹ İbn Mutahhar, IX, 267; eş-Şehîd es-Sânî, IX, 148. Livâta ve hırsızlık gibi fiilleri tekrar edenlerin siyaseten idamının Hanefî hukukçular tarafından benimsendiği görülmektedir. Bkz. İbn Âbidîn, VI, 20.

ilaveten bir tazir belirlemesi mümkündür¹³⁰.

İslâm hukuku, tekerrürün varlığına bağlı olarak hadler dışındaki suçlarda cezada artırmaya gidilebileceğini benimsemiş ve bu konuda takdiri idareye bırakmıştır.¹³¹ Buna göre kazf dışındaki diğer iftiralar ve tazire konu suçlar için tekerrüre karşı idare ve mahkemenin yetkisi çerçevesinde cezayı artırması mümkündür.¹³² Ancak nasıl tazirleri ihata eden genel bir şablon yoksa, diğer iftiraların tekerrürüne yönelik de İslâm hukuku eserlerinde ayrıntılı bir şemaya rastlamamaktayız.

2. İctimâ

Kesinleşmiş bir hükümle ayrılmamış iki ya da daha çok suçun aynı kimse tarafından işlenmiş olması durumu ictimâ (tedâhül) olarak adlandırılmaktadır.¹³³ Modern hukukta bir kimsenin hiç biri hakkında kesin hüküm verilmeden aynı tür birkaç suçu işlemesi ile ortaya çıkan durum basit ictimâ, bir suç sebebiyle mahkumiyeti kesinleşen bir kimsenin cezasını çekmeden bir başka aynı tür suç işlemesi hali ise mevsuf ictimâ olarak ele alınmaktadır.¹³⁴

¹³⁰ İbn Âbidîn, VI, 20; Güleç, s. 251.

¹³¹ el-Arîs, s. 313; Güleç, s. 251.

¹³² el-Arîs, s. 313.

¹³³ *THL*, “ictimâ” Maddesi, s. 142; Avdeh, s. 751.

¹³⁴ Taner, s. 471.

Kanunda suç olarak tanımlandığı biçimde icrâ edilen her fiil müstakil bir suçtur ve kişi, her işlediği suç tanımına uyan davranışı için ayrı ayrı suç işlemiş sayılarak ayrı ayrı ceza görür. Ancak, tek bir hareketle birden fazla suçun işlenmesi ne kadar mümkünse, birden fazla hareket de tek bir suç işlenmesi neticesini doğurabilir ki bu, eylem ve suç ilişkisini özetleyen dört ihtimalden birinin varlığını zaruri kılmaktadır:

- Bir eylem (hareket ve netice), bir ihlâl neden olmuştur,
- Bir eylem, birden fazla ihlâl doğurmuştur,
- Birden fazla eylem, bir ihlâl ortaya çıkarmıştır,
- Birden fazla eylemler, birden fazla ihlâllere sebebiyet vermiştir. (Modern ceza hukukunda suçların birleşmesi ve cezaların birleşmesi birbiriyle ilişkili ama farklı konulardır. Suç teorisi başlığı altında suçların birleşmesi, çeşitli eylemlerin bir ihlâl veya bir eylemin birden fazla ihlâl sebe

İctimâ ve tekerrür arasındaki temel farkı özetle ifade etmek gerekirse, ictimânın, fâilin birden fazla suç işlemesi ve bunların cezasını çekmemiş olmasını, tekerrürün ise işleyip ceza alıp cezasını da çektiği bir suçun aynısından daha sonra tekrar işlemesini ifade ettiğini söylemek mümkündür.¹³⁵

Genel olarak İslâm hukukunun, ictimâ kavramının meşruiyetini benimsediğini söyleyebiliriz. İslâm hukukunun, suç çokluğu durumunda, suçlar için öngörülen cezalara karşı tek bir cezanın tahakkuk etmesi anlamıyla, ictimâ kavramı yerine daha çok tedâhül kelimesini kullandığını söylememiz mümkündür.¹³⁶ İslâm hukukçularının konuya yönelik temel yaklaşımlarını esas alarak ictimân genel unsurlarını şöyle sıralayabiliriz:

- Suçun aynı kişi tarafından işlenmesi,
- İcrâ edilen suç sayısının birden fazla olması,

olmasıdır, yani çeşitli suçlar müstakil olmaktan çıkarak kaynaşmış hale gelmektedir. Ceza konusu etrafında değerlendirilen cezaların ictimânda ise birden fazla ihlâl, birden fazla ihlâlâ neden olmaktadır.)

İlk durum için ictimâdan bahsetmek söz konusu değilken, bir eylemin birden fazla ihlâl doğurmasında bir çeşit ictimânın mevcudiyetinden bahsedebiliriz. Ancak ortaya çıkan ihlâller birden fazla ise de bir tek hukuka aykırılık etrafında cereyan etmektedir ki bu çeşit ictimâ, fikrî (şeklî, câlî) ictimâ adını almaktadır.

Birden fazla eylemin bir ihlâlâ neden olması halinde ise ictimâ açıkça görülmektedir ve bu şekilde birleşen suçlar müteselsil, muhtelit (karma), müterakki (geçitli) ve mürekkep suçlar olarak isimlendirilmektedir. Muhtelit (karma) suç, kânûnî tanıda yer alan bir fiilin zaruri biçimde daha hafif bir suçu da içermesiyle ortaya çıkan durumdur. Karma suçun bir biçimi olan müterakki (geçitli) suç, karma suçtan farklı olarak birbiriyle kaynaşan hafif ve ağır suçlar ayrı konulara sahiptir. Mürekkep suç, bağımsız bir suç olarak görünen netice başka bir netice ile kaynaşmaktadır. İki ayrı suç tipinden meydana gelmektedir birbirlerinin unsurunu veya ağırlaştırıcı nedenini teşkil etmektedir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Dönmezer-Erman, I, 390-404). Birden fazla eylemlerin birden fazla ihlâllere sebebiyet vermesinde ise bahse konu olan suçların değil, cezaların birleşmesidir. Modern hukukta suçların ictimânda belirlenecek ceza hakkında üç farklı yaklaşım sergilendiği görülmektedir. Birincisi işlenen suçların her biri için ayrı ceza tertip edilmesi ve bunların birbirine eklenmek suretiyle çektilmesidir. Bu yaklaşım, cem' sistemi olarak anılmaktadır ve Anglo-Sakson hukuku tarafından benimsendiği görülmektedir. İkincisi, en ağır suçun cezasının esas alınması (cezaların bel'i) sistemidir. Üçüncüsü ise hukukî ictimâ veya cezanın ağırlaştırılması sistemidir ki mer'î hukukumuzda bu yaklaşımın benimsendiği görülmektedir. (Bkz. Taner, s. 472-475).

¹³⁵ Sabri Erturhan, *İslâm Ceza Hukukunda Tekerrür*, s. 71-72.

¹³⁶ Avdeh, I, 747; Sabri Erturhan, *İslâm Ceza Hukukunda İctimâ*, Başak Ofset, İstanbul 2003, s. 28.

- Suçların aynı türden olması,
- İşlenen suçlar karşılığında işleyen kişinin bu suçlarla ilgili cezayı hiç veya tamamen çekmemiş olmasıdır.¹³⁷

Suç kavramı ve sorumluluk ehliyetinin tam işlenmediği, bilhassa, bünyesinde cezayı hafifleten sebeplerin, suça teşebbüsün yanı sıra iştirak ve tedahülün muğlak kaldığı şeklinde muhtelif eleştiriler¹³⁸ yöneltilmesine rağmen İslâm hukukunun, bidayetinden bu yana ictimâ kurumunun varlığını benimsediği ortadadır.¹³⁹ Örneğin kazf gibi had suçları için belirlenen cezaların infazı öncesinde, aynı suçların tekrar tekrar işlenmesi ve bu durumda had cezalarının suç sayısınca uygulanmaması konusunda ortaya konan ayrıntılı değerlendirmelerin, batıdan yüzyıllar önce ictimâ konusunun -adı müstakil olarak anılmamışsa da- ele alınıp kurumsallaştırıldığına işaret ettiği kanaatindeyiz.

Hak kavramı ve hak taksimi etrafında şekillenen İslâm hukukunun ictimâ teorisinde aynı türden suçların infaz öncesinde tekerrürü halinde sadece tek bir

¹³⁷ Erturhan, *İslam Ceza Hukukunda Kıtima*, s. 86.

Modern hukukta iftira suçunu işleyen kişi, bir kişi ile ilgili birden fazla isnadını bir şikayet veya ihbar ile ortaya atabilir. Fâil, aynı ihbarla birden fazla kişi hakkında iddialarda bulunabilir (müteselsillik söz konusu) ya da bir kişi hakkında bir iddiayı birden fazla yetkili makama aksettirebilir veya aynı kişi hakkında birden fazla isnadını birden fazla makama iletmiş olabilir (şartların oluşmasına göre müteselsil suç veya ictimâ hükümlerinin icrasını gerektirir) yahut aynı kişi hakkındaki iddiasını aynı makama birden fazla bildirebilir (yeni bir karar sonrasında ortaya atılmamışsa bu iddialar müteselsil suç olarak değerlendirilecektir) veya aynı kişi hakkında yetkili mercilere sunduğu iddiasından sonra taksir ile bir başka isnatta bulunabilir (nitekim taksirle iftira suçunun işlenmesi imkansızdır) ya da şekli ve maddî (suçun eser ve delillerini uydurmak suretiyle) iftirasını aynı anda gerçekleştirebilir veya modern hukukun ayırımının tabii bir neticesi olarak (nitekim her hakaret iftira değilse de her iftira görünüş itibarıyla hakaret suçunu ihtiva etmektedir) hem iftira hem de hakaret suçlarını işlemiş olabilmektedir yahut da başkasının imzasıyla asılsız isnatta bulunabilmektedir ki burada da iki ayrı suçun varlığı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, suç delilleri uydurarak hedef göstermeden suç ihbarında bulunan kimsenin bilahare bu suça bir fâil ithamında bulunarak suç tasnii akabinde iftira suçu işlemesi –çeşitli tartışma ve aksi görüşlere rağmen- ve böylece birbirinden farklı iki ayrı suç işlemesi mümkün olabilmektedir. (Bkz. Bayraktar, s. 25; Önder, s. 306.)

¹³⁸ Schacht, s. 187. Cezai sorumlulukta şahsilik konusunda bkz. Maydani, s. 62.

¹³⁹ Erturhan, *İslam Ceza Hukukunda Kıtima*, s. 88; Çalışkan, “İslâm Hukuku’nda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları”, s. 385

cezanın verilmesine ilişkin yaklaşımlar açıkça ifade edilmiştir.¹⁴⁰ Özellikle had cezalarında hedeflenen suçun önlenmesi ve suçlunun ıslahı amacının suç sayısı kadar ceza infazını gerekli kılmayacağı görüşüne istinaden İslâm hukukçularının ictimâ teorisinde genel bir tutum birlikteliği içerisinde bulundukları söylenebilir.¹⁴¹ Ancak suçlar üzerinde müstakil değerlendirmelere geçildiğinde bu durumun, yerini zaman zaman ihtilaflara bıraktığını belirtmeliyiz. Tezimizin temel çizgisinden kopmamak maksadıyla, bu konudaki fikir ayrılıklarına dair ayrıntıları anmayarak, had cezalarından kazf ve diğer iftiralar üzerindeki ictimâ tartışmasına temas etmeye gayret göstereceğiz.

Öncelikle kazf cezalarının tedâhülü ile ilgili İslâm hukukçularının çeşitli ihtilafları olduğunu belirtmeliyiz. Kazf cezalarında tedâhülün meşruiyetini benimseyen yaklaşım, kazf cezasının uygulanması öncesinde kâzifin birden fazla kazfte bulunması halinde kâzife tek bir had uygulanması gerektiğini ileri sürmektedir. Böylece hakettiği şekilde kâzifin cezalandırıldığı belirtilmektedir.¹⁴² Hadde konu olan suçların cezalandırılması, maksadın bu biçimde gerçekleşeceği düşüncesiyle tedâhülün meşruiyetini¹⁴³ Hanefiler,¹⁴⁴ Mâlikîler,¹⁴⁵ Hanbelîler,¹⁴⁶ Zâhirîler,¹⁴⁷ Caferîler,¹⁴⁸ Zeydîler¹⁴⁹ ve Şafîîlerin kuvvetli görüşü¹⁵⁰ kabul

¹⁴⁰ Bilmen, III, 106; Erturhan, *İslâm Ceza Hukukunda Kıtma*, s. 92.

¹⁴¹ Behnesî, *Medhal*, s. 111; Erturhan, *İslâm Ceza Hukukunda Kıtma*, s. 94-96.

¹⁴² es-Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 102.

¹⁴³ Ahmed Fethî Behnesî, *Nazariyyât fiâ-Fâhiâ-Cinâiâ-İlâmî*, Müessesetü'l-Halebî ve Şurakâhu, Kahire 1389/1969, s. 127.

¹⁴⁴ es-Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 102; Molla Hüsrev, I, 393; Mevkûfâtî, II, 396.

¹⁴⁵ İbn Rüşd (el-Hafîd), II, 422; Alî b. Ahmed b. Mukerremullah es-Saîdî el-Adevî (ö. 1189 h.), *Hâmiyetüâ-Adevî alâ kerhi Ebiâ-Hasen (el-Müsemâm) Kifâyetiâ-Talibiâ-Rabbânî li Risâleti İbn Ebû Zeyd el-Kayravânî*, Dâru'l-Fikr, Beyrut (t.y.), II, 302; ed-Desûkî, IV, 327; Alîş, IX, 278.

¹⁴⁶ İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 190.

¹⁴⁷ İbn Hazm, XII, 271.

¹⁴⁸ el-Kuleynî, VII, 208.

¹⁴⁹ İbnü'l-Murtezâ, V, 167-168; el-Uneysî, IV, 226.

¹⁵⁰ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 554; er-Râzî, VI, 261; eş-Şa'rânî, II, 180. (Şafîîler, aynı kişiye yönelik iftiranın teaddüdünde tedâhülün varlığını vurgulamaktadır. Bkz. er-Râzî, VI, 261.)

etmektedir.

Bununla ilgili olarak Küfe kentinde kadı iken bir kimseye birden fazla had tatbik eden İbn Ebû Leylâ'yı Ebû Hanîfe'nin tenkidi önemli bir değerlendirmedir. İbn Ebû Leylâ, bir kimseye “ey iki zina edenin çocuğu!” şeklinde bir ithamda bulunan kişiye, mescitte iki farklı kazf haddi uygulamıştır. Olay kendisine intikal edince, Ebû Hanîfe, karar ve uygulamada beş ayrı hukuk ihlâli olduğunu belirtmiştir. Bunlar,

- Kazf cezasının verilebilmesi için mağdurun dava açmış olması şarttır. Olayda dava açılmadan ceza verilmiştir.
- Davada tek bir had uygulanması icap ederken iki ayrı ceza tatbik edilmiştir.
- İki ceza uygulanması meşru olsa bile hakimin sanığa iki ceza arasında durumunu düzeltme zamanı vermesi icabederdi.
- Cezanın infazı içerisinde yapılmaması gerekirken mescitte gerçekleştirilmiştir.
- Ayrıca baba ve anaya yönelen ithamlarda öncelikle ana babanın sağ olup olmadığı araştırılması, dava hakkının öncelikli olarak onlara ait olması durumunun gözetilmesi zaruri iken böyle bir değerlendirmeye de gidilmemiştir.¹⁵¹

Bu konuyla bağlantılı olarak, cezanın infazı sırasında iftira suçunun tekrerrüü

¹⁵¹ el-Cessâs, *Muhtasarü Kâtilâfiâ-Ulemâ*, s. 288; İbnü'l-Hümâm, V, 340; İbn Nüceym, *el-Bahrüâ-Râik*, V, 43.

Mescitte had cezalarının uygulanamayacağına dair Hz. Peygamber'den bir rivayet bulunmaktadır. Bkz. İbn Hanbel, III, 434.

ise farklı bir konudur. Ceza tatbikinden önce defalarca işlenmiş de olsa, kazf suçları için ictimâ (tedâhül)ın geçerliliği üzerinde İslâm hukukçularının büyük bölümünün, aynı söyleme sahip bulunduğu daha önce değinmiştik¹⁵². Had cezalarında tedâhülü öncelikli bir nokta olarak değerlendiren Hanefî hukukçular, kazf suçunun tamamlanmasına saniyeler kala ortaya atılan bir kazf suçunu bile aynı cezaya muhatap kabul eder.¹⁵³ Cezanın tamamlanması öncesinde, kâzifin firar edip kazf suçunu bu arada tekrarlaması halinde kâzife ya eski işlediği suçun cezası tamamlanarak uygulanacak (ilk kazften mağdur olan kişinin ikinci makzûf ile birlikte yargıya başvurması halinde ikinci kazf düşmüş olur) ya da eksik kalan kısım iptal edilip ikinci suçun cezası verilecektir (ilk kazf suçunun mağdurunun mahkemede bulunmayıp ikinci mağdurun davada hazır bulunması halinde ilk suçun kalan kısmı düşer).¹⁵⁴

Mâlikî hukukçular ise aynı durumda tamamlanamayan cezanın (tamamlanmış kısım yarı veya en azından on beş kırbaç şeklindeki¹⁵⁵ belli bir seviyeyi aşmamış ise) tekrar ve baştan infaz edilmesi, sonra da diğer kazfın cezasının uygulanması gerektiğini savunur. Eğer ilk ceza yukarıda bahsi geçen seviyeyi aşmış ise, bu durumda ikinci ceza tamamen uygulanıp ilk ceza düşer.¹⁵⁶

Yukarıdaki görüşün muhalifî olan bazı Mâlikî hukukçular,¹⁵⁷ Şâfiîlerden rivayet edilen ikinci bir görüş,¹⁵⁸ kazfte, borçlar hususundaki gibi, birey hakkının

¹⁵² eş-Şeybânî, *el-Câmiu's-Sagîr*, s. 291 (ancak aynı eser içinde bulunan şerhinde el-Leknevî farklı kanaatte olduğunu vurgulamaktadır); İbn Kudâme (Muvaffâkuddîn), *el-Mugnî*, X, 190; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, XII, 107; İbn Cüzey, s. 377; İbnü'l-Hümâm, V, 340.

¹⁵³ eş-Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 71.

¹⁵⁴ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Râik*, V, 43.

¹⁵⁵ Kırbaç sayısı veya sözkonusu seviye üzerinde Mâlikî hukukçuların fikir birliği bulunmamaktadır.

¹⁵⁶ el-Huraşî, VIII, 91; ed-Derdîr, IV, 465.

¹⁵⁷ ed-Desûkî, IV, 327.

¹⁵⁸ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 554.

önde olduğu kabulünden hareketle cezanın birden fazla uygulanacağını belirtmektedir.

Kazf haddinin diğer hadlerle ictimâ ilişkisinin olup olmadığı ise ayrı bir konudur. Bazı Mâlikîler dışındaki tüm fukahâ, farklı hadler arasında tedâhül olamayacağı hususunda hemfikirdir.¹⁵⁹ Örneğin sarhoşluk ve kazf hadleri arasında tedâhül tartışması klasik fıkıh eserlerinde konu edilmiştir. Bu iki hadle ilgili olarak önce kazf suçunun cezası infaz edilecek, belli bir süre sonra (önceki cezanın acısı geçtikten sonra) sarhoşluk haddinin tatbikine geçilecektir.¹⁶⁰ Muhalif görüşü temsil eden bazı Mâlikî hukukçuları ise, bir hadis rivayetine dayanarak, aynı anda hem sarhoş olup hem de kazfte bulunan kimsenin iki hadden biri ile tecziyesini ön görmektedirler.¹⁶¹

Haddi gerektirmeyen iftira çeşitleri içinse, tedâhül hususu, tamamen birey haklarına konu olan suçların genel teorisi çerçevesinde ele alınmalıdır. Bu tür suçlarda her bir suç için ayrı bir ceza takdir edilmesi hususunda bir ayrılık görülmemektedir. Nitekim tümüyle birey haklarına ilişkin hususlarda ayrı ayrı cezaların takdir edilmesi kaçınılmazdır.¹⁶²

Birden fazla kişiye, topluluğa aynı anda iftira da, üzerinde tedâhül tartışması yapılan bir konudur. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi isnadın belirli kişi ya da kişilere yönelmiş olması kazf suçunun tahakkuku için bir şarttır. “Dördünden biri

¹⁵⁹ el-Mergînânî, II, 404; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 190; İbn Kudâme (Şemsüddîn), *er-Ruhûl-Kebîr*, X, 140; en-Nevevî, *el-Mecmûâ*, XX, 115; İbn Nüceym, *el-Bahrûl-Râik*, V, 43; Mevkûfâtî, II, 396.

¹⁶⁰ İbn Âbidîn, VI, 73.

¹⁶¹ el-Adevî, II, 302; Aîş, IX, 277.

¹⁶² er-Râzî, VI, 262.

zinakârdır” gibi bir itham, had cezasının uygulanması için yeterli görülemez.¹⁶³ Kişinin, “filan kentin halkı zina yaptı” gibi bir topluluğa makul olmayan bir üslup ile kazfte bulunmasının da had değil, tazir ile tecziyesi gerekmektedir.¹⁶⁴ Elbette topluluğa yapılan iftira, her zaman makzûfun belirsiz olduğu ve had cezasının uygulanmayacağı şeklinde yorumlanamaz. Ancak yukarıda da işaret edildiği gibi, sadece makzûfların belirli ve makul sayıda olması halinde, kâzife had cezası uygulanacaktır. Bu durumda tartışma konusu olan temel husus, had cezası makzûf sayısınca mı uygulanacak, yoksa tek bir infaz mı yapılacağı yönündedir?

Bir kişinin bir topluluğa kazfte bulunması halinde tedâhülün varlığı üzerinde fikir birliği gözlemlememekteyiz. Belittiğimiz gibi bir şahsın bir kent halkının tümüyle zina yaptığını söylemek gibi muhal bir iddiayı ileri sürmesi -makzûfun belirsizliği nedeniyle- zaten had değil tazire konu olan bir durum ortaya çıkarmaktadır. Ancak belirli ve birden fazla insana -topluya değil- isimlerini tek tek anarak kazfte bulunması durumunda kâzifin makzûf sayısınca hadde mahkum edilmesi görüşü, Hanefiler,¹⁶⁵ Şafîiler,¹⁶⁶ Hanbelîler,¹⁶⁷ Caferîler¹⁶⁸ tarafından savunulmaktadır. Nitekim bu suçta bireyin hakkı açıkça ortadadır ve borçlar hukukunda ve kısas konularında da durum böyledir. Şa’bî, Atâ, Katâde, İbn Ebû Leylâ bu görüşün sâliklerindendir.¹⁶⁹ Mâlikî¹⁷⁰ ve Zâhirî hukukçular¹⁷¹ ise hadlerde

¹⁶³ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, III, 555; el-Kâsânî, VII, 42; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, XII, 108; Aliş, IX, 285.

¹⁶⁴ İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Kâfî*, IV, 224; en-Nevevî, *el-Mecmû*, XX, 67; el-Merdâvî, X, 218; Abdülazîz, V, 2686.

¹⁶⁵ el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur’ân*, V, 113.

¹⁶⁶ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, III, 553; el-Mâverdî, *el-Hâvî*^a-*Kebîr*, XIII, 256; er-Râzî, VI, 262.

¹⁶⁷ İbn Müflih, VII, 413; el-Merdâvî, X, 223.

¹⁶⁸ el-Kuleynî, VII, 209-210; et-Tûsî, *el-Mebsût*, VIII, 16; el-Hillî, IV, 165; İbn Mutahhar, IX, 269; eş-Şehîd es-Sânî, IX, 145.

¹⁶⁹ Abdülazîz, V, 2686.

¹⁷⁰ Mâlik, (Kitâbu'l-Hudûd, 5), II, 829; İbn Abdülber, XXIV, 123; el-Huraşî, VIII, 89. Hanefilerden Hammâd’ın da bu görüşte olduğunu müşahade etmekteyiz. (Bkz. Aras, 246.)

¹⁷¹ İbn Hazm, XII, 271.

tedâhülün varlığından hareketle tek bir ceza öngörmektedirler.

Hanefiler,¹⁷² Mâlikîler,¹⁷³ Caferîler¹⁷⁴ ile Şâfiî'nin eski¹⁷⁵ ve Ahmed b. Hanbel'e atfedilen bir görüşe¹⁷⁶ göre iftiranın tek bir ifadeyle (makzûfların ismi bir bir belirtilmeksizin) sâdır olması halinde, içki, sirkat ve zina haddinde de olduğu gibi makzûfların ister hepsi ister birisi davacı olsun ictimâ ile bir cezaya hükmedilmesi esastır ki Tâvûs, eş-Şa'bî, ez-Zührî, en-Nehaî, Katâde, Hammâd, es-Sevrî, İbn Ebû Leylâ, İshak da bu düşüncededir.¹⁷⁷

Hasan, Ebû Sevr ve İbn Münzîr ile Şâfiî'nin yeni ve Ahmed b. Hanbel'e bir atfedilen diğer görüşüne göreyse, bir cümleyle de olsa topluluğa yapılan kazf, makzûf sayısınca ceza gerektirir.¹⁷⁸ İftira bir cümleyle telaffuz edilmiş de olsa makzûfların ayrı ayrı dava açmaları halinde, her biri için hususî bir kazf haddine hükmedilmesi gerektiğine dair Caferîlerden bir görüş rivayet edilmektedir.¹⁷⁹

Bahsi geçen tartışmanın diğer iftiralarla ilgili vechesi hakkında ise şunları belirtebiliriz. Esasen kazf dışındaki iftiralarda da şüphe, dava seyrini etkilmektedir. Ancak, bu tür iftiralarda “şüphe ile cezaların düşmesi” ilkesine dayalı bir süreç ve birey hakkının egemenliği üzerinde bir ihtilaf bulunmadığından hareketle durumun daha berrak olduğu söylenebilir.¹⁸⁰ Bu durumda özellikle şikayete bağlı olarak

¹⁷² İbn Âbidîn, VI, 101; Ebû Abduh, s. 148.

¹⁷³ Mâlik, (Kitâbu'l-Hudûd, 5), II, 829; Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülbâkî b. Yûsuf ez-Zurkânî (ö. 1122/1710), *kerhu'z-Zurkânî alâ Muvattai'â-İmam Mâlik*, I-V, Mustafa el-Babî el-Halebî, Mısır 1382/1962, V, 104.

¹⁷⁴ el-Kuleynî, VII, 209-210; el-Hillî, IV, 165; eş-Şehîd es-Sânî, IX, 145.

¹⁷⁵ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 553.

¹⁷⁶ İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 224-225; el-Merdâvî, X, 223.

¹⁷⁷ er-Râzî, VI, 261; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, VIII, 233; İbn Abdülber, XXIV, 123; el-Hirakî, s. 114; Abdülazîz, V, 2685.

¹⁷⁸ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 553; er-Râzî, VI, 262; ed-Desûkî, IV, 327; Abdülazîz, V, 2687.

¹⁷⁹ İbn Mutahhar, IX, 269-270.

¹⁸⁰ Erturhan, “İslam Hukukunda Şüpheden Sanığın Yararlanması İlkesi”, s. 186.

hakarete veya iftiraya maruz kalanların her birinin ayrı ayrı ceza talep hakkı bulunduğunu ve mahkemenin tazirlerle ilgili sahip olduğu yetkiyle isterse suçu bir bütün olarak değerlendirip, mağdur sayısındaki çokluğu dikkate alarak ağırlaştırılmış bir tazir veya isterse her bir mağdur için müstakil birer ceza vermeyi tercih edebileceğini düşünmekteyiz. Nitekim iftira suçuyla ortaya çıkan mağduriyetin şiddeti, mağdur ve sanığın özel durumları da, inisiyatif alanı içerisinde mahkemenin daha ağır cezalar tercih etmesini etkileyen sebeplerdir ve mahkemenin tazir belirlemede önemli bir yetkisi bulunmaktadır.¹⁸¹

B. İftira Cezasınā Hafifleten ve Düşüren Genel Sebepler

Esasen ayrı kısımlar olarak da ele alabileceğimiz suçu hafifleten ve düşüren nedenler hususunda, iftira, farklı bir konuma sahiptir. İftira suçunun unsurlarının teşekkül etmemesi, suçu düşürmekte, bu unsurların zafiyetler taşıması gibi nedenler ise suçu farklı bir statüye taşıyabilmektedir. Statüsü değişen suçun, hafiflemiş olduğu da düşünülebilir. Örneğin İslâm hukukunda kazf cezasının düşmesi, tazir ile tecziye gerektiren bir iftira cezası sürecini başlatabilmektedir. Tabii bazı durumlarda kazf cezasının düşmesi tazir uygulanmasına yer bırakmayacak şekilde dava sürecini de noktalayabilir. Kimi zaman kazf davasının düşmesi cezayı tümüyle ortadan kaldırırken, bazen kazf haddinin yerine mahkemenin hükme bağladığı tazir cezası dava için sadece hafifletici bir durum ortaya çıkarmaktadır.¹⁸²

İslâm hukukçularının iftira cezasını düşüren sebepler üzerinde fikir birliği bulunmamaktadır. Buna göre tüm iftira biçimleri için birbirinden kati çizgilerle ayrılan “hafifletici” ve “düşürücü” nedenler tasnifine gitmemiz imkan dahilinde

¹⁸¹ İbn Âbidîn, VI, 20; Gerber, s. 37.

¹⁸² Avdeh, s. 129 ve 200-201; Ebû Zehra, *el-Ukûbe*, s. 112-113.

değildir.

Bu noktada, bazı batılı bilim adamlarının İslâm hukukunda hafifletici nedenlerin bulunmadığı ve bunun sebebinin İslâm'da bir ceza hukuku kavramının yer almadığı yönündeki iddialarının varlığına dikkat çekmekteyiz.¹⁸³ İnanıyoruz ki, sadece had cezalarının şüphe altında uygulanmasının mümkün olmadığı konusundaki genel ilke bile, “cezaları düşüren nedenler” başlığı kadar “cezaları hafifleten nedenler” konusunu ilgilendirmekte, bahsi geçen yaklaşımları temelsiz kılabilmektedir. Nitekim, kazf örneğinde de açıkça görüldüğü gibi düşen had cezası yerine yargının takdir edeceği bir başka ceza, tazir cezası gündeme gelebilmektedir ki, bu durum, hafifletici nedenler konusunda İslâm hukukunun ayrıntılı ve geniş bir perspektife sahip bulunduğunu göstermektedir.

İslâm hukukunda cezayı düşüren ve hafifleten çok sayıda neden bulunmaktadır. Bunlardan bazıları suçun mağduru, bazıları sanık, bazılarıysa suçun değerlendirilmesinde dikkate alınan diğer hususlarla ilgilidir.

Suçun unsurlarında eksiklik bulunması veya suçun değerlendirilmesi sürecinde kesin bilgiye ulaşılmasını zafiyete uğratacak nedenler, ceza üzerinde düşürücü veya hafifletici rol oynayacaktır.

¹⁸³ Schacht, s. 187. Buna benzer şekilde ülkemizde bazı bilim adamları İslâm ceza hukukunda bir suç teorisi olmadığını belirtmişler, çağdaş ceza hukukunun esaslarından hiç birinin İslâm ceza hukukunda yer almadığını ısrarla vurgulamışlardır. Oldukça sert ve keskin bulduğumuz bu değerlendirmeyi, müctehidlerin yine de bazı suçlar nedeniyle belirli müesseselere temaslari itirafıyla noktalamışlardır. (Bkz. Dönmezer-Erman, I, 111)

Elbette, geçmişi çok eskiye dayanan hiçbir hukuk sisteminin usûl ve esasları bugünün geçerli hukuk kurumlarıyla birebir örtüşmek durumunda veya zorunda değildir. İslâm hukuku da ceza alanında kendine mahsus, bizce düzenli müesseseler oluşturmuş ve gerek batıdan gerekse günümüzde geçerli hukuk sistemlerinden yüz yıllar önce genel geçer ilkeler vaz' etmiştir. Günümüzde müstakil başlıklar altında ele alınan çeşitli konuların İslâm hukukçularının eserlerinde çeşitli üst başlıkların altında değerlendirilmiş olması da İslâm ceza hukukunun bu konudaki yetersizliği ya da bahse konu müesseseleri içermediği şeklinde yorumlanamayacağını düşünmekteyiz. Tezimizin sınırlarını dikkate alarak bu tartışma ile ilgili daha geniş bir yaklaşım sunmayı tercih etmemekteyiz.

Bu çerçevede İslâm hukukunun, özellikle şüpheleri hadlerin tatbikine engel gördüğünü ve hem de böylece suçların açığa vurularak yaygınlaşmasını engelleme gayreti içerisinde bulunduğunu belirtmeliyiz.¹⁸⁴ Burada sadece Zâhirîlerin şüpheyi daha farklı yaklaştıklarını belirtebiliriz. Onlara göre şüpheyi bir haddin sübûtu (sabit olması) da sukûtu (düşmesi) da doğru değildir.¹⁸⁵ Ancak genel olarak şüphenin, kazf haddini düşüren, tüm hadlerde olduğu gibi diğer iftiralarda da davanın seyrini değiştiren en önemli nedenlerin başında geldiği hususu açıktır. Sadece hadde konu olan iftira biçimini (kazf) ilgilendiriyor görünse de mahkemenin karar verme sürecinde üstleneceği role göre diğer iftiralara müeyyide belirlenmesinde de büyük bir öneme sahiptir.

Şüphenin iftira ve özellikle de kazf ile ilgili taşıdığı değer, Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarına dayanmaktadır. Hz. Peygamber'in:

ادروا الحدود بالشبهات...

“Hadleri şüphelerle bertaraf ediniz (düşürünüz)”¹⁸⁶ buyurduğu rivayet edilmektedir. Bir başka rivayete göre buyurmaktadır ki:

ادروا الحدود عن المسلمين ما استطعتم فإن وجدتم لمسلم مخرجا فخلوا سبيله فإن الإمام أن يخطيء في

العفو خير من أن يخطيء بالعقوبة

“Had cezalarını gücünüz yettiğince düşürünüz. Eğer suçlunun bir çıkış yolu varsa salıveriniz. Nitekim devlet reisinin affetmek hususunda yapacağı yanlış, hataen

¹⁸⁴ Ebû Zehra, *el-Ukûbe*, 198-199.

¹⁸⁵ İbn Hazm, XII, 57-59.

¹⁸⁶ el-Horasânî, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, II, 285; el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, V, 111; er-Râzî, VI, 261. Yukarıda (ikinci bölümün sonunda) bu hadis rivayeti ile ilgili ayrıntılı bir değerlendirmede bulunmuştuk. Bkz. s. 88-89.

ceza vermesinde yapacağı yanlıştan daha hayırlıdır.”¹⁸⁷

Her çeşit şüphenin muteber olmadığını belirterek,¹⁸⁸ sadece kazf değil, tüm had cezalarını düşüren şüpheleri şöyle tasnif edebiliriz:

- Suçun unsurlarıyla ilgili şüpheler
- İspat süreci vasıtalarıyla ilgili şüpheler
- Suç kastını ortadan kaldıran şüpheler
- Davaya konu olan meselenin diğer yönleri ve ayrıntılarının ilgili nass ve kanunlarla mutâbakatı hususundaki şüpheler.¹⁸⁹

Aşağıda sıkça kendisine atıfta bulunacağımız şüphe ile had cezaları düşmekte ve böylece sanık ya tümüyle beraat yahut da tazire mahkum edilmektedir.¹⁹⁰

Tazire konu durumlarda da, şüphe, davanın seyrinde önemli bir role sahiptir. Nitekim adaletin gerçekleşmesi ve sanıklar zulme uğramadan neticeye ulaşılması yolunda şüpheleri dikkate almak İslâm hukukunun karşısında olabileceği bir durum değildir. Ancak, şüphenin tazir cezasını düşüren genel bir ilkeye zemin teşkil etmediğini ve hadlerde oynadığı rolü burada taşımadığını bir kez daha belirtmemiz

¹⁸⁷ et-Tirmizî, (Kitâbu'l-Hudûd, 3), IV, 34.

¹⁸⁸ Avdeh, s. 125

¹⁸⁹ Ebû Zehra, *el-Ukûbe*, s. 220-225. Avdeh, çeşitli mezheplerden referanslar göstererek, “konuda”, “fâilde” ve “cihette” şüphe tasnifini yapmaktadır. Bkz. Avdeh, s. 127. Karaman ise, benzeri bir sınıflandırmayı, “unsurlarda şüphe”, “kanunun suça intibakında şüphe” ve “ispat hususunda şüphe” şeklinde sunmaktadır. Bkz. Karaman, I, 194. Diğer tasnifler ve konu üzerinde geniş bir değerlendirme için bkz Sabri Erturhan, “İslam Hukukunda Şüpheden Sanığın Yararlanması İlkesi”, *CÜİFD*, Cilt 6, Sayı 2, Yıl 2002, s. 188-196.

¹⁹⁰ Avdeh, s. 129; Karaman, I, 194.

gerekmektedir.¹⁹¹

İftira cezasını düşüren ve hafifleten genel sebepler, iftiracının ikrarından dönmesi, iftiracının ölmesi veya ceza ehliyetini kaybetmesi, iftiracının iddiasından rücu etmesi, tövbe, af, şikayetten rücu, sulh, mağdurun isnadı kabulü, iftira mağdurunun ölmesi, dava hakkının tevârusü, şahitlerin rücu etmesi ve davanın zaman aşımına uğramasıdır. İddianın iftiracı konumundaki kişi tarafından ispatlanması, hususî cezayı düşüren bir durum olarak algılanmasa da davayı doğrudan düşürmektedir. İftiradan mahkum edilmiş kişi, kazf suçunda dört şahit getirerek yahut makzûfun ikrarı ile, kazf dışındaki iftira davalarında ise iddiasını yeterli sayıda şahit ve gereken diğer ispat vasıtalarıyla ortaya koyarak üzerindeki cezayı düşürebilecektir.¹⁹²

1. İftiracânın İkrarından Dönmesi

İslâm hukuku, ceza davalarında yargı sürecinin, ön soruşturma ile başlayıp davanın aydınlatılmasına –ve hatta bir cezaya hükmolunmuş ise infaza- kadar sürdüğü yaklaşımına sahiptir.¹⁹³ Bu süreç içerisinde ortaya konacak her yeni ispat vasıtası, davanın seyrini değiştirebilecektir.

Kazfte, isnat sahibinin iftira attığını beyan ederek ikrarda bulunması, kazf müeyyidelerinin tahakkukuna nedendir ve bu konuda mahkemede bir kez ikrarda bulunmak yeterli görülmektedir.¹⁹⁴ Ancak ikrarın iki kez olması gerektiğini

¹⁹¹ Avdeh, s. 129; Behnesî, *Medhal*, s. 135.

¹⁹² es-Semerkandî, III, 147; Mugniyye, *Fâhuâ-İnâm Caâfer es-Sâdâ*, V, 287.

¹⁹³ el-Mergînânî, II, 394.

¹⁹⁴ el-Kâsânî, VII, 50; el-Uneysî, IV, 224.

belirtenler de bulunmaktadır.¹⁹⁵ İkrarı neticesinde kazf haddine mahkum olan şahsın, ikrarından dönerek iftira atmadığını beyan etmesi, cezanın düşmesi için bir sebep görülmüştür. İkrardan dönmek, açık beyanla olabileceği gibi, had davalarında sanığın firarı ile de gerçekleşebilir. Karar sonrası, infaz öncesinde sanığın kaçması, ikrar ile subut bulmuş bir davada, ikrardan rücu ve had cezasının düşmesi şeklinde yorumlanmaktadır. Anlaşıldığı üzere, çoğunluğun bu konudaki yaklaşımını şekillendiren, yukarıda geniş biçimde temas ettiğimiz “suçlarla korunan hukukî menfaatin (hakkın), Allah’a ait mi, bireye ait mi olduğu” tartışmasıdır. Buna göre, Allah’ın hakkı olduğu hususunda genelin kabulünü gören zina, içki içme, gasp-eşkıyalık, dinden dönme ve isyan suçlarından biriyle ilgili olarak sanık durumundaki kişinin, ikrarı ve böylece suçun tesbiti sonrasında ikrarından dönmesi, mahkeme tarafından değerlendirilecek ve had cezasının infazına geçilmeyecektir.¹⁹⁶

Kazf suçunda ise Allah ve birey hakkının iç içe bulunduğunu yukarıda zikretmiştik. Allah ve birey hakkına yönelik ihtilafa rağmen, İslâm hukukçuları, kazf suçunun kisasla benzerliğinin ve bir şekilde birey hakkının ihlâlüne neden olduğunun altını çizmektedir. Bu ön kabul ışığında kazf suçuyla ilgili ikrardan dönmeyi, diğer had cezalarındaki benzer durumlardan ayrı görmüşlerdir. Buna göre kazfte, rücu olsa bile ikrarın gerektirdiği cezanın infazı esas alınacaktır. Bir diğer ifadeyle Allah haklarının birey haklarından farklı olarak müsamaha üzerine kurulduğu anlayışından

¹⁹⁵ Mugniyye, *Faḥḥūl-İnām Caḡer es-Sâde*, V, 285.

¹⁹⁶ el-Kâsânî, IX, 231; İbn Âbidîn, VI, 47-48. Oldukça geniş olarak ele alınabilecek bu hususun ayrıntılarına girmemekle beraber, ikrardan dönen kimsenin, ikrarda bulunurken akıl veya bulûğ şartlarını taşımadığını veya hür iradesiyle hareket edemediğini belirten sanığın bu iddiasını ispatlaması gerektiğinin zaruri görüldüğünü; vazgeçme beyanı hükmün infazı sırasında gerçekleşirse beyanın açık veya muğlak/zımnî (beni hakim ile görüştürün demek, infazdan firar etmek gibi) olmasının fark doğuracağı, bu çerçevede doğru olanın infazın durdurulması gerektiği, fakat infazın durdurulmaması halinde ortaya çıkacak tazminat vb. durumlarının aynı olmayacağı, yine kimi hukukçuların infazdan önce firar etmeyi ikrardan dönme olarak algıladığını belirtmekte fayda görüyoruz. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Erbay, s. 212.)

hareketle, kazf suçunda ikrardan dönmenin muteber sayılamayacağı vurgulanmaktadır.¹⁹⁷ Netice itibarıyla hem iftira suçu için ön plandaki hakkın bireye aidiyetini savunan umum, hem de suçun içinde ikinci derecede dahi olsa birey hakkının bulunduğunu savunan Hanefiler, suçlunun ikrarından dönmesini cezanın düşmesi için bir neden olarak görmemektedir.¹⁹⁸

Diğer iftira biçimlerinde ise, kul hakkının önde bulunmasından ötürü, (mahkemede veya şahitlerle subut bulacak biçimde mahkeme dışında yapılacak) ikrar, davanın neticelenmesi için yeterli bir sebeptir. Tabii bütün bu durumlarda mahkeme heyetinin ikrar ile yetinmeyip tahkikatını sürdürme salahiyeti de vardır. Kazf dışındaki iftiralarda -ikrâh altında ikrarda bulunulduğunun kanıtlanması gibi özel durumlar hariç- sanığın (kâzifin) ikrarından dönmesi ve buna istinaden cezanın düşmesi imkan dahilinde değildir. Nitekim tazir cezaları ile tecziye edilebilecek diğer iftiralarda şüphe ile cezanın düşmesi söz konusu olmadığından ikrardan dönmenin kıymeti bulunmamaktadır.¹⁹⁹

2. İftiracânî Ölmesi veya Ceza Ehliyetini Kaybetmesi

İslâm öncesinde Arapların ölüyü de yargılamalarına dair teâmül, İslâmiyet tarafından kaldırılmıştır. İslâm hukuku, ölüm neticesinde davanın da cezanın da düştüğünü, mâlî tazminatlar haricinde vârislerin, mûrisin hayatta olduğu dönemden

¹⁹⁷ es-Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 105; İbn Belbân, s. 270.

¹⁹⁸ et-Tûsî, *el-Mebsût*, VIII, 4; eş-Şîrâzî, III, 737; es-Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 105; el-Mergînânî, II, 385 ve 394; Avdeh, s. 749; Dalgın, “İslam Ceza Hukukunda Mahkeme Kararı Sonrasında Cezaların Düşmesi”, s. 175.

Özellikle kul hakkının egemenliği nedeniyle kazf suçunda karşılıklı yemin teklifini de benimseyen Şâfiîler, ikrardan rucû etmeyi de diğer had davalarındaki durumdan ayırarak batıl görmektedirler. Bkz. eş-Şîrâzî, III, 737.

¹⁹⁹ Molla Hüsrev, II, 78.

kalan davalarla ilgili bir sorumluluğa maruz kalmayacaklarını kabul etmektedir.²⁰⁰ Yani ceza, bedene ait yahut suçlanan kişinin doğrudan şahsıyla alakalı ise, ceza ve ceza için açılmış dava düşecektir. Nitekim, cezanın tatbik mahalli suçludur ve ceza infazı, mahallin ortadan kalkmasıyla düşmüştür.²⁰¹ Bunun, İslâm'ın, ölüm sonrasında bir ilahi mahkemenin varlığına yönelik vurgusuyla da birbirini tamamlayan bir uygulaması olduğunu söylenebilir.

İftira suçunda da yukarıda andığımız genel ilke geçerlidir ve müfterinin ölümü ile dava ve ceza düşmektedir.²⁰² Ancak, iftiraya uğrayan kişinin mahkeme kararıyla masumiyetini tescil ve tespit ettirmesinin, konu dışında gelişecek bir hukukî süreçle mümkün olabileceğine, bu anlamda, mağdurun, iftira edip ölen kişinin iddialarının leke ve ezikliğine de terk edilmeyeceğine inanıyoruz.

İnfazın gerçekleşmesine kadar sanığın cezai sorumluluğunu kaybetmesi de, İslâm hukukçuları tarafından cezayı etkileyen bir sebep olarak algılanmıştır.²⁰³ Ölüm ile müeyyidelendirilenler dışında hadlerin tümünde sanığın aklî gücünü kaybetmesi halinde cezanın infazı, kişinin aklî bakımdan iyileşmesine kadar ertelenecektir.²⁰⁴ Esasen burada cezanın düşmesi tam anlamıyla gerçekleşmiş olmamaktadır. İkrâh (zorlama) altında iftira atmaya mecbur bırakılan veya istemi dışında sarhoş olarak, bilinçsiz biçimde iftira atan kimseye de had uygulanamayacağını bu başlık altında

²⁰⁰ Avdeh, s. 451; Maydani, s. 63.

²⁰¹ Avdeh, s. 451; Karaman, I, 213.

²⁰² el-Mâverdi, *el-Hâviâ-Kebîr*, XIII, 175.

²⁰³ Cezâî sorumluluk (cinâî mesûliyet) suçlunun işlediği suçun sorumluluğu yüklenebilmesi için ehliyetinin bulunması anlamına gelmektedir. (Bkz. Ebû Zehra, *el-Cerîme*, 302) Cezâî ehliyet, kişinin akıllı, buluğa ermiş ve suçu kendi ihtiyarıyla gerçekleştirebilir olmasıdır. (Bkz. Ebû Zehra, *el-Cerîme*, s. 319.)

²⁰⁴ İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 197; Dalgın, “İslam Ceza Hukukunda Mahkeme Kararı Sonrası Cezaların Düşmesi”, s. 178; el-Fudaylât, II, 196.

Nitekim aklî olgunluk isnad yeteneği, ceza ehliyeti için zaruri bir şarttır. (Bkz. Sava Paşa, II, 321-322, 334 ve 347; Hallâf, s. 323-324).

belirtmemiz gerekmektedir.²⁰⁵

3. İftiracî'nin İddiasından Rücu Etmesi ve Tövbesi

İftiradan mahkum olan şahsın iddiasından rücu etmesi mahkemenin ceza tayininde dikkate alması gereken bir durumdur.²⁰⁶ Toplumun hiçbir bireyini kaybetmeye, terk etmeye tahammülü bulunmayan²⁰⁷ İslâm hukukunda rücu, genel olarak, tövbe kavramı etrafında ele alınmaktadır.

İki zıt hareketi içinde bulunduran, bir şeyden vazgeçmek ve bir şeye yönelmeyi ifade eden tövbe,²⁰⁸ İslâm hukukunda cezayı düşüren bir durumsa da, temelde bir hukuka uygunluk nedeni değildir ve fiilden suç vasfını kaldırmaz.²⁰⁹

Suçun icrası sonrasında gerçekleşen tövbe ile suçun icrâsı öncesinde veya esnasında ortaya konan tövbeyi birbirinden ayrı değerlendirmemiz gerekmektedir. Suçun icrası ve işlenmesi sürecindeki tövbeye ve aktif pişmanlığa “teşebbüs” kavramı etrafında değinebiliriz.

Bir kimsenin işlemek istediği suçu elverişli hareketlerle doğrudan icrâya

²⁰⁵ el-Fudaylât, II, 202-203.

Kendi arzusuyla sarhoş olarak iftira suçunu işleyen kişinin durumu ise farklı bir konudur. Bu konuda bkz. İbn Âbidîn, VI, 73.

²⁰⁶ Mer'î hukukumuzda da konu, benzer biçimde yer almaktadır TCK, iftira suçunun cezalandırılması ile ilgili olarak hafifletici nedenler arasında “iftiracının isnadından rücu etmesinden bahsetmektedir. TCK’na göre, iftira edenin iftirasından dönmesi, mağdurla ilgili adlî veya idari soruşturma başlamadan önce olması halinde cezanın beşte dördü; kovuşturma başlangıcı öncesinde olursa dörtte üçü; hükmün subutundan önce olursa üçte ikisi, mahkumiyetten sonra gerçekleşmesi durumunda cezanın yarısı, cezanın infazının başlaması esnasında olması durumunda cezanın üçte biri indirilebilecektir.(Bkz. TCK, Madde 269, muhtelif fıkralar)

İdari yaptırım gerektiren iftira suçlarında ise karar öncesinde etkin pişmanlığın ızhâr edilmesi cezanın yarısı, idari yaptırımın başlangıcı sonrasında etkin pişmanlığın gerçekleşmesi durumunda cezanın üçte birinin indirilmesi esastır. (TCK, Madde 269, Fıkra 4)

²⁰⁷ Ebû Zehra, “İslam Ceza Hukukunda Merhamet ve Adalet”, s. 255.

²⁰⁸ Hüseyin Atay, “Kur’an’a Göre Tövbe ya da Bilinci Yenilemenin İmkânı”, *İD*, Cilt I, Sayı 3 (Temmuz Eylül), TDV Yayın Matbaacılık, Ankara 1998, s. 93; Ahmet Gelişgen, *İslam Hukukunda Tövbenin Hadd Cezalarına Etkisi* (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2004, s. 38.

²⁰⁹ Gelişgen, s. 38.

başlayıp elinde olmayan nedenlerle tamamlayamaması, neticeye ulaşamaması durumu²¹⁰ biçiminde tanımlanabilecek teşebbüs, niteliği hususunda hukukçuların üzerinde ihtilaf ettikleri bir konudur. Teşebbüsü tamamlanmamış bir suçun hafifletici sebebi olarak görenler olduğu gibi, başlı başına bir suç olarak değerlendiren hukukçular bulunmaktadır.²¹¹ Ama her halükârda teşebbüs, hukukun ceza tayin ettiği bir durumu ifade etmektedir ve teşebbüsün cezalandırılmasının nedeni, tamamlanmış suçun cezalandırılmasının sebebidir.²¹²

Teşebbüs halinde kalan suçların tazirle tecziyesini öngörmeleri ve tazir ile ilgili genel ilkelerin teşebbüsü kapsayacak genişlikte olduğu yaklaşımına sahip olmaları nedeniyle, son dönemlere kadar İslâm hukukçuları, teşebbüsü müstakil bir başlık halinde ele almamışlardır.²¹³ Bazı batılı bilim adamları bu durumu İslâm hukukunun eksikliği şeklinde takdim etmişler, bu duruma ve diğer iddialarına dayanarak işi, İslâm'da genel bir ceza hukuku kavramının bulunmadığını ileri sürmeye kadar vardırmışlardır.²¹⁴ Ancak klasik eserlerde konunun müstakil olarak sunulmamış olması veya batılı bilim adamlarının ithamları, mefhum olarak teşebbüsün klasik İslâm hukuku eserlerinde bulunmadığı anlamına gelmemektedir. Nitekim modern hukukun bugün temsil ettiği metodlardan farklı bir yol da izlese, kendisini “teşebbüs” şeklinde adlandırmasa da, eserlerinde bu kavram etrafında açıklamalar yapan İslâm hukukçuları, özellikle tamamlanmayan suçların tecziyesi ile ilgili

²¹⁰ Ebû Zehra, *el-Cerîme*, s. 278; Dönmezer-Erman, I, 434; Toroslu, *Ceza Hukuku*, s. 141; Öztürk, s. 129. TCK, 35/1. Teşebbüse benzeyen fakat farklı bir anlamı bulunan vazgeçmede ise fâilin başladığı suç icrasından suçun tamamlanması öncesinde kendi iradesiyle vazgeçmesi veya neticelenmesini engellemek maksadıyla önleyici bir başka hareket sergilemesi kastedilmektedir. Bu durumda TCK, icrâ edilen hareketin tamam olan kısmı bir suç teşkil etmiyor ise fâilin cezalandırılmamasını hükme bağlamaktadır. (TCK, 36/1)

²¹¹ Dönmezer-Erman, I, 445.

²¹² Beccaria, s. 171; Dönmezer-Erman, I, 445; Öztürk, s. 129.

²¹³ Avdeh, s. 202-203.

²¹⁴ Schacht, s. 187.

düşüncelerini ortaya koyarlarken teşebbüsün anlamına ve varlığına açık biçimde işaret eden tavırlar sergilemişlerdir.²¹⁵

İslâm hukukunda suça teşebbüs teorisine göre, icrâ edilmiş bölümü suç olarak ele alınabilecek vaziyette ise, tamamlanmamış bir suçun müstakil bir başka suç biçiminde değerlendirilmesi gerekmektedir. Yani eksik fiil hususî bir suç teşkil etmekteyse, İslâm hukukuna göre gerçekleşen kısım kendi şartları çerçevesinde suç olarak nitelenir.²¹⁶ Örneğin hadde sebebiyet verecek ölçüde tamamlanmamış bir suç, tazire konu olacak müstakil bir suç olarak ele alınmaktadır.²¹⁷

Teşebbüsün, kasıt bulunması, elverişli vasıtaların kullanılması, icrâyâ başlanması ve fâilin elinde olmayan nedenlerle icrâyı tamamlayamaması şartlarıyla gerçekleştiğini söylemek mümkündür.²¹⁸

Teşebbüsün tecziyesi ile ilgili olarak İslâm hukuku, had ve kısas çerçevesinde ortaya konan, ama genel bir yaklaşımın ifadesi şeklinde değerlendirdiğimiz “tam suçlarla eksik suçların aynı cezalarla cezalandırılmayacağı” ilkesini benimsemiştir.²¹⁹ Buna göre fâil, işlediği fiilin tamamlanması sürecinde katettiği merhaleden sorumlu olmaktadır. Dolayısıyla yazılı bir iftiranın hedefine ulaşmadan sahibinin durdurmaya çalışması gibi özel durumlar haricinde İslâm hukuku tarafından teşebbüs tanımına uygun bir iftira durumuna dair değerlendirme yapılması

²¹⁵ Avdeh, s. 203.

²¹⁶ Avdeh, s. 203.

²¹⁷ Ebû Zehra, *el-Cerîme*, s. 279.

²¹⁸ Ebû Zehra, *el-Cerîme*, s. 278; Dönmezer-Erman, I, 407; Dündar, s. 299-300.

Buna işlenen suçun kabahat değil cürüm cinsinden olması, cürmün kasıtlı olarak işlenebilen suçlardan sayılması (taksir veya kastın aşılması halinde teşebbüsten bahsedilemeyecektir) ve suçun neticesi hareketten ayrılabilen veya icrâ hareketleri bölünebilen bir ani suç yapısını taşıması şartlarının da eklenebileceğini söyleyebiliriz. (Bkz. Öztürk, s. 130.)

²¹⁹ Avdeh, s. 207; Ebû Zehra, *el-Cerîme*, s. 279.

söz konusu değildir.²²⁰

Yalnız burada, tamamlanmış bir suçtan pişmanlık ile eksik bir suç fiilinin tamamlanamama nedeni olan tövbeyi birbirinden ayırt etmemiz gerektiğini vurgulamakta fayda görmekteyiz. Suçun tamamlanamaması kişinin açıkça pişman olmasına dayanmamaktaysa (suçlunun suçunu tamamlayamadan yakalanması gibi), suçlunun sorumluluğuna ve suçun cezası ile tecziyesine yönelik önemli bir değer ifade etmez ve duruma göre suçun cezası veya suçun işlenen kısmının müeyyidesi ile cezalandırılır.²²¹

Modern hukuk ise, teşebbüs için neticenin harekete bitişik olması zarureti bir

²²⁰ Ayrıca teşebbüsün cezaya etkisi olarak failin suçu tamamlaması ile ilgili çeşitli muhtemel durumlar birbirinden farklı neticeler doğurmaktadır. Suçlunun fiili tamamlayamaması ya tamamlanmasının dış bir nedenden dolayı yahut da kendisinin sebepsiz veya bir başka nedenle (daha sonra suçu işlemeyi daha makul bulmak gibi) hür iradesiyle fiili yarım bırakması ihtimallerini ortaya çıkaracaktır. Buna modern hukuk bir de işenemez suça teşebbüsü eklemektedir ki İslâm hukuku modern hukukun açtığı bu başlıkla ilgili ayrıntılı bir konuyu ele almamaktadır. İslâm hukuku, modern hukukçuların işlenemez suça teşebbüsle ilgili subjektif nazariyeyi benimseyenler gibi, failin hedefi, fiiliyle ortaya koyduğu tehlike ve tehdidin, teşebbüsün ve niyetinin mahkeme tarafından değerlendirilerek müeyyide belirlenmesi fikrini benimsemektedir. Bkz. Avdeh, s. 210.

²²¹ Avdeh, s. 210; Ebû Zehra, *el-Cerîme*, s. 281. Eve giren bir hırsızın dolabı açamaması nedeniyle çalacak bir şey bulamaması, suçluyu hırsızlık cezasından tümüyle veya kısmen de olsa kurtarmaz. Suç, açıkça pişmanlık sebebiyle sonuçlanmamışsa farklı durumlar ve sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bazı Şâfiî ve Hanbelî hukukçular, hirâbe suçunun (Mâide Suresi, 5: 34 ayeti, hirâbeden tövbe ile -suçu tamamlamadan evvel- vaz geçenlerin cezalandırılmayacağını hükme bağlamaktadır) tamamlanmadan tövbe neticesinde yarım kalmasının cezayı düşürmesini genel bir kaide kabul etmiş, Hz. Peygamber 'in çeşitli söz ve davranışlarını delil göstermiş "Günahdan tövbe eden hiç günah işlememiş gibidir" hadisi gibi, buna göre kamu suçlarında (Allah'ın haklarıyla ilgili suçlarda) suç tamamlanmadan ortaya konan tövbe ve açık pişmanlığın hukuka uygun biçimde gerçekleşmesi halinde cezayı düşürebileceğini savunmuşlardır. [Bkz. İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, XII, 79] İbn Teymiyye ve İbn Kayyım da bu yaklaşıma benzer bir görüş savunmuşlardır. Buna göre toplum ve bireyin günah, isyandan temizlenmesini hedefleyen ceza ile tövbe aynı istikamettir. Kamu suçlarında açıkça pişman olup tövbe eden ve suçu tamamlamayan kimse, -cezalandırılmak istediğini belirtmezse- cezalandırılmaz. (Bkz. İbn Kayyım el-Cevziyye, *İkâmü'l-Muvakkân*, II, 11). Ebû Hanîfe, Mâlik ile bazı Şâfiî ve Hanbelî mezhebi hukukçuları ise ayeti kerime hükmüyle durumu aydınlatılan hirâbe dışındaki suçlarda tövbe veya açık pişmanlığın, eksik kalan suçun cezasını düşürmeyeceğini belirtmişlerdir. Nitekim anılan İslâm hukukçuları, hukuk sisteminin işlerliğinin ve toplum düzeninin muhafaza edilmesi, cezanın suçun bir anlamda kefareti olması, hirâbe ile diğer suçlar arasında kıyasa konu olabilecek bir durumun bulunmaması, Kur'ân-ı Kerîm ve sünnette diğer suçlar için öngörülen müeyyideler hakkındaki açıklamalar ile uygulamaların yeterince açık olması ve Peygamberimizin tövbesini övdüğü bir zina suçlusunun cezasını düşürmemesi örneğinde de açıkça görüldüğü gibi, hirâbe dışındaki diğer suçlara böyle bir düzenleme yapılmamış olması gibi [İbn Hanbel, IV, 430, 435; Müslim, II, (Kitâbu'l-Hudûd, 5), 1323-1324.] nedenleri ifadeyle tövbenin tamamlanmamış cezayı düşürmek noktasında bir fonksiyonu olmadığını kabul etmişlerdir. [İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, XII, 79; el-Kâsânî, VII, 96]

şart olarak ileri sürerek, hareket yapılır yapılmaz neticesi ortaya çıkan iftira, hakaret ve benzeri suçlarda teşebbüsten bahsin mümkün olmadığını vurgulamaktadır.²²² Yani iftira suçunun, adlî makamlara şikayet konusunun aksettirilmesi suretiyle tamamlandığını savunan modern hukuk, iftira suçuna tam teşebbüsün imkan dahilinde olmadığı yaklaşımına sahiptir.²²³ Ancak adlî makamlara gönderilen iftira suçu tanımına uyabilecek bir mesajın hedefine ulaşmadan çalınması veya mesaj sahibinin mesajını çekmesi ve iddiasını, hukukî süreç ceza kovuşturması safhasına varmadan geri alması durumunda, şekli ve maddî iftira açısından eksik teşebbüsün varlığı söz konusudur.²²⁴ Yazılı hakaret için de benzeri bir senaryo etrafında aynı durumdan bahsetmek mümkündür. Ayrıca iftira suçu müteselsil suç²²⁵ olarak icrâ edilebilen bir özelliğe sahiptir. Bu da iftira için teşebbüse eksik de olsa imkan tanımaktadır.

İftira suçunun gerçekleştirilmesi sonrasında bir diğer deyişle ceza sürecinde ortaya çıkan aktif pişmanlık ve benzer anlamıyla tövbe ise,²²⁶ cezanın belirlenmesi açısından büyük öneme sahiptir. Ancak kazf ve diğer iftira çeşitlerinin icrası

²²² Soyaslan, s. 216; Öztürk, s. 138.

²²³ Soyaslan, s. 216; Bayraktar, s. 20; Önder, s. 303. Genel olarak İslam hukukçularına göre iftira suçunun yargılanması şikayete bağlı değerlendirilmekteyse de, iftira suçunun tekemmülünde iftiracının iddiasını yetkili makamlara iletmesi modern hukuka mahsus bir yaklaşımdır.

²²⁴ Soyaslan, s. 216; Öztürk, s. 138.

²²⁵ Birden çok neticenin meydana gelmesine rağmen fâile tek ceza verilmesine sebep olan durumlardan biri olan müteselsil suç ibaresi, bir suç işlemek kastıyla kanunun aynı hükmünün çeşitli zamanlarda birkaç defa ihlâli edilmesi ve bunun tek bir suç sayılmasıdır. Müteselsil suç, itiyadi (mütemâdî) suça benzemekle beraber aynı değildir. Nitekim itiyadi suçta, itiyadi meydana getiren hareketler ayrı ayrı suç teşkil edecek özellikte değildir. Ama, müteselsil suçta her bir hareket ayrı ayrı cezalandırılabilir bağımsız suçlar durumundadır. Ayrıca mütemâdî suç, hareket ile neticesi arasında kesinti olmayan bir yapıya sahipken, müteselsil suçta her bir harekette ayrı bir netice ortaya çıkmakta, sonuçlar birbirini izlemektedir. (Bkz. Dönmezer-Erman, I, 381.)

²²⁶ Aktif pişmanlık ve tövbe, pişmanlık ortak noktasında buluşan iki kavramdır. Ancak tövbede, aktif pişmanlıktan farklı olarak temel sâikin Allah'a saygı olduğu görülmektedir. Yine tövbe, geriye dönüş manasını ve bu çerçevede hatayı telafi ederek geleceğe yönelik de ortaya bir irade konulmasını belirtmektedir. Dolayısıyla bu iki kavramın benzeştiğini, fakat birbiriyle örtüşmediğini tövbenin, aktif pişmanlığı (faal nedamet) kapsayan bir anlam yoğunluğuna sahip olduğunu söyleyebiliriz. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Gelişen, s. 70-72.)

sonrasında ızhar edilen tövbeler, aynı neticeleri doğurmamaktadır ve bu nedenle ayrı ayrı ele alınacaktır.

Kazf suçunun yargı sürecinde, mahkumiyet kararının infazını takiben tövbe edilmesi, kâzif üzerindeki sopa cezasını kaldırmaya yeterli bir sebep değildir ve İslâm hukukçuları bu konuda fikir birliği içerisinde.²²⁷ Kişi üzerindeki fâsıklık özelliğinin tövbe ile kalkacağı da İslâm hukukçularının ittifakla ortaya koydukları bir husustur.²²⁸ Müeyyidelerden sadece “şehadetten men” cezasının düşmesinin tövbe ile söz konusu olup olmayacağı İslâm hukukçuları arasında tartışılmıştır. Nitekim şahadet hakkı, bireyin onuruyla ilgili farklı bir öneme sahiptir. Olağan şartlarda şahitlik yapamayanlar aklî veya fizikî bakımdan yeterli olgunluğa erişmemiş kimselerdir. Hatta kimi durumlarda, zarurete binâen bulûğa ermemiş, ama temyiz gücüne sahip küçük yaştaki kimselerin şahadetleri bile mahkeme nezdinde dikkate alınmaktadır. Bu çerçevede sadece kazf suçunu işleyenler için genel ve tartışmasız bir kısıtlama söz konusudur ki, bu, bireyi son derece küçük düşüren bir durum ortaya çıkarmaktadır. Tövbe ile bu damganın silinmesi mümkün müdür?

Tövbenin şahadet hakkına tesiri hakkında mutâbık olunan temel hareket noktası, tövbe gerçekleşmedikçe kâzifin şahadetinin hiçbir surette kabul edilmeyeceğidir.²²⁹

Tövbe gerçekleştikten sonra şahadet hakkının iadesi ile ilgili olarak Hanefiler, umuma muhalefet etmektedir. Erken dönem İslam hukukçularından Süfyân es-Sevrî,

²²⁷ İbn Hazm, XII, 22; İbn Rüşd (el-Hafîd), II, 423; Ceffâl, s. 197; Mustafa Said el-Hinn, *İslam Hukukunda Yöntem Tartışmaları*, Çev. Halil Ünal, Objektif, Kayseri, 1993, s. 167.

²²⁸ el-Mâverî, *Ahkâmü’l-Sultaniyye*, s. 378; İbnü’l-Arabî, III, 1337; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, XII, 79.

²²⁹ İbnü’l-Arabî, III, 1337; İbn Hazm, VIII, 529; el-Mergînânî, II, 404; er-Râzî, VI, 266; el-Hayyât, s. 195.

Hasan b. Sâlih, el-Evzâî, Saîd b. el-Müseyyib, Hasan el-Basrî, İbrâhîm, Saîd b. Cübeyr,²³⁰ Şa'bî, Dahhâk²³¹ ve Şurayh²³² tövbenin şهادet hakkını geri döndürmeyeceği, tövbenin sadece kişi ile Rabbi arasındaki özel bir konu olduğunu savunan Hanefilerle²³³ aynı görüşü paylaşmaktadırlar. Hanefilere göre şهادetten men, haddin tatbiki sonrasında geçerlilik kazanmaktadır.²³⁴ Şurayh, had cezasının tatbikinden önce de sonra da kâzifin tanıklık yapamayacağını savunmaktadır.²³⁵ en-Nehaî ise, suçun subut bulması sonrasında, haddin tatbiki öncesinde de şهادetin meşru olmadığını, ancak haddin infazını takiben tövbe etmesi durumunda şهادet hakkının geri döneceğini belirtmekte ve umuma benzer bir yaklaşım sergilemektedir.²³⁶

Hanefiler ve bu fikri paylaşan İslâm hukukçuları, ayette bahsi geçen tövbenin fiskın kalkmasını kapsadığını, “و” (vâv) harfinin²³⁷ bu anlamı ortaya çıkaran bir fonksiyonu olduğunu belirtmektedirler.²³⁸ İbn Abbâs ’tan rivayet edilen Hilâl b. Ümeyye hadisinin de bu yönde anlaşılması gerektiği, aynı hukukçular tarafından ifade edilmektedir. Rivayete göre Hz. Peygamber, bir kazf davasında tövbe eden Hilâl b. Ümeyye’nin şهادetini geri çevirmiştir.²³⁹

²³⁰ el-Mervezî, s. 281; el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, V, 118; et-Tûsî, *et-Tibyân*, VII, 409; et-Tabersî, IV, 126; er-Râzî, VI, 266. Saîd b. el-Müseyyib’den aksi yönde bir rivayet mevcuttur. (bkz. İbn Kesîr, III, 355.)

²³¹ İbn Kesîr, III, 355.

²³² İbnü'l-Arabî, III, 1337; İbn Kesîr, III, 355.

²³³ el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, V, 118 ve 123-124; ez-Zemahşerî, II, 83; el-Mergînânî, II, 404.

²³⁴ el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, V, 118; İbnü'l-Arabî, III, 1337.

²³⁵ İbnü'l-Arabî, III, 1337.

²³⁶ İbnü'l-Arabî, III, 1337.

²³⁷ Nûr Suresi, 24: 4 ayetinde geçen “ve” bağlacı.

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِسُوا لَهُمْ تَمَانِينَ جُلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

²³⁸ el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, V, 119 ve 123.

²³⁹ el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, V, 126; Ebû Abduh, s. 156.

“...İslâm’da mahdud (kendisine kazf haddi uygulanmış) kimsenin tanıklık yapması câiz değildir”²⁴⁰ hadisi,

Yine Hz. Ömer’in Ebû’l-Musâ’l-Eş’arî’ye yazdığı mektupta:

المسلمون عدول بعضهم على بعض الا محدودا (مجلودا) في قذف

“Müslümanlar birbirleri için âdil (şahitlik yapabilen)dir. Ancak kazf suçunu işlemekten dolayı kendilerine had cezası uygulanmış kimseler müstesna.”²⁴¹ beyanı, herhangi bir istisnaya, tövbe ile cezanın düşebilme imkanına yer vermeksizin açık biçimde durumu aydınlatmaktadır.

Bu düşünceye katılmayan İslâm hukukçusu İbn Hazm’ın özellikle bahsi geçen son iki hadisin sıhhatini ayrıntılı biçimde sorguladığı görülmektedir²⁴².

İkinci görüşün taraftarı olan İslâm hukukçuları, tövbe etmiş kâzifin tanıklığının kabul edilebileceğini, bunun da ayetle sâbit olduğunu ileri sürmektedirler. Buna paralel olarak şahitlikten men müeyyidesinin fâsıklıktan kaynaklandığı, fâsıklığın tövbeyle kalktığına göre eserinin de kalkması gerektiği savunulmuştur.²⁴³

Mâlikîler,²⁴⁴ Şâfiîler,²⁴⁵ Hanbelîler,²⁴⁶ Zâhirîler,²⁴⁷ Caferîler,²⁴⁸ Zeydîler,²⁴⁹ Osman

²⁴⁰ İbn Hanbel, II, 208; İbn Mâce, (Kitâbu’l-Ahkâm, 30), II, 792.

²⁴¹ İbn Kayyim el-Cevziyye, *İkâmü’l-Muvakkân*, I, 91-92; Ebû Muhammed Cemalüddîn Abdullah b. Yûsuf b. Muhammed ez-Zeylaî (ö. 762/1360), *Nasbu’l-Râye li-Ehâdîsi’l-Hidâye*, el-Mektebetü’l-İslâmiyye, Riyad 1393/1973, IV, 81-82.

²⁴² İbn Hazm, VIII, 531-532.

²⁴³ el-Hınn, s. 168-170.

²⁴⁴ Mâlik, (Kitâbu’l-Akdiye, 3), II, 721; Sahnûn, VI, 1938.

²⁴⁵ eş-Şâfiî, *el-Umm*, VI, 214; el-Mervezî, s. 281; er-Râzî, VI, 267; eş-Şa’rânî, II, 180.

²⁴⁶ Ebû Ya’lâ, s. 281; ez-Zerkeşî (Şemsüddîn), VII, 353-354; İbn Teymiyye, *Mecmû’at*, XV, 354.

²⁴⁷ İbn Hazm, VIII, 529.

²⁴⁸ et-Tüsî, *et-Tibyân*, VII, 409; İbn Mutahhar, IX, 271; en-Necefi, XLI, 39-40. Ayrıca anılan Caferî

el-Bettî, el-Leys,²⁵⁰ “istisnânın, kendisine döndürülmesi sahih olan atfedilmiş cümlelere râci olması” prensibine²⁵¹ dayanarak, ayetteki “و” (vâv) harfinin, sonrasında zikrolunan hem fâsıklık sıfatıyla anılma, hem de şehadet hakkının reddi müeyyidelerini kapsadığını savunmaktadır.²⁵² Ayrıca aynı hukukçular, ayetteki اِيْدَا (ebediyen) kelimesinin اِيْدَا صِرَا عَلٰى قِيْقِه (kazfinde ısrar ettiği sürece) anlamında değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.²⁵³ Bu görüş, Hz. Ömer’in icraatıyla da temellendirilmektedir.²⁵⁴ Ayrıca İbn Abbâs, Ömer b. Abdülazîz, Mücâhid, ez-Zührî, Saîd b. el-Müseyyib, Saîd b. Cübeyr, Süleymân b. Yesâr, Tâvûs, eş-Şa’bî, Mesrûk, Atâ’, İbn Kusayt, İbn Şihâb,²⁵⁵ İshâk ve Ebû Ubeyde’nin²⁵⁶ de bu kanaati paylaştıkları rivayet edilmektedir.

Yine aynı görüş taraftarları, küfrün, adam öldürmenin ve zinanın tövbesinin benimsenmesine rağmen kâzifin tövbesinin şehadet hakkını ebediyen döndürememesinin doğru olmadığını ifade etmektedirler. Yine kâfirin kazf suçunu işleyip tövbe etmesi halinde şahitliğinin makbul görülüp de, müslüman kimsenin işlediği kazf suçunun neticesinde şahitlikten ebediyen mahrum kalmasının kabullenilemeyeceğini, Hz. Peygamber’in Hz. Âişe ile ilgili yaşanan iftira olayına karışanların şehadeti hakkındaki tutumunun bununun hilafına olmadığını ifade

kaynaklarda şahitlik hakkının tekrar elde edilmesi için bir yıl ya da bir başka görüşe göre altı ay süresince davranışlarıyla bu tövbesini ortaya koyması gerekmektedir. Şâfiîler’de de bir yıl süresinin anıldığını görmekteyiz. (Bkz. eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 700.)

²⁴⁹ İbnü’l-Murtezâ, V, 167.

²⁵⁰ el-Cessâs, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, V, 118.

²⁵¹ el-Hinn, s. 168.

²⁵² et-Tabersî, IV, 126; er-Râzî, VI, 267; İbn Teymiyye, *Mecmû’at*, XV, 354.

²⁵³ Ebû Abduh, s. 154.

²⁵⁴ Hz. Ömer’in, Ebû Bekra’yı, Şibl b. Ma’bed’i ve Nâfi’i kazflerinden ötürü cezalandırıp sonra onlara pişman olmaları, tövbe etmeleri teklifinde bulunup şöyle dediği rivayet edilmektedir: “Kim pişman olursa tanıklığını kabul ederim.” Ebûbekir Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî (ö. 458/1066), *es-Sunenu’l-Kübrâ*, Matbaatü Meclisi Dâirati’l-Osmâniyye, Haydarâbâd 1354 h., X, 152.

²⁵⁵ Sahnûn, VI, 1938; el-Cessâs, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, V, 118; et-Tabersî, IV, 126.

²⁵⁶ el-Mervezî, s. 281.

etmektedirler.²⁵⁷

H. Peygamber'in

“Tövbe eden günahsız gibidir”²⁵⁸ hadis rivayetini ve H. Ömer'in Mugîra'ya atılan iftira sonrasında tövbe eden iftiracıların şahadetini kabul etmesi, buna karşı pişmanlık sergilemeyen Ebû Bekra'ya şahadet hakkı vermemesi,²⁵⁹ aynı hukukçular tarafından delil gösterilmektedir.²⁶⁰

Ayrıca, dört şahit getirememiş bir kimsenin, buna rağmen aslında doğruyu söylüyor olabileceğine işaretlerle, şahadet hakkının geri dönebilmesinin İslâm'ın ruhuna daha uygun olduğu dile getirilmektedir.²⁶¹

Diğer iftira suçlarında iftiracıların, mahkemenin kendileriyle ilgili müspet kanaat ve değerlendirmelere sahip olmasını sağlamak amacıyla, iddiasından vazgeçme ve bir daha işlememeye azim gösterme şeklinde pişmanlıklarını izar etmeleri ise aynı konunun bir başka vechesidir. Tövbenin tazir cezalarını düşürdüğü yönünde Mâlikîlerden gelen bir görüşe karşı, diğer hukukçuların özellikle bireylere

²⁵⁷ er-Râzî, VI, 267; Ebû Abduh, s. 154. (Buna, küfründen tövbe eden kimseye had gerekmez ama iftirasından tövbe edene sopa cezası uygulanır şeklinde itiraz edilmektedir.)

²⁵⁸ İbn Mâce, (Kitâbu'z-Zühd, 30), II, 1420. Hadisin, birden çok sayıda isnadla rivayet edildiğini ve isnad zincirleri üzerinde tartışmalara sahne olduğunu görmekteyiz. Özellikle İbn mâce rivayetiyle elimize ulaşan rivayetin isnadı zayıf ancak destekleyen öteki rivayetler sebebiyle hasen olarak nitelenmiştir. İsnad zincirindeki isimlerin sıkâ râviler olduğu belirtilmiştir. (Bkz. Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahîha*, Mektebetü'l-Maârif, Riyad 1987, II, 83. Bu konuda diğer rivayetleri de içeren geniş bir değerlendirme için bkz. Gelişgen, s. 159-161.)

Ancak bu konuda örnek verilebilecek çok sayıda hadis bulunmaktadır. Örneğin bir rivayette H. Peygamber'in şöyle buyurduğu bildirilmektedir:

كُلُّ بَنِي آدَمَ خَطَّاءٌ وَخَيْرُ الْخَطَّائِينَ التَّوَّابُونَ

“Her insan hata eder.Hata işleyenlerin en hayırlıları tövbe edenlerdir.” İbn Mâce, (Kitâbu'z-Zühd, 30) II, 1420; et-Tirmizî, (Kitâbu Sıfati'l-Kıyâme, 49), IV, 659.

²⁵⁹ el-Beyhakî, X, 152; ez-Zerkeşî (Şemsüddîn), VII, 355.

²⁶⁰ Mâlik, (Kitâbu'l-Akdiye, 3), II, 721; eş-Şâfiî, *el-Umm*, VI, 214; Sahnûn, VI, 1938; el-Mervezî, s. 281; İbn Hazm, VIII, 529; Ebû Ya'lâ, s. 281; et-Tûsî, *et-Tibyân*, VII, 409; eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, III, 700; er-Râzî, VI, 267; ez-Zerkeşî (Şemsüddîn), VII, 353-354; İbn Mutahhar, IX, 271; İbn Teymiyye, *Mecmû'at*, XV, 354; İbnü'l-Murtezâ, V, 167; eş-Şa'rânî, II, 180; en-Necefi, XLI, 39-40.

²⁶¹ İbn Teymiyye, *Mecmû'at*, XV, 354-355.

ait tazir davalarında cezayı doğrudan düşüren bir durum olarak görülmemektedir. Doğrudan Allah haklarına yönelik tazir suçlarında ise tövbenin cezaya tesiri benimsenmektedir.²⁶² Kazf dışındaki iftiralardan mahkum olan kişilerin pişmanlıklarını ortaya koymalarına istinaden mahkemenin veya idarenin tazir belirlerken durumu dikkate almasını, yapılacak düzenlemeler çerçevesinde mümkün görmekteyiz.²⁶³

Ayrıca evvelden bir suç işleyip de cezasını çekmiş kimseye tövbesi sonrasında bu suçu özellikle anarak ezada bulunmak da bir suçtur.²⁶⁴ Örneğin rüşvet suçunu işleyen bir kimse halini düzeltse, bir başkası da o kimsenin tövbe ettiğinden, halini düzelttiğinden haberdar olup da bu kimseye eza vermek maksadıyla “ey rüşvetçi!” gibi ifadelerle hitap etse, iddia sahibine mahkemenin tazir vermesi mümkündür.²⁶⁵

²⁶² Şehâbuddin Ahmed b. İdrîs (ö. 684/1285), *el-Furûk, Âlemü'l-Kütüb*, Kahire 1928, IV, 181; ez-Zerkâ', II, 633; Dalgın, *İslâmî Tevbe ve Cezalara Etkisi*, s. 175.

²⁶³ el-Arif, s. 315. Bu hususta cezanın tümüyle düşebileceğine dair bir değerlendirme için bkz. el-Arif, s. 314-315.

Konuyla alakalı başka bir mesele ise “kendini yalanlamak, tekzîp etmek”tir. Yanlış yaptığını, pişman olduğunu belirten kâzifin, ayrıca kendisini yalanlamasının zaruretinin altını çizen İslâm hukukçularına göre, kâzif, açıkça yalan söylediğini ifade etmelidir. Mâlik gibi diğer İslâm hukukçuları ise pişmanlığın temelde Allah ile kul arasında özel bir mesele olduğunu, ayrıca kişinin gerçekten davaya konu olan vakaya şahit olmasından dolayı kendisini yalanlayarak yalan beyanda bulunmaya mecbur bırakılmasının isabetli olmayacağını, kazfte pişmanlık ile maksadın, “hakları olmayan biçimde ve Allah (CC)’ın sınırlarını aşarak yanlış bir davranış yaptıklarının” beyanı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Diğer iftiralar içinse böyle bir “kendini yalanlama” hususuna işaret edilmemektedir. (Bkz. eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 701.)

Yine Şâfîler, pişmanlıktaki samimiyetin belirli bir zaman dilimi içerisinde iyi hal ile belirtilmesinin gereğini savunmaktadırlar. Bunun için bir yıl gibi belirli süre bile zikredilmektedir. (Bkz. eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 700; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, XI, 81-82; eş-Şîrbînî, IV, 184.)

²⁶⁴ Ebû Zehra, “İslam Ceza Hukukunda Merhamet ve Adalet”, s. 254.

²⁶⁵ Avdeh, s. 732.

Gerçekten gayr-i meşru bir ilişki neticesinde dünyaya gelen, bu da ispatlanmış bir kimseye, “zina çocuğu” diye hitap edilmesi, İslâm hukukunda bir tecziyeye konu mudur? Tövbenin bir suç için taşıdığı öneme dair şöyle bir rivayete yer verebiliriz:

“Ebû Abdullâh ve Ebû'l-Hasan’a soruldu, bir kadın çocuğuyla gelerek zina ettiğini, çocuğunun bu zinanın mahsulü olduğunu müslümanların emiri önünde ikrar etse, bunun üzerine kadına had cezası uygulansa, sonra bu çocuk büyüyüp adam olsa, ona da bir başkası iftirada bulunsa, isnatta bulunan cezalandırılır mı? Cevaben denildi ki, hem sopalanır hem sopalanmaz. Bu cevabın keyfiyeti sorulunca, “ey zina çocuğu” denilirse had cezası değil, tazir uygulanır. Ama “ey zina eden kadının çocuğu” denirse tam bir had uygulanır. Bunun sebebi sorulunca zina çocuğu dendiğinde, diyen kişi temelde doğru bir söz söylemişti... Ama zina eden kadının çocuğu derse isnatta bulunan kimse

4. Mağdurun Affē Sulh, Mağdurun İsnadē Kabulü

Mağdurun isnadı kabul ederek dava konusunu aydınlatması ve üzerinde tartışmalar olmakla beraber mağdurun iftiracıyı bir bedel karşılığında veya karşılıksız biçimde affetmesi cezayı düşüren sebeplerdir.

a. Mağdurun Affē

Hakkı ihlâl e uğrayan kimsenin ya da o kimse adına hareket etmeye yetkili kılınmış bir başkasının, sanık hakkında kesinleşmiş cezanın bir kısmından veya tümünden karşılıksız olarak vaz geçmesi, suçu bağışlaması şeklinde tanımlayabileceğimiz af, cezayı düşüren bir sebepler arasında yer almaktadır.²⁶⁶ Affin bir bedel karşılığında olabileceği ve kapsamıyla sulhü de içine alabileceğine dair ibarelere şahit olmuşsak da,²⁶⁷ biz, af ve sulhün birbirinden ayrı değerlendirilmesi gerektiğine yönelik inancımızla affin, bedelsiz olarak bağışlama anlamını tercih etmekte ve bu anlamıyla sulhe ayrı bir başlık altında yer vermeyi uygun bulmaktayız.

Gerek mağdur ya da yakınları, gerekse siyasi otorite tarafından ortaya konulan af, cezayı düşüren kesin bir durum olarak nitelendirilememişse de,²⁶⁸ Kur’ân-ı Kerîm ayetleri ve Hz. Peygamber’in söz ve davranışları vasıtasıyla İslâm’ın tavsiye ettiği bir davranış modeli olarak değerlendirilmiştir.²⁶⁹ Hz. Peygamber’in “had suçlarını

cezasını çekmiş, (belki de) tövbe etmiş bir kadını anmaktadır ki bu had gerektiren bir davranıştır.²⁶⁵

²⁶⁶ Giuseppe Bettiol, “Suç ve cezanın Sukutu Meselesi”, Çev. Sahir Erman, *AÜHFD*, Cilt 12, Sayı 1-2, Yıl 1955, s. 10; Fahrettin Atar, “af” Maddesi, *DA*, I, 395.

²⁶⁷ Örneğin bkz. eş-Şîrazî, *el-Mühezzeb*, II, 188.

²⁶⁸ Avdeh, s. 453.

²⁶⁹ Kur’ân-ı Kerîm’de buyrulmaktadır ki:

“(Ey Peygamber), Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir”²⁶⁹ Kur’ân-ı Kerîm’de bu konuyla alakalı daha başka çok sayıda ifadeye rastlamaktayız. Örneğin bkz. Bakara Suresi, 2: 237; Nisâ Suresi, 4: 92.

aranızda affedin”²⁷⁰ çağrısı bu konuda önemli bir örnektir.

Kur’ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber’in sünnetinden hareket alan İslâm hukuku, affederken düşülen bir yanlışlığı, ceza verirken düşülen bir yanlışlıktan daha hayırlı görmektedir.²⁷¹ Bu denli vurguda bulunulan af konusu, iftira suçu ve cezasıyla ilgili en ciddi tartışmaların yaşandığı başlıklardan biridir. Esasen fikir ayrılığının belirginleştiği alan, had gerektiren iftira çeşidinin kapsamına giren davalardır.²⁷² Nitekim, kazf dışındaki iftira biçimleri, tazir ile tecziye edilmektedir ve tazir suçlarının muhatap oldukları genel kurallar etrafında değerlendirilmektedir. Ayrıca af, kazf dışındaki had cezalarının geneli için pek etkisi olmayan bir nitelik arz etmektedir.²⁷³

Affin kazf cezasını düşürmesine yönelik üç ayrı görüşten bahsetmek mümkündür. İlk görüş, kazfın bir had cezası olarak, diğer hadler gibi Allah hakkının ön planda bulunduğu bir özellik taşıdığı iddiasından hareket almaktadır. Bu fikri savunanlar, kazf suçu için mağdurun affının imkan dahilinde olmadığını

Cezaların uygulanması sırasında ortaya konan ve adaletin tahakkukunu engelleyen yumuşaklık ve acıma ise farklı bir konudur. Kur’ân-ı kerîm’de bu durum “rifk” veya “merhamet” ifadesiyle değil, “re’fet” kelimesiyle anılmaktadır. (Nûr Suresi, 24: 2.) Nitekim “re’fet”, diğerlerinden farklı bir anlama sahiptir. Merhamet ve rifk, umumi maslahat ve adalete yönelten bir derinliği ifade ederken, re’fet adaleti gözetsin veya gözetmesin kederli bir kimseye duyulan acıma hissidir. Buna göre adaletin yerine getirilmesi sürecinde suçlu çin re’fet benimsenmektedir. (Bkz. Muhammed Ebû Zehra, “İslam Ceza Hukukunda Merhamet ve Adalet”, s. 248.

²⁷⁰ Ebû Dâvûd, (Kitâbu’l-Hudûd, 6), IV, 540. Hz. Peygamber’in affı teşvik eden uygulama ve sözleri burada zikredemeyeceğimiz hacimdedir. Hz. Peygamber’in,

“İnsanlara merhamet etmeyene Allah da merhamet etmez” buyurduğu rivayet edilmektedir. [Müslim, (Kitâbu’l-Fadâil, 15), II, 1809; et-Tirmizî, (Kitâbu’l-Berr ve’s-Sıla, 16), IV, 323]. Yine Hz.

Peygamber rivayete göre şöyle buyurmaktadır:

“Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu (düşmanına) teslim etmez. Kim, (mümin) kardeşinin bir ihtiyacını giderirse Allah da onun bir ihtiyacını giderir. Kim müslümanı bir sıkıntıdan kurtarırsa, bu sebeple Allah da onu kıyamet günü sıkıntılarının birinden kurtarır. Kim bir müslümanı(n kusurunu) örterse, Allah da Kıyamet günü onu(n kusurunu) örter.” [Bkz. Müslim, (Kitâbu’l-Berr ve’s-Sıla ve’l-Âdâb, 15), III, 1996.]

²⁷¹ Avdeh, s. 129. Bununla beraber af ve müsamahanın ceza vermekle yükümlü olan yetkili makamı toplumu bozulmaya itebilecek bir yöne sevketmesi tehlikesine karşı da ilahi uyarılar bulunmaktadır. Zina cezasının belirlendiği ayetlerdeki ibareleri bu konuda örnek gösterebiliriz. (Nûr Suresi, 24: 2;

²⁷² Ebu Abduh, s. 123.

²⁷³ Avdeh, s. 453.

vurgulamaktadır. Hanefiler,²⁷⁴ bazı Mâlikîler,²⁷⁵ Zâhirîler,²⁷⁶ bazı Caferîler,²⁷⁷ Ahmed b. Hanbel'den gelen bir rivayet,²⁷⁸ Hasan,²⁷⁹ es-Sevrî, el-Evzâî²⁸⁰ bu görüşe sahiptir.

Konuyla ilgili ortaya konan ve daha büyük destek bulan ikinci görüş, kazf suçunda kul hakkının önde yer aldığını, bu çerçevede diğer hadlerden farklı bir nitelik taşıdığını ortaya koymaktadır. Kazf, bu açıdan bakıldığında, kısas ve diyet suçlarına benzemekte ve buna göre de mağdur tarafından affedilmesine imkan tanıyan bir özellik taşımaktadır. Şâfiîler,²⁸¹ Hanbelîler'den gelen bir başka rivayet,²⁸² Mâlik'in bir sözü,²⁸³ Hanefîlerden Ebû Yûsuf'un bir görüşü,²⁸⁴ bazı Câferîler²⁸⁵ bu düşüncededir.

Bu konuda ayrıca şu hadis delil olarak anılmaktadır.²⁸⁶

Rivayet edildiğine göre Rasululullah buyurmuştur ki:

-Sizden biriniz Ebû Damdam gibi olmaktan aciz midir? (Ashab,

-Ebû Damdam kimdir, yâ Rasûlallah?' diye sormuş.) Rasûlullah ise şöyle mukabelede bulunmuştur:

²⁷⁴ es-Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 109; el-Mergînânî, II, 402; İbnü'l-Hümâm, IV, 198.

²⁷⁵ İbn Rüşd (el-Hafîd), II, 422-423; el-Kişnâvî, III, 133.

²⁷⁶ İbn Hazm, XII, 255.

²⁷⁷ el-Hillî, IV, 166.

²⁷⁸ İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Kâfî*, IV, 222.

²⁷⁹ İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 196.

²⁸⁰ İbn Rüşd (el-Hafîd), II, 422; el-Fudaylât, II, 182-183.

²⁸¹ el-Mâverîdî, *el-Hâviâ-Kebrî*, XIII, 259; en-Nevevî, *Ravdatuâ-Tâlibîn ve Umdetüâ-Müftîn*, VIII, 325.

²⁸² Ebû Ya'lâ, s. 281; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 196; İbn Teymiyye, *Mecmûâ* XXVIII, 382; İbn Müflih, VII, 402; el-Hrakî, s. 114; Âl Bessâm, IV, 478;

²⁸³ Sahnûn, VII, 2422; el-Kişnâvî, III, 133.

²⁸⁴ İbn Hazm, XII, 255; es-Serahsî, IX, 109.

²⁸⁵ eş-Şehîd es-Sânî, IX, 147. Ancak hakime intikali ile birlikte af imkanının ortadan kalktığını belirtmektedirler.

²⁸⁶ Abdülazîz, V, 2683

-Bu zat, sabaha çıktığı zaman, ‘Allahım, nefsimi (şerefimi, ırzımı) kullarına tasadduk ettim.’ (Artık nefsim, küfredene küfretmez, zulmedene zulmetmez, döveni dövmez) derdi.²⁸⁷ Burada bahsi geçen şerefin sadaka olarak verilmesi, bir kimsenin şerefini küçük düşürecek ithamları önceden afvetmesi olarak değerlendirilebilir.

Şâfiîler²⁸⁸ ve Hanbelîler²⁸⁹, hem tazir, hem had cezası gerektiren iftiralarda ceza talep hakkının makzûfa ait olduğunu savunmaktadır. Makzûfun affı, cezanın düşmesi için yeterli sebeptir. Nitekim bu görüşün sahiplerine göre kazfe konu olan hak, bireye ait haklardandır.²⁹⁰

İki görüş arasında bir yol tercih eden üçüncü görüşün sahipleri, kazf davasının yargıya intikalini tartışmanın merkezine yerleştirmektedir. Buna göre makzûf durumu örtmek (gizlemek) ister veya durumun ifşâsından çekinirse iftira sahibini bağışlayabilir. Bir diğer ifadeyle dava yöneticiye intikal edene kadar bireylerin hakkı, intikal sonrasında ise Yaratıcı’nın hakkıdır. Bu görüş, Mâlikîler, Zeydîler ve İbâdîler tarafından savunulmaktadır.²⁹¹ Caferîlerden de bu yönde bir görüşe şahit olmaktadır.²⁹² Ama bu konuda farklı düşünen Mâlikîlerin bulunduğunu belirtmeliyiz.²⁹³ Bahsi geçen diğer Mâlikîlere göre, yöneticiye ulaşmadan bile olsa, hak, Allah’ındır ve af mümkün değildir.²⁹⁴ İbn Ebû Leylâ da dava hakkının doğrudan

²⁸⁷ Ebû Dâvûd, (Kitâbu’l-Edeb, 36), V, 198-199.

²⁸⁸ İbnü’l-Münzir, *Kitâbu’l-İsmâ’îl*, s. 112; eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, III, 551; eş-Şa’rânî, II, 180.

²⁸⁹ İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 196; el-Hırakî, s. 114.

²⁹⁰ İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 196; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Kâfî*, IV, 222; e-Nevevî, *el-Mecmû’at*, XX, 62-64.

²⁹¹ el-Horâsânî, *el-Müdevvenetü’l-Kübrâ*, II, 285; İbnü’l-Murtezâ, V, 166; ed-Derdir, IV, 467; el-Kişnâvî, III, 133; el-Uneysî, IV, 231. Hatta bu konuda aynı bakış açısının bir başka yansıması, şahitlerin dinlenilmesine kadar affın caiz olduğu biçimindedir.

²⁹² el-Kuleynî, VII, 209.

²⁹³ el-Karâfî, *ez-Zehîra*, XII, 109; el-Kişnâvî, III, 133.

²⁹⁴ el-Kişnâvî, III, 133; Abdülazîz, V, 2684.

idareye ait olduğunu benimsemektedir.²⁹⁵ Bu üçüncü görüşün müdâfileri, Safvân b. Ümeyye'nin elbisesinin çalınması ile ilgili olarak Hz. Peygamber'in duruşma sonrasında affı kabul etmemesini²⁹⁶ ve

“Aranızda hadleri affediniz, (aksi halde) bana intikal eden hadleri uygulamak vacip olur.”²⁹⁷ hadisini delil göstermektedirler.

Tazire konu iftiralarda esas olan birey hakkı olduğu için affın meşruiyeti (şefaathı de aynı durumdadır) üzerinde bir ihtilaf görmemekteyiz.²⁹⁸ Kazf dışındaki iftiraları tazir kapsamında değerlendiren İslâm hukuku, bu alanda affın meşruiyetini genel olarak benimsemektedir.²⁹⁹ Ancak, tazir davalarında kişi doğrudan şahsıyla ilgili şeyleri affedebilir,³⁰⁰ yargının yanıltılması ve zaman, enerjisinin israfı gibi nedenlerle mahkemenin yine de ceza takdir edebileceğini belirtmek gerekmektedir. Bu konuda ayrıca davanın yargıya intikal etmesi nedeniyle bahsi geçen yetkinin hakimde olduğu belirtilmişse de hakimin buna hakkı olmadığını savunanlar da bulunmaktadır.³⁰¹

²⁹⁵ İbnü'l-Hümâm, V, 340.

²⁹⁶ en-Nesâî, (Kitâbu Kat'i's-Sârik, 4), VIII, 68.

²⁹⁷ Ebû Dâvûd, (Kitâbu'l-Hudûd, 6), IV, 540; en-Nesâî, (Kitâbu Kat'i's-Sârik, 5), VIII, 70.

Bu konuda benzer hadisler rivayet edilmektedir. Örneğin bkz. el-Horasânî, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, II, 285. Ayrıca yukarıda bahsi geçmiş olan şu hadis de delil gösterilmektedir:

تعافروا الحدود فيما بينكم فما بلغني من حد فقد وجب

“Aranızda hadleri affediniz, (aksi halde) bana intikal eden hadleri uygulamak vacip olur.”

Ebû Dâvûd, (Kitâbu'l-Hudûd, 6), IV, 540; en-Nesâî, (Kitâbu Kat'i's-Sârik, 5), VIII, 70.

Bu hadis şu biçimde de rivayet edilmektedir:

تعافروا الحدود قبل ان تأتوني به فما أتاني من حد فقد وجب

“Hadleri bana ulaşmadan affediniz (aksi halde) Bana ulaşan had davası (neticesinde o haddi) tatbik etmek vacip olur” en-Nesâî, (Kitâbu Kat'i's-Sârik, 5), VIII, 70.

²⁹⁸ el-Mâverîdî, *el-Ahkâmü's-Sultâniyye*, s. 387; Ebû Ya'lâ, s. 294; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, XII, 119; İbn Nüceym, *es-Siyâsetü'l-kerâmiyye*, s. 55; İbn Âbidîn, VI, 103; ez-Zerkâ', II, 633; Behnesî, *Medhal*, s. 126.

²⁹⁹ İbn Hazm, XII, 256; Ebû Ya'lâ, s. 294.

³⁰⁰ Avdeh, s. 455.

³⁰¹ İbn Nüceym, *es-Siyâsetü'l-kerâmiyye*, s. 55.

Mer'î hukukumuz ise, hakaretle ilgili olarak mağdurun şikayet etmeden önce ölmesi veya suçun ölmüş olan kişinin hatırasına işlenmesi halinde, ölenin ikinci dereceye kadar üstsoy ve altsoy, eş

Tazire konu olan davalarda meşru yönetimin af yetkisinin, belirli konularda ayrılıklar olmakla beraber, İslâm hukukçularınca benimsendiği söylenebilir.³⁰²

Kanaatimizce sadece kazf değil, belki kazf kadar yıkıcı olabilecek diğer tüm iftira suçlarıyla korunan hukukî menfaat, temelde bireyin manevî şahsiyetidir. Ancak yine kabul edilmelidir ki, bu suçlar dolaylı da olsa kamu menfaatini ilgilendirmekte olup, birey hakkıyla birlikte Allah hakkını da kapsamaktadır. Bireyin iftiraya ilişkin rahatsızlığını izhar etmesine gerek kalmadan, yani şikayete bağlı olmaksızın devletin bu nedene (Allah hakkının varlığına) dayanarak gerekli görmesi şartıyla kovuşturma yetkisi bulunduğu inanmaktayız. Ancak şikayetin vuku bulmaması halinde ya da şikayet gerçekleşinceye kadar mağdurun affetme hakkına sahip bulunduğunu, şikayet ile konuyu yargıya taşınması halinde bu hakkının ortadan kalktığını, konunun bundan böyle kamuyu doğrudan ilgilendiren bir vaziyet alması ve adlî makamları meşgul etmesi hasebiyle inisiyatifin mağdurun elinden çıktığını düşünmekteyiz.

b. Sulh

İslâm hukukçularının çoğu, suçun mağdur ya da mağdur adına salahiyeti bulunan kişi tarafından, maddî bir bedel karşılığında affedilmesini sulh olarak ele almakta ve böylece af ile sulhü ayırmaktadır.³⁰³

Sulh, tek taraflı bir tasarruf niteliğiyle ortaya çıkan, aftan farklı olarak, iki taraflı bir sözleşme konumundadır ve tarafların rızalarını beyan etmelerini ve

veya kardeşleri tarafından şikayette bulunabileceğini ön görmektedir. (Bkz. TCK, Madde 131, Fıkra 2.)

³⁰² Avdeh, s. 455.

³⁰³ Örneğin bkz. el-Mâverdî, *el-Ahkâmü's-Sultâniyye*, s. 379; Ebû Ya'lâ, s. 282; el-Kişnâvî, III, 180; Mevkûfâtî, II, 394; Mugniyye, *Faḥḥaḥ-Ḥam Caḡer es-Sâdâ*, V, 288.

sözleşme ilkelerinin konulmasını gerektirir.³⁰⁴

Affi meşru görmek ortak paydasında birleşen yukarıdaki ikinci ve üçüncü görüşün sahipleri af karşılığında bir maddî bedel alınıp alınamayacağı üzerinde fikir birliği sağlayamamışlardır. Hanbelîler,³⁰⁵ bazı Mâlikîler³⁰⁶ ve Şâfiîlerin geneli,³⁰⁷ iftira suçunun içerisinde ikinci planda dahi olsa Allah hakkının varlığından bahisle, bir bedel karşılığı affın hukuken uygun olmadığını ifade etmektedirler. Diğer bazı Şâfiîler ise kul hakkının önde olduğu gerekçesine dayanarak bir bedel karşılığında affın meşruiyetini benimsemektedir.³⁰⁸ Caferîler de bu yönde bir kanaat ortaya koymaktadır.³⁰⁹ Affın zaten meşruiyeti üzerinde muhalif bir bakış açısına sahip bulunan Hanefîler ise, Allah hakkının önde olduğunu beyan ederek, kazfde affın varlığına temelden karşı çıkmaktadır.³¹⁰ Bu anlamıyla Hanefîler sulhe de kesinlikle cevaz vermemektedirler.³¹¹

Kazf dışındaki diğer iftira biçimlerinde ise Allah hakkının varlığına yönelik bir fikir ayrılığı bulunmaması nedeniyle aftaki temel yaklaşımların geçerli olduğunu belirtmeliyiz. Buna göre tazire konu olan iftiralar, diğer benzer suçlar gibi, belirli sınırlar çerçevesinde, bedel karşılığı ya da bedelsiz biçimde, mağdur tarafından bağışlanabilir.³¹² Ancak yine de mahkemenin zaman ve imkanlarının söz konusu dava nedeniyle israfı gerekçesine istinaden mahkemenin ceza tespitinin mümkün

³⁰⁴ Karaman, III, 66; Dağcı, s. 124-125; Dalgın, “İslam Ceza Hukukunda Mahkeme Sonrası Cezaların Düşmesi”, s. 193.

³⁰⁵ Ebû Ya'lâ, s. 282; İbn Kayyım el-Cevziyye, *el-İkâmü'l-Muvakkân*, I, 112.

³⁰⁶ el-Bâcî, VII, 148; el-Kişnâvî, III, 181.

³⁰⁷ el-Mâverdî, *el-Ahkâmü's-Sultâniyye*, s. 379.

³⁰⁸ en-Nevevî, *Ravdatu'l-Tâlibîn*, X, 107..

³⁰⁹ Mugniyye, *Fâhu'l-İnâm Cafer es-Sâde*, V, 288.

³¹⁰ es-Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 109; İbn Âbidîn, VI, 93.

³¹¹ es-Semerkandî, III, 146; es-Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 109.

³¹² el-Mâverdî, *Ahkâmü's-Sultâniyye*, s. 387; İbn Kayyım el-Cevziyye, *el-İkâmü'l-Muvakkân*, I, 113; İbn Âbidîn, VI, 105.

olduğu söylenebilir.

c. Mağdurun İknadē Kabulü

İster kazf isterse diğer iftira biçimlerinden birine maruz kaldığına hükmolunan kişinin, iftirada bulunanın iddiasını doğrulaması halinde, ceza doğal olarak düşmektedir. Bu doğrulama, dava sürecinde de, davanın neticelenmesi sonrasında da sanık üzerindeki cezayı kaldıracaktır.³¹³

5. İftira Mağdurunun Ölmesi ve Dava Hakkān Tevārüsü

Mağdurun ölmesi ve dava hakkının tevārüsü hakkında kazf ve diğer iftiralara ayrı ayrı değinmek mecburiyetindeyiz. Kazf suçunun tarifinde zina ithamının kişiye ya da anne baba gibi kişinin usûlüne yönelik olması (nesebi nefy) ve iddianın ispatlanamaması durumu esas alınmaktadır.³¹⁴ Kazf anında makzûfun ölü olması, vârislerini doğal olarak dava hakkına sahip kılmaktadır.³¹⁵

Burada dava açma yetkisine sahip vârislerin kimler olduğu konusunu da kısaca ele almalıyız. Hanefîler, bu vârislerin, söz konusu itham ile lekelenecek ilk halka olarak, kişinin oğlu, oğlunun oğlu, oğlunun kızı ve bu şekilde aşağı doğru nesli veya babası ve yukarı doğru ataları olduğunu savunmaktadır.³¹⁶ Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf, kızın oğlunun da böyle bir durumda verasetini meşru görmektedir.³¹⁷ Mâlikîler, makzûfun usûl ve fîrûunun, yani hem kız hem erkek çocuklarının dava hakkına

³¹³ İbn Teymiyye, *Mecmûa*, XV, 351; eş-Şehîd es-Sânî, IX, 148; Mugniyye, *Fâhuâ-İnâm Caâfer es-Sâdâ*, V, 285; Âl Bessâm, IV, 478.

³¹⁴ İbn Hazm, XII, 219; es-Semerkandî, III, 144; Âl Bessâm, IV, 478.

³¹⁵ Ebû Abduh, s. 111.

³¹⁶ es-Semerkandî, III, 146; es-Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 113.

³¹⁷ Mevkûfâtî, II, 394. Muhammed eş-Şeybânî, bu görüşe katılmadığı görülmektedir.

mirasçı olduğunu ileri sürmektedir.³¹⁸ Bunun dışındakiler ise, usûl ve fûrûun yanı sıra asabenin³¹⁹ de mirasçı olabileceğini belirtmektedir³²⁰.

Makzûfun, kazf sırasında yaşıyor olmasına rağmen şikayette bulunmaması, ölümünden sonra vârislerine dava hakkını miras bırakmamaktadır.³²¹ Nitekim, makzûf bilinçli olarak şikayetten uzak durmuş ya da affetmiştir. Tazire konu olan iftira davalarında da durum böyledir. Dava öncesinde makzûfun ölümünü takiben idarenin yine de ceza verebileceğine dair görüşler bulunmaktadır.³²² Ancak bu konunun istisnası, makzûfun kendisine iftira atıldığından habersiz vefat etmiş (ya da aklını yitirmek gibi dava açabilme imkanını temelli kaybetmesi³²³ -ki bu durumda velinin söz sahibi olması bahis konusudur-) olmasına hükmedilmesi durumudur. Bu halde, makzûfun vârisleri için dava hakkı doğmaktadır ki, bu, aşağıda bahsolunacak tartışmanın zeminiidir.

Makzûfun kazf anında diri olmakla beraber, dava öncesi veya esnasında ölmesi halinde dava hakkının tevarüs edip etmeyeceği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Mâlikîler,³²⁴ Şâfiîler,³²⁵ Hanbelîler,³²⁶ Caferîler,³²⁷ Zeydîler³²⁸ kısâs ile

³¹⁸ el-Huraşî, VIII, 90.

³¹⁹ Asabe, en genel ifadeyle bir kimsenin erkek akrabaları biçiminde tanımlanmaktaysa da. (Şafak, *Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 38; *THL*, “asabe” Maddesi, s. 21), bir kimsenin baba tarafından akrabası ve oğulları olarak ifade edilmelidir. (Bkz. Mevkûfâtî, IV, 334). Asabe, “asabe binefsihî”, “asabe bigayrihi”, “asabe maagayrihi” olarak üç kısımda değerlendirilebilir. Esasen burada asabe diye kısaca bahsettiğimiz, yani asabe binefsihî, kişiye nispetinde araya hiçbir kadın girmeyen erkek yakınlarıdır. (Miras paylaşımında, ashâb-ı ferâiz ile birlikte olduklarında, onların paylarını almaları sonrasında, geriye kalana hak sahibi olan kimseler de bunlardır.) Kişinin oğulları ve aşağı doğru nesli, kişinin babası ve yukarı doğru usûlü, kişinin babasının erkek çocukları ve kişinin dedesinin erkek çocukları yani amcalandır.) Bkz. Mevkûfâtî, IV, 334-335.

³²⁰ İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, IX, 25-26; en-Nevevî, *Ravdatuâ-Tâlibîn ve Umdetüâ-Müftîn*, VIII, 326. Mâlikîlerden de halkayı geniş tutan hukukçular bulunmaktadır. (Bkz. Alîş, IX, 288.)

³²¹ el-Cessâs, *Muhtasaru Kitâfîâ-Ulemâ*, s. 317-318; el-Mevsilî, IV, 95; Mevkûfâtî, II, 394; Ebû Abduh, s. 111.

³²² Örneğin İbn Ebû Leylâ bu görüşü savunmaktadır. el-Cessâs, *Muhtasaru Kitâfîâ-Ulemâ*, s. 320.

³²³ el-Uneyşî, IV, 227.

³²⁴ el-Karâfî, *ez-Zehîra*, XII, 111; el-Huraşî, VIII, 90; el-Âbî, II, 289; el-Kişnâvî, III, 133.

benzerlik taşıdığını belirterek kendisine kazf edilen kişi, hayatta iken böyle bir ithama maruz kalmış ve dava açmış, durum bu aşamadayken vefat etmişse, makzûf mahallinde değerlendirilmesi gereken vârislerinin ceza talep hakkı olduğunu savunmaktadır. Nitekim bu hukukçulara göre kazf suçunda bireyin hakkı Allah hakkından öndedir.³²⁹ Ayrıca bu görüşün taraftarı olan İslâm hukukçuları, vârisin bulunmaması halinde ise davanın düşeceğini, kısastaki durumun burada da cârî olduğunu ileri sürmektedir. Yine bu çerçevede katl, küfr veya kölelik nedenleriyle vârisin mirastan mahrumiyetine ilişkin Muhammed eş-Şeybânî ile ihtilaf içerisinde bulunan eş-Şâfiî, kâfir veya köle vârisin, muhsan olan makzûf adına had talep edebileceğini belirtmektedir.³³⁰

Ayrıca Hz. Peygamber'in

و من ترك حقا فلورثته...

“Kim bir mal (hak) bırakırsa, bu, onun vârislerindir...”³³¹ hadisi de bahsi geçen düşünceye dayanak olarak gösterilmektedir.

Buna göre, dava, yetki sahibi vârislerden bir kişi tarafından açılabilir, ancak, affetmek noktasında yetki sahibi vârislerden kimsenin muhalefedinin olmaması

³²⁵ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, III, 551; er-Râzî, VI, 266; en-Nevevî, *Ravdatuâ-Tâlibîn ve Umdetü'l-Müftîn*, VIII, 325.

³²⁶ Ebû Ya'lâ, s. 282; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, IX, 25-26; el-Merdâvî, X, 221.

³²⁷ et-Tüsî, *el-Mebsût*, VIII, 16; el-Hillî, IV, 166 (Eşler dışında kişi mal bıraktığında bu mala vâris olabilen erkek ve kadınların böyle bir talepte bulunabileceği belirtilmektedir.); eş-Şehîd es-Sânî, IX, 147.

³²⁸ İbnü'l-Murtezâ, V, 166; el-Uneysî, IV, 228.

³²⁹ el-Fudaylât, II, 210.

³³⁰ Molla Hüsrev, I, 393.

³³¹ Ebû Dâvûd, (Kitâbu'l-Harâc ve'l-İmare ve'l-Fey', 14-15), III, 361.

gerekmektedir.³³²

Hanefiler ve Zeydîler ise bu konuda farklı bir düşünce tarzına sahiptir. Bu İslâm hukukçularına göre had veya tazire konu olsun bir iftira, kişi hayatta iken ortaya çıkmışsa dava hakkı doğrudan kişiye aittir.³³³ Eğer makzûf kazfe uğradığında ölü idiye mirasçılarının had talep hakkı vardır ve zaten bu kişinin nesebine yönelen bir kazf biçiminden başka bir şey değildir.³³⁴ İkinci duruma göre makzûf hayatta iken kazf gerçekleşse ve makzûf davadan önce vefat ederse dava düşer. Bu anlamda kazf haddi talebi miras yoluyla geçmez.³³⁵ Nitekim kazf hakkı, kısas hakkından farklı biçimde maddî bir bedele tahvil edilemez. Bu ve diğer sebeplerle durumun kısas davasına benzemediğinin özellikle altını çizen bu hukukçular, hadlerde dava hakkının tevârûs etmeyeceği genel ilkesinin burada da geçerli olduğunu savunmaktadır. Netice itibarıyla kazf davalarında Allah hakkının bireyin hakkından önde olduğunu ve davanın düşeceğini belirtmektedirler.³³⁶

Kazf dışındaki iftiralarda ise durum daha açıktır. Nitekim, birey hakkının esas olması nedeniyle bu tür iftiralarda dava hakkının mirasçılara intikali son derece doğal bir neticedir.³³⁷ Buna göre vârislerin böyle bir hakkı elde ederek hukukî süreçte yer almaları üzerinde ihtilaf gözlemlenmemiştir.

³³² İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, IX, 25-26; el-Hillî, IV, 167; en-Nevevî, *Ravdatuâ-Tâlibîn ve Umdetüâ-Müftîn*, VIII, 327.

³³³ eş-Şeybânî, *el-Câmiuâ-Sagîr*, 291; es-Semerkandî, III, 145; İbnü'l-Hümâm, V, 89; Molla Hüsrev, I, 392.

³³⁴ eş-Şeybânî, *el-Câmiuâ-Sagîr*, 291; ez-Zemahşerî, II, 84; el-Beydâvî, *el-Gâyetüâ-Kusvâ fî Dirâyetiâ-Fetvâ*, II, 927.

³³⁵ el-Mergînânî, II, 402.

³³⁶ es-Semerkandî, III, 145-146; İbnü'l-Murtezâ, V, 166; İbnü'l-Hümâm, V, 97-98; Mevkûfâtî, II, 394.

³³⁷ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 551; er-Râzî, VI, 266.

6. Şahitlerin Rücu Etmesi

İnfaz öncesinde şahitlerin şهادetlerinden dönmeleri de hükmü düşüren bir nedendir.³³⁸ Kazf suçunda, umûma göre, infaz gerçekleşmeden şahidin şahitlikten dönmesi, davayı şüphe altında bırakmaktadır ve bu, haddi düşürmeye yeterli bir sebeptir.³³⁹ Buna karşı Mâlikîlerden ve Caferîlerden gelen bir görüş ve Ebû Sevr, şahitlerin beyanlarından vaz geçmelerinin neticeye tesir etmeyeceğini ama mütenâkız beyanlarından ötürü ayrıca ifadesinden dönen şahidin cezalandırılması gerektiğini belirtmiştir.³⁴⁰ Tabii olarak bir başkası aleyhine iftira veya hakarete bulunduğu yönünde şahitlik yapıp sonra bundan dönen bir kimse için mahkeme ceza tayininde bulunacaktır.³⁴¹

Şahitlerin süreç içerisinde ehliyetlerini kaybetmesi de bu konuda temas edilebilecek diğer bir husustur. Ehliyeti bulunmayan veya ehliyetini süreç içinde kaybeden kişilerin, doğal olarak şahitlikleri mahkeme nezdinde itibar görmeyecektir.³⁴² Adalet vasıflarının anlaşılması bakımından şahidi tezkiye eden³⁴³ kişinin ifadesinden vaz geçmesi, şahidin şهادet ehliyetini tartışmaya açmaktadır. Mahkemenin şahidin adil olmadığına hükmetmesi, -şahitlik ehliyetinin batıl duruma düşmesinde olduğu gibi- söz konusu şahidin beyanına göre bina olunan hükmü ve

³³⁸ el-Mergînânî, III, 132; Mevkûfâtî, II, 386; İbn Âbidîn, VIII, 232.

³³⁹ es-Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 47, 63, 169; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 177-178; en-Nevevî, *Minhâcûl-Tâlibîn*, IV, 332-333; el-Fudaylât, II, 188.

³⁴⁰ ed-Derdir, IV, 297; ed-Desûkî, IV, 207.

³⁴¹ Behnesî, *Nazariyyetü'l-İbât*, s. 139.

Şahitleri tezkiye eden kimselerin tezkiyelerinden dönmeleri de, bahsi geçen konunun diğer bir yönüdür. Bu kimselerin şahitlerle ilgili beyanlarından, hüküm verilmeden dönmeleri durumunda şahitlerin şahitlikleri reddolunacaktır. Hükümden sonra infazdan önce böyle bir durumun ortaya çıkması da şüphe doğuracaktır ve bu, hadlerin uygulanmasına mani bir haldir. İnfazdan sonra tezkiyeden dönme olursa, bazı hukukçular tazminat gerektiği, diğerleri, her hangi bir şey olamayacağını belirtmişlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. el-Fudaylât, II, 185-186.

³⁴² Ebû Zehrâ, *el-Ukûbe*, s. 233.

³⁴³ Tezkiye etmek, şahitlikte bulunan kimselerin hür, müslüman ve adaletli olduklarının haber verilmesidir. Bkz. İbn Âbidîn, VI, 51-52.

dolayısıyla had cezasını düşürecek ya da en azından sürecin tekrar başa dönmesine ve yeni şahit ya da şahitlerin şehadetinin gerekliliğini zaruri kılacak, eğer hüküm verilmiş ise de bir takım tazminatları gündeme getirecektir.³⁴⁴

7. Davanın Zaman Akānāna Uj ramasē

Zaman aşımı, mühim cürümler işleyen kimselerin adaletten kurtulması hususunda bir tehdit olarak görülmüşse de, yargının sağlıklı işlemesi, meçhuliyetin uzun sürmesinden dolayı ortaya çıkacak mahzurların bertarafı ve suçluya yeniden iyi bir insan olma yolunun açılması gibi sebeplerle makul karşılanan bir hukukî anlama sahiptir.³⁴⁵ Zaman aşımını, İslâm hukuku eserlerinde kendisine geniş yer ayrılmış bir konu değilse de, bilhassa kamu davaları ve yargı süreci içerisinde şahitlik hususunda zaman aşımından sıkça bahsedilmektedir.³⁴⁶

Zaman aşımı, bir hakkın kazanılması veya kaybı için kanunda belirlenen sürenin geçmesini, bir başka deyişle cezada, ceza veya infaz ilişkisinin kesilmesini ifade etmektedir.³⁴⁷ Buna göre sonuçta bir mülkiyet hakkı veya aynî hakkın elde edilmesini sağlayan zaman aşımı “iktisabî zaman aşımı”, bu hakları düşüren zaman aşımı ise “iskatî zaman aşımı” biçiminde adlandırılmaktadır.³⁴⁸ Davayı düşüren

³⁴⁴ İbn Âbidîn, VI, 51-52 ve 100; İbn Teymiyye, *Mecmûʿ* XV, 352; Avdeh, s. 752; el-Fudaylât, II, 185; Dalgın, “İslam Ceza Hukukunda Mahkeme Kararı Sonrası Cezaların Düşmesi”, s. 204. Şahitlerin adalet sıfatlarının tespiti ve iyi hallerinin tezkiyesi İslâm hukukunun orijinal bir yönü olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern hukukun yüzyıllar sonra konu edindiği husus İslâm hukuku tarafından bidayetiyle birlikte ayrıntılı biçimde kurumsallaştırılmıştır. Bkz. Muhammed Hamidullah, *Introduction to Islam*, International Islamic Federation of Student Organizations, (y.y.) 1970, s. 132; Hadduri, s. 190; Falaturi-May, s. 71.

Hanefîler, kazf davasında şahitlerin fâsık olması halinde, zina şüphesinin sabit olacağını ve bu durumda ithamda bulunanlara had vurulmayacağını belirtmektedir. Bkz. İbn Âbidîn, VI, 100.

³⁴⁵ Beccaria, s. 167.

³⁴⁶ Ebû Zehra, *el-Cerîme*, s. 62.

³⁴⁷ Avdeh, s. 455; Karaman, I, 215; Şafak, *Hukuk Terimleri Sözlüğü*, “zamanaşımı” Maddesi, s. 660; Dönmezer-Erman, III, 1992.

³⁴⁸ Karaman, II, 562; Yaşar Yiğit, “İslam Ceza Hukuku Hükümlerine Etkisi Açısından Zamanaşımı”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı 3, Konya 2004, s. 156.

zaman aşımı, basit suçlarda suçun işlenme gününden; mütemâdî suçlarda ise yasak eylemin sona erdiği günden başlamaktadır.³⁴⁹

İftira ile ilgili zaman aşımını iki kısımda değerlendirmekteyiz. Birincisi, iftira davasının açılmasına yönelik mahkeme sürecindeki zaman aşımı, yani “iftira davası zaman aşımı”, ikincisi ise davanın sonuçlanıp cezanın infazı öncesinde yaşanan zaman aşımı, yani “iftira cezası zaman aşımı”dır.³⁵⁰

Kazf haddinde dava zaman aşımı, İslâm hukukçularınca benimsenmemektedir.³⁵¹ Buna paralel olarak kazf ile ilgili şahitlik, hadiseden uzun süre geçtikten sonra sunulsa dahi, mahkeme tarafından kabul edilecektir. Nitekim kazf, Allah hakkının önünde veya ardında bulunduğu ya da hiç olmadığını kabul etsek de, içinde bir şekilde birey hakkının yer aldığı bir suçtur. Ayrıca İslâm hukukçuları, diğer hadlerden farklı olarak kazf ile ilgili şahitliğin geciktirilmesinde kin ve töhmet ihtimali bulunmadığını savunmaktadır. Buna göre, dava zaman aşımı, diğer hadlerde dikkate alınsa bile, kazf ve katle etkisini göstermemektedir.³⁵²

Aynı temel yaklaşıma dayanarak tazire konu olan iftiraların da, dava zaman aşımı ile düşmeyeceğini söylemek yanlış olmayacaktır.³⁵³ Ancak cezanın düşmesinde

Ayrıca ceza ilişkisini düşüren biçimine “dava zaman aşımı”, infaz ilişkisini ortadan kaldırana “ceza zaman aşımı” ismi verilmektedir. Bkz. Dönmezer-Erman, III, 309

³⁴⁹ Avdeh, s. 58.

³⁵⁰ Hasan Güleç, “İslam Hukukuna Göre Suçta Tekerrür”, *DEÜİHD*, Sayı V, DEÜM, İzmir 1989, s. 253.

³⁵¹ İbn Hazm, XI, 144; es-Serahsî, IX, 171; el-Kâsânî, VII, 46; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), X, 187; İbn Âbidîn, VI, 47 ve 81; Behnesî, *el-Cerâim*, s. 178; Ebû Zehra, *el-Cerîme*, s. 70; Âmir, s. 525; Karaman, I, 216.

³⁵² İbn Âbidîn, VI, 47; Yiğit, “İslam Ceza Hukuku Hükümlerine Etkisi Açısından Zamanaşımı”, s. 162. Örneğin içki içme haddinde içkinin kokusunun ve etkisinin yok olması zaman aşımını etkili hale getirmektedir. (Bkz. İbn Âbidîn, VI, 47-48; Mevâkûfât, II, 382-383.) Tabii bugünün teknolojisi bu sürenin çok daha geniş olmasına yönelik imkanlar sunmaktadır.

³⁵³ ed-Debûsî, s. 105.

kamu menfaatinin bulunması şartıyla yetkili merci zaman aşımı gerekçesiyle tazir cezalarını düşürebilir.³⁵⁴

Ceza (infazının) zaman aşımı ise bundan farklı bir konudur. Bu hususta bazı Hanefiler, ceza zaman aşımının meşruiyetini, umuma muhalefeten benimsemişlerdir. Bu görüşün sahipleri şahitlerle ispatlanmış, zina, hırsızlık gibi bir kamu davasında, cezanın, sanığın kaçması gibi bir sebeple belirli bir süre uygulanamaması halinde cezanın düşmesi gerektiğini ifade etmektedirler.³⁵⁵ Ancak kazf davasını bu noktada kısas davalarıyla birlikte değerlendiren Hanefiler, umumla aynı görüşte birleşmekte, kazfın zaman aşımıyla düşmeyeceğini kabul etmektedir. Dava zaman aşımındaki Hanefilerin tutumları şöyle tamamlanmaktadır: infaz, yargılama sürecinin (kazâ) bir parçasıdır ve hüküm zamanında bulunması gereken şeyler, infaz anında da bulunmalıdır. Böylece dava sürecinde zaman aşımının gerçekleşmemiş olması gibi infaz sırasında da zaman aşımı yaşanmamış olmalıdır.³⁵⁶ Tazire konu olan davalarda ise zaman aşımının cezayı etkileyeceği savunulmaktadır.³⁵⁷ İslâm hukukçularının çoğunun infaz edilmemiş bir cezanın üzerinden ne kadar zaman geçerse geçsin düşmeyeceğini ileri sürerek Hanefilerin karşısında yer aldığı belirtilmektedir. Bu hukukçular, zaman aşımıyla cezanın düşebileceğine dair bir delil bulunmadığını, siyasi otoritenin hadleri düşürme yetkisinin bulunmadığını, ancak tazire konu olan iftira ve diğer davalarda otoriteye bir af yetkisi tanındığını, bu noktadan hareketle kazf dışındaki iftiralar için böyle bir düzenlemeye gidilebileceğini savunmaktadır.³⁵⁸

Görüldüğü üzere toplumun maslahatı gereğince tazir suçlarının cezalandırılmasında

³⁵⁴ Âmir, s. 526; Karaman, I, 216; Yiğit, “İslam Ceza Hukuku Hükümlerine Etkisi Açısından Zaman aşımı”, s. 164 ve 165.

³⁵⁵ es-Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 70; İbnü'l-Hümâm, V, 59.

³⁵⁶ İbn Âbidîn, VI, 79; Avdeh, s. 456.

³⁵⁷ Avdeh, s. 457.

³⁵⁸ Avdeh, s. 456; Âmir, s. 510-511; el-Arîs, s. 313.

zaman aşımının dikkate alınabilmesi mümkündür.³⁵⁹ Ancak, kazfte de olsa diğer iftira biçimlerinde de olsa birey hakkının varlığı yoğun düzeyde kendini hissettirdiği ortadadır. İslâm ceza hukukunun birey hakkını ihlâlâ yönelik suçlarda zaman aşımının etkisine muhalif yaklaşımdan³⁶⁰ hareketle genel olarak iftira suçu için ceza zaman aşımının meşruiyetini benimsemenin doğru olmadığını düşünmekteyiz.

Zaman aşımı konusunun diğer bir vechesi ise hadlere ilişkin şahitlik konusuyla ilgilidir. Hadlerde şahitliğe dair zaman aşımı, İslâm hukukçuları tarafından sergilenen dört farklı yaklaşıma sahne olmuştur. Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf, içki içme dışındaki hadlerde zaman aşımı nedeniyle şahitliğin ve ikrarın reddini benimsemekte, zaman aşımının kazf dışındaki diğer hadleri düşüreceğini belirtmektedir. Muhammed eş-Şeybânî, şahitliğin reddini, içki de dahil tüm hadlerde ikrarın kabulünü savunmakta, Mâlik, eş-Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel, hem ikrarın hem de şehadetin kabul edilmesi gerektiğini belirtmekte, İbn Ebû Leylâ ise hem şahitliğin hem de ikrarın reddine işaret etmektedir. İbn Ebû Leylâ, kul haklarını olduğu gibi hadleri de düşürmeyeceğini düşünmektedir.³⁶¹

Hanefîler, delillerin aşınması, şahitlik yapacak kişinin bunu bir süre gizlemesinin niyeti hakkında menfî kanaat oluşturacağı ve şüphelerin hadleri düşürmesi ilkesi gibi nedenlerle kazf dışındaki hadlerin şahitlikteki zaman aşımından dolayı düşeceğini belirtmişlerdir. Diğerleri ise (had suçu ister ikrar, isterse şahitlikle sabit olsun) zaman aşımının dava neticesini değiştirmeyeceği kanaatine sahiptir.³⁶²

³⁵⁹ Karaman, I, 216; el-Arîs, s. 316.

³⁶⁰ Dalgın, “İslam Ceza Hukukunda Mahkeme Kararı Sonrası Cezaların Düşmesi”, s. 184-185; Yiğit, “İslam Ceza Hukuku Hükümlerine Etkisi açısından Zamanaşımı”, s. 165.

³⁶¹ İbnü'l-Hümâm, IV, 164; ed-Debûsî, s. 105; Mevkûfâtî, II, 382; İbn Âbidîn, VI, 46-47; Ebû Zehra, *el-Cerîme*, s. 62.

³⁶² İbn Âbidîn, VI, 47; Yiğit, “İslam Ceza Hukuku Hükümlerine Etkisi Açısından Zamanaşımı”, s.

Ayrıca kul haklarını ilgilendirmesi nedeniyle tazire neden olan iftira suçları için de zaman aşımının şahitliklere mani olmadığı belirtilmektedir.³⁶³

8. Haksız Tahrik

Özellikle haksız tahrik, cezaya etki eden önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktaysa da bu vesileyle iştirak ve tahrik konularına da bu başlık altında kısaca yer vermemiz gerektiğini düşünmekteyiz.

Menfi bir fiile maruz kalan kimsenin öfke veya şiddetli bir elemin tesiri altında kalarak bir suç icrâ etmesi halinde “haksız tahrik” söz konusudur.³⁶⁴ Bundan farklı olarak, tahrik kavramıyla, suçun işlenmesini fâile doğru ve güzel göstermek anlaşılmaktadır.³⁶⁵

Taraflar arasındaki ilişkiye dair ceza hukukunda bahsi geçen “haksız tahrik” ibaresiyle, esasen kişi psikolojisini ters yönde etkileyen ve dolayısıyla sağlıklı düşünebilmesine mani olabilecek öfkeye, hiddete sebebiyet veren söz veya davranış anlaşılmaktadır.³⁶⁶ Elbette bir suçun böyle bir tahrik sonrasında işlenmesi ile herhangi bir tahrik bulunmaksızın işlenmesi aynı durumlar değildir. Hiddet ve heyecanla ortaya konulan davranışın ceza hukuku bakımından farklı biçimde ele alınması bir zarurettir. Nitekim, öfke hali, aklın normal işleyişine zarar veren bir saik

162.

³⁶³ İbn Âbidîn, VI, 47.

³⁶⁴ *THL*, s. 316; Devrim Aydın, “Yeni Türk Ceza Kanununda Haksız Tahrik”, *AÜHFD*, Yıl 2004, Cilt 54, Sayı 1, s. 226.

Ayrıca bazı tahrikler, müstakil suç olarak ele alınmaktadır. Halkı isyana tahrik bu konuda örnek gösterilebilir. Bkz. *THL*, s. 316 Ayrıca tahrik de, aslında bir iştirak biçimi olarak değerlendirilebilmektedir. Ayrıca tahrik, bir hafifletici-ceza düşürücü neden olarak da algılanabilir. (Bkz. Avdeh, s. 211; *THL*, s. 316.)

³⁶⁵ Avdeh, s. 211; *THL*, s. 316.

³⁶⁶ Hakan Hakeri, “Türk Ceza Kanununun Kişinin Hayatının Korunmasına İlişkin Hükümlerinde Reform Önerisi”, *GÜHFD*, Cilt 1, Sayı 1, Haziran 1997, s. 164; Muharrem Özen, “Hakaret ve Sövme Suçlarında Özel Tahrik Halleri”, *AÜHFD*, Cilt 51, Sayı 3, Ankara 2002, s. 29-30; Aydın, s. 226-227.

olarak değerlendirilmiştir. Şiddetli öfke ile kişinin olağan şartlarda yapmayacağı şeyleri yapması veya söylemeyeceklerini telaffuz etmesi söz konusudur.³⁶⁷ Buna göre öfke, akli bozan bir hastalık, bir dert veya aklın düşmanı gibi ifadelerle nitelenmiştir.³⁶⁸ İnsanın akli dengesini bozacak biçimde öfke veya tepkiye maruz kalması durumunda sarfedeceği kimi olumsuz sözleri Yüce Allah'ın da hoşgöreceği belirtilmiştir.³⁶⁹ Fâilde hiddet ve eleme sebep olan fiilin haksızlığı, toplumun değerlerini de göz ardı etmeyen yargıcın karar sürecinde dikkate alacağı bir husustur.³⁷⁰ Bu çerçevede iftiranın karşılıklı hakaret şeklinde gerçekleşmesi ve bu çerçevede tahrikin sözkonusu olması halinde cezanın nitelik ve niceliği üzerinde çeşitli yaklaşımlar sergilenmiştir. Birinci yaklaşım, ceza siyaseti düşüncesinden hareketle, devletin bu durumda ceza verme hakkından kanun yoluyla vazgeçmesini esas almaktadır. Çünkü, devletin ceza vermesine gerek bırakmayacak biçimde tarafların birbirlerini cezalandırmış olduğu kanaati ortaya çıkmıştır.³⁷¹ Bu düşüncüyü paylaşan İtalyan hukukçu Carrera, hakarete hakaretle karşılık vermenin dava hakkını düşürdüğünü savunmaktadır.³⁷² Buna mukabil diğer yaklaşım, söz konusu durumda

³⁶⁷ Şemsüddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ebûbekr İbn Kayyım el-Cevziyye (ö. 751/1350), "İğâsetü'l-Lehfân fî Hükmi Talâki'l-Gadbân (Öfkeli Şahsın Talakının Geçersizliğine Dair)", Çev. Muhammet Ali Danışman, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı 9, Yıl 2007, s. 264; Sabri Erturhan, "İslâm Hukuku Açısından Öfkeli Şahsın Talakı", *CÜİHD*, Cilt 6, Sayı 2, Yıl 2002, s. 208.

Öfke ile akıl hastalığı arasında da bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur. Öfke halinin hastalık haline gelmesi iki ayrı durumda belirmektedir. Tutarık Deliliği (cinnet-i sar'avi) ve manya. Birincisi kızgınlığın hayvansal biçiminin hastalıklaşması, ikincisi bilinçli biçimin hastalıklaşması olarak nitelenmiştir.

³⁶⁸ İbn Kayyım el-Cevziyye, "İğâsetü'l-Lehfân fî Hükmi Talâki'l-Gadbân", s. 264 ve 267.

³⁶⁹ İbn Kayyım el-Cevziyye, "İğâsetü'l-Lehfân fî Hükmi Talâki'l-Gadbân", s. 264-265.

³⁷⁰ İbn Kayyım el-Cevziyye, "İğâsetü'l-Lehfân fî Hükmi Talâki'l-Gadbân", s. 264-265; Dönmezer-Erman, II, 353.

³⁷¹ Sahir Erman, *Hakaret ve Sövmeye Cürümleri*, Cumhuriyet Mat., İstanbul 1950, s. 220-221; Özen, s. 36; Faruk Erem, *Hakaret ve Sövmeye*, Güzel İstanbul Mat., Ankara 1958, s. 53.

³⁷² Özen, s. 28 ve 36.

İtalyan Ceza Kanunu, tepkinin yapıldığı sırada öfke durumunun varlığından hareketle tahriki hafifletici bir neden olarak değerlendirir. Ancak tahrikin hafifletici bir neden olarak görülebilmesi hususunda

a) Bir öfke durumu olmalı,

b) Başkasının haksız bir fiili var olmalı,

kanunun tarafları cezalandırmak hususunda bir fayda görmediği, bununla ilgili takdiri hakime bıraktığı, karşılıklı hakaretin bir hukuka uygunluk nedeni olmadığı, her iki taraf bakımından da suçun unsurlarının olduğu gibi kaldığı, ancak burada cezaya engel bir nedenin bulunduğu ve bundan dolayı cezanın kalktığını ileri sürmektedir.³⁷³

Bu görüşlerin ortaya konmasından yüz yıllar önce, konu, İslâm hukukçuları tarafından masaya yatırılmıştır. Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan:

“Allah, bir kötülüğün, (ondan) zarar gören tarafından söylenmesi dışında, açıkça zikredilmesini sevmez.”³⁷⁴ mealindeki bir ayetin haksız tahriğe işarette bulunmasının bu hassasiyetin meydana gelmesinde rolü olduğunu düşünmekteyiz. Buna göre İslâm hukukçularının çoğu, kendisi hakaret gören kimsenin, kazfte veya yalan beyanda bulunarak iftira atmaması kaydıyla ve kendisinin maruz kaldığı hakaret nispetinde “ey zâlim, ey ahmak” gibi ifadelerle mukabelede bulunmasına cevaz vermişlerdir.³⁷⁵ Kavga veya benzeri bir durumda, taraflardan birinin karşısındakinin şerefini rencide edici bir takım sözlerine mukabelede bulunmak, kısmen mazur görülmüştür.³⁷⁶ Ancak, genel olarak İslâm hukukçularının karşı taraftan hadde konu bir iftiraya maruz kalınsa bile kazfte bulunmaya veya tümüyle yalan beyana dayalı iftiralara aynıyla karşılık vermeyi uygun bulmadığı söylenebilir.

c) Haksız fiil ile öfke arasında nedensellik bağı bulunmalıdır.

İtalyan Ceza Kanunu, karşılıklı tahrik ve tahkirin, hakimin takdirine göre değerlendirileceği, taraflardan biri veya her ikisine bu durumda hakimin ceza vermeyebileceği ifade edilmiştir. (İtalyan Ceza Kanunu, Madde 599)

Merî ceza kanunumuzda hakaret suçunun haksız bir fiile tepki olarak ortaya çıkması halinde cezada üçte bir oranında indirime gidilebileceği ya da cezadan tümüyle vaz geçilebileceği ifade edilmektedir. (TCK, Madde 129.)

³⁷³ Özen, s. 37.

³⁷⁴ Nisâ Suresi, 4:148.

³⁷⁵ İbn Kayyım el-Cevziyye, “İğâsetü’l-Lehfân fî Hükmi Talâki’l-Gadbân”, s. 269; İbn Âbidîn, VI, 88 ve 93-94; *el-Mevsûatü’l-Fâhiyye* (Kuveyt), XXIV, 143.

³⁷⁶ el-Mergînânî, II, 401; Avdeh, s. 734-735.

Kazf edene kazf ile karşılık verilmesi halinde her ikisinin de kazf haddiyle cezalandırılması açıkça benimsenmiş bir durumdur. Nitekim kul haklarıyla ilişkili konularda, kişinin namus ve şerefine yönelik ithamların mazur görülmesi mümkün değildir. Aksi halde, iftirada bulunan kimselerin bu durumu istismar etmeleri ve suçlarının öfke gerekçesiyle mazur görülmesini istemeleri gibi bir sorun ortaya çıkabilir.³⁷⁷ Ancak Caferiler'den karşılıklı kazfte bulunanların ikisine de had vurulmaması yönünde bir görüş sunulmuş, Hz. Ali'nin de böyle bir uygulamasının olduğu belirtilmiştir.³⁷⁸ Zeydiler de bu görüşe sahiptir³⁷⁹.

Kabul edilmelidir ki özellikle hakaret ve sövme türü bir iftiranın tahrik sonrasında gerçekleşmesi farklı bir durum arz etmektedir. Nitekim hakaret ve sövme şeklinde tezahür eden bir iftiranın tahrikten kaynaklanması, hakim nezdinde verilecek tazirin nitelik ve niceliğinin belirlenmesinde etkili olsa da, bir kimsenin iffetini karalamanın suç sahibini doğrudan Kur'ân-ı Kerîm'de ifade bulan kat'i cezadan kurtaramayacağını düşünmekteyiz. Neticede İslâm hukukunda da tahrikin, suçların değerlendirilmesinde hafifletici bir neden biçiminde ele alındığı, kazf dışındaki iftiralarda suçun tahrik üzerine işlenmiş olmasının, mahkemenin ceza belirlemesi sürecinde dikkate alacağı önemli bir husus olarak karşımıza çıktığı söylenebilirse de, tahrik, bir suçun işlenmesine dair meşruiyet nedeni olarak asla görülmemelidir. Tabii, bu, tahriki yapanın cezalandırılmayacağı anlamına da gelmez, bilakis hakim, tahrik edene de doğal olarak tazir cezası verebilecektir.

Cezayı hafifletmek veya düşürmek bağlamında bahsedilmesi uygun değilse de

³⁷⁷ İbn Kayyım el-Cevziyye, “İğâsetü'l-Lehfân fi Hükmi Talâki'l-Gadbân”, s. 269; Mevkûfâtı, II, 395; İbn Âbidîn, VI, 94.

³⁷⁸ eş-Şehîd es-Sânî, IX, 144; Mugniyye, *Fâhuâ-l-Knâm Cafer es-Sâde*, V, 288; İbn Kayyım el-Cevziyye, “İğâsetü'l-Lehfân fi Hükmi Talâki'l-Gadbân”, s. 269.

³⁷⁹ İbnü'l-Murtezâ, V, 168.

fâile suçu doğru ve güzel göstermek anlamıyla kullanılan tahrik konusuna da kısaca değinebiliriz. Fakat bundan önce konunun daha iyi anlaşılabilmesini teminen iştirak kavramı hakkında bazı bilgiler sunulması zaruret taşımaktadır.

Yalnızca bir kişi tarafından işlenebilecek suçlar olduğu gibi mutlaka birden fazla kişinin icrâ edebileceği suçlar da bulunmaktadır. Bunlardan ilkinde ferdî (tek fâilli), ikincisine ise toplu (çok fâilli) suçlar (zorunlu iştirak) adı verilmektedir.³⁸⁰

Bir kişi tarafından icrası mümkün olan bir suçun, birden fazla kimse tarafından önceden kararlaştırılarak, işbirliği yapılarak işlenmesi halinde ortaya çıkan durumu izah etmek için iştirak kavramı kullanılmaktadır.³⁸¹ Maddî unsuru gerçekleştirerek suçu asıl işleyen kişi, doğrudan şerik, suça iştirak etmekle beraber maddî unsuru gerçekleştirilmeyen kimse ise dolaylı şerik olarak isimlendirilmektedir.³⁸²

İştirak kurallarının geçerlilik kazanabilmesi için şu şartların varlığı zarurî görülmektedir:

- Birden fazla fâilin birden fazla hareketi,
- Hareketlerin bir nedensellik kıymeti taşıması,
- İştirak iradesi,
- Suçun icrasına başlanması ve bunun diğer şerikler için aynı olması.³⁸³

³⁸⁰ Dönmezer-Erman, II, 471.

³⁸¹ Ebû Zehra, *el-Cerîme*, 292; Dönmezer-Erman, II, 481; Faruk Erem, “Suça İştirak”, *AÜHFD*, Cilt 4, Sayı 1-4, Yıl 1947, s. 62-63; *THL*, “iştirak” Maddesi, s. 303; *TCK*, Madde 37/1. Diğer hukuk sistemlerinde iştirakin nasıl değerlendirildiği hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Dönmezer-Erman, II, 487-550.

³⁸² Avdeh, s. 210-211.

³⁸³ Bir başka deyişle her biri de suçun gerçekleşmesine yönelik bir hareket sergileyen ve bu

İslâm hukuku, suçun tecziyesinde had ve kısas suçlarını ön planda tutması ve belirlenmiş cezaların, özellikle maddî unsuru icrâ edene uygulanmasına dair hassasiyeti nedenleriyle ilgisini suça dolaysız iştirak edenlere (doğrudan şeriklere) yoğunlaştırmıştır.³⁸⁴ Ama bu, suç ile ilişkisi açıkça ortaya çıkan diğer şahısların cezadan uzak tutulduğu anlamına katiyen gelmemektedir. İslâm hukuku, had, kısas ve diğer tüm suçlar için dolaylı iştirakçilere genel olarak tazir cezası verilmesini kabul etmektedir.³⁸⁵ Nitekim İslâm hukuku, fâil sayısının çokluğundan ziyade, her bir fâilin müstakil olarak yaptıklarına ve eyleminin suçla ilişkisine dikkat etmekte, ancak şeriklere yönelik bireysel cezalara, diğer şeriklerin özel durumlarının belirli hallerde tesir edebileceğini benimsemektedir.³⁸⁶

Klasik İslâm hukuku metinlerinde planlı bir tasnif ile iştirak bahsine rastlamadıysak da, örneğin katl ve hırsızlık gibi suçlara ortaklık edenlerin tecziyesine ilişkin temel yaklaşımlar gözlemlemekteyiz.³⁸⁷ Özellikle İslâm hukukunun bakış

hareketiyle netice arasında uygun nedensellik bağı kurulabilen (hareketin illî değer taşıması) fâillerin birden fazla olması yanında, fâillerin, suça yönelik mutlak surette ortak irade ile fiillerini icrâ etmiş olması (iştirak iradesi), şeriklerin (suça iştirak edenlerin) en az biri tarafından suçun icrasına başlanmış olması ve bu esnada bütün şeriklerin iradesini yansıtır olması şartlarının gerçekleşmesi gerekmektedir. Bkz. Avdeh, s. 211; Dönmezer-Erman, II, 502.

İştirak, aslî iştirak ve ferî iştirak olarak iki kısımda değerlendirilebilir. Buna göre suçun maddî unsurunu icrâ ederek gerçekleşen iştirak, aslî (bu da kendisi içinde dolaysız maddî şerik ve aslî manevî şerik olarak ikiye ayrılmaktadır); bir suçu işleme hususunda doğrudan şerike tahrik, teşvik, ittifak, suretiyle bir başkasının iştiraki ise ferî iştirak (suç olarak nitelenebilecek bir davranışın varlığı, fiile yönelik ittifak, tahrik, teşvik ya da yardım gerçekleşmesi ve ferî şerikin bu konudaki kastı şartlarının tamamlanması ile ortaya çıkabilmektedir) olarak isimlendirilmektedir. (Bkz. Avdeh, s. 212-216) Suçun gerçekleşmesi açısından nedensellik değeri taşıyan, şeriklerinin doğrudan suçun icrasına katılmayıp, bu icrâyı kolaylaştırmasını ifade eden farklı bir durum daha bulunmaktadır ki ferî iştirak bu tanıımı karşılamaktadır. Ferî iştirak, ferî maddî iştirak (iş-vasıta tedarik etmek veya müzaheret ve muâvenet ile suçun icrasını kolaylaştırmak) ve ferî manevî iştirak (suç işlemeğe teşvik, suçu iritkab kararını takviye, müzaheret ve muâvenet vaat etmek, kimilerine göre yol göstermek anlamıyla ya da suçu övüp onaylamak suretiyle talimat vermek) olarak ikiye ayrılmaktadır. Bazı hukukçular varlığı tartışmalara neden olan ve genel kabul gördüğünü söyleyemeyeceğimiz, nedensellik bakımından aslî işleniş tarzı bakımından ferî olan bir başka çeşit iştiraki “zorunlu ferî iştirak” şeklinde niteleyip tasnifin üçüncü maddesi saymaktadırlar. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Dönmezer-Erman, II, 570-577)

³⁸⁴ Avdeh, s. 211.

³⁸⁵ Avdeh, s. 211.

³⁸⁶ Avdeh, s. 214.

³⁸⁷ Örneğin bkz. el-Mâverdî, *Ahkâmü's-Sultaniyye*, s. 374.

tarzı, niteliği itibarıyla zaten ortaklaşa icrâ edilen hırsızlık ve hirâbe dışındaki hadlere yönelik bir iştiraki konu etmemek biçimindedir.³⁸⁸ Mesela iştirakle işlenmiş bir hırsızlık suçu neticesinde had cezasının her şerike uygulanabilmesi için tüm fâillerin nisab miktarı çalmış olması veya diğer bir görüşe göre sanıklara paylaştırılması durumunda çalınan malın her biri için nisab miktarına ulaşıyor olması gerekmektedir.³⁸⁹ Oysa kazf ile ilgili olarak her fâil işlediği suçun karşılığını müstakil olarak görmek durumundadır, yani birden fazla kişi bir başkasına kazfte bulunsa her biri ayrı ayrı yargılanacak ve müstakil olarak tecziye edilecektir.³⁹⁰ Tazire konu olan iftiralarda da mantık aynıdır. Ancak devletin iftiranın ortaya atılış biçimini dikkate alarak iştiraki konu edinen ayrıca bir düzenleme yetkisi bulunmaktadır.³⁹¹

³⁸⁸ Ebû Zehra, *el-Cerîme*, s. 300.

³⁸⁹ Ebû Zehra, *el-Cerîme*, s. 300.

³⁹⁰ Ebû Zehra, *el-Cerîme*, s. 300.

³⁹¹ Ebû Zehra, *el-Cerîme*, s. 300-301; Avdeh, s. 211.

İftira suçu için modern hukukun tüm iştirak biçimlerinin varlığını kabul ettiğini söyleyebiliriz. Örneğin suçu işlemeye azmettirilen bir kişinin iftira suçunu icrası sonrasında, azmettirici de azmettirme cezası ile tecziye edilecektir. (Bkz. Erem-Toroslu, s. 203-204.) Hatta azmettirmenin manevi bir iştirak türü olduğu ifade edilmektedir. (Bkz. Erem, “Suça İştirak”, s. 85.) Ayrıca dolayısıyla fâillik, iftira suçu için de dikkate alınan bir ara izah yolu olarak değerlendirilmektedir. (Bkz. Özgenç, s. 201)

Tahrik, azmettirmek, iştirak birbiriyle yakın ilişkili ancak kanaatimizce aynı anlamı ifade etmeyen kavramlardır. Ayrıca bunların ve özellikle de iştirak kelimesinin dolduramadığı boşlukların ortadan kaldırılması amacıyla “dolayısıyla fâillik” adı verilen bir başka kavramın da geliştirildiğini bu çerçevede ifade etmekte fayda görmekteyiz. (Bkz. Dönmezer-Erman, II, 544; TCK, 37/2) Örneğin bir suçu işleyen kimse o suçu işleyebilme yeteneğine sahip değilse o suçu işlemeye sevkeden kişinin cezalandırılması ile ilgili iştirak kavramı etrafında oluşan muğlaklık “dolayısıyla fâillik” teorisiyle izale edilebilecektir. Dolayısıyla fâil, azmettiriciye benzetmekle beraber farklı bir anlama sahiptir. Buna göre dolayısıyla fâil, hedefini gerçekleştirmek için iradesi olmayan ve hatta bu suça yönelik ortaya koyduğu harekette suç kastı bulunmayan bir kişiyi kullanarak kendisine işlenmesini sağlamaktadır. (Bkz. Dönmezer-Erman, II, 544.) Azmettirmede ise suçu işleyen kimseyle ilgili olarak böyle bir irade sorunu bulunmamaktadır. Buna göre kendisinde hukuka uygunluk nedeni bulunmayan kişiyi suçun dolayısıyla fâili saymak suretiyle fiilin cezasıyla cezalandırmak mümkün olabilmektedir. Ayrıca iştirakle ilgili uygunluk ve iştirak öncesi anlaşma (ve anlaşmayla aynı çerçevede ele alabileceğimiz ittifak) birbirine benzeyen fakat aynı olmayan kavramlardır. Suç öncesinde kişilerin suç için anlaşması iştiraki ortaya çıkarmaktadır ki gerekli şartların tahakkuku halinde her bir fâil asli şerik olarak değerlendirilir. Örneğin iki kişi aynı anda bir adama saldırırsa, birbiriyle alakası ve anlaşması olmayan bu kişilerden biri bacağına kırsa diğeri ise adamı öldürse fiillerinde uygunluk olan bu kişiler ayrı ayrı çerçevelerde sadece kendi fiilleriyle ilgili mahkeme edilecektir, ama söz konusu kişiler adamı öldürmek noktasında anlaşarak adama saldırırsa birisi adamı yaralayıp diğeri öldürse ikisi

Bu bilgiler ışığında tekrar tahrik konusuna yönelebiliriz. Bu hususta özellikle üçüncü kişinin yönlendirmesi anlamıyla suçu güzel göstermek (tahrik) ve suçu nüfuz kullanabileceği bir kimseye emretmenin de birbiriyle aynı anlama geldiğini belirtmeliyiz. Nitekim karşı çıkmak imkanı bulunmayan bir kimseye suç emreden kişinin durumu farklıdır ve emreden kişi gerçekleşen suçun aslî şeriki kabul edilmektedir.³⁹² Üçüncü şahıs olarak tahrikçi ve azmettiricilerin suça iştirak edip etmedikleri ise bu başlık altında kısa da olsa temas edilmesi gereken farklı bir konudur. Tahrikçi ile azmettirici de benzer özelliklere sahip olmakla beraber aynı değildir. Hukuk dilinde tahrikçi, kendisine bir menfaat sağlamak maksadıyla bir kimseyi bir suçu işlemeye yönelten, ancak sonra onu ele veren kişi biçiminde tanımlanırken,³⁹³ azmettirici, bir suçu işlemek üzere bir başkasını etkileyen, karar verdirendir.³⁹⁴ Tariflerden anlaşılacağı gibi, iki kavramın da suça yöneltme ortak vasıflarına rağmen, tahrikçinin suçun ortaya çıkaracağı neticeyi arzulamak yerine başka çıkarlar elde etme gayret ve isteği bulunmaktadır.³⁹⁵

de aynı öldürme suçunun şerikleri olarak yargılanacaktır. Uygunluk ise, aralarında anlaşma olmayan ve farklı kasıtlarla hareket eden birden fazla kişinin aynı doğrultuda bir eyleme yönelmeleridir. Uygunluk halinde her fâil kendi yaptığı eylemle muhakeme edilecektir. Anlaşma ise bir eylemi gerçekleştirmek noktasında aynı kasıtlarla hareket etmeleri ve suçu icrâya yönelmeleridir. (Bkz. Avdeh, s. 212-213.) İttifak, anlaşmanın varlığı dışında iradelerin birleşmesi ve suç üzerinde birleşmelerini de ifade etmektedir. (Bkz. Avdeh, s. 215.)

³⁹² el-Kâsânî, VII, 180; İbn Kudâme (Muvaffâkuddîn), *el-Mugnî*, IX, 331. ed-Derdîr, IV, 216-217 (ve es-Sâli'nin aynı sayfalarda bulunan hâşiyesi).

³⁹³ Dönmezer-Erman, II, 536.

³⁹⁴ Şafak, *Hukuk Terimleri Sözlüğü*, “azmettirici” Maddesi, s. 49. Suçun, fâil tarafından işlenmesi niyeti hasıl olmuş ve fâil, tahrik olmadan da suçu işlemeye yönelmişse, bu süreçte gerçekleşen bir “suçu güzel ve doğru gösterme” tam anlamıyla tahrik ifade etmez ve farklı bir değerlendirilmenin, azmettiricinin konusudur. (Bkz. *THL*, s. 316.)

³⁹⁵ Bununla ilgili olarak suçun sadece şekli olarak tamamlanması, bir başka bakış açısıyla maddî olarak tamamlanmaması (korunması hedeflenen hak ve yarar ihlâl edilmeksizin) suretiyle gerçekleşmesini isteyen tahrikçinin cezalandırılmaması, maddî olarak tamamlanmasını arzulayan tahrikçinin ise azmettirici sıfatıyla tecziye edilmesini savunan hukukçular olduğu gibi, suçun sadece teşebbüs aşamasında kalmasını isteyen tahrikçiye ceza verilemeyeceğini ileri sürenler, tahrikçinin belli şartları taşıyan hareketler gerçekleştiren resmi vazifeli bir kimse olması halinde cezalandırılmayacağını iddia eden ve tahrikçinin işlenemez bir suça yöneltmesi durumunda cezalandırılmayacağı teorisine taraftar olan hukukçular bulunmaktadır. (Bkz. Dönmezer-Erman, II, 536-538.) Biz ise üçüncü şahıs olarak tahrikçinin, hareketiyle kişiye suç hareketini işletmemişse,

Kazf suçunda, iradesi ve aklî olgunluğu yerinde olan bir kişiyi tahrik eden kimsenin had ile tecziyesi mümkün görünmese de, tazir cezasına mahkum edilmesinin ve kezâ diğer iftiralarda da mahkeme tarafından bir cezaya çarptırılmasının, böylece tahrik suçunun müstakil bir suç olarak değerlendirilmesinin gerekliliği yönündeki kanaati paylaşmaktayız.³⁹⁶

C. Sadece Kazfe Mahsus Cezayē Hafifleten ve Düküren Sebepler

1. Makzûfun Muhsan Olmamasē

Bu durum iftira suçunun kazf çeşidine mahsus bir diğer ceza düşürücü sebeptir. İftira attığı tespit edilen kişiye had cezasının uygulanabilmesi için iftiraya uğrayan kimsenin muhsan, yani hür, âkil, bâliğ, zinadan uzak (zina yapmamış) bir müslüman olması gerekmektedir.³⁹⁷ Mağdurun, muhsan olmadığına anlaşıldığı halde had cezası kalkacak, bunun yerine yargının takdir edeceği tazir cezası gündeme gelecektir.³⁹⁸ Yani, makzûfun muhsan olmaması kâzifi cezadan tümüyle vâreste kılmayacak, hadle olmasa da her halükarda yaptığı yanlış davranışın karşılığını görecektir.³⁹⁹

Mağdurun, iftiradan sonra veya dava sürecinde ihsan vasfını kaybetmesi yani muhsan olmanın gerektirdiği şartlardan birinde değişiklik meydana gelmesi ise farklı

hareketi nedensellik değeri taşımadığından tahrikçinin şerik olarak nitelendirilemeyeceği, tahrikçinin sırf tahriki nedeniyle cezalandırılabilmesi, suça sevk ettiği kişinin suçu tamamlaması ve tahrikçinin de bunu engelleme müdahalesinde bulunmaması durumunda, tahrikçinin azmettirici veya teşvik eden olarak cezalandırılmasını savunan görüşü (bkz. Dönmezer-Erman, II, 542) benimsemekteyiz.

³⁹⁶ Avdeh, s. 211.

³⁹⁷ el-Mâverdi, *el-Hâvi* **â**-Kebîr, XIII, 196; Ebû Ya'lâ, s. 281; eş-Şîrâzi, *el-Mühezzeb*, III, 545; İbn Rüşd (el-Hafîd), II, 421; eş-Şa'rânî, II, 180; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 193; İbnü'l-Hümâm, V, 91.

Muhsanlık şartları içerisinde müslüman olmak özelliği üzerindeki tartışmalara yukarıda temas ettiğimiz için burada tekrar bahis konusu yapmıyoruz.

³⁹⁸ Ebû Abduh, s. 73.

³⁹⁹ ez-Zemahşerî, II, 83; İbn Teymiyye, *Mecmû* **â**, XXVIII, 382; Alîş, IX, 270-271.

bir konudur. Bu hususta Hanefî,⁴⁰⁰ Mâlikî,⁴⁰¹ Şâfiî⁴⁰² ve Zeydî⁴⁰³ fıkıh ekolleri, haddin icrasına kadar ihsan vasfının makzûfta bulunmaya devam etmesinin zarureti savunmuşlardır. Bu hukukçular, kazf haddinin, iffeti ispat ve namusu korumak gayesini hedeflediğini, bu süreçte herhangi bir şüphenin belirmemesi gerektiğini özellikle vurgulamışlardır. Ayrıca bu görüşü savunan İslâm hukukçuları had tatbikinden evvel makzûfun irtidâd etmesinin haddi düşürmesiyle benzer bir durumun burada var olduğunu savunmaktadırlar.⁴⁰⁴

Ebû Sevr, el-Müzenî⁴⁰⁵ ve Hanbelî⁴⁰⁶ hukukçular ise, iffet şartının infaz değil, had hükmünün tahakkuku için şart olduğunu belirtmişlerdir. Bu hukukçulara göre, nasıl ki, makzûfun suçtan sonra delirmesi halinde yine de kâzife had uygulanması gerekiyorsa, haddin uygulanabilmesi için iffet vasfının da infaza kadar sürmesi gerekmez.

Anılan hukukçuların düşüncelerine delil gösterdiği, makzûfun aklını yitirmesinin cezayı düşüren bir neden olduğu hususu da, esasen ittifakla kabul edilmiş bir mesele değildir. Makzûfun aklını yitirmesini, had cezasını düşüren bir neden olarak değerlendiren hukukçular bulunmaktadır. Buna göre mağdurun, ölmeyip aklını sağlam olarak kullanamayacak biçimde hasta olması durumunun da kazf haddini düşüren bir sebep olduğu söylenebilir.⁴⁰⁷

⁴⁰⁰ es-Serahsî, IX, 127; İbn Âbidîn, VI, 87.

⁴⁰¹ ed-Desûkî, IV, 326; Alîş, IX, 274.

⁴⁰² eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, III, 547; er-Râzî, VI, 263-264.

⁴⁰³ İbnü'l-Murtezâ, V, 165.

⁴⁰⁴ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, III, 547; es-Serahsî, IX, 127; er-Râzî, VI, 263-264; İbn Âbidîn, VI, 87.

⁴⁰⁵ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, III, 547; er-Râzî, VI, 264.

⁴⁰⁶ İbn Kudâme (Muvaḥḥakuddîn), *el-Muḡnî*, X, 214-215; İbnü'l-Hümâm, IV, 204.

⁴⁰⁷ Avdeh, s. 741; Dalgın, “İslam Ceza Hukukunda Mahkeme Kararı Sonrası Cezaların Düşmesi”, s. 199-200.

2. Sanâk ile Maîdur Arasēda Usûl-Furû Kîikisi Bulunmasē

İçinde bireyin haklarını bulundurması vasfıyla kısas suçlarına benzeyen kazfte, usûlün (baba, dede vs.) fûrûuna (çocuk, torun vs.) isnatta bulunup ispatlayamaması halinde usûle had uygulanmaz.⁴⁰⁸ Oğulun babası, daha geniş bir ifadeyle kâzif erkek olsun kadın olsun fer'in asıl (çocuğun ebeveyn) aleyhine kısasta olduğu gibi kazfte de infaz istemesi mümkün değildir.⁴⁰⁹ Anılan görüşü savunan Hanefî,⁴¹⁰ Şâfiî,⁴¹¹ Hanbelî,⁴¹² Ca'ferî hukukçular⁴¹³ ve Mâlikîlerden bir grup⁴¹⁴ hadlerin şüphelerle düşürülmesi ilkesini⁴¹⁵ bu husustaki kanaatlerine delil göstermektedirler. Bu görüşe sahip hukukçular, sözü geçen durumun şüphe taşıyacağı iddiası yanında, Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın anne babaya isyanı ve kötü söz söylemeyi katiyen yasakladığını, ebeveyn için emrolunan ihsan⁴¹⁶ ile kazf tecziyesi talebinin çelişeceğini, ayrıca bu konuda dayanak olarak sunulabilecek çok sayıda hadisin bulunduğunu savunurlar.⁴¹⁷ Çocuğunun malını çalan babanın elinin kesilmeyeceği yönündeki kanaat de aynı yaklaşımın tezahürü olarak algılanmaktadır.⁴¹⁸ Atâ', Hasan, İshak, bu görüşün savunucularındandır.⁴¹⁹

Buna paralel olarak oğluna hakarete veya kazf harici bir iftirada bulunması

⁴⁰⁸ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 547; er-Râzî, VI, 266; İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, VIII, 219; İbnü'l-Hümâm, IV, 197; el-Kannûcî, II, 307. (Dedeye de amca gibi had uygulanacağı belirtilmiştir. Bkz. el-Bâcî, VII, 147).

⁴⁰⁹ Avdeh, s. 739; Abdülazîz, V, 2682; Mugniyye, *Fâhuâ-İnâm Caîfer es-Sâde*, V, 285.

⁴¹⁰ es-Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 123.

⁴¹¹ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 546.

⁴¹² İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 199.

⁴¹³ el-Hillî, IV, 165.

⁴¹⁴ Sahnûn, VII, 2432; el-Bâcî, VII, 147.

⁴¹⁵ es-Suyûtî, *el-Ebâh ve'n-Nazâir*, s. 236; el-Uneysî, IV, 220.

⁴¹⁶ İsrâ Suresi, 17: 23

⁴¹⁷ İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Kâfi*, IV, 217; Abdülazîz, V, 2682; Ebû Abduh, 60.

لا يقاد الوالد بولده ولا السيد بعبدہ

“Baba, oğlu nedeniyle; efendi de kölesi nedeniyle cezalandırılmaz”

(İbn Hanbel, I, 22-23; benzer bir rivayet için bkz. Dârimî, (Kitâbu'd-Diyât, 6), II, 509)

⁴¹⁸ İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 199; İbnü'l-Hümâm, V, 96.

⁴¹⁹ en-Nevevî, *el-Mecmû*, XX, 55; Abdülazîz, V, 2682.

durumunda babaya tazir cezası da verilemeyeceği fikri ortaya atılmıştır.⁴²⁰ Ancak bahsi geçen görüşe mensup olanların had cezasının uygulanmazlığına vurguda bulunduklarını, ancak suçun cezasız kalacağını belirtmediklerini söyleyebiliriz.

Buna mukabil hükmün umumiliğinin usûlü de kapsadığını, buna göre ayetin tahsis edilemeyeceğini, ayrıca şahitlikle ilgili ayetin⁴²¹ bu düşüncüyü desteklediğini ileri süren Mâlikîlerin ikinci bir görüşü,⁴²² Zâhirîler,⁴²³ Zeydîler⁴²⁴ usûle de furûa da had vurulacağını savunmaktadırlar.⁴²⁵ Ömer b. Abdülazîz, Ebû Sevr ve İbnü'l-Münzir de bu görüştedir.⁴²⁶

Af sınırlarının daha geniş olmasıyla birlikte ebeveynine kazfde bulunan evlada had tecziyesinin verilebileceği yönünde genel bir kanaat belirtilmiştir.⁴²⁷

3. Liân ve şahitlerden Birinin Koca Olması Durumu

Liân ve şahitlerden birinin “koca” olması, diğer iftiralarla değil, sadece kazf ile ilgili cezayı düşüren sebeplerdir.

⁴²⁰ İbn Nüceym, *es-Siyâsetü'l-kerâyye*, s. 57.

⁴²¹ "Ey iman edenler! Kendiniz, ana babanız ve en yakınlarınızın aleyhine de olsa Allah için şahitlik yaparak adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun. (Şahitlik ettikleriniz) zengin veya fakir de olsalar (adaletten ayrılmayın). Çünkü Allah ikisine de daha yakındır. (Onları sizden çok kayırır.) Öyle ise adaleti yerine getirmede nefsinize uymayın. Eğer (şahitlik ederken gerçeği) çarpıtırmanız veya (şahitlikten) çekinirseniz (bilin ki) şüphesiz Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır." (Nisâ Suresi, 4: 135.)

⁴²² ed-Derdîr, IV, 467; el-Kişnâvî, III, 133.

⁴²³ İbn Hazm, XII, 264.

⁴²⁴ İbnü'l-Murtezâ, V, 164 ve 165; el-Uneysî, IV, 227.

⁴²⁵ eş-Şevkânî, IV, 343; Avdeh, s. 738.

Mâlikîlerin râcih veya meşhur görüşünün bu yaklaşım olduğu vurgulanmaktadır.

Râcih görüş: Delili güçlü bulunan görüş. Meşhur görüş: Söyleyip savunanı sayıca çok olan görüş. (Bkz. el-Kişnâvî, III, 133)

⁴²⁶ İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 199; en-Nevevî, *el-Mecmû'*, XX, 52; İbnü'l-Hümâm, V, 96.

⁴²⁷ Örneğin bkz. İbn Âbidîn Mugniyye, *Fethu'l-Knâm Cafer es-Sâda*, V, 286; el-Fudaylât, II, 221.

a. Liân

Konu aldığımız iftira suçunun yapısına oldukça benzeyen fakat –modern hukukta olmasa bile- İslâm hukukunda başlı başına bir mevzu olarak değerlendirilen, ayrıca İslâm hukukunun gözlemlediğimiz kadarıyla ceza hukuku kısmından ziyade evlilik ve boşanma bahisleri etrafında ele aldığı “liân”, iftira cezasını düşüren sebeplerden biridir.⁴²⁸ Nitekim, liânın, kazf cezasının yerine ikâme edilmiş hukukî bir süreç olduğu söylenebilir.⁴²⁹

Kur’ân-ı Kerim’in ayrıntılı biçimde aydınlattığı konu,⁴³⁰ İslâm hukukçuları tarafından müstakil biçimde değerlendirilmiştir. Bazı İslâm hukukçuları liânı, kazf cezasını düşüren bir neden olarak görmektedirler.⁴³¹ Hatta liân ayetinin kazf ayetini neshettiğini ifade edenler dahi olmuştur. Bazılarına göre ise liân, kazf hakkındaki hükümleri tamamlayıcı bir nitelik arz etmektedir.⁴³²

⁴²⁸ Ebû Zehra, *el-Ukûbe*, s. 113.

⁴²⁹ el-Meydânî, s. 286; Ebû Zehra, *el-Ukûbe*, s. 113.

⁴³⁰ Nûr Suresi, 24: 6-9.

⁴³¹ Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed el-Aynî (ö. 855/1451), *el-Binâye fi kerhi'l-Hidâye*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1400/1980, IV, 729; Âl Bessâm, IV, 478.

⁴³² Ebû Bekr İbn Şihâb Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah ez-Zührî (ö. 124/742 m.), *en-Nâsih ve'd-Mensûh*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1408/1988, s. 31; Şa'bân, s. 356; Scähcht, s. 179.

Nesh, klasik İslâm bilginlerinin yanı sıra İslâm dinine ilgi gösteren gayri müslim bilim adamları için ana hatlarıyla Kur’ân’daki revizyonları ifade eden bir kavramdır. Buna göre Kur’ân’daki bazı emirler sadece belirli bir dönem uygulanmak üzere indirilmiş, şartların değişmesiyle bir daha uygulanmamak üzere hükümleri kaldırılmıştır (Bkz. Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebû Bekr es-Suyûtî (ö. 911/1505), *el-Itkân fi Ulûmi’l-Kur’ân*, Dâru İbn Kesîr, Dimeşk 1407/1987, II, 704 ve Montgomery Watt, *Kur’ânî Girix*, Çev. Süleyman Kalkan, Özkan Matbaacılık, Ankara 2000, s. 106; Hallâf, s. 401-402; Okiç, s. 57; Şa'bân, s. 424; Zeydân, s. 388; Ahmad Hasan, *İn Nesh Teorisid*, Çev. Mehmet Paçacı, İAD, Sayı 3, Ankara 1987, s. 105). Ancak, mutlaka bağlamlarında değerlendirilmesi gereken bütün ahkâm ayetlerinin, şartların gerektirmesi hâlinde uygulanabileceği bir zamanın ortaya çıkabileceğini, nitekim Kur’ân’ın hiçbir ayetinin rafa kalkmadığını, bu çerçevede çeşitli tahsisler olmakla beraber ayetler arasında açıkça bir zıtlık bulunmadığını belirten çeşitli bilim adamları, klasik nesh teorisini benimsememişlerdir. Bahsi geçen görüşün salikleri, klasik nesh teorisinin Hz. Peygamber’e ulaşmadığını da savunmaktadır. [Muhammed Abduh, (ö. 1323/1905) - Reşid Rızâ (ö. 1354/1935), *Tefsîru’l-Kur’ânî-Hakîm (Tefsîru’l-Menâr)*, (m.y.), Kâhire 1954, II, 138; Sait Şimşek, *Kur’ânî Anlamasında Kî Mesele*, Doğan Ofset, İstanbul 1991, s. 96; Hasan, s. 107-109.]

İslâm hukukunun karı koca ilişkisiyle ilgili hassasiyetinin bir yansıması olan⁴³³ liân, ensardan bir zâtın Rasulullah 'a gelerek: “bir adam karısıyla birlikte bir adamı yakalıyor, öldürürse onu kısas ile öldürüyorsunuz, gördüğünü söylerse iftira suçuyla sopa vurduruyorsunuz, sükût etse kalbinde bir kin düğümünü kalıyor” diyerek Allah Teâlâ'dan bu konuda bir çözüm istemesi sonrasında nâzil olduğu rivayet edilen⁴³⁴ ayetlerle ayrıntılı biçimde aydınlatılmıştır:

⁴³³ Hz. Peygamber'in Yüce Allah'tan aldığı vahyin etrafında ortaya koyduğu hukuk sistemi muhtelif açılardan diğer hukuk sistemlerinden ve önceki ilahî menşeli yasalardan farklı bir görünüm arz etmektedir. Ancak herkesçe kabul edilmelidir ki Hz. Peygamber bazen önceki ilahi kaynaklı yasaları muhafaza ettiği yönünde batılı bilim adamlarının da dile getirdiği bir kanaat mevcuttur. (Örneğin bkz. Watt, s. 188). Hz. Peygamber'in getirdiği hükümlerin bazılarının önceki hukuk sistemlerinin yasalarıyla aynı olması veya benzerlikler taşıması makul bir durumdur. Netice itibarıyla İslâm hukuku, bu konuda her ne kadar diğer tüm hukuk sistemlerinden farklı bir düzenlemeye gitmişse de Tevrat'ın karı koca arasındaki iftirayla ilgili yaklaşımıyla benzerlik taşıyan bir tavra sahiptir. Bu açıdan bakıldığında Tevrat'ın da Kur'an-ı Kerim gibi karı koca arasında cereyan eden iftira davasını farklı bir çerçevede ele aldığı açıkça görülmektedir. Yukarıda da bahsi geçen Tevrat'ın ilgili hükmünü ihtiva eden ve oldukça dikkat çekici bulduğumuz ibare aşağıda sunulmuştur:

“Rab Musa'ya şöyle dedi: “İsrail halkına de ki, ‘Eğer bir adamın karısı yoldan çıkar, ona ihanet eder, başka bir adamla yatar, kirlendiği halde bu olayı kocasından gizlerse ve tanık olmadığı için kadının yaptığı ortaya çıkmazsa, koca karısını kıskanır, ona karşı yüreğinde kuşku uyanırsa, kadın suçluysa ya da suçlu olmadığı halde kocası onu kıskanır, ona karşı yüreğinde kuşku uyanırsa, adam karısını kâhine götürecektir. Karısı için sunu olarak onda bir efa arpa unu fi alacak. Üzerine zeytinyağı dökmeyecek, günnük (buhur) koymayacak. Çünkü bu kıskançlık sunusudur. Suçu anımsatan anımsatma sunusudur. Kâhin kadını öne çağırıp Rabbin önünde durmasını sağlayacak. Sonra, toprak bir kabın içine kutsal su koyacak. Konutun kurulu olduğu yerden biraz toprak alıp suya katacak. Kadını Rabb'in önünde durdurduktan sonra onun saçını açacak, anımsatma sunusu, yani kıskançlık sunusunu eline verecek. Kendisi de lanet getiren acı suyu elinde tutacak. Sonra kadına ant içirtip şöyle diyecek: Eğer başka bir adam seninle yatmadıysa, kocanın evliyken yoldan çıkıp günah işlemeydiysen, lanet getiren bu acı su sana zarar vermesin. Ama kocanın evliyken yoldan çıkıp başka biriyle yatarak günah işlediysen kâhin kadına lanet andı içirtip şöyle diyecek- Rabb sana eriyen kalça, şişen karın versin. Rab halkın arasında seni lanetli ve iğrenç duruma düşürsün. Lanet getiren bu su karnına girince karnını şişirsin, kalçanı eritsin. O zaman kadın, “âmin, âmin”, diyecek. Kâhin bu lanetleri bir kitaba yazıp acı suda yıkayacak. Lanet getiren acı suyu kadına içirecek. Su kadının içine girince acılık verecek. Kâhin kadının elinden kıskançlık sunusunu alacak, Rabb'in huzurunda salladıktan sonra sunağa getirecek. Kadının anma payı olarak sunudan bir avuç alıp sunakta yakacak. Sonra kadına suyu içirecek. Eğer kadın kocasına ihanet etmiş, kendini kirlletmişse, lanet getiren suyu içince acı duyacak; karnı şişip kalçası eriyecek. Halkı arasında lanetli olacak. Ama kendini kirlletmemişse, temizse, zarar görmeyecek, çocuk doğurabilecek. ‘Kıskançlık yasası budur. Bir kadın yoldan çıkar, kocasıyla evliyken kendini kirlletirse, ya da bir koca karısını kıskanır, ona karşı yüreğinde kuşku uyanırsa, kâhin kadını Rabbin önünde durduracak, bu yasayı ona uygulayacak. Kocasını herhangi bir suçtan suçsuz sayılacak, kadını suçunun cezasını çekecek.” (Tevrat, Sayılar, 5: 11-31.)

⁴³⁴ Ahmed b. Hanbel, I, 238; Ebû Dâvûd, (Kitâbu't-Talak, 26-27), II, 685-686; Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed el-Vâhidî (ö. 468/1076), *Esbâb-ê Nüzûl*, Çev. Necati Tetik-Necdî Çağır, Ziya Ofset, İstanbul 1997, s. 265; er-Râzî, VI, 269; Abdülfettâh el-Kâdî, *Esbâb-ê Nüzûl*, Çev. Salih Akdemir, Eramat Mat., Ankara 1986, s. 279.

Ayetin sebab-i nüzûlüne ilişkin birden çok rivayetten bahsedilmektedir. Bunlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. er-Râzî, VI, 269-270.

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُن لَّهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ وَالْخَامِسَةَ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ وَيَذِرْهَا عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ

“Eşlerine zina isnat edip de kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği; kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair, Allah adına dört defa yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defada da; eğer yalancılardan ise, Allah’ın lanetinin kendi üzerine olmasını ifade etmesiyle yerine gelir. Kocasının yalancılardan olduğuna dair Allah’ı dört defa şahit getirmesi (Allah adına yemin etmesi), beşinci defada da eğer kocası doğru söyleyenlerden ise Allah’ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi, kadından cezayı kaldırır.”⁴³⁵

Ayette görüldüğü üzere bir kocanın eşine zina isnadında bulunması ve yeterli sayıda şahit getirememesi halinde aralarında bulunan karı-kocalık ilişkisi nedeniyle liân müessesesi devreye girmektedir. Karşılıklı lanet okumak anlamına gelen liân (mülâne)⁴³⁶ sürecine göre karısını zina yapmakla suçlayan erkek dört şahitle iddiasını ispatlayamazsa hakim önünde karşılıklı olarak yemine davet edilmekte, erkek iddiasının doğruluğunu, karısı da bu ithamın asılsızlığını yeminle ifade etmektedir. Sürecin tahakkuku için her iki tarafın da bazı şartları taşıması zaruri görülmüştür.⁴³⁷ Nitekim, başta Hanefîler olmak üzere bazı hukukçular, liânda

⁴³⁵ Nûr Suresi, 24: 6-9.

⁴³⁶ es-San’ânî, s. 619; Ebû Zehra, *Ahvâlü’l-kahsiyye*, s. 344-345; Mîr, s. 129.

⁴³⁷ er-Râzî, VI, 272; İbnü’l-Hümâm, III, 259.

Konu, doğrudan Hz. Peygamber tarafından yapılan uygulamayla aydınlatılmıştır. İbnu Abbâs ’ın rivayetine göre: "Allah Teâlâ (Tebük seferine katılmamalarından ötürü) tövbelerini kabul edip affettiği üç kişiden biri olan Hilâl b. Ümeyye geldi. (Anlattığına göre) tarlasından evine yatsı vaktinde dönmüştü. Hanımının yanında bir adam buldu. Manzarayı gözleriyle görmüş, kulaklarıyla işitmişti. Sabaha dek adamı ürkütüp telaşlandırmadı. Sabah, Allah’ın Elçisine gitti. "Ey Allah’ın Elçisi" dedi,

bulunmayı, bir anlamda tanıklık etmek biçiminde ele almış ve buna istinaden şahadet için aranan şartları burada da telaffuz etmiş, diğerleri ise bunun şahitlik değil yemin olduğu yönünde farklı bir yaklaşım sergilemiş ve buna binaen değerlendirmelerde bulunmuştur.⁴³⁸

“ben aileme geceleyin dönmüştüm, yanında bir adam buldum. Üstelik gözlerimle gördüm, kulaklarım ile işittim.”

Hız. Peygamber bu haberdan hoşlanmadı, adama karşı sert davrandı. Bunun üzerine:

"Kendi hanımlarına zina isnad eden, ancak, kendisinden başka şahidi bulunmayan kişi, doğru söylediğine dair Allah üzerine yemin ederek dört defa şahitlik eder. Beşinci şahitliğinde ise, eğer yalan beyanda bulunuyorsa Allah'ın lanetinin üzerine olmasını ister. Kadının Allah üzerine yeminde bulunarak kocasının yalan söylediğini dört defa şahidlik ederek ifade etmesi ve beşinci şahitliğinde, eğer kocası doğru söylüyorsa Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını istemesi, onun hakkındaki cezayı kaldırır" (Nur, 24: 6-9) meâlindeki ayet nazil oldu. Vahiy hali Hız. Peygamber'in üzerinden kalkınca:

"Ey Hilâl, müjde! Allah, senin için bir kurtuluş ve kurtuluş yolu gösterdi" buyurdular. Hilâl:

"Ben Rabbimden bunu ümid ediyordum!" dedi. Allah'ın Elçisi :

"Kadına adam gönderin gelsin!" buyurdu. Kadın geldi ve Allah'ın Elçisi, ayeti ona okudu. İkisine de konunun ciddiyetini hatırlattı ve ahiret azabının dünyadaki aptan daha şiddetli olacağını ifade etti. Bunun üzerine Hilâl:

"Vallahî kadın hakkında doğruyu söyledim!" dedi. Kadın da:

"Hayır yalan söyledin!" dedi. Bunun üzerine Hız. Peygamber, mülâane yapmalarını istedi. Hilâl'e:

"Şahadet getir!" dendi. O da doğru söylediğine dair dört kere Allah'a şahadet etti. Beşinci sefer olunca kendisine:

"Ey Hilâl, Allah'tan kork, zira dünya azabı âhiret azabından daha hafiftir, senin bu yaptığın, üzerine azâbı vacib kılmaktadır!" dendi. O yine:

"Allah'a yemin olsun, ona iftira ediyorum diye bana celde yapılmadığı gibi, Allah da onun sebebiyle bana azab vermeyecektir!" dedi ve "Eğer yalancı ise, Allah'ın lâneti üzerine olsun!" diye beşinci kere şahadette bulundu.

Sonra kadından şahadette bulunması istendi. Kadın da Hilâl'in yalancı olduğuna dair dört kere Allah'a şahadette bulundu. Beşinci şahadete sıra gelince, kadına:

"Allah'tan kork, zira dünyadaki azab ahiret azabından hafiftir. Bu yaptığın, üzerine azabı vacib kılmaktır!" dendi. Kadıncağız bir müddet durakladı. Sonra:

"Kavmimi, geri kalan zamanlarda rezil rüsvay edemem!" dedi ve beşinci defa: "Hilâl doğru söyledi ise Allah'ın gazabı üzerime olsun!" diye şahadette bulundu.

Bunun üzerine Hız. Peygamberonları ayırdı. Kadının çocuğuna babasının adıyla çağrılmamasına, kadına zina isnad edilmemesine, çocuğa da veled-i zina denmemesine, kim kadına veya çocuğa böyle bir isnadda bulunacak olursa, kazf haddi ile tecziye edilmesine, ikisinin boşanma ve de ölüm sebebiyle ayrıldıkları için Hilâl üzerinde, ne kadın için mesken ne de çocuk için nafaka mesuliyeti olmadığına hükmetti. Peygamberimiz :

"Eğer kadın kızılımsı, kabaları etsiz, sivri omuzlu, iki kabası sivri, bacakları ince bir çocuk dünyaya getirirse, bu çocuk Hilâl'dendir. Eğer esmer, kısa saçlı, iri yapılı, iri bacaklı, iri kabalı bir çocuk dünyaya getirirse bu çocuk, zina nisbet edilen şahsa aittir" buyurdular. Gerçekten kadın esmer renkli, kısa saçlı, iri yapılı, iri bacaklı, iri kabalı bir çocuk doğurdu. Hız. Peygamber:

"Eğer (şahadetlerle yapılan) yeminler olmasaydı benimle o kadın arasında mesele olacaktı" buyurdular. İkrime der ki: "Kadının çocuğu bundan sonra Mısır'a emir oldu, babasının adıyla da çağırılmazdı."

Ebü Dâvûd, (Kitâbu't-Talâk, 26-27), II, 688-691.

Yine İbn Abbâs 'tan şöyle rivayet edilmektedir: "Rasulullah , Üveymir el-Aclânî ile hanımı arasında liân uyguladı. Hanımı bu sırada hâmile idi." en-Nesâî, (Kitâbu't-Talâk, 36), VI, 171.

⁴³⁸ İbnü'l-Arabî, III, 1343; er-Râzî, VI, 272; İbnü'l-Hümâm, III, 259.

Genel olarak liân için üç şarttan söz edilmektedir:

- Eşlerin dava sırasında evli olmaları,
- Aralarında bulunan nikah akdinin sahih olması,
- Eşlerin âkil, bâliğ, müslüman ve daha önce bir kazf suçundan dolayı had

cezasına çarptırılmamış (isnada maruz kalanın ayrıca iffetli) olması şartlarını taşımasıdır.⁴³⁹ Bu şartlara eşlerin muhtar olması (özgür iradeye sahip bulunmak), mülâane sürecinin yargı önünde ve şahitler huzurunda gerçekleşmesi de eklenebilmektedir.⁴⁴⁰ Ayrıca, liânı bir tür yemin gören Mâlikî ve Şâfiîler gibi İslâm hukukçuları liânda bulunanların hür veya köle, müslüman veya kâfir olabileceğinin altını özellikle çizmişlerdir.⁴⁴¹

Görüldüğü gibi liân süreci, bir erkeğin karısına, yabancı bir kadına isnat edildiği zaman zina haddi gerektiren bir gayri meşru cinsel ilişki ithamında bulunması ya da eşinden olan çocuğun nesebini reddetmesi suretiyle hareket alır, yeminle birlikte Allah'ı şahit gösterme ve her iki eşin yalan söyleyen üzerine lânet talebiyle tamamlanır.⁴⁴²

Eşin zinası sebebiyle hakim önünde vuku bulan mülâane sonunda koca, kazf veya tazir cezasından, kadın ise zina haddinden kurtulmuş, eşler kesin, geri dönüşü

⁴³⁹ İbnü'l-Arabî, III, 1334-1335; er-Râzî, VI, 272; İbnü'l-Hümâm, III, 259.

⁴⁴⁰ Behnesî, *el-Cerâim*, s. 169.

⁴⁴¹ eş-Şâfiî, *el-Umm*, V, 273; İbnü'l-Arabî, III, 1343; er-Râzî, VI, 272.

⁴⁴² Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Rüsd el-Kurtubî (el-Cedd) (ö. 520/1126), *el-Mukaddemâtü'l-Mumehhedât*, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1408/1988, I, 632-633; el-Ensârî, s. 289; el-Aynî, IV, 730-731; el-Hırakî, s. 97-98; es-San'ânî, s. 619.

Ebû Hanîfe, çocuğun nesebinin reddinin, hemen doğumu takiben ya da en geç bir hafta içinde gerçekleşebileceğini ifade etmektedir. Böylece, mülâane süreci başlar. Ebû Yusuf ve Muhammed eş-Şeybânî'ye göre ise, nifas sonuna (Nifas süresi doğumdan itibaren kırk gündür) kadar çocuğun nesebinin reddi söz konusu olabilir. (Bkz. İbnü'l-Hümâm, III, 260.)

olmayan bir ayrılık ile (beynûnet-i sugrâ) boşanmış, eğer süreç çocuğu inkar ile başlamış ise baba ile doğan çocuk arasında miras ve nafaka ilişkisi/hukuku ortadan kalkmış olur.⁴⁴³ Boşanmanın niteliği hususunda fikir birliği olmadığını, bazı İslâm hukukçularının boşanmanın bâin talak değil, “süt kardeşliğinin anlaşılması üzerine ebediyen bir daha hiçbir surette evlenememek” örneğindekiyle aynı kesinlikte bir fesh olduğunu belirtmişlerdir.⁴⁴⁴

Kadının kocası hakkında zina ithamında bulunmasının da liân sürecini harekete geçirebileceği konusunda ihtilaf bulunmaktadır.⁴⁴⁵

b. Şahitlerden Birinin Koca Olması Durumu

Zina davasında kadının zina ettiğine dair şهادette bulunanlardan birinin “koca” olması durumunun kazf cezasını düşüren bir sebep olup olmadığı hususunda iki görüşün varlığına şahit olmaktayız. Kocanın dört şahitten biri olmasının farklı bir durum meydana getirmediğini savunan Hanefiler,⁴⁴⁶ Şafîilerden bir görüş,⁴⁴⁷ Zâhirîler,⁴⁴⁸ bahsi geçen durumun yargı sürecinde bir değişikliğe sebebiyet vermeyeceği kanaatindedirler. Nitekim ilgili ayetlerdeki ibarelerde koca için bir

⁴⁴³ el-Kudûrî, s. 93; İbn Rüşd (el-Cedd), I, 737; İbnü'l-Hümâm, III, 253; eş-Şehîd es-Sânî, IX, 148-149; es-San'ânî, s. 621; Ali Osman Ateş, s. 352.

Ancak Osman el-Bettî ve aynı düşüncedeki İslâm hukukçuları, liân süreci sonunda eşler arasında ayrılığa neden olan bir durumun ortaya çıkmadığını, el-Aclânî olayında da Hz. Peygamber'in kocanın eşini üç talakla boşaması sonrasında ayrılık kararı verdiğini ileri sürmektedir. (Bkz. er-Râzî, VI, 272.)

⁴⁴⁴ Karşılıklı olarak yeminlerini “yalan söyleyenin üzerine lânet dilemek” suretiyle tamamlamaları neticesinde hakim, taraflar arasında ayrılık kararı vermekte yahut da bir başka görüşe göre hakim kararına gerek olmadan taraflar arasında ayrılık gerçekleşmiş olmaktadır.

ed-Debûsî, s. 128; er-Râzî, VI, 273; en-Nevevî, *Ravdatuâ-Tâlibîn ve Umdetüâ-Müftîn*, VIII, 331; es-San'ânî, s. 621; Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, Umut Matbaası, İstanbul 1999, I, 377.

⁴⁴⁵ eş-Şirâzî, *el-Mühezzeb*, III, 556; Ahmed Behnesî, *Medhalüâ-Fâhiâ-Cinâîâ-İslâmî*, Dâru's-Şurûk, Beyrut 1403/1983, s. 79; el-Ânî, 11-15.

Hanefilerde bu hususa dair aksi bir görüş gözlemlenmektedir. Bkz. Mevkûfâtî, II, 394.

⁴⁴⁶ ez-Zemahşerî, II, 83.

⁴⁴⁷ en-Nevevî, *el-Mecmûâ* XX, 253-254.

⁴⁴⁸ İbn Hazm, XII, 214.

istisna ve özel bir ifade yer almamaktadır.⁴⁴⁹ Yine bu görüşe göre kısas örneğindeki gibi, diğer hadlerde de eşin, eşi aleyhine şahitliğinin uygun görülmüş olması, zina ve kazf davalarındaki durum için kıyasa dayanak teşkil etmektedir.⁴⁵⁰

Mâlikîler,⁴⁵¹ Hanbelîler,⁴⁵² Şâfiîlerden gelen ikinci bir görüş⁴⁵³ ve İbâdîler⁴⁵⁴ ise ayette iddia sahibi dışında dört şahit istendiğine işaretle ve kocanın burada iddia sahibi durumunda bulunacağı zaruretinden hareketle, dört şahitten birisinin koca olması durumunda davanın ispatlanamayacağını, nitekim liân sürecinin varlığından dolayı kocanın karısına şahitlik yapamayacağını belirtmektedirler. Buna göre koca dışındaki şahitlere had cezası uygulanması gerekmektedir. Esasen koca burada liân hükümlerine göre hareket ederek kendisi için had cezasını düşürebilir.⁴⁵⁵

D. İftira Cezasının Ertelenmesi

İftira cezasını etkileyen hususlardan biri erteleme konusudur. Ne var ki İslâm hukukunun mahkumiyet hükmünü kaldırma, cezanın iptali anlamına gelen bir erteleme kurumunu konu edinmediğini söyleyebiliriz. Elbette özellikle tazire konu olan davalarda mahkemenin böyle bir yaklaşım sergilemesi, yönetime tanınan af yetkisiyle izah edilebilirse de, kurumsallaşmış bir erteleme teorisine şahit olmamaktayız.⁴⁵⁶ Şu kadarı var ki, İslâm hukukunda had veya tazire konu olsun

⁴⁴⁹ İlgili ayetler Nisâ Suresi, 4: 15 ve Nûr Suresi 24: 4.

⁴⁵⁰ ez-Zemahşerî, II, 83; el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, V, 134-135; İbn Hazm, XII, 214-215.

⁴⁵¹ Sahnûn, VII, 2416.

⁴⁵² İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Kâfî*, IV, 227; İbn Teymiyye, *es-Siyasetü'l-İzzîyye*, s. 132; el-Merdâvî, X, 192.

⁴⁵³ ez-Zemahşerî, II, 83; en-Nevevî, *el-Mecmû'â*, XX, 253-254.

⁴⁵⁴ el-Horasânî, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, II, 279.

⁴⁵⁵ el-Horasânî, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, II, 279; Sahnûn, VII, 2416; İbn Rüşd (el-Hafid), II, 443; el-Merdâvî, X, 192.

⁴⁵⁶ Modern hukuk, cezalarda ertelemeyi bir af biçimi olarak ele almakta ve bu alana dair yetkiyi yargıya vermektedir. Buna göre cezanın ertelenmesi halinde mahkumiyet hükmü varlığını korur ki aslında bu hem modern hukukun hem de İslam hukukunun konuya bakış açılarındaki ortak paydadır.

cezanın infazı, suçlunun özel durumu, mazeretleri, içinde bulunduğu olağanüstü durumun belirli nitelikler taşıması yahut da yargılama süreciyle ilgili bir itirazın kabul edilmesi halinde cezaya karar veren mahkeme veya yetkili mercî tarafından ertelenebilir. Mahkeme, tazire konu olan suçlarla ilgili yukarıdakine benzer tarzda kısmi af niteleğinde bir ertelemeye gidebilir ki, bu ertelemenin bir hafifletici durum olarak değerlendirildiğini görmekteyiz.⁴⁵⁷

Hiz. Peygamber'in hakkında hadde hükmedilmiş hamile bir kadınla ilgili olarak çocuğunun zarar görmemesi için doğum sonuna kadar cezayı ertelediği bilinmektedir. İmran bin Husayn 'in rivayetine göre, Cüheyne Kabilesine mensup bir kadın Allah'ın Elçisi 'nin yanına gelmiş, zina ettiğini ve bundan da hamile kaldığını belirterek kendisine had tatbik edilmesini istemiştir. Bunun üzerine Hiz. Peygamber, kadının velisini çağırıp, bahsi geçen kadına iyi muamele yapmasını, doğumunu yapınca da kendisine getirmesini söylemiştir. Adam, bu şekilde kadını kendisine getirdiği zaman, Hiz. Peygamber, had cezasını uygulamıştır.⁴⁵⁸

Nitekim mahkumiyet hükmünün varlığının muhafaza edilmemesi, cezanın iptali şeklinde farklı bir isimle anılmalıdır.

Modern hukuk, ertelemeyle ilgili olarak suçlunun deneme süresi içinde yeni bir suç işlememesi halinde ya cezayı çekilmiş ya da mahkumiyeti vaki olmamış saymaktadır. Bu anlamda modern hukukun konu ettiği erteleme, af ile benzerlik taşımaktadır. Fakat bunlar arasında önemli farkların olduğunu belirtmek zorundayız. Şöyle ki af mutlak takdire bağlı olup bunu gerçekleştiren organ gerekçe göstermek zorunda değilken, ertelemeye hakim gerekçe göstermesi zaruridir. Adli af uygulanan suça af kararı sonrasında kovuşturma yapılması ya da cezanın çektirilmesi imkansızken, ertelenen ceza, deneme süresi içinde tekrar suç işlenmesi halinde yeni suçun cezası ile birlikte çektirilir. TCK, Madde 98.

⁴⁵⁷ Ebû Zehra, *el-Ukûbe*, s. 326; Bu konuda geniş bir değerlendirme için bkz. Mustafa Avcı, "Kim Kimi Affedebilir? (Mukayeseli Hukuk Kaynaklarında Adli Af - I), *KHAD*, Cilt 2, Sayı 1-3, Yıl 1999, s. 226-238.

⁴⁵⁸ Recmden sonra da Hiz. Peygamber o kadının cenaze namazını kıldırması, bunun üzerine Hiz. Ömer , — Ey Allah'ın Elçisi! Bu kadın zina yaptı, namazını nasıl kıldırıyorsunuz? diye sordu.

Hiz. Peygamber, cevaben şöyle buyurdu:

— Bu kadın öyle bir tövbe etti ki, tövbesi Medine halkından 70 kişi arasında taksim edilse hepsi için yeter ve artardı. Hem sen, canını Allah rızası için feda etmekten daha faziletli bir tövbe gördün mü?" en-Nesâî, (Kitâbu'l-Cenâiz, 64), IV, 63-64. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, (Kitâbu'l-Hudûd, 24), IV, 588-589; et-Tirmizî, (Kitâbu'l-Hudûd, 9), IV, 42

Had cezalarının ve hatta hadler gibi olmasa da tazir cezalarının gerek tatbiki, gerek tehiri, gerekse düşürülmesi idarenin ya da mahkemenin kayıtsız biçimde tercihiye terk edilmemiştir. Buna göre iftira suçunun ertelenmesinin birden fazla sebebi bulunmaktadır. Bunların belki de en önemlisi idam ile tecziye edilen suçlar dışındaki diğer hadlerde olduğu gibi kazf ve diğer iftiralarda da sanığın aklî gücünü kaybetmesidir. Böyle bir durumda cezanın infazının kişinin aklî bakımdan iyileşmesine kadar ertelenmesi İslâm hukuku tarafından benimsenmiştir.⁴⁵⁹

⁴⁵⁹ İbn Kudâme (Muvaffakuddîn), *el-Mugnî*, X, 197; *el-Fudaylât*, II, 196; Dalgın, “İslam Ceza Hukukunda Mahkeme Kararı Sonrası Cezaların Düşmesi”, s. 178.

SONUÇ

Kimi zaman bastırılmış duyguların dışavurumu ya da bir tür intikam alma biçimi, bazen bir psikolojik savaş yöntemi veya kişinin çevresinde sosyal üstünlük kurma çabası, bazen de ahlâkî değerler noktasında kusur ve eksikliği başkalarına yansıtarak insanların kınamalarından kendini koruma gayreti olarak beliren iftira, en genel deyişle, bireyin manevi şahsiyeti içinde birbirine bağlı kimlikleri olan şeref ve haysiyeti ile şöhretine yönelen alçaltıcı bir saldırıdan ibarettir. Hertürlü asılsız ve yaralayıcı ithamı karşılayan iftira, düşünceyi ifade etmek de dahil hiçbir gerekçeyle hoş görülemez.

İftira suçu, İslâm hukukunda, anlam ve içerik farklılıkları sebebiyle, “kazf ve diğer iftiralar” biçiminde ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Bu durum, diğer hukuk sistemlerinde yer almayan bir tasnif ve dikkat çekici özgün bir düzenlemedir. İslâm hukukuna göre kazf ve diğer iftiralar, hem tanımları hem de müeyyideleri itibarıyla birbirinden farklı statülere sahiptir. Bu farkların en önemlisi, kazf suçunun karşılığının Yüce Allah tarafından açıkça belirlenmiş olması, diğer iftira biçimleri hakkında herhangi bir cezaî tespitin bulunmamasıdır. Buna göre hadde muhatap olan zina iftirasının cezası standart iken, diğer iftiralar için konusu, ağırlığı, iftira atanın şartları dikkate alınarak farklı cezalar takdir edilebilmektedir. Yani zina iftirasının (kazf) dışındaki diğer iftiralar, İslâm hukuku tarafından açıkça suç olarak nitelenmişse de müeyyidesinin sınırlarının net hatlarla belirlenmediği, siyasi otoriteye bu alanda geniş bir takdir yetkisi tanındığı görülmektedir.

Zina iftirası (kazf), had suçları içerisinde özel bir yere sahiptir. Hadlerin belli

başlı ortak vasıfları, tamamının Allah haklarına konu olması, miktarlarının naslarla takdir edilmesi, infazının en yüksek seviyede siyasi otoritenin kendisi ya da görevlendirdiği kişi tarafından yerine getirilmesi, hakkında ictimânın geçerli olması, sulh, şefaât ve affa bazı istisnalar dışında fırsat tanımaması, diğer suçların ispatından daha fazla hassasiyet gerektirmesidir. Ancak kazf, diğer hadlerden bazı noktalarda kesin biçimde ayrılmakta, kısas-diyet ve tazir suçlarıyla benzer nitelikler gösterebilmektedir. Kazfî diğerlerinden ayıran en mühim özellik, içinde hem Allah hakkı ve hem de birey hakkının birlikte bulunmasıdır ki, hangisinin önde olduğuna yönelik ihtilaf, çok sayıda tartışmaya zemin teşkil etmiştir.

Diğer iftiralar için doğrudan birey hakkının hakimiyetini; kazf suçunda ise birey hakkının Allah hakından daha önde yer aldığını, ancak içinde Allah hakkının ağır biçimde bulunması nedeniyle kazfte bazı düzenlemelerin birey hakkına dayalı biçimde şekillenemeyeceğini, örneğin mahkemeye intikali sonrasında kazf davasının mağduru tarafından affedilemeyeceğini söyleyebiliriz.

Kazf ve diğer hadler arasındaki bir başka mühim fark ise, sadece günümüz değil geçmişte de hukuk sistemlerinde rastlanması güç bir cezalandırma biçimi olarak “şahitlikten men” müeyyidesinin söz konusu edilmesidir. İslâm hukukunun, günümüz hukuk sistemlerinde artık pek itibar görmeyen bedene ceza uygulama yöntemi yanında, bahsi geçen müeyyideye yer vermesinin, kazfî sadece diğer hadler değil diğer bütün cezalardan ayırdeden bir hususiyet olduğunu söyleyebiliriz. Şahitlikten men müeyyidesinin, birey ve toplum psikolojisi ile caydırıcılık bağlamında büyük anlam taşıdığını, bunun üzerinde hukuk ve ilgili diğer bilim dalları etrafında daha geniş araştırmalar yapılabileceğini düşünüyoruz.

İslâm hukukunda had cezalarını olabildiğince sınırlandırmak ve hatta uygulamamaya yönelik bir temâyül göze çarpmaktaysa da görebildiğimiz kadarıyla sadece kazfde durum böyle değildir. Özellikle zinaya uygulanan haddi sınırlamak ve uygulamasını güçleştirmek gibi nedenlere bağlı olarak kazf ile ilgili düzenleme ve süreç, oldukça katı bir biçim almaktadır. Nitekim kazf suçunun varlığı, zina haddinin yokluğunun, uygulanmamasının sebebi olarak ortaya çıkmaktadır.

Kazf dışındaki iftiralarla ilgili olarak İslâm hukukunun insanı rencide eden, her türlü asılsız ve yaralayıcı iddiayı ele almaya değer bulduğunu, kadın - erkek, müslüman - gayr-i müslim, hür – köle, yaşlı – genç/çocuk ayırımına gitmeksizin mağdura kanat gerdiğini ve suçluyu cezalandırmaya yöneldiğini belirtebiliriz. Yalnız, ceza takdir ve tercihinde sanık, mağdur ve iddia konusunun özel şartları ile İslâm hukukunun genel prensipleri ve diğer düzenlemelerinin, ayrıca örfün dikkate alınmasının vurgulandığı görülmektedir. Ceza alt ve üst sınırlarının belirlenmesi gibi ayrıntılarında ihtilaflar bulunmaktaysa da İslâm hukukçularının tazire konu iftiralar hakkında yaklaşımlarının genelde aynı yönde olduğu söylenebilir.

İslâm hukuku iftiranın bütün biçimlerini açık bir dille yasaklamış, ancak zina iftirası anlamına gelen kazf adlı özel iftira türünü ise farklı bir statü içerisinde değerlendirmeyi tercih etmiş ve bunun için diğer iftiralara nazaran daha hassas bir çerçeve çizmiştir. Bu durum, diğer iftira biçimlerinin ele alınmadığı veya dikkate değer bulunmadığı anlamına gelmemektedir. Bilakis, İslâm hukuku, siyasi otorite ve yargıya, toplumun durumunu, suçların gelişimini ve bireylerin özel şartlarını göz önünde bulundurarak düzenlemeler yapma imkanı tanımıştır. Temel gayesi ceza vermek değil, barış ve huzurun hakim olduğu bir toplum var etmek olan ve bu

anlamda suçlu arayışına girmekten ziyade suçun kaynağını kurutmaya yönelik tedbirler alan İslâm hukukunun, üzerine gidilmedikçe açtığı yara daha da büyüyen iftiraya karşı, keskin bir cezalandırma yöntemi benimsediğini, insanlararası ve hatta toplumlararası ilişkileri tehdit eden bu suçu hiçbir şekilde tolere etmediğini görmekteyiz.

BİBLİYOGRAFYA

- Abduh** Muhammed (ö. 1323/1905) - Reşîd Rızâ (ö. 1354/1935), *Tefsîruâ-Kurânîâ-Hakîm (Tefsîruâ-Menâr)*, I-XII, (m.y.), Kâhire 1954.
- Abdülazîz** Emîr, *Fâhuâ-Kitâb veâ-Sünne*, I-V, Dâru's-Selâm, Kahire 1419/1999.
- el-Âbî** Sâlih Abdüssemî' el-Ezherî, *Cevâhiruâ-Kılîl kerhu Muhtasariâ-Allâme erkeyh Halîl fî Mezhebiâ-Knâm Mâlik*, I-II, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut (t.y.).
- Acar** İsmail, "İslam Hukukunda Kadınların Şahitliği", *İD*, Özkan Mat., Cilt 3, Sayı 2, Ankara 2003.
- el-Adevî** Alî b. Ahmed b. Mükerreremullah es-Saîdî (ö. 1189 h.), *Hâniyetüâ-Adevî alâ kerhi Ebiâ-Hasen (el-Müsemma) Kifâyetiâ-Talibiâ-Rabbânî li-Risâleti Kn Ebî Zeyd el-Kayravânî*, I-II, Dâru'l-Fikr, Beyrut (t.y.).
- Akbulut** İlhan, "İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar", *AÜHFD*, Cilt 52 Sayı 1, Yıl 2003.
- Akgündüz** Ahmet, "Kanunnamelerdeki Ceza Hukuku Hükümleri ve Şer'î Tahlili", *İAD* (Osmanlı'ya Dair I), Cilt 12, Sayı 1, Ankara 1999.

- *Osmanlı Kanunnameleri (II. Bayezid Devri Kânûnnâmeleri-Hüdâvendigâr Livası Kanunnamesi)*, Fey Vakfı, İstanbul 1990.
- *Osmanlı Kanunnameleri Hukuki Tahlilleri: II. Bayezid (Yavuz Sultan Selim Devri Kânûnnâmeleri-Yavuz Sultan Selim Han Kanunnamesi)*, Fey Vakfı, İstanbul 1990.
- Akman** Mehmet, “Osmanlı Ceza Yargılaması Hukuku”, *Hukuk Dünyası Dergisi* (Nisan Mayıs Haziran 2005 Sayısı), Şan Ofset, İstanbul 2005.
- Akıt** Mustafa Cevat, *Kılam Ceza Hukuku ve Kısani Esasları*, Kültür Basın Yayın Birliği, (t.y.) (y.y.).
- Âl Bessâm** Abdurrahmân b. Abdurrahmân, *Neyluâ-Meârib fî Tezhîbi kerhi Umdetiâ-Talib*, I-IV, en-Nahdatu’l-Hadîse Abdüşşekûr Abdülfettâh Fedâ, Mekke (t.y.).
- Albayrak** Mustafa, *Türk Ceza Kanunu-Notlu Atâle*, İlksan Matbaacılık, Ankara 2005.
- Alderson** A. D. - Fahir İz- H. C. Hony, *The Oxford English- Turkish Dictionary*, Üçer Ofset, İstanbul 1986.
- Ali Haydar** Eminefendizade Küçük (Ali Haydar) Efendi (ö. 1354/1935), *Dürerüâ-Hükkâm kerhu Mecelletiâ-Ahkâm*, Dâru’l-Celîl, I-IV, Beyrut 1423/2003.

- Alinge** Curt, “Moğol Kanunları” (III. Bölüm, 3. Kesim - 1), Çev. Coşkun Üçok, *AÜHFD*, Cilt 12, Sayı 1-2, Fakülteler Matbaası, Ankara 1955.
- “Moğol Kanunları” (III. Bölüm 3. Kesim - 2), Çev. Coşkun Üçok, *AÜHFD*, Cilt 13, Sayı 1-2, Fakülteler Matbaası, Ankara 1956.
- Alîk** (veya Uleyş) Muhammed b. Ahmed b. Muhammed (ö. 1299 h.), *Minehuâ-Celîl Muhtasaru Halîl*, I-IV, Dâru’l-Fikr, Beyrut 1409/1989.
- el-Âmidî** Seyfuddîn Ebû’l-Hasen Alî b. Ebû Alî b. Muhammed (ö. 631/1233), *el-İkâm fî Usûli’l-Ahkâm*, I-IV, Matbaatü’l-Maârif, Mısır 1332/1914.
- Âmir** Abdülazîz, *et-Taâîr fi’l-Şerâti’l-İslâmiyye*, Dâru’l-Fikri’l-Arabî, Kâhire 1389/1969.
- el-Ânî** Abdülkahrâr Dâvûd, *Ukûbetü’l-Kazf ve’l-Sebb Beyne’l-Şerâti ve’l-Kânûn*, Matbaatü’l-Maârif, Bağdat 1971.
- Ansay** Sabri Şakir, *Hukuk Bilimine Baxlangıç*, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1958.
- *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, İstiklal Matbaacılık, Ankara 1954.
- “Mahkemelerimizde Yemin”, *AÜHFD*, Cilt 11, Sayı 3-4, Yıl 1954.

- Aras** Mehmet Özgü, *Ebû Hanîfe'nin Hocası Hammad ve Fıkıhî Görünüşleri*, Umut Matbaası, İstanbul 1996.
- el-Arîs** Helâ, *Şahsiyyetü Ukûbâtî-Ta'zîr fi'ş-Şerâti-Şlâmiyye*, Dâru'l-Felâh, Beyrut 1417/1997.
- Armağan** Servet, *Şlâm Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, Gaye Filmcilik Matbaacılık, Ankara 1992.
- Arsal** Sadri Maksudi, *Umumi Hukuk Tarihi*, İstanbul Matbaacılık, İstanbul 1948.
- Atar** Fahrettin, *Adliye Tenzilatı*, Semih Ofset, Ankara 1979.
- “af” Maddesi, *DİA*, (Cilt 1), Ali Rıza Baskan Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul 1988.
- Atay** Hüseyin, “Kur'an'a Göre Tövbe ya da Bilinci Yenilemenin İmkânı”, *İD*, Cilt 1, Sayı 3 (Temmuz-Eylül), TDV Yayın Matbaacılık, Ankara 1998.
- Atek** Ali Osman, *Şlâm'a Göre Cahiliye ve Ehli Kitab Örf ve Adetleri*, Umut Matbaacılık, İstanbul 1996.
- Atek** Süleyman, *Şlâm'da Kadîn Hakları*, Bayrak Yayıncılık Matbaacılık, İstanbul 1996.
- Attafeyyik** Muhammed b. Yusuf (ö. 1332/1914), *Şerhu Kitabi'n-Nîl ve Şifâu'l-Alîl*, Mektebetü'l-İrşâd, I-XVII, Libya 1392/1972.

- Avcē** Mustafa, **ñ**Kim Kimi Affedebilir? (Mukayeseli Hukuk Kaynaklarında Adli Af - I)", *KHAD*, Cilt 2, Sayı 1-3, Yıl 1999.
- "Osmanlı Hukukunda Hapis Cezası", *KHAD*, Cilt 5, Sayı 1 (Mart 2002).
- "Önceki Hukukumuzda Para Cezaları", *KHAD*, Cilt 3, Sayı 2-3, (Haziran Ekim 2000).
- Avdeh,** (veya Udeh) Abdülkâdir, *et-Terûâ-Cinâiâ-Şlâmî Mukâranen biâ-Kanûniâ-Vadâ*, I-II, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut (t.y).
- el-Avvâ** Muhammed Selîm, *fi Usûliâ-Nizâmiâ-Cinâiâ-Şlâmî*, Dâru'l-Maârif, Kâhire 1983.
- Aydēn** Devrim, "Yeni Türk Ceza Kanununda Haksız Tahrik", *AÜHFD*, Cilt 54, Sayı 1, Yıl 2004.
- Aydēn** Hayati, *Kur'an'da Şsan Psikolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul 1999.
- el-Aynî** Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed (ö. 855/1451), *el-Binâye fi Şherhi'l-Hidâye*, I-X, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1400/1980.
- el-Bâcî** Ebu'l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa'd b. Eyyûb b. Vâris el-Endelûsî (ö. 474/1081), *el-Müntekâ Şkerhu Muvattai Mâlik*, I-VII, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, (y.y.) (t.y.).

- Barkan** Ömer Lütfi, *XV ve XVI. Asr̃larda Osmanl̃ İmparatorluğ uñda Zirai Ekonominin Hukukî ve Mâlî Esaslar̃-Kanunlar*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İstanbul 2001.
- Bayändâr** Abdülaziz, *İslam Muhakeme Hukuku, (Osmanl̃ Devri Uygulamas̃)*, İslami İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul 1986.
- *Osmanl̃ (Terkilat)-Osmanl̃da Yarg̃ñı Kleyiñı*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.
- “Örneklerle Osmanlıda Ceza Yargılaması”, *Türkler*, Semih Ofset, Ankara 2002.
- Bayraktar** Köksal, “İftira”, *KÜHFM*, Cilt 40, Sayı 1-4, (Ayrı Basım), İstanbul 1974.
- Beccaria** Cesare (ö. 1819), *Suçlar ve Cezalar yahut Bereriyetin Mecellesi*, Çev. Muhittin Göklü, Güven Yayınevi, İstanbul (t.y.).
- Bedevî** İbrahim Abdülazîz, *el-Kazâ veâ-Beyyinât fiâ-Fâhiâ-İslâmî*, (m.y.), Kahire (t.y.).
- Behnesî** Ahmed Fethî, *el-Cerâim fiâ-Fâhiâ-İslâmî*, Dâru’ş-Şurûk, Beyrut 1403/1983.
- *Medhalüâ-Fâhiâ-Cinâîâ-İslâmî*, Dâru’ş-Şurûk, Beyrut 1403/1983.
- *el-Mesâliyyetüâ-Cinâî fiâ-Fâhiâ-İslâmî*, Dâru’ş-Şurûk, Beyrut 1404/1984.

- *Nazariyyât fîâ-F~~â~~hiâ-Cinâiâ-İslâmî*, Müessesetü'l-Halebî ve Şürakâhu, Kahire 1389/1969.
- *Nazariyyetüâ-İsbât fîâ-F~~â~~hiâ-Cinâiyyiâ-İslâmî*, Dârü's-Şurûk, Beyrut 1983.
- *et-Ta~~â~~îr fîâ-İslâm*, Müessesetü'l-Halîci'l-Arabî, Kâhire 1408/1988.
- *el-Ukûbe fîâ-F~~â~~hiâ-İslâmî*, Dâru's-Şurûk, Beyrut 1983.
- el-Behûtî** Mansûr b. Yûnus b. İdrîs (ö. 1051/ 1641), *Kewâfuâ-K~~â~~nâ an Metniâ-Iknââ* I-X, Dâru'l-Âlemi'l-Kütüb, Riyad 1423/2003.
- Belgesay** Mustafa Reşit, *Kur~~ân~~ Hükümleri ve Modern Hukuk*, Fakülteler Mat., İstanbul 1963.
- Bengü** Cemil Halit, *Ceza Hukukunda Hata*, Sakarya Basımevi, Ankara 1948.
- Berki** Şakir, "İslam Hukukunun Ehemmiyeti", *İİED*, Sayı I, Osman Yalçın Mat., İstanbul 1959.
- Besyûnî** Cemîl, "Bahs fî Haddi'l-Kazf", *Mecelletüâ-Ezher*, Cilt 48, Sayı 8, Kahire 1978.
- Bettiol** Giuseppe, "Suç ve Cezanın Sukutu Meselesi", Çev. Sahir Erman, *AÜHFD*, Cilt 12, Sayı 1-2, Yıl 1955.

- el-Beydâvî** Ebû Saîd Nâsırüddîn Abdullah b. Ömer b. Muhammed (ö. 685/1286), *el-Gâyetüâ-Kusvâ fî Dirâyetiâ-Fetvâ*, Dâru'l-İslâh, Demmâm (Suudi Arabistan) 1982.
- *Envâruâ-Tenzîl ve Esrâruâ-Teâvîl (Tefsîruâ-Beydâvî)*, I-II, Dâru Sâdır, Beyrut 2001.
- el-Beyhakî** Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî (ö. 458/1066), *es-Sunenuâ-Kübrâ*, I-X, Matbaatü Meclisi Dâirati'l-Osmâniyye, Haydarâbâd 1354.
- Bilmen** Ömer Nasuhi (ö. 1971), *Hukuku İslamiyye ve Istâhate Fâhiyye Kâmusu*, I-VIII, Bilmen Yay., İstanbul 1967.
- el-Buhârî** Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (ö. 256/870), *el-Câmiuâ-Sahîh*, I-VIII, Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Câd** el-Huseynî Süleymân, *el-Ukûbetüâ-Bedeniyye fî-l-Fâhiâ-İslâmî*, Dâru's-Şurûk, Beyrut 1411/1991.
- el-Cessâs** Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî (ö. 370/981), *Ahkâmü'l-Kur'ân*, I-V, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1985.
- *Muhtasaru İtilâfiâ-Ulemââ*, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1416/1995.
- Ceffâl** Alî Dâvûd Muhammed, *et-Tevbe ve Eseruhâ fî İskâtiâ-Hudûd fiâ-Fâhiâ-İslâmî*, Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyye, Beyrut 1409/1989.

- Cin** Halil- Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, I-II, Sefik Ofset, İstanbul 1990.
- Cooper** Anne– Elsie A. Maxwell, *Ishmael My Brother - A Christian Introduction to Islam (Islamic Law and Hadith)*, Monarch Books, Michigan 2003.
- Cosentini** Cristoforo, “Corpus Iuris Tetkiklerinde Tenkidi Çalışmaların Yeni İstikameti”, Çev. Kudret Ayiter, *AÜHFD*, Cilt 11, Sayı 1-4, Yıl 1954.
- Coulson** Noel J., *a History of Islamic Law*, Edinburgh University Press, Edinburgh 1964.
- Çalâkkan** İbrahim, *İslâm Ceza Hukuku'nda Gayr'i Müslimlerin Statüsü*, Basılmamış Doktora Tezi, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara 1986.
- “İslâm Hukuku’nda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları”, *AÜHFD*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Cilt 31, Ankara 1989.
- Dağ cē** Şamil, *İslam Ceza Hukukunda kâhâslara Karwē Müessir Fiiller*, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara 1996.
- Dalgēn** Nihat, “Cezai Sorumlulukta Kasıt”, *OMÜHFD*, OMÜM, Sayı 10, Samsun 1998.
- “İslam Ceza Hukukunda Mahkeme Kararı Sonrasında Cezaların Düşmesi”, *OMÜHFD*, OMÜM, Sayı 10, Samsun 1998.

- **İslamîda** *Tevbe ve Cezalara Etkisi*, Otak Form Ofset, Samsun 1999.
- ed-Dârakutnî** Alî b. Ömer (ö. 385/995), *Sunenuâd-Dârakutnî*, I-IV, Dâru'l-Mehâsin, Kahire (t.y.).
- ed-Dârimî** Ebû Muhammed Abdullah Abdurrahman (ö. 255/868), *Sunen*, I-II, Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- ed-Debûsî** Ebû Zeyd Ubeydullah Ömer b. Îsâ el-Hanefî (ö. 430/1039), *Teâîsuân-Nazar*, Dâru İbn Zeydûn, Beyrut (t.y.).
- ed-Derdîr** Ebû'l-Berakât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed (ö. 1021/1786), *ekkerhuâs-Sagîr alâ Akrabiâ-Mesâlik ilâ Mezhebiâ-Knâm Mâlik*, I-IV, Dâru'l-Maârif, Mısır 1974.
- Derveze** Muhammed İzzet b. Abdülhâdî b. Dervîş, *ed-Dustûrûâ-Kurâînî veâs-Sünnetüân-Nebeviyye fî kuûniâ-Hayât*, Îsâ el-Bâbî el-Halebî ve Şurakâh, Kahire 1386/1966.
- ed-Desûkî** Ebû Abdullah Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Arafe ed-Desûkî, (ö. 1230/1815), *Hâkiyetüâd-Desûkî alâ kerhiâ-Kebîr* (Birlikte Şerhu'l-Kebîr (ed-Derdîr) ve el-Muhtasar Sîdî Halîl b. İshâk), I-IV, Dâru'l-Fikr, (y.y.) (t.y.).
- de Bellefonds** Linant, “Kadhî” maddesi, *The Encyclopedia of Islam (New Edition)*, Volum IV, (m.y.), Leiden 1978.
- de Vaux** Carra, “had” Maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 5 (I), MB, İstanbul 1988.

- Dihlevî** Şah Veliyyullah (ö. 1176/1762), *İslam Dûnkünce Rehberi (Hüccetullahiâ-Bâliga)*, I-II, Çev. Mehmet Erdoğan, İmaj İç ve Dış Ticaret, İstanbul 2003.
- Doğan** Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Eramat Tesisleri, İstanbul 1996.
- Dönmezer** Sulhi, *Ceza Hukuku Özel Kâsân- Kınilere ve Mala Karvâ Cürümler*, Yayılcık Matbaası, İstanbul 1990.
- Dönmezer** Sulhi - Sahir Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku (Genel Kâsân)*, I-III, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 1987.
- Draz** Muhammed Abdullah, *İslam Hakkında Bazı Görünler*, Çev. Ali Özek, Hüsnühayat Mat., İstanbul 1977.
- Dündar** Hamit, “İftira Suçu ile Benzer Suçlar Üzerine Bir İnceleme”, *AD*, Yıl 75, Sayı 2, Ankara 1984.
- Ebû Abduh** Sa’d Muhammed Hasen, *Cerîmetüâ-Kazf ve Ukûbetuhâ fiâ-Fâhiâ-İslâmî*, Dâru’n-Nahdati’l-Arabiyye, Kahire 1993-1994.
- Ebû Dâvûd** Süleymân b. Eş’âs (ö. 275/ 889), *Sunen*, I-V, Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Ebû Hanîfe** Nu’mân b. Sâbit (ö. 150/767), *Fâhuâ-Ekber (İslam Kâncâ Fâkh-â Ekber ve Akâid-i Nesefî)*, Bayrak Mat., İstanbul 1988.
- Ebû Ruhayye** Macid Muhammed, “İslam’da Mâlî Tazir Cezası”, Çev. Nihat Dalgın, *OMÜİFD*, OMÜM, Sayı 11, Samsun 1999.

- Ebû Yaďlâ** Muhammed b. Huseyn el-Ferrâ (ö. 458/1066), *el-Ahkâmü's-Sultaniyye*, Mektebetü'l-Kur'ân, Kahire (t.y.).
- Ebû Yûsuf** Ya'kûb b. İbrâhîm (ö. 182/798), *Kitâbu'l-Harâc*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1302 h.
- Ebû Zehra** Muhammed, *el-Ahvâlü'l-Kahsiyye*, Dâru'l-Fikr, Kahire (t.y.).
- *el-Cerîme*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kâhire 1998.
- "İslam Ceza Hukukunda Merhamet ve Adalet", Çev. Hasan Güleç, *DEKED*, Sayı III, 9 Eylül Matbaası, İzmir 1986.
- *el-Milkiyye ve'n-Nazariyyetü'l-Akd*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire (t.y.).
- *el-Ukûbe*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, (y.y.) (t.y.).
- *Usûlü'l-Fâh*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kâhire (t.y.).
- el-Elbânî** Muhammed Nâsiruddîn, *Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha*, Mektebetü'l-Maârif, Riyad 1987.
- el-Ensârî** Ebû Abdullah Muhammed er-Rassâ' et-Tûnîsî (ö. 894/1489), *Kitâbu'l-Kerhi Hudûdi'l-Knâmi'l-Ekber Ebû Abdullâh b. Arafe*, Birlikte Kitâbu'l-Hudûd (İbn Arafe), el-Memleketü'l-Mağribiyye Vizâratü'l-Evkâf ve's-Suûni'l-İslâmiyye, Mağrib 1412/1992.
- Erbay** Celal, *Klam Ceza Muhakemesi Hukukunda Kpat Vasâalarē*, Emre Mat., İstanbul 1999.

- Erdoğan** Mehmet, *Fıkâh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Kitap Matbaası, İstanbul 1998.
- Erem** Faruk, “İftira”, *AD*, Yıl 45, Sayı 9, Ankara 1954.
- *Hakaret ve Sövme*, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1958.
- “Suça İştirak”, *AÜHFD*, Cilt 4, Sayı 1-4, Yıl 1947.
- “Tekerrür Hakkındaki Kanun Hükümlerinin Tetkiki”, *AÜHFD*, Cilt 2, Sayı 2-3, Yıl 1944.
- Erem** Faruk-Nevzat Toroslu, *Türk Ceza Hukuku (Özel Hükümler)*, Savaş Yayınevi, Ankara 1994.
- Erman** Sahir, *Hakaret ve Sövme Cürümleri*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1950.
- Erturhan** Sabri, *İslam Ceza Hukukunda Kıtım*, Başak Ofset, İstanbul 2003.
- *İslam Ceza Hukukunda Tekerrür*, Dilek Matbaacılık, Sivas 2001.
- “İslâm Hukuku Açısından Öfkeli Şahsın Talakı”, *CÜİFD*, Cilt 6, Sayı 2, Yıl 2002.
- “İslam Hukukunda Şüpheden Sanığın Yararlanması İlkesi”, *CÜİFD*, Cilt 6, Sayı 2, Yıl 2002.
- Esen** Hüseyin, *İslam'da Suç ve Ceza*, Çağlayan Matbaası, İzmir 2006.

- Falaturi** Abdoldjavad - Reinhard May, “Klasik İslam Hukukunda Muhakeme Usulü ve Hakim”, *İslam Hukuku Üzerine Araştırmalar*, Çev. Halit Ünal, Eramat Mat., İstanbul 1995.
- Fazlurrahman** *Major Themes in the Quran*, Bibliotheca Islamica, Chicago 1982.
- “Kur’ân’ı Yorumlama”, Çev. Osman Taştan, *İAD*, Sayı 5, (y.y.) 1987.
- “The Concept of Hadd in Islamic Law”, *Islamic Studies*, IV/3, Karaçi 1965.
- Fendoj lu** Hasan Tahsin, *İslam ve Osmanlı Anayasa Hukukunda Yargı Bağımsızlığı* Umut Matbaacılık, İstanbul 1996.
- *Türk Hukuk Tarihi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2000.
- el-Fîrûzâbâdî** Muhammed b. Ya’kûb (ö. 817/1415), *el-Kâmusu’l-Muhît*, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1986.
- el-Fudaylât** Cebr Mahmûd, *Sukûtü’l-Ukûbât fi’l-Fâhi’l-İslâmî*, Dâru Ammâr, Ammân, 1408/1987.
- Garîb** Hasen, *er-Ridde fi’l-İslâm*, Dâru’l-Kunûzi’l-Edebiyye, Beyrut 2000.
- el-Gazâlî** Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (ö. 505/1111), *el-Vesît fi’l-Mezheb*, I-VII, Dâru’s-Selâm, Kâhire 1417/1997.
- el-Gazâlî** Muhammed, *es-Sünnetü’l-Nebeviyye beyne Ehli’l-Fâh ve Ehli’l-Hadîs*, Dâru’s-Şurûk, Beyrut 1409/1989.

- Geligen** Ahmet, *Kılam Hukukunda Tövbenin Hadd Cezalarına Etkisi* Basılmamış Doktora Tezi, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara 2004.
- Gerber** Haim, *State Society and Law in Islam*, Suny Press, Newyork 1994.
- Goldziher** Ignace, *Klasik Arap Literatürü (A Short History of Classical Arabic Literature)*, Çev. Azmi Yüksel - Rahmi Er, Özkan Matbaacılık, Ankara 1993.
- Güleç** Hasan, “İslam Hukukuna Göre Suçta Tekerrür”, *DEÜİHD*, Sayı 5, DEÜM, İzmir 1989.
- el-Haccâvî** Şerefuddîn Ebû'n-Necâ Mûsâ b. Ahmed (ö. 968/1560), (*er-Ravduâ-Murbiâ bi-kerhi Zâdiâ-Müstakniâ (Muhtasaruâ-Mukniâ)*, Birlikte *er-Ravduâ-Murbiâ* (Mansûr b. Yûnus el-Behûtî), (m.y.), (t.y.), (y.y.).
- Haddûri** Macid, *Kılamâda Adalet Kavramı*, Çev. Selahattin Ayaz, Umut Matbaası, İstanbul 1999.
- Hakeri** Hakan “Türk Ceza Kanununun Kişinin Hayatının Korunmasına İlişkin Hükümlerinde Reform Önerisi”, *GÜHFD*, Cilt 1, Sayı 1, Haziran 1997.
- Hâkim** Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyi Muhammed en-Neysâbûrî, (ö. 405/1014), *el-Müstedrek alaâ-Sahîhayn*, I-X, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 1420/2000.

- Hallâf** Abdülvehhâb, *İslam Hukuk Felsefesi*, Çev. Hüseyin Atay, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1985.
- Hamidullah** Muhammed, *Introduction to Islam*, International Islamic Federation of Student Organizations, (y.y.) 1970.
- *İslam Hukuku Etüdleri*, Çev. Kemal Kuşçu, Zafer Matbaası, İstanbul 1984.
- *İslam Peygamberi*, Çev. Salih Tuğ, İrfan Yayımcılık ve Ticaret, İstanbul 1993.
- *İslam'da Devlet İdaresi*, Çev. Kemal Kuşçu, Gaye Matbaası, Ankara 1979.
- Hasan** Ahmad, "Nesh Teorisi", *İAD*, Çev. Mehmet Paçacı, Sayı 3, Ankara 1987.
- Hâkimî** Seyyid Rızâ, *Dânî-i Cihân-ê İslam (Encyclopeadia of the World of Islam)*, "buhtân" Maddesi, Bunyâd-ı Dâire-i Maârif-i İslamî, Tahran 1377/1999.
- el-Hassûn** Alî b. Abdurrahman, *el-Ukûbâtü'l-Muhtef aleyhâ Cerâimü'l-Hudûd*, Dâru'n-Nefâis, Riyad 1422/2001.
- el-Hattâb** Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman el-Magribî, (ö. 954/1547), *Mevâhibü'l-Celîl li-kerhi Muhtasari Halîl*, I-VIII, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyâd, 1423/2003.

- el-Hayyât** Abdullah Abdulganî, “el-Hudûd fi’l-İslâm”, *Mecelletü’l-Buhûsi’l-İslâmiyye*, Sayı 9, (m.y.), Riyad 1404 h.
- Heyd** Uriel, “Eski Osmanlı Ceza Hukukunda Kanun ve Şeriat” (Çev. Selahaddin Eroğlu), *Türk Hukuk ve Kültür Tarihi Üzerine Makaleler* (Der. Ferhat Koca), Özkan Matbaacılık, Ankara 2002.
- el-Heytemî** Şihâbüddîn Ahmed b. Hacer (ö. 974/1567), *Tuhfeti’l-Muhtâc bi’l-kerhi’l-Minhâc*, I-X, Birlikte Minhâcü’t-Talibîn (Ebû Zekerîyyâ en-Nevevî) ve Abdülhamîd eş-Şîrvânî ile Ahmed b. Kâsım el-Abbâdî’ye ait Hâşiyeler, Dâru’l-Fikr, (y.y.) (t.y.).
- el-Hâdî** Ebû’l-Kâsım Necmüddîn Ca’fer b. el-Hasen el-Muhakkık (ö. 676 h.), *kerâiu’l-İslâm fi Mesâilî’l-Halâl ve’l-Harâm*, I-IV, Dâru’l-Advâ’, Beyrut 1403/1983.
- el-Hân** Mustafa Said, *İslam Hukukunda Yöntem Tartâmmaları*, Çev. Halit Ünal, Objektif, Kayseri 1993.
- el-Hârakî** Ömer b. el-Huseyn (ö. 334/945), *Muhtasaru’l-Hârakî fi Mezhebi’l-Hanbelî*, Müessesetü’l-Hâfikayn ve Mektebetühâ, Beyrut 1402/1982.
- el-Hîmî** Şerefuddîn el-Huseyn b. Ahmed es-Seyyâgî es-San’ânî (ö. 1221/1806), *Kitâbu’l-Ravdi’l-Nadîr kerhu Mecmûi’l-Ferhi’l-Kebîr*, I-IV, Dâru’l-Cîl, Beyrut (t.y.).

- el-Horasânî** Ebû Gânim Bişr b. Gânim el-İbâdî (ö. 200/815), *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, Saltanatü Ummân Vizâratü't-Türâsi'l-Kavmî ve's-Sekâfe, (y.y.) 1404/1984.
- *el-Müdevvenetü's-Sugrâ*, Saltanatü Ummân Vizâratü't-Türâsi'l-Kavmî ve's-Sekâfe, (y.y.) 1404/1984.
- el-Hurakî** Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Alî (ö. 1101/1689), *el-Hurakî alâ Muhtasari Sîdî Halîl bi Hâmirihî Hâniyetü'l-kerh Alî el-Adevî (kerhu Muhtasari Halîl)*, I-VIII, Dâru Sâdır, Beyrut (t.y.).
- el-Hurr el-Âmilî** Muhammed b. el-Hasen (ö. 1104/1693), *Tafsîlu Vesâilil-kîa ilâ Tahsîli Mesâilil-kerâ*, I- XX, Müessesetü Âli'l-Beyt Aleyhimu's-Selâm li-İhyâi't-Türâs, (y.y.) (t.y.).
- Hülagu** Metin, *İslam Hukuku'nda Hapis Cezası* Eramat Mat., Kayseri 1996.
- el-İsfahânî** Ebû'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed b. el-Fadl er-Râgıb (ö. 502/1108), *el-Müfradât fî Garîbi'l-Kurân*, el-Matbaatü'l-Meymeniyye, Mısır (t.y.).
- İbn Abdülber** Ebû Ömer Cemalüddîn Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed el-Endelûsî (ö. 463/1071), *el-İstizkâr*, I-XXX, Dâru Kuteybe, Dimeşk (t.y.).
- İbn Abdüsselâm** Ebû Muhammed İzzuddîn Abdülazîz es-Sülemî (ö. 660/1262), *Kavâidü'l-Ahkâm fî Masâlihî'l-Enâm*, I-II, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Mısır (t.y.).

- Ḥn Âbidîn** Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dımaşkî (ö. 1252/1836), *Redduâ-Muhtâr aleâ-Dürriâ-Muhtâr kerhu Tenvîriâ-Ebsâr*, I-XII, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1415/1994.
- Ḥnüâ-Arabî** Ebûbekir Muhammed b. Abdullah (ö. 543/1148), *Ahkâmuâ-Kurân*, I-IV, Dâru'l-Fikr, Beyrut (t.y.).
- Ḥn Âkûr** Muhammed Tahir, *İslam Hukuk Felsefesi*, Çev. Vecdi Akyüz-Mehmet Erdoğan, Kitap Matbaası, İstanbul 1999.
- Ḥn Belbân** Muhammed b. Bedruddin ed-Dimeşkî (ö. 1083/1672), *Kitâbu Ahsariâ-Muhtasarât fiâ-Fâhi alâ Mezhebiâ-Khâm Ahmed b. Hanbel*, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1416/1996.
- Ḥn Cüzey** Ebû'l- Kâsım Muhammed b. Ahmed el-Kelbî el-Gırnâtî el-Mâlikî (ö. 741/1340), *Kavânînuâ-Ahkâmiâ-kerâyye ve Mesâiluâ-Fürûiâ-Fâhiyye*, Âlemu'l-Fikr, Kahire 1405-1406/1985.
- Ḥn Ferhûn** Burhânüddîn İbrâhîm el-Mâlikî (ö. 799/1397), *Tabsâatüâ-Hükkâm fî Usûliâ-Akdâye ve Minhâciâ-Ahkâm*, I-II, el-Matbaatü'l-Âmiratü's-Şerefiyye, Mısır 1301 h.
- Ḥn Hanbel** Ahmed Muhammed (ö. 241/855) , *Müsned*, I-VI, Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Ḥn Hazm** Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd (ö. 456/1064), *el-İsâl fiâ-Muhallâ biâ-Âsâr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I-XII, Beyrut 1408/1988.

- Ḥn Hıâm** Ebû Muhammed Abdülmelik el-Meâfirî (ö. 213/828), *es-Sîretüâ-Nebeviyye*, I-IV, Dâru'l-Menâr, Kâhire 1990.
- Ḥnüâ-Hümâm** Kemâlüddîn Muhammed b. Abdülvâhid b. Abdülhamîd b. Mes'ûd es-Sîvâsî el-İskenderî (ö. 861/1457), *ḡerhu Fethiâ-Kadîr*, I-IX, Matbaatü'l-Meymeniyye, Mısır (t.y.).
- Ḥn Kayyân el-Cevziyye** Şemsüddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ebûbekr (ö. 751/1350), *Ahkâmu Ehliâ-Zimme*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut 1994.
- “İğâsetü'l-Lehfân fî Hükmi Talâki'l-Gadbân (Öfkeli Şahsın talakının Geçersizliğine Dair)”, Çev. Muhammet Ali Danışman, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı 9, Yıl 2007.
- *İkâmuâ-Muvakkân an Rabbiâ-Âlemîn*, I-IV, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1418/1998.
- *et-Turukuâ-Hükmiyye fiâ-Siyâsetiâ-ḡerâyye*, (m.y.), Kahire (t.y.). (
- *Zâdüâ-Meâd fî Hedyi Hayriâ-Ibâd*, I-IV, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut (t.y.).
- Ḥn Kesîr** Ebu'l-Fidâ İmâdüddin İsmâil b. Ömer (ö. 774/1373), *Tefsîruâ-Kurâniâ-Azîm*, I-IV, Dâru's-Selâm, Riyâd, 1414/1994.
- Ḥn Kudâme** (Muvaffakuddîn) Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisî el-Hanbelî (ö. 620/1223), *el-Kâfî*, I-IV, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut 1402/1982.

- *el-Mugnî alâ Muhtasari el-H~~er~~akî*, I-XIV, Birlikte eş-Şerhu'l-Kebîr (Şemsüddîn İbn Kudâme), Dâru'l-Fikr, Beyrut (t.y.).
- *el-Mukni^o fî F~~ah~~ih^o-K^onâm Ahmed b. Hanbel ek~~ker~~keybânî*, Mektebetü's-Sevâdey, Cidde 1421/2000.
- K^on Kudâme** (Şemsüddîn) Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Ebû Ömer Muhammed b. Ahmed el-Makdisî el-Hanbelî (ö. 682 h.), *ek~~ker~~kerhu^o-Kebîr alâ Metni^o-Mukni^o*, I-XIV, Birlikte el-Mugnî (Muvaffakuddîn İbn Kudâme), Dâru'l-Fikr, Beyrut (t.y.).
- K^on Ma^ocûz** Muhammed, *Vesâilü^o-K^obât fî^o-F~~ah~~ih^o-K^olâmî*, Matbaatü'n-Necâhî'l-Cedîde, (y.y.) 1404/1984.
- K^on Mâce** Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd (ö. 273/887), *Sunen*, I-II, Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- K^on Manzûr** Ebû'l Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mükrim el-İfrîkî el-Mısırî (ö. 711/1311), *Lisânü^o-Arab*, I-XV, Dâru Sâdır, Beyrut (t.y.).
- K^onü^o-Murtezâ** Ahmed b. Yahyâ (ö. 840/1437), *Kitâbu^o-Bahri^o-Zahhâr el-Câmi^o li-Mezâhibi Ulemâi^o-Emsâr*, I-V, Birlikte Cevâhirü'l-Ahbâr ve'l-Âsâr (Sirâcüddîn Muhammed b. Yahyâ), Dâru'l-Hikmeti'l-Yemâniyye, San'a 1409/1988.
- K^on Mutahhar** el-Hillî el-Hasen b. Yûsuf (ö. 726/1325), *Muhtelefu^o-K^olâ fî Ahkâmi^o-K^oerîâ*, I-X, Merkezu'l-Ebhâs ve'd-Dirâsâtî'l-İslâmiyye, (y.y.) (t.y.).

- Şon Müflih** Ebû İshâk Burhânüddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Abdullâh b. Muhammed el-Hanbelî (ö. 844/1479), *el-Mubdi^âkerhu^â-Mukn^â*, I-VIII, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1418/1997.
- Şonü^â-Münzir** Muhammed b. İbrâhîm en-Neysâbü'rî (ö. 309/921), *el-Iknâ^â*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1418/1998.
- *Kitâbu^â-K^âmâ^â* (haz. Abdülkadir Şener), Gaye Matbaası, Ankara 1983.
- Şon Nüceym** Zeynüddîn b. İbrâhîm el-Hanefî (ö. 970/1573), *el-Bahru^â-Râik^âkerhu Kenzi^â-Dekâik*, I-VII, el-Matbaatü'l-İlmiyye, (y.y.) (t.y.).
- *el-E^âbâh ve^â-Nazâir alâ Mezhebi Ebî Hanîfe en-Nu^âmân*, Müessesetü'l-Halebî ve Şurakâh, Kâhire 1387/1968.
- *es-Siyâsetü^â-ker^âyye*, Dâru'l-Müslim, Riyad 1416/1995.
- Şon Rû^âl (el-Cedd)** Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî (ö. 520/1126), *el-Beyân ve^â-Tahsîl*, I-XVIII, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1988.
- *el-Mukaddemâtü^â-Mumehhedât*, I-III, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1408/1988.
- Şon Rû^âl (el-Hafîd)** Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî, (ö. 595/1198), *Bidâyetü^â-Müctehid ve Nihâyetü^â-Muktes^âl*, I-II, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 1427/2006.

- İbn Teymiyye** Ebü'l-Abbâs Takiyyüddîn Ahmed b. Abdülhalîm (ö. 728/1328), *el-Hisbe fî'l-İslâm*, Şirketü'l-Ubeykân li't-Tıbbâ'a ve'n-Neşr, Riyad 1403/1983.
- *Mecmûu Fetâvâ*, I-XXXV, (m.y.), Riyad 1381 h.
- *es-Siyâsetü'l-kerâyye fî Islâhâ-Râî ve'Raiyye*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut (t.y.)
- İşel** Kayıhan -Süheyl Donay, *Karârâtü'malê ve Uygulamalê Ceza Hukuku (Genel Kâzân)*, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 1999.
- Jescheck** Hans Heinrich, *Almanya Federal Cumhuriyeti Ceza Hukukuna Giriş*, Çev. Feridun Yenisey, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1989.
- Juynboll** Theodoor Willem, “kazf” Maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, MB, İstanbul 1988.
- Kâdê Abdülcebbâr** Ebü'l-Hasen Abdülcebbâr b. Ahmed (ö. 415/1024), *Mutezileâde Hukuk Felsefesi (ek-kerâyyât)*, Çev. Yüksel Macit, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul 2003.
- el-Kâdî** Abdülfettâh Abdülganî, *Esbâb-ê Nüzûl*, Çev. Salih Akdemir, Eramat Mat., Ankara 1986.
- Kalâcî** Muhammed Ravvâs, *el-Mevsûatü'l-Fâhiyyetü'l-Müyessera*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut 1421/2000.

- el-Kannûcî** (veya el-Kannevcî), Ebû't-Tayyib Siddîk b. Hasen b. Alî el-Huseynî el-Buhârî (ö. 1307/1890), *er-Ravdatu^{ân}-Nediyye* **ķerhu^{âd}-Düreri^â-Behiyye** (**li^â**-Havlânî ö. 1250/1834) I-II, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1410/1990.
- el-Karadâvî** Yusuf, **ķahi Öĵ**retiler **İwĵ ē**nda **ķlam Nizamē** Çev. İbrahim Sarmış, Sebat Ofset, Konya (t.y.).
- **ķlam Hukuku** (*Evrensellik Süreklilik*), Çev. Yusuf Işıcık-Ahmet Yaman, Umut Matbaacılık, İstanbul 1997.
- **ñķlam Hukukunda Siyaset-i ķer^âyye^ò**, Çev. Yusuf Işıcık, **ķAD**, Sayı 4, Ankara 1987.
- el-Karâfî** Şehâbuddin Ahmed b. İdrîs (ö. 684/1285), *ez-Zehîra*, I-XIV, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1994.
- *el-Furûk*, I-IV, Âlemü'l-Kütüb, Kahire 1928.
- Karaman** Hayrettin, *Mukayeseli ķlam Hukuku*, I-III, Umut Matbaası, İstanbul 1999.
- el-Kâsânî** Alâüddin Ebû Bekr b. Mes'ûd (ö. 587/1191), *Bedâiu^{as}-Sanâi^o fî Tertîbi^{as}-ķerâi^o* I-VII, Matbaatü'l-Meymeniyye, Mısır (t.y.).
- Kemâlî** Muhammed Hâşim, **ķlam^{âda} ķade Hürriyeti**, Çev. Muhammed Şeviker, Erkam Mat., İstanbul 2000.

- el-Kettânî** Muhammed Abdülhay, *Hız. Peygamberân Yönetimi*, I-III, Çev. Ahmet Özel, Sistem Matbaa Mücellit, İstanbul 2003.
- Kitabê Mukaddes** Ohan Matbaacılık (Kitabı Mukaddes Şirketi), İstanbul 1997.
- el-Kımnâvî** Ebû Bekr b. Hasen, *Esheluâ-Medârik kerhu Kıknâdiôs-Sâlik fî Fâhi Kıknâmiâ-Eimme Mâlik*, I-III, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut (Sayda) 1424/2003.
- Koçyiğit** Talat, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Gümüş Matbaacılık, Ankara 1992.
- Köse** Saffet, *İslam Hukuku Açısından Din ve Vicdan Hürriyeti*, Umut Matbaası, İstanbul 2003.
- “Osmanlı’da Şer’î Cezalar”, *İD*, Önder Matbaacılık, Cilt 2, Sayı 4, Ankara 1999.
- el-Kudûrî** Ebû'l-Hasen Ahmed b. Muhammed (ö. 428/1037), *Kitâbuâ-Kudûrî*, İbrahim Efendi Matbaası, Divanyolu 1310.
- el-Kuleynî** Ebû Cafer Muhammed b. Yakûb b. İshâk er-Râzî (ö. 328-329 h.), *el-Furûmineâ-Kâfî*, I-VIII, Dâru's-Sa'b-Dâru't-Teâruf, Beyrut 1401.
- Kunter** Nurullah, *Suçun Kanuni Unsurlarê Nazariyesi*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1949.
- *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1989.
- Kuru** Baki-Ramazan Arslan-Ejder Yılmaz, *Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu*, Yetkin Yayınları, Ankara 1998.

- el-Kurtubî** Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (ö. 671/1273), *el-Câmi li-Ahkâmîd-Kurân*, I-XX, Dâru'l-Kâtibi'l-Arabî li't-Tıbbâa ve'n-Neşr, Kahire 1387/1967.
- Lewis** Bernard, *İslamî Siyasal Söylemi*, Çev. Ünsal Oskay, Kurtiş Mat., İstanbul 1993.
- Mâlik b. Enes** Ebû Abdullah el-Asbahî el-Himyerî (ö. 179/795), *el-Muvatta'*, I-II, Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.
- Maydani** Riyad, "İslam Ceza Hukukunun Genel Prensipleri", Çev. Şamil Dağcı, *İAD*, Cilt 4, Sayı 1, Desen Matbaacılık, Ankara 1990.
- el-Mâverî** Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Bağdâdî (ö. 450/1058), *el-Ahkâmü's-Sultaniyye ve'l-Vilâyâtü'd-Dîniyye*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1415/1994.
- *Edebu'l-Kâdî*, Matbaatü'l-Ânî, Bağdat 1392/1972.
- *el-Hâvîd-Kebîr fî Fâhi Mezhebi'l-İsmâîliyye*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I-XVIII, Birlikte Muhtasar (el-Müzenî) Beyrut 1414/1994.
- Mehmed Fehmi** *İslam Hukuk Felsefesi*, Sadeleştiren Niyazi Kahveci, Semih Ofset, Ankara 1994.
- Meiselman** Moshe, *Jewish Woman in Jewish Law*, Yeshiva University Pres, Newyork 1978.

- el-Merdâvî** Alâuddin b. Hasen Ali b. Süleyman (ö. 885/1480) , *el-~~K~~sâf fî Ma~~â~~rifeti~~â~~-Râcih mine~~â~~-H~~â~~âf alâ Mezhebi~~â~~-~~K~~nâmi~~â~~-Mübeccel Ahmed b. Hanbel*, I-XII, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Kahire 1377/1957.
- el-Merâgî** Ahmed Mustafa, *Tefsîru~~â~~-Merâgî*, Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır 1946.
- el-Mergînânî** Burhânüddîn Ebûl-Hasen Ali b. Ebû Bekr b. Abdülcelîl el-Fergânî (ö. 593/1197), *el-Hidâye ~~k~~erhu Bidâyeti'l Mübtedi*, I-IV, Şirketü Dâri'l-Erkam b. Ebî'l-Erkam, Beyrut (t.y.).
- el-Mervezî** Ebû Abdullah Muhammed b. Nasr (ö. 294/906), *~~K~~etilâfu~~â~~-Ulemâ*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1406/1986.
- Mevkûfâtî** Midillili Mehmed Efendi (ö. 1065/1654), *Mevkûfât Mültekâ Tercümesi*, (sad. Ahmed Davudoğlu), I-IV, Lord Matbaası, İstanbul 2002.
- el-Mevsâî** Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd el-Hanefî (ö. 683/1284), *el-~~K~~tiyâr li-Ta~~â~~îl~~â~~-Muhtâr*, I-V, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1395/1975.
- el-Mevsûatü~~â~~-F~~â~~hiyye** Vizâratü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmî, I-XL, (m.y.), Kuveyt 1984.
- el-Meydânî** Abdülganî b. Tâlib ed-Dımaşkî (ö. 1298/1881), *~~k~~erhu~~â~~-Kudûrî*, Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye, İstanbul 1270.

- Mîr** Mustansır, *Kur'ânî Terimler ve Kavramlar Sözlüğü*, çev. Murat Çiftkaya, Eramat Matbaası, İstanbul 1996.
- Modlinger** Oscar, “Calumny” Maddesi, *The Universal Jewish Encyclopedia*, (m.y.), Newyork 1948.
- Molla Hüsrev** Muhammed b. Ferâmûz (ö. 885/1481), *ed-Dürrar ve Şerhu'l-Gurar*, I-II, (m.y.), (t.y.), (y.y.).
- Mugniyye** Muhammed Cevâd, *Fethu'l-Knâm Cafer es-Sâdeh*, Dâru'l-Cevâd, Beyrut 1404/1984.
- “Hakkullah ve Hakkı'l-İbâd”, *Risâletü'l-Klâm* (Dâru't-Takrîb beyne'l-Mezâhibi'l-İslâmiyye), Yıl 8, Sayı 1, el-Âsitânetü'r-Radaviyyetü'l-Mukaddese, (y.y.) 1991.
- Muhsin** Amine Vedud, *Kur'ân ve Kadân*, Çev. Nazife Şişman, Erkam Matbaacılık, İstanbul 1997.
- Müslim** Ebû'l-Huseyn el-Haccâc (ö. 261/875), *el-Câmiu's-Sahîh*, I-III, Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.
- el-Müzenî** Ebû İbrâhîm İsmâîl b. Yahyâ b. İsmâîl (ö. 264/878), *Muhtasaru'l-Müzenî*, *Birlikte* el-Umm, Matbaatü'l-Kübrâ'l-Emîriyye, Mısır 1321.
- en-Necefî** Muhammed Hasen (ö. 1266 h.), *Cevâhiru'l-Kelâm fî Şerhi bi-Şerâi'l-Klâm*, I-XLIII, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut (t.y.).

- en-Nesâî** Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb (ö. 303/915), *Sunen*, I-VIII, Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.
- en-Nesefî** Ebû Hafs Necmüddîn Ömer b. Muhammed b. Ahmed (ö. 537/1142), *Akâidu en-Nesefî (İslam Kısancê Fâh-ê Ekber ve Akâid-i Nesefî)*, Bayrak Matbaası, İstanbul 1988.
- Neusner** Jacob - Jonathan E Brockopp-Tamara Sonn, *Judaism and Islam in Practice*, Routledge, Londra 2000.
- en-Nevâvî** Abdulhâlık, *Cerâimuâ-Kazf ve es-Sebbiâ-Alenî ve kûrbiâ-Hamr beyneâ-kerâti veâ-Kânûn*, el-Mektebetu'l-Anclo'l-Mısıryye, Kahire (t.y).
- en-Nevevî** Ebû Zekerıyya Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref b. Mûrî (ö. 676/1277), *Ravdatuâ-Tâlibîn ve Umdetüâ-Müftîn*, I-VIII, Birlikte Minhâcü's-Seviyye fî tercümeti'l-İmâm en-Nevevî ve Münteka'l-Yenbu' (es-Suyûtî), el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut 1412/1991.
- *Minhâcüâ-Tâlibîn*, I-IV, Dâru'l-Fikr, (y.y.) (t.y.).
- *el-Mecmûâ kerhuâ-Mühezzeb*, I-IX (23), Birlikte Fethu'l-Azîz (Ebu'l-Kâsım Abdülkerîm b. Muhammed er-Râfî) ve Telhîsu'l-Habîr (İbn Hacer el-Askalânî), Dâru'l-Fikr, (y.y.) (t.y.).
- Okandan** Recai, *Umumi Hukuk Tarihi Dersleri*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1951.

- Okay** Sadık “Tekerrürün Mahiyeti Hakkında Başlıca Nazariyeler ve Tatbikata Tesirleri”, *AÜHFD*, Cilt 9, Sayı 1-2, Yıl 1952.
- Okiç** Muhammed Tayyib, *Tefsir ve Hadis Usulünün Bazı Meseleleri*, Ziya Ofset, İstanbul 1995.
- Okur** Kaşif Hamdi “İslam Hukukunda İrtidat Fiili İçin Öngörülen Asli Yaptırım Üzerine Bazı Düşünceler”, *Gazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 1, Cilt 1, Sayı 1 (2002).
- Önder** Ayhan, *Türk Ceza Kanunu Özel Hükümler*, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 1994.
- Öner** Hamdi, “İftira Cürümü Üzerinde Bir İnceleme”, *AD*, Yıl 37, Sayı 11, Ankara 1946.
- Özel** Ahmed, *İslam Hukukunda Ülke Kavramı*, Zafer Matbaası, İstanbul 1988.
- Özen** Muharrem, “Hakaret ve Sövme Suçlarında Özel Tahrik Halleri”, *AÜHFD*, Cilt 51, Sayı 3, Ankara 2002.
- Özkaya** Mustafa, *İslam Ceza Hukukunda Pıskarcılık ve Cezalara Etkisi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Sakarya 1997.
- Öztan** Bilge, *İlahî Hukuku*, Cantekin Matbaası, Ankara 1997.

- Öztürk** Bahri, *Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku*, AÜB, Ankara 1994.
- Parlatör** İsmail - Nevzat Gözaydın-Hamza Zülfikar-Seyfullah Türkmen, Yaşar Yılmaz, *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998.
- Powers** Paul R., *Intent in Islamic Law (Islamic Law and Society)*, The Netherlands Koninklijke Brill NV, Leiden 2006.
- er-Ramlî** Şemsüddîn Muhammed b. Ebu'l-Abbâs Ahmed el-Ensârî (ö. 1004/1596), *Nihâyetü'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc*, I-VIII, Birlikte Hâşiye alâ Nihayeti'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc (Ebu'z-Ziyâ Nuruddîn Alî b. Alî) ve Hâşiye alâ Nihâyeti'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc (Ahmed b. Abdürrezzâk er-Raşîdî), Dâru'l-Fikr, Beyrut 1404/1984.
- er-Râzî** Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. el-Huseyn b. Ali et-Taberistânî (ö. 606/1209), *Mefâtîhu'l-Gayb (et-Tefsîru'l-Kebîr)*, I-VIII, Matbaatü'l-Âmiratü's-Şerîfe, (y.y.) 1308 h.
- Revel** Hirshichel, “woman” Maddesi, *The Universal Jewish Encyclopedia*, Newyork 1948.
- Rosen** Lawrence, *The Justice of Islam*, Oxford University Press, Londra 1999.

- Sahnûn** Ebû Abdullah Muhammed b. Abdüsselâm b. Saîd b. Sahnûn et-Tenûhî (ö. 256/870), *el-Müdevvenetüâ-Kübrâ*, I-VIII, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut 1999.
- Sâlih** Subhî, *Şlam Kurumlarē* Çev. İbrahim Sarmış, İsmat Matbaası, Ankara 1999.
- es-Sanâînî** Ebû İbrahim İzzuddîn Muhammed b. İsmâîl (ö. 1182/1768), *Sübülüâ-Selâm kerhu Bulûgiâ-Merâm min Cemâ Edilletiâ-Ahkâm*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1424/2004.
- Sava Para** *Şlam Hukuku Nazariyatē Hakkānda Bir Etüd*, Çev. Baha Arıkan, I-II, Söğüt Ofset, İstanbul (t.y.).
- Schacht** Joseph, *an Introduction to Islamic Law*, Oxford University, Londra 1969.
- es-Semerkandî** Ebû Bekr Alâuddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebû Ahmed (ö. 539/1144), *Tuhfetü'l-Fukahâ*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1405/1984.
- es-Serahsî** Ebûbekir Muhammed b. Ahmed el-Hanefî (ö. 483/1090), *Kitabuâ-Mebsût*, I-XXX, Dâru'l-Marife, Beyrut (t.y.).
- *kerhu Kitâbiâ-Siyeriâ-Kebîr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1417/1997.
- *Usûlüâ-Serahsî*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1393/1973.

- Sevig** Vasfî Raşit, “Hukuk Mukayesesi”, *AÜHFD*, Cilt 4, Sayı 1-4, Yıl 1947.
- Seydiñehrî** Mahmûd Es’âd b. Emîn, *Tarih-i Kım-i Hukuk*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1332.
- Siddiqi** Muhammed Iqbal, *The Penal Law of Islam*, Kazı Publications, Lahor 1985.
- Sîdî Halîl** Ebû'l-Mevedde Ziyaüddin Halîl b. İshâk b. Mûsâ el-Mâlikî (ö. 776/1374), *Muhtasarüñ-Allâme Halîl*, Dâru’l-Fikr, Beyrut 1995.
- Soyaslan** Doğan, *Ceza Hukuku Özel Hükümler*, Yetkin Basımevi, Ankara 2002.
- es-Subkî** Ebû Nasr Tacuddîn Abdülvehhab b. Ali b. Abdülkâfî (ö. 771/1370), *el-Enbâh veñ-Nazâir*, I-II, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1991.
- es-Suyûtî** Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebûbekr (ö. 911/1505), *el-Enbâh veñ-Nazâir fî Kavâidi ve Furûi Fehiñ-kâfiyye*, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut 1407/1987.
- *el-Itkân fî Ulûmiñ-Kurân*, I-II, Dâru İbn Kesîr, Dîmeşk 1407/1987.
- kañbân** Zekiyüddin, *Kılam Hukuk Kımının Esaslarē*, Çev. İbrahim Kâfî Dönmez, TDVYM, Ankara 1996.
- kafak** Ali, “Ehl-i Vukûf” Maddesi, *DİA*, (Cilt 10), Ali Rıza Baskan Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul 1994.

- *Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Gümüş Matbaacılık, Ankara 1992.
- *Mezheplerarası Mukâyeseli İslam Ceza Hukuku*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1977.
- ek-şâfiî** Ebû Abdullah Muhammed b. İdrîs (ö. 204/820), *Ahkâmü'd-Kur'ân*, Dâru İhyâi'l-Ulûm, Beyrut 1410/1990.
- *er-Risâle* (İslâm Hukukunun Kaynakları), çev. Abdülkadir Şener-İbrahim Çalışkan, TDVYM, Ankara 1996.
- *el-Umm*, I-VI, el-Matbaatü'l-Kübrâ'l-Emîriyye, Mısır 1321 h.
- şâfiî** Muhammed, *el-Kazf Maddesi*, el-Mevsûatü'l-İslâmiyyetü'l-Âmme, el-Meclisü'l-A'lâ li'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, (m.y.) Kâhire 1422/2001.
- ek-şâfiî** Ebû Abdurrahmân Abdülvehhâb b. Ahmed b. Ali el-Mısırî (ö. 973/1565), *Kitâbu'l-Mîzân*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1409/1989.
- ek-şâfiî** Ebû İshâk İbrahim b. Musa (ö. 790/1388), *el-Muvâfakât*, I-II, Dâru'l-Ma'rife Mat., Beyrut 1975.
- ek-şâfiî es-Sânî** Zeynüddin b. Ali b. Ahmed eş-Şâmi el-Âmilî (ö. 965 h.), *er-Ravdatü'l-Behiyye fî şerhü'l-Lum'ati'l-Dâime*, I-X, Dâru't-Teâruf li'l-Matbûât, Beyrut (t.y).

- ek-kevkanî** Muhammed b. Alî (ö. 1255 h.), *Kitâbu^{es}-Seyli^â-Cerrâr el-Mütedeff^â alâ Hadâik^â-Ezhâr*, I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1405/1985.
- ek-keybânî** Ebû Abdullah Muhammed b. Hasen (ö. 189/805), *el-Câmiu^â-Kebîr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1421/2000.
- *el-Câmiu^{es}-Sagîr*, Birlikte en-Nâfiu'l-Kebîr el-Leknevî, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1406/1986.
- kimiek** Sait, *Kur^{ân}^{es} Anlav^âmas^ânda ^Kki Mesele*, Doğan Ofset, İstanbul 1991.
- ek-ķirâzî** Ebû İshâk Cemalüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf İbrâhîm el-Fîrûzâbâdî (ö. 476/1083), *el-Mühezzeb fî F^{ehi}^â-^Knâmi^â-^kâfîi*, Dâru'l-Ma'rife, I-III, Beyrut 1424/2003.
- *ķerhu^â-Luma^â* Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1408/1988.
- ek-ķirbînî** Muhammed el-Hatîb (ö. 977/1570), *Mugni^â-Muhtâc ilâ Ma^ârifeti Meân^â-Elfâzi^â-Minhâc alâ Metni Minhâci^â-Tâlibîn l-^Koni ķeref en-Nevevî*, I-IV, Dâru'l-Fikr, (y.y.) (t.y.).
- et-Tabâtabâî** Muhammed Huseyn (ö. 1401/1981), *el-Mîzân fî Tefsîri^â-Kur^{ân}*, I-XX, İsmâiliyyân, Kum (t.y.).
- et-Tabersî** Ebû Alî el-Fadl b. el-Hasen (ö. 548/1153), *Mecmeu^â-Beyân fî Tefsîr^â-Kur^{ân}*, I-X, Mektebetu Ayetullâhi'l-Uzmâ el-Mer'aşî en-Necefi, Kum 1403.

- et-Tabersî (en-Nûrî)** el-Hâc Mîrzâ Huseyn (ö. 1320/1902), *Müstedrekuâ-Vesâil ve Müstenbatuâ-Mesâil*, I-XVIII, Müessesetü Âli'l-Beyt li-İhyâi't-Türâs, (y.y.) (t.y.).
- et-Tahhân** Mahmûd, *Teysîru Mustalahiâ-Hadîs*, Dersaadet, İstanbul (t.y.).
- Taner** Tahir, *Ceza Hukuku (Umumi Kısım)*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1949.
- et-Tayyâr** Ali b. Abdurrahman, *Hukûkuâ-Kısan fiâ-Harbi veâ-Selâm beyneâ-kerâtiâ-Kıâmîyye veâ-Kânûniâ-Düvelîyyiâ-Âmm*, Mektebetü't-Tevbe, Riyad 1422.
- Tekinay** Selahattin Sulhi, *Medeni Hukuka Girik Dersleri*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1978.
- The Jewish Encyclopedia** Funk and Wagnals Company, Newyork 1902.
- The Universal Jewish Encyclopedia** Universal Jewish Encyclopedia Co. Inc., Newyork 1948.
- et-Tirmizî** Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevrâ (ö. 279/892), *Sunen*, I-V, Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.
- Toroslul** Nevzat, *Ceza Hukuku*, Baran Ofset, Ankara 1998.
- “İftira Cürmünün Hukukî Konusu”, *AÜHFD*, Cilt 36, Sayı 1-4, Ankara 1980.

- Tosun** Mebrure - Kadriye Yalvaç, *Sümer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-
kaduqa Fermanı* Ankara 1989.
- Toven** Mehmet Bahaettin, *Yeni Türkçe Lügat*, TDV Yayın Matbaacılık,
Ankara 2004.
- et-Tûsî** Ebû Cafer Muhammed b. el-Hasen b. Ali (ö. 460 h.), *el-Mebsût fî
Fâhiâ-Knâmiyye*, el-Mektebetü'l-Murtezaviyye li-İhyâi'l-Âsâri'l-
Caferiyye, (y.y.) (t.y.).
- *et-Tibyân fî Tefsîriâ-Kurân*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, (t.y.)
(y.y.).
- Türk Hukuk Lügatê (THL)** Türk Hukuk Kurumu, Başbakanlık Basımevi, Ankara
1998.
- el-Uneysî** Ahmed b. Kâsım el-Yemânî, *et-Tâcü'l-Müzheb li-Ahkâmî'l-Mezheb
kerhu Metni'l-Ezhâr fî Fâhiâ-Eimmetiâ-Ezhâr*, I-IV, Darü'l-
Hikmeti'l-Yemeniyye, San'a 1993.
- Uzunpostalcê** Mustafa “İslam Hukukunda Ehliyeti Daraltan veya Ortadan
Kaldıran Sebepler”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı 9,
Yıl 2007.
- Üçok** Coşkun, “Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Ceza Hukukuna Aykırı
Hükümler III”, *AÜHFD*, Cilt 4, Sayı 1-4, Yıl 1947.
- Üçok** Coşkun -Ahmet Mumcu, *Türk Hukuk Tarihi*, Baran Ofset, Ankara
1993.

- el-Vâhidî** Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed (ö. 468/1076), *Esbâb-ê Nüzûl*, Çev. Necati Tetik-Necdet Çağıl, Ziya Ofset, İstanbul 1997.
- el-Venkerîsî** Ahmed b. Yahyâ (ö. 914/1508), *el-Mi'âyârü'd-Mu'rib*, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, I-XII, Beyrut 1401/1981.
- Vehbe** Tevfik Ali, "İslam Hukukunda ve Mısır Hukukunda Kazif Suçu", Çev. Servet Armağan, *KÜHFM*, Cilt 39, Sayı 1-4, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1974.
- Velidedeoğlu** Hıfzı Veldet, *Türk Medeni Hukuku*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1948.
- Watt** Montgomery, *Kur'ân-ı Girîk*, Çev. Süleyman Kalkan, Özkan Matbaacılık, Ankara 2000.
- Yağar** Ahmet, *İslam Ceza Hukukunda İlamê Gerektiren Suçlar*, Umur Matbaacılık, İstanbul 1995.
- Yenidünya** Caner, *Kitra Suçu*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 1997.
- Yiğit** Yaşar, "İnsanlık Onur ve Şerefine Korunması Perspektifinden Kazf Suçu ve Cezasına Bakış", *Kur'ân Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi*, Yıl 2, 1999-2000.
- "İslam Ceza Hukuku Hükümlerine Etkisi Açısından Zamanaşımı", *İslam Hukuku Araştırmalar Dergisi*, Sayı 3, Konya 2004.

- Yiğitbak** Oktay, “İftira Cürmü Üzerine Bir Deneme”, *AD*, Yıl 58, Sayı 11, Ankara 1967.
- ez-Zemahkerî** Mahmûd b. Ömer (ö. 538/1144), *el-Kewâf an Hakâiki Gavâmidâ-Tenzîl ve Uyûniâ-Akâvîl fî Vücûhiâ-Teôvîl*, I-II, el-Matbaatü’s-Şerefiyye, (y.y.) (t.y.).
- ez-Zerkâô** Mustafa Ahmed, *el-Ferhuâ-İlâmî fî Sevbihîâ-Cedîd (el-Medhalüâ-Ferhiyyüâ-Âm)*, I-III, Matâibu Elif Bâ’, Dimeşk 1967-1968.
- ez-Zerkeû** (Şemsüddîn) Muhammed b. Abdullah el-Mısırî el-Hanbelî (ö. 772/1370), *ferhuâ-Zerkeû alâ Muhtasariâ-Herakî fiâ-Ferh alâ Mezhebiâ-Knâm Ahmed b. Hanbel*, I-VII, Mektebetü’l-Ubeykân, Riyad 1413/1993.
- ez-Zerkeû** (Bedruddîn) Ebû Abdullah Muhammed b. Bahadır b. Abdullah (ö. 794/1392), *el-Bahruâ-Muhît*, I-VI, Dâru’l-Kitbî, (y.y.) 1414/1994.
- Zeydân** Abdülkerîm, *el-Vecîz fî Usûliâ-Ferh*, Dersââdet, (y.y.) (t.y.).
- ez-Zeylaî** (Cemalüddîn) Ebû Muhammed Abdullah b. Yûsuf b. Muhammed (ö. 762/1360), *Nasbuâ-Râye li-Ehâdîsiâ-Hidâye*, I-IV, el-Mektebetü’l-İslâmiyye, Riyad 1393/1973.
- ez-Zeylaî** (Fahruddîn) Osmân b. Alî el-Hanefî (ö. 743/1342), *Tebyînüâ-Hakâik ferhu Kenziâ-Dekâik*, I-VI, Birlikte Kenzü’d-Dekâik (en-Nesefî) ve Hâşiye alâ Tebyîni’l-Hakâik (Ebu’l-Abbâs Şihabüddin Şe’lebî), Matbaatü’l-Kübrâ’l-Emîriyye, Mısır 1314 h.

- ez-Zuhaylî** Vehbe, *el-Ferhu'z-Zurkânî ve Edilletüh*, Dâru'l-Fikri'l-Muâsır, Dımeşk 1418/1997.
- ez-Zurkânî** Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülbâkî b. Yûsuf (ö. 1122/1710), *ferhu'z-Zurkânî alâ Muvattai'el-Kam Mâlik*, I-V, Mustafa el-Bâbi el-Halebî, Mısır 1382/1962.
- ez-Zührî** Ebû Bekr İbn Şihâb Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah (ö. 124/742), *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1408/1988.

DOĞAN, Hasan, İslam Hukuku İftira Suçu ve Cezası (The Crime of Calumny and its Punishment in Islamic Law), Doctorate Thesis, Advisor: Prof. Dr. İbrahim Çalâkan, 248 pp.

ABSTRACT

This thesis studies the crime of calumny in Islamic law. All forms of calumny have been explicitly prohibited in Islamic law. The law has chosen to regard the slanderous accusation of adultery (kadhf) in a different category and specifically deals with this particular form. Since kadhf incorporates both the rights of Allah and the individual, it is separated from other forms of calumny and limitations. The controversy about which right supersedes the other makes sizeable discussions in the thesis. Islamic law, besides defining a method of physical punishment for the kadhf has also set forth the sanction of prohibiting an individual from becoming a witness as a form of non-physical punishment that is rarely seen in other legal systems. Because of this, kadhf has been treated separately from all other punishments mentioned in Islamic law. The sanction of prohibiting the guilty from becoming a witness is significant and unique in terms of being a psychological deterrent for individuals and the society. Islamic law allows the political authority to make provisions concerning calumnies other than kadhf by taking into account the status of society, the evolution of the crime and the special circumstances pertaining to the individual.

The attitude of Islamic law towards kadhf and other forms of calumny stems from the great emphasis put particularly on the honor and dignity of humans and on the general welfare of the society. Therefore, Islamic law adopts a severe form of punishment for the crime of kadhf and has no tolerance for it.

DOĞAN, Hasan, "İslâm Hukuku İftira Suçu ve Cezası", Doktora Tezi, 248 sayfa. Danışman: Prof. Dr. İbrahim Çalâkkan.

ÖZET

Tezimizde İslâm hukukunda iftira suçunu ele almaktayız. İslâm hukuku iftiranın bütün biçimlerini açık bir dille yasaklamıştır. İslâm hukuku, zina iftirasına (kazf), farklı bir statü içerisinde değerlendirmeyi tercih etmek ve bunun için diğer iftiralara nazaran daha hassas bir çerçeve çizmiştir. Zina iftirası (kazf), içinde hem Allah hakkı ve hem de birey hakkının birlikte bulunması sebebiyle diğer iftiralar ve hadlerden ayrılmaktadır. Bu hakların hangisinin önde olduğuna yönelik ihtilaf ise tezimizde andeğnen çok sayıda tartışmaya zemin teşkil etmektedir. İslâm hukuku, kazf için bedeni ceza yanında, diğer hukuk sistemlerinde de rastlanmasa güç bir cezalandırma biçimi olan kâhitlikten men müeyyidesine yer vermektedir. Böylece kazf diğer iftiralarından ve İslâm hukukunda bahsi geçen bütün cezalardan açıkça ayrılmaktadır. Kâhitlikten mahrumiyet cezasının birey ve toplum psikolojisi ile cayırdedek bağlamında büyük anlam taşıdığı nesöyleyebiliriz.

Hakkında Kurân-ê Kerîmde bir cezâi tespitin bulunmadığı kazf deındaki iftiralar için İslâm hukuku, siyasi otoriteye, toplumun durumunu, suçların gelişimini ve bireylerin özel kartlarını göz önünde bulundurarak düzenlemeler yapma imkanetandır. Temel gayesi ceza vermek değil, barak ve huzurun hakim olduğu bir toplum var etmek olan ve bu anlamda suçlu arayışına girmekten ziyade suçun kaynağıne kurutmaya yönelik tedbirler alan İslâm hukukunun kazf ve diğer iftira biçimleriyle ilgili tutumunun bilhassa insan onuruna ve toplumun genel maslahatına verdiği büyük değerden kaynaklanmaktadır. Böylece üzerine gidilmedikçe açığı yara daha da büyüyen iftiraya karşı, İslâm hukuku, keskin bir cezalandırma yöntemi benimsemekte, insanlararası ve hatta toplumlararası ilişkileri tehdit eden bu suç hiçbir şekilde tolere etmemektedir.

DOĞAN, Hasan, İslam Hukuku İftira Suçu ve Cezası (The Crime of Calumny and its Punishment in Islamic Law), Doctorate Thesis, Advisor: Prof. Dr. İbrahim Çalâkkan, 248 pp.

ABSTRACT

This thesis studies the crime of calumny in Islamic law. All forms of calumny have been explicitly prohibited in Islamic law. The law has chosen to regard the slanderous accusation of adultery (kadhf) in a different category and specifically deals with this particular form. Since kadhf incorporates both the rights of Allah and the individual, it is separated from other forms of calumny and limitations. The controversy about which right supersedes the other makes sizeable discussions in the thesis. Islamic law, besides defining a method of physical punishment for the kadhf has also set forth the sanction of prohibiting an individual from becoming a witness as a form of non-physical punishment that is rarely seen in other legal systems. Because of this, kadhf has been treated separately from all other punishments mentioned in Islamic law. The sanction of prohibiting the guilty from becoming a witness is significant and unique in terms of being a psychological deterrent for individuals and the society. Islamic law allows the political authority to make provisions concerning calumnies other than kadhf by taking into account the status of society, the evolution of the crime and the special circumstances pertaining to the individual.

The attitude of Islamic law towards kadhf and other forms of calumny stems from the great emphasis put particularly on the honor and dignity of humans and on the general welfare of the society. Therefore, Islamic law adopts a severe form of punishment for the crime of kadhf and has no tolerance for it.